

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 19 SAYI: 43 NİSAN - HAZİRAN 2019

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Yavuz YAMAN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Tanıl Can BAYOĞLU

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: http://dergipark.gov.tr/spcd

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Hüseyin DEDE

Yapım

Artı6 Medya Reklam Matbaa Ltd. Şti.
Özveren Sokak No:13/A Demirtepe - Kızılay /ANKARA
Tel: 0312 229 37 41 - 42

Baskı Adedi

600

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde Yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TUBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.
EBSCO Sociology Source Database tarafından dizinlenmektedir.
EBSCO Discovery tarafından dizinlenmektedir.
ASOS Index tarafından dizinlenmektedir.
SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 19 SAYI: 43 NİSAN - HAZİRAN 2019 T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Faruk TAŞCI

EDİTÖR YARDIMCISI

Betül TEKBAŞ HELVACI

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Tanıl Can BAYOĞLU

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * İstanbul Şehir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emir KAYACAN * İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslıhan NİŞANCI * İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN * Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk TAŞCI * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Yusuf ALPER * Bursa Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Betül TEKBAŞ HELVACI

Tel: 0312 705 57 15

e-posta:spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2019 yılında ikinci sayımız ile sizlerle başbaşıyız. Makale gönderimlerinüz yoğun bir şekilde devam etmektedir, teşekkür ederiz. Her bir sayıda hakemden geçen 7-9 arası makaleyi yayınlıyoruz; öncelik sıramız da makalenin dergiye yollanma tarihidir.

Bu sayımızda 9 makalemiz bulunmaktadır.

İlk makale Melike TEKİNDAL'ın *A Feminist Group Work Design with Women Refugees in Turkey* adlı İngilizce eseridir. Bu çalışmada öncelikle göçmen kadınların yaşadıkları sorunlara yer verilmektedir. Takiben feminist sosyal hizmet uygulaması açıklanmaktadır. Sonrasında teorik bilgilerden yola çıkarak göçmen kadınlarla feminist grup çalışması örneği nasıl yapılandırılabilceği tasarlanmıştır. Bu kapsamda feminist grup çalışmasının amacı, katılımcıları, yapısının belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Grup çalışmasının sürecinin oluşturulması dahilinde grup çalışmasının başlangıç, gelişme ve sonlandırma aşamalarına yer almaktadır.

İkinci makalemiz, *Avrupadaki Erişilebilirlik Uygulamaları: Borås ve Cardiff Örneklerinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi* adıyla Davut ELMACI'nındır.

Bu çalışmada Amasya (dönemin adıyla) Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yürütülen “Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları Projesi” kapsamında Borås ve Cardiff’te edinilen erişilebilirlik deneyimlerinin paylaşılması, bilim insanlarında ve uygulayıcılarda yeni bakış açılarının gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre, gerek Borås’ta gerekse Cardiff’te erişilebilirlik düzenlemelerinin belli bir süreç sonunda hayata geçirildiği görülmektedir; erişilebilirlik düzenlemeleri hayata geçirilirken öncelikle fiziksel erişilebilirlikle ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Her iki şehirde de erişilebilirlik düzenlemelerinin hayata geçirilmesi için engelli dernekleriyle yakın işbirliği halinde çalışıldığı görülmektedir.

Mahmut ÇİTİL ve İsmail DOĞAN’ın *Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yapısı ve Toplumsal İlişkilerinin Belirlenmesi* adlı ortak makalesinde Türkiye’de engelli çocuğa sahip ailelerin yapısının ve toplumsal ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin yapısını, işleyişini, toplumsal ilişkilerini ve süreçlerini etkilemektedir. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerin bu özellikleri toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama dışında benzer sosyo-ekonomik ve kültürel tabakadaki ailelerden çok da farklı bir görünüm taşımamaktadır.

Dördüncü makalemiz, *Türkiye’de Yatılı Engelli Bakım Merkezlerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi* adını taşımaktadır ve Fatih ELİBOL ile Tuğba KILIÇER tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma, (dönemin adıyla) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren resmi ve özel bakım merkezlerinden hizmet alan bedensel engellilerin algıladıkları hizmet kalitesi düzeyini ve hizmet kalitesinin boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda katılımcıların genel hizmet kalitesi algılarının yüksek olduğu görülmüştür.

Beşinci makalemiz, Sevil ÇİÇEK ve Cemil Cahit YEŞİLBURSA’nın ortak yayınıdır ve makale adı, *Türkiye’deki Hemşirelerin ve Ebelerin Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Yaptıkları Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi*’dir. Yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi sonucunda; katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Kadınların

erkeklerle göre toplumsal cinsiyet tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını etkileyen bazı faktörlerin olduğu görülmüştür.

Altıncısı, İsmail Hakkı İŞCAN ve Mesut ÇAKIR tarafından kaleme alınan *Türkiye'deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması* adlı makaledir. Türkiye'deki emek piyasasının göçten nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın analiz kısmında, Türkiye'de 26 il genelinde ve 2526 sığınmacı üzerinde gerçekleştirilen saha araştırması ile başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye'deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi Sığınmacıların Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısına yönelik etkilerinin araştırıldığı geniş kapsamlı bir çalışmanın verileri kullanılmaktadır. Türkiye, işsizliğin yüksek, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma biçimlerinin yoğun ve işçi kesimi arasında ücret rekabetinin fazla olduğu bir ülkedir. Dolayısıyla araştırma kapsamındaki yabancıların geleneksel göçmen işçilerin yaşadıkları sorunları yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel Açısından Yeniden Değerlendirilmesi adlı makale, yedincidir ve Cansu ABACI YILDIZ'a aittir. Bu çalışma, 2011'den sonra Ortadoğu'da başlayan ayaklanmaların Suriye'de yarattığı siyasi kaosun Türkiye'de yasal anlamda neleri değiştirdiği üzerinedir. Bu çalışmada Türkiye'nin göç politikaları konusundaki geçmiş ve güncel mevzuatlar incelenmekte ve Türkiye'nin karşılaştığı en büyük kitlesel göç karşısında hukukun tek başına ne denli yeterli olduğu ve AB yolundaki Türkiye'nin göç politikalarının ne denli ihtiyaçları karşıladığı tartışılmaktadır.

Sekizinci makale, Muallâ KÖSEOĞLU ve Tülin İÇLİ'nin *Kadınlarda Suç Korkusunun Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi: Kuzey Kıbrıs Örneği*'dir. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korku durumlarının yaş, eğitim durumu, gelir durumu, medeni durum, yaşanan bölge gibi çeşitli değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korku düzeyi 75 üzerinden 35 çıkarken, suç korkusunu en yüksek seviyede yaşayan kadınların Lefkoşa ve Gazimağusa bölgelerinde ikamet ettiği gözlenmiştir. Düzensizlik modeline göre, en yoğun fiziki ve sosyal düzensizlik

unsurlarının bu iki bölgede yer aldığı ve bunun kadınların suç korkusunu artırdığı tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan bir diğer model olan mağduriyet modelinin Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korkularını artırıcı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Yaş, eğitim durumu ve medeni durumun suç korkusunu artırıcı bir etkiye sahip olmadığı görülürken, gelir durumu ve yaşanan bölgenin ise Kuzey Kıbrıs'taki kadınların suç korkusunun açıklanmasında önemli bir etki yarattığı gözlenmiştir.

Son makalemiz, Süheyla ERİKLİ ve Bülent BAYAT'ın *Üniversite Mezunu Uzun Süreli Genç İşsizlerin Eğitim ve Çalışma Yaşamı Beklentisi: Ankara Örneği* adını taşımaktadır. Bu çalışmada lisans (veya lisansüstü) mezuniyete sahip olup, uzun süreli işsiz olan gençlerin öncelikle eğitim ve çalışma yaşamı beklentilerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

İlgililerine faydalı olması temennisiyle, selamlar...

Doç. Dr. Faruk TAŞCI
Editör

İÇİNDEKİLER

- Türkiye’de Kadın Mültecilerle Feminist Grup Çalışması Dizaynı
A Feminist Group Work Design With Women Refugees In Turkey 11
Melike TEKİNDAL
Araştırma Makalesi
- Avrupadaki Erişilebilirlik Uygulamaları: Borås Ve Cardiff Örneklerinin
İncelenmesi ve Değerlendirilmesi
Accessibility Implementations In Europe: Examination And Evaluation of
Borås And Cardiff Samples 33
Davut ELMACI
Araştırma Makalesi
- Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yapısı ve Toplumsal İlişkilerinin Belirlenmesi
Determination of The Structure And Social Relations Of Families
Who Have Disabled Children..... 61
Mahmut ÇİTİL, İsmail DOĞAN
Araştırma Makalesi
- Türkiye’de Yatılı Engelli Bakım Merkezlerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi
Service Quality İn Disabled Care Centers in Turkey 109
Fatih ELİBOL, Tuğba KILIÇER
Araştırma Makalesi
- Türkiye’deki Hemşirelerin Ve Ebelerin Toplumsal Cinsiyet İle İlgili
Yaptıkları Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi
An Examination of The Graduate Theses By Nurses And Midwives In
Turkey on Gender 149
Sevil ÇİÇEK, Cemil Cahit YEŞİLBURSA
Araştırma Makalesi
- Türkiye’deki Sığınmacı ve Mültecilerin Türk İşgücü Piyasasına
Etkisi: Bir Saha Araştırması
The Turkish Labor Market Impact Of Refugees And Asylum Seekers
In Turkey: A Field Study..... 177
İsmail Hakkı İŞCAN, Mesut ÇAKIR
Araştırma Makalesi

Suriye Kaynaklı Göç Ekseninde Türk Göç Mevzuatının Tarihsel
Açıdan Yeniden Değerlendirilmesi
Historically Re-Evaluation of The Turkish Migration Legislation within the
context of Syriaoriginated Migration.....237

Cansu ABACI YILDIZ

Araştırma Makalesi

Kadınlarda Suç Korkusunun Çeşitli Değişkenler Açısından
Değerlendirilmesi: Kuzey Kıbrıs Örneği
Evaluation of Women's Fear of Crime In Terms of Various
Variables: Sample of Northern Cyprus267

Muallâ KÖSEOĞLU, Tülin İÇLİ

Araştırma Makalesi

Üniversite Mezunu Uzun Süreli Genç İşsizlerin Eğitim Ve Çalışma
Yaşamı Beklentisi: Ankara Örneği
Educated Long-Term Unemployment Young's Education And
Working Life Expectation : Instance of The Ankara297

Süheyla ERİKLİ, Bülent BAYAT

Araştırma Makalesi

TÜRKİYE'DE KADIN MÜLTECİLERLE FEMİNİST GRUP ÇALIŞMASI DİZAYNI

Melike TEKİNDAL¹

Öz

Savaş ve göç hareketleri sürecinde savunmasız grupların en başında özellikle kadınlar ve çocuklar yer almaktadır. Özellikle kadınlar hem kadın olmaları, hem de göç mağduru olmaları nedeniyle ikincil dışlanmaya maruz kalmaktadır. Göçmen kadınların Türkiye'de yaşadıkları sorunlar- ihtiyaçları incelendiğinde; barınma, güvenlik ihtiyacının yanı sıra dil eğitimi, ekonomik hayata katılım, meslek eğitimi; sosyal izolasyonun ve toplumsal dışlanma, sağlık-bakım sorunları yaşadıkları belirtilmektedir. Özellikle göçmen kadınların güçlendirme temelli sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Buradan hareketle çalışmanın amacı göçmen kadınların güçlenmelerini hedef alan feminist sosyal hizmet uygulaması bağlamında grup çalışması örneğini yapılandırmaktadır. Feminist grup çalışması ile kadınların kendi varlıklarını değerli görmelerini sağlayarak, kendilerini yeniden tanımlamalarını, yaşadıkları baskıların nedenlerini sorgulamaları ve kendilerini yeniden nasıl var edebilecekleri konusunda ortak fikir geliştirebilmelerini sağlamaları ve birbirlerine destek olabilmeleri önem kazanmaktadır. Bu kapsamda göçmen kadınlarla yapılacak olan grup çalışmasında öncelikle kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak, haklara erişim odağında bilinç yükseltme grupları yapılmalıdır. Bu çalışmada öncelikle göçmen kadınların yaşadıkları sorunlara yer verilmektedir. Takiben feminist sosyal hizmet uygulaması açıklanmaktadır. Sonrasında teorik bilgilerden yola çıkarak göçmen kadınlarla feminist grup çalışması örneği nasıl yapılandırılabilir tasarlanmıştır. Bu kapsamda feminist grup çalışmasının amacı, katılımcıları, yapısının belirlenmesi üzerinde durulmuştur. Grup çalışmasının sürecinin oluşturulması dahilinde; grup çalışmasının başlangıç, gelişme ve sonlandırma aşamalarına yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, mülteci kadın, toplumsal cinsiyet, feminist grup çalışması, sosyal hizmet

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Melike TEKİNDAL, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: meliketunctekindal@gmail.com Orcid No: 0000-0002-3453-3273

A FEMINIST GROUP WORK DESIGN WITH WOMEN REFUGEES IN TURKEY

Abstract

In the course of war and migration movements, especially vulnerable groups, especially women and children, take place. Particularly women are exposed to secondary exclusion because they are both women and immigrants are victims. When immigrant women's issues and needs they live in Turkey examined; as well as language training, economic life participation, vocational training; social isolation and social exclusion, health-care problems. In particular, it is stated that immigrant women should implement social work interventions based on empowerment. The aim of working here is to structure the example of group work in the context of feminist social work practice aimed at the empowerment of immigrant women. With feminist group work, it is important that women can redefine themselves, question their causes, develop a common idea of how they can re-create themselves, and support each other. Within this scope, in the group work to be done with immigrant women, awareness raising groups should be made at the center of access to rights by starting from the experiences of women. This study primarily focuses on the problems experienced by immigrant women. Feminist social work practice is followed. Then, it is designed from the theoretical knowledge on how to structure the example of feminist group work with immigrant women. In this context, the aim, the participants, the determination of the structure of feminist group work was emphasized. Within the framework of the formation of the group work; development, and termination of group work.

Key Words: *Migration, women refugees, gender, feminist group work, social work*

Introduction

Social group work is an effective and important field of application in reaching a client in social work. In terms of its objectives, it is defined as a mutual aid process that brings together people, who are experiencing the same issues and problems, enables them to get help and support one another (Shulman, 1999). The feminist group work is also structured based on these objectives. The mutual aid process consists of various topics. These topics can be listed as: discussing taboos, realizing that they are not alone in what they are going through, realizing the social impacts in what they are going through by knowing it is not their fault by developing a global perspective, developing the skill to emphasize by establishing a sense of trust for mutual aid, being able to freely express oneself, and motivate all members of the group to improve themselves and the group (Shulman, 1999). In addition, the mutual aid process is also defined as sharing “multiple voices” and supporting others to raise their voices (Steinberg, 2002). The objectives of feminist group work is explained by Gottlieb et al. (1983) as such: Putting an end to women’s isolation, touching upon social and political factors and to emphasize empowerment by focusing on women’s strengths and skills.

Immigrant women face various forms of gender inequality due to the fact that they are women and migrants. Aside from this, their different individual qualities (elderly, disabled, LGBT, poor, single parent, etc.) make their situation even harder than it already is. These situations must be studied from psychological, social, emotional and economic perspectives and in terms of their social and political strengths and weaknesses, and their experiences. At this point, social workers assume very important roles in public and civilian organizations and institutions to help women cope with their problems and empower them. Social workers are aware of the needs, problems, and strengths of the client group that they are working with. Within this context, the results of the study show a social awareness, although little, being formed in institutions. However, there is a need to introduce holistic policies and services, within the context of which individual needs and qualities are taken into consideration, the suggestions of field professionals are met, and human rights and social justice principles are put into practice with focus on immigrant women.

These policies and services should also be structured within the framework of women's empowerment. For this reason, feminist practices are becoming important tools for immigrant women's empowerment practices. In order to work in this framework, feminist group work practices can be seen as an effective service model.

The purpose of the feminist group work for immigrant women constructed on social group work, is to analyze the feminist group work practices in the literature and compile them. Thus, an information source will be created for professionals, who wish to study this field, and awareness will be raised. Therefore there are some explanations on feminist group work in this study. In the following sections, a sample feminist group work with immigrant women was constructed based on the feminist group works made with women in the literature. The content of group work focuses on the objective of the feminist group work with immigrant women, who might the participants be, how to build the structure and how to construct, evaluate and monitor the group process.

Social Work and the Feminist Perspective

Within social work, there is a connection between the feminist perspective and the ecological systems approach. Social work helps individuals to become aware of their own strengths and make the necessary changes to be able to make use of this strength. And it achieves this by focusing on the strengths of individuals. Within this context, the feminist perspective studies the relationship between the personal and political. This point serves as a common ground for social work and feminist perspective. Because, the theory of social work consists of a wide range of subjects from micro to macro level. For this reason, a change takes place on individual, social, and structural levels. The feminist social work practice goes one step further and suggests that "individual and social change actually occurs within a single integrated process" (Gutierrez, 1991; Berwald and Houtstra, 2003). This integrated process is one that needs to be tackled at both individual and social levels. Within this context, sexism is one of the most important social problems that significantly affects women's lives. A great majority of the studies analyze the relationship between sexism and its adverse effect on women. Feminist

consciousness provides women with a mental framework through which they can contextualize and understand discrimination (Landrine and Klonoff, 1997; Cunningham, 2012). Feminist perspective in social work instructs us to focus on the strengths of women and to analyze this strength and issues concerned in a wide perspective starting from the individual (from micro to macro).

Social Group Work

Group work in social work has been an important method of intervention while helping out people, who are facing emotional and mental issues. According to Toseland and Rivas (2009), group work has many benefits to it. One of these benefits is the fact that people within a group help out one another (Toseland and Rivas, 2009). It is a beneficial instrument helping group members to socialize, normalize and share their concerns and thoughts with one another (Greif and Ephross, 2011). According to Toseland and Rivas (2009), benefits are as follows:

Empathy: Understanding of the conditions of participants by others and the expert.

Feedback: Sharing thoughts with group members

Assisting therapy: Establishing mutual support and help between group members, who share their own experiences and knowledge

Instilling of hope: A person, who successfully coped with the same situation, instilling hope to other members of the group

Mutual aid: Exchanging aid among participants

Normalization: Rationalization of problems that are stigmatized and not accepted by the society

Socialization: Coping with isolation and learning social skills from other participants

Social support: Receiving support from other participants in the group

Approval: Members of the group experiencing similar experiences, problems, and concerns.

Group work is made use of many assisting professions including social work (Toseland and Rivas, 2009). Group study enables the significant values of social work to gather. The literature also emphasizes the importance of these values. These values are: The skill of group members of mutual aid, the skill to empower others, and the skill to understand people despite of differences (Gougeon, 2002). As it can be understood from the explanations above, social work puts emphasis of the values of mutual aid, empowerment, and understanding differences of group work. It also has many more benefits to it. Therefore, a group work to be arranged with immigrant women will help women empower, establish support systems and raise their awareness on the situation they are experiencing.

Immigrant Women and Feminist Group Work

The largest mass migration flow into Turkey was millions of people fleeing from Syria in 2011 due to the civil war in the country. Directorate-General of Migration Management of the Ministry of Interior declared the number of Syrian refugees, who were registered in Turkey with biometric information, as of March 22, 2018. According to this statement, the total number of registered Syrians in Turkey amounts to 3.561,707. 1.931,717 are men while 1.629,990 are women.

Table 1. Number of registered Syrians in Turkey as of March 2018

Age	Man	Woman	Total
Total	1,931,717	1,629,990	3,561,707
0-4	248,588	232,067	480,655
5-9	247,509	232,043	479,552
10-18	356,499	311,012	667,511
19-24	318,156	226,620	544,776
25-34	367,764	270,014	637,778
35-44	196,827	164,196	361,023
45-59	139,987	133,690	273,677
60-90+	56,387	60,348	116,735

Reference: URL1

As of March 22, 2018, the number of Syrians staying at temporary protection centers is 227,075 and 3.334,632 Syrians live outside camps.

The Law No. 6458 on Foreigners and International Protection was adopted and this law provided a basis for the establishment of a holistic migration management structure in Turkey. With this law, national policies on migration and international protection (asylum) were provided a basis and the legal framework of migration and refugee rights were adapted to international standards and liabilities (URL2). A majority of Syrians in Turkey come from regions close to the border between Syria and Turkey. These regions are also the ones that witness intense conflict. Therefore, there are various efforts in place to provide the post-crisis psychosocial support that may be needed in camps. Educational services are offered to children of pre-school and school age in camps and immigrants can benefit from healthcare services at the same standard enjoyed by Turkish citizens. Vocational training courses are offered in adult training centers for Syrians under temporary protection.

Reports published by the United Nations show that the majority of migrants are women and children. It is also known that the majority of women, who are forced to migrate, experience various forms of violence and human rights violations (Thomas, 2008). It makes everything harder when after migration they are deprived of the social support mechanisms that they were benefiting from and not familiar with the language, culture and social structure of the country they immigrate to (Saraydın, 2007). Aside from social isolation, exclusion and cultural and language differences (Tuzcu and Ilgaz, 2015), women also experience graver problems than men and forms of abuse during migration. Such problems arise especially from difference of sex. As pointed out by Anthias (1992), issues such as working more with less pay, not being able to benefit from social security, experiencing abuse, not being able to make use of education opportunities, and not having access to information adversely affect women. In this sense, women face exclusion on two levels, namely because they are women and migrants.

It is a known fact that women and children experience various forms of negligence and abuse during the process of migration. However, there is no widely accepted social and political protection approach in place (Dartnall

and Loots, 2009). The number of female asylum seekers increased due to intense violence, war and the indifference of some states towards the rights of women and the threat of violence starts the moment they leave their homes and continues until they return back to their country and settle (Barın, 2015).

Within this framework, United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) identified five categories of tragic gender-based violence incidents women go through during various periods throughout migration (Barın, 2015):

1. During conflict, before escape: Harassment by those in power, sexual torture, sexual violence by 'soldiers', mass rape and forced pregnancy, kidnapping by the armed members of parties in conflict.
2. During escape: Bandits, sexual assault by border guards, human traffickers, getting caught by slave traders.
3. In the country of asylum: Sexual assault by those in power, sexual abuse of girls, who are separated from their parents, in foster families, forced sexual intercourse or prostitution to survive, sexual abuse while waiting for a legal status to have access to aid or resources in the asylum country.
4. During return: Re-introduction of harmful traditional practices for women, sexual abuse of women and children, who were separated from their families, sexual abuse by those in power, bandits, sexual assault by border guards, forced return.
5. During re-integration: Sexual abuse as a form of punishment for those who return, sexual bullying to restore legal status, exclusion of women from decision-making processes, obstruction of access to resources.

According to the study carried out by Barın (2015), one of the issues Syrian women living in camps in Turkey face is living spaces that are unfit for their traditions (according to Syrian traditions, a woman, who just lost her husband, goes through a grieving period of three months, or four based on the region). According to their traditions, women are not to see any men during this period and this causes women to not come out of their tents." (URL 3). Not having equal number of male and female security guards, female staff working at

nighttime, or female interpreters also create an obstacle in accessing services. Also, materially they have problems in accessing water, hot water, and shower cabins. They are unable to practice self-care.

In addition, according to a 2014 research by Interior Disaster And Emergency Management Presidency, the majority of Syrian women are with poor or no education. And many of the women were married before the age of 18. Since child marriage is normal in their culture, there are many early marriages and early pregnancies on and off camps. The study of Barın (2015) showed that many young women were married to men outside the camp and were forced to return to camps. It was also observed that the number of early age pregnancies and age difference between spouses are high (URL3).

Women are also unaware of mechanisms they can refer to in case of physical or verbal abuse and usually stay silent when such a thing takes place. The interviews showed that many women stay silent in case of violence and abuse and especially domestic violence cannot be confirmed for this reason. Therefore, as indicated in AFAD's report, an advisory and supervisory body is needed that will prioritize women's issues, inform women and try to solve their problems (URL3).

Due to the fact that Syrian women in the labor force usually working in dangerous industries or in average jobs such as baby-sitting or cleaning since their Syrian diplomas are not valid in Turkey or take too much time to be validated, causes them to become unqualified (Barın, 2015).

According to Barın (2015), women living off camps mostly experience difficulty in meeting their shelter and basic needs. While some of the women that were interviewed stated that they could not generate any income, some said that they could not find enough food and had problems meeting even their most basic needs such as fuel, kitchen and sleeping supplies.

They also experience psychosocial problems and issues in accessing healthcare services. According to Barın's (2015) study, Syrian women, both on and off camps, experience psychological problems due to stress and depression during and after war. "Considering the fact that psychosocial disorders resulting from forced migration are more prevalent in women, it

can be concluded that their adaptation takes a longer time. For this, is it vital to establish rehabilitation centers off camps as well to make sure that these women are treated and receive psychosocial support even though through interpreters” he pointed out clearly demonstrating how traumatically women are affected by migration. Especially women do not go to hospitals when they are ill because they are not familiar with the healthcare system in Turkey. Women also are in need of support during pregnancy and breast-feeding since they are unable to meet their basic needs.

In addition, Syrian women also experience problems in terms of employment. According to studies conducted by Mazlum-Der and AFAD, the rate of employment among women is pretty low and most of them are not working. And the majority of the ones employed are working in the textile industry as cheap labor force or as seasonal agricultural workers depending on their area of settlement. This shows us that women work in undeclared jobs rather than in public works (cleaning, salesmanship, hairdressing, dish washing, etc.).

Barın (2015) also points out that women had to deal with issues such as being disturbed by men, working in dangerous industries, and multiple marriage. Within this framework, it is pointed out that women work in dangerous jobs due to the fact that they are migration victims. However, according to a study by Hacettepe University, only women working in dangerous jobs in Syria continue to work in such jobs in Turkey (Erdoğan, 2014). And off camps, women are married at an early age to not return to Syria and so that families can secure themselves economically. It is also quite common for women to be married through religious marriage ceremonies or becoming the second, or third wife to a man due to the fact that they do not hold any official documentation.

All studies and researches conducted in this area clearly shows us the need of consultancy, awareness-raising and empowerment activities to recover women from social depression and improve their adaptation to life in Turkey. It is necessary for women to be adequately and effectively informed regarding the rights and statutes they can enjoy in Turkey, general rules and access to services and centers.

Solutions to be offered to Syrian women must be at the same level of international humanitarian and human rights standards. And such solutions must include the global standards relating to Syrian women's safety, dignity, and rights and be based on the IASC Gender Handbook for Humanitarian Action (2006) and Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions of IASC (2015). Also, Syrian women's skills to adapt to migration and cope with problems must be improved to avoid abuse and empowering social work activities must be carried out to make them realize and uncover their strengths (Barın, 2015). From this point of view, the aim of this study is to generate ideas on how to construct an empowerment based feminist group work for Syrian women. The objective of the study is to construct the group work example within the framework of a social work practice that targets the empowerment of immigrant women.

The literature suggests that a group work conducted with people experiencing trauma has a positive and therapeutic effect (Clemans, 2008). Through group work, people, who experience trauma due to a violent incident, feel less ashamed and isolated and develop positive coping skills. Clemans (2008) suggested that a group work "would be effective in diminishing others' negative reactions thanks to its positive, supportive and informative aspects". According to Brenton and Nosko (2011) women come to realize that they are not alone with regards to what they are experiencing and empower and support one another through group work.

Depression, post-traumatic stress disorder, low self-esteem, and sense of powerlessness lead to severe damage in women. Immigrant women react differently to their own experiences. Many authors recommend supportive group work with immigrant individuals (Loewy et al., 2002; Ljubomirovic, 2002, Healy, 2004; Woodcock, 1997). Mostly, group works carried out with immigrant adolescents and women attract attention.

Because the feminist practice touches upon the unique experiences of women living in patriarchal cultures, stereotypes, and the importance and necessity of the theories of these aspects. Feminist practices include awareness-raising, social and gender role analyses, re-integration, and social action (Lin, 2009). For this purpose, the feminist group act serves as a guide. From this point of

view, the feminist group work was applied to various groups of people. Some of these groups are: rape survivor women (Yasen and Glass, 1984; Clemans, 2005), women who are survivors of male violence (Wood and Roche, 2001), disabled women (Berwald and Houtstra, 2002; Avery, 1998), women with disabled children (Tekindal, 2006), women with alcoholism issues (Saulnier, 2003), and black women (Jones and Hodges, 2001). This study aims to plan a group work with focus on immigrant women.

A feminist group work with immigrant women

In this section, feminist group works in literature conducted with women were compiled (Yasen and Glass, 1984; Clemans, 2005; Wood and Roche, 2001; Berwald and Houtstra, 2002; Avery, 1998; Saulnier, 2003; Jones and Hodges, 2001; Tekindal, 2006). Each and every group work was analyzed. Each and every feminist group work was further detailed based on its objective, participants, structure, and process. Based on all of these analyses, a plan of a feminist group work that can be applied to immigrant women was drawn up.

Objective

Group study to be implemented with women victims of migration is constructed on the four principles of feminist therapy (Worell and Remer, 2003). These principles are: 1. Personal and social identities are interlinked. 2. What is personal is political. 3. Relationships are egalitarian. 4. Experiences of women are of value. The first principle is that personal and social identities are interlinked. For this purpose, the objective of the group leader is to analyze how the participants' attitudes and behaviors cross with their gender-related and cultural identities. The second principle is that what is personal is political. Within the framework of this principle, the role of the group practitioner is to enable participants to express how personal problems such as despair, depression and anxiety is related to the socio-political system. According to the third principle (relationships are egalitarian), the group practitioner must structure the techniques and processes to be adopted in the group with an aim to empower the person. For the fourth principle (experiences of women are of

value), the stories of women participants must be approved and the situation must be evaluated from their perspective (Tunç, 2013).

Social services that need to be offered to refugee women according to the feminist practices are as follows:

- Raising awareness about increasing access to rights
- Establishing connection between women and women's rights, services offered and civil society organizations
- Language education, shelter, participation in economic life, social pressure
- Vocational training
- Reproductive health, gynecology
- Ensuring social integration
- Providing private consultancy and awareness-raising activities (Barın, 2015).

To prevent women to experience abuse during migration, necessary social work interventions must be executed to make sure they are empowered, are able to cope with problems and realize and uncover their strengths.

Within this framework, the objectives of the feminist group work for immigrant women that is based on the characteristics of social support groups, the principles of the feminist practice and feminist group work and the analyses and compilation of past studies are to:

- Make the experiences of women visible,
- Make women feel that they are not alone during the migration process,
- Make women feel comfortable enough to talk about their problems,
- Guide women to empowering resources,
- Identify the individual problems women are experiencing and exchange ideas on how to solve them,
- Bring the sexism and exclusion women are going through due to gender stereotypes to the forefront, question the reasons (share the experiences in

Turkey and in their own countries, make them realize that the patriarchal ideology is a universal issue),

- Expose women's existing strengths, raising their awareness, setting future goals and to identify the steps needed to be taken based on these goals,
- Have a successful adjourning.

The purpose of the feminist group work is to share experiences of immigrant women with regards to the phenomenon of migration, improve immigrant women's perspective about themselves, increase their interpersonal awareness, raising their awareness about the fact that the situation they are in is caused by the social and cultural structure, and to make them feel of value so that they can get empowered.

Participants.

During the pre-group preparation phase, the practitioner has to identify the participants based on the criteria (voluntariness, literacy, education level, age, income level, marital status) designated by him/her. Preliminary interviews must be conducted with each participant. Preliminary interviews to be held with immigrant women before group sessions are of importance in the sense of identifying the content of the group work, earn the trust of women (Tekindal, 2016), and to find out why are they participating in the group work. These interviews usually take a lot of time so, their content needs to be well analyzed. Because the group sessions are designed based on the topics discussed in these interviews. After the preliminary interviews, the content of the group work must be identified. Also, while conducting group work with immigrant women, it is important to have an interpreter and a psychiatrist as a part of the process (Ljubomirovic, 2002).

Process.

Based on the goals of feminist group work and problems of immigrant women, the topics tackled in the feminist group work that is performed by Tekindal (2015) with women with disabled children can also be the focus in a feminist group work with immigrant women. Within this framework, focal points of a feminist group work with immigrant women can be as listed below:

- Meeting
- Highlighting positive characteristics and commonality of experiences
- Life experiences and commonality of experiences
- Making experiences visible and evaluating strengths and weaknesses
- Learning gender role stereotypes
- The effect of the patriarchal ideology on women
- The importance of effective communication in becoming self-reliable
- Liberating support systems women need
- For liberation: women's rights
- Setting future goals
- Adjourning and evaluation

The feminist group work (Tunç, 2013), can be put into practice based on the stages (forming, storming, norming, performing, adjourning) designed by Gladding (2008) for group work for violence survivor women, immigrant women, too. Within this framework, women in a group work with immigrant women are projected to go through these stages. Here are some brief explanations regarding these stages:

It is necessary to make use of trust-building activities at the forming stage of a group work with immigrant women (Blustein, 1982, Gladding, 2008). Also, in order to make sure that women go through positive group experiences, Yalom's (1999) factors of universality, instillation of hope, interpersonal learning, cohesion, and catharsis must be taken into consideration during the inception of the group. The idea of universality of what women are experiencing and the

fact that they are not alone must be instilled at this stage. And this can only be achieved through appropriate trust-building activities. Through such activities, women will find the opportunity to exchange experiences, and gain insight about their similarities, gender roles, and cultural values.

Another stage is storming. This stage may lead to conflicts among immigrant women due to their different backgrounds, characteristics, and experiences (Gladding, 2008). At this stage, the practitioner must bring to the fore different experiences of immigrant women with focus on different forms of oppression based on the principle of 'what is personal is political.'

Norming is the stage in which women realize their strength as a group rather than their individual womanhood (Gladding, 2008). Making use of 'the here and now principle' in particular will commonize experiences and uncover the strength and importance of the group.

Performing is the stage during which women achieve their individual goals and the goals of feminist group work, which were identified above (Gladding, 2008). During this stage, experiences before, during and after migration are shared, feelings are expressed, empowerment stories of other migration women are shared and women mutually aid one another. At this stage, the practitioner must take part in group interactions by sharing his/her own thoughts, feelings and experiences further strengthening the relationship among women. During this stage, immigrant women also establish short, medium and long term future goals and even take steps towards these goals.

Within the identified goal and time, migrant women must be prepared in advance for the idea that the group will be adjourned (Singh and Hays, 2008). What is important here is to focus on immigrant women's feelings and help them express their thoughts on the adjourning of the group through activities. Adjourning is a challenging stage for any group work. It may be relatively more challenging when it includes a special group such as immigrant women. Because women, who are not understood in their daily lives due to communications issues, can easily express themselves in a group. Adjourning this easy communication may lead women to sadness. They may not want to leave the group since they are socially integrated into it. For this reason,

women must be encouraged to maintain their relationship networks. They even must be encouraged to take part in different social systems.

In addition to all this, the change and awareness that is resulted by the group work in immigrant women must also be revealed. Therefore, proof-based practices must take place during the evaluation stage that will lead the way for future group works. The evaluation will improve the efficiency and productivity of the group work. An evaluation with immigrant women can be done both in written and verbally. Open ended questions and face-to-face in-depths interviews may take place.

Finally, a monitoring session must be held with immigrant women. It is important to hold these sessions on a mutually agreed day and time to improve women's belonging, follow-up on their lives, see what changes they are going through and make referrals, if necessary.

Conclusion and Recommendations

The fundamental values and principles of group work are empathy, instillation of hope, mutual aid, normalization, socialization, social support, and approval. These values and principles lie at the foundation of the other two practices, as well. Other fundamental values and principles of feminist group work are elimination of isolation, analyzing the effects of socio-political factors, and emphasizing on strengths. A feminist group work to be conducted with immigrant women is a very specific field. The fundamental values and principles of this field are to analyze migration based on women's experiences, focusing on raising internal and external awareness on migration, linking migration with the social, political and cultural structure, making immigrant women aware of their own values and strengths and focusing on developing their skills.

Studies and researches show how an important role group work and feminist group work play in social work intervention and their effectiveness has been proven by scientific researches. Based on these results, the theory and practice of feminist group work must be included in the curriculum and this practice must be made a part of consultation practices. Social workers

operating in this field must be trained in feminist group work. Social workers, in particular the ones working in the field of migration, must attach importance to the empowerment perspective while working with women. For this reason, feminist group work that is explained theoretically must be applied by social workers operating in this field and its results evaluated scientifically.

As a result of this study and based on this conceptualization, this feminist group work with immigrant women that is planned to serve as a guide for professionals can also be applied to different groups of people.

References

- Anthias, F. (1992). *Ethnicity, Class, Gender and Migration - Greek Cypriots in Britain*. St. Albans: Gower.
- Avery, L. (1998). A feminist perspective on group work with severely mentally ill women. *Women and therapy*, 21(4), 1-14.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-56.
- Berwald, C., and Houtstra T. (2002). Joining Feminism and Social Group Work Practice: A Women's Disability Group. *Social Work With Groups*, 25(4), 71-83.
- Blustein, D. L. (1982). Using informal groups in cross-cultural counseling. *Journal for Specialists in Group Work*, 7, 260-265.
- Breton, M., and Nosko, A. (2011). Group work with women who have experienced abuse. In G. L. Greif and P.H. Ephross (Eds.), *group work with populations at risk* (3. Ed. 250-263). Oxford, England: Oxford University Press.
- Clemans, S. E. (2005). Feminist Group for Women Rape Survivors. *Social Work With Groups*, 28(2), 59-75.
- Clemans, S. (2008). Trauma and Group Work: Thoughts on Delicate Practice. *Journal of jewish and communal service*, 83(2/3), 238-242.
- Cunningham, S.J. (2012). *An investigation of the relationship between feminist traits and personal empowerment for young women*. (Unpublished Doctoral Thesis). The Graduate Faculty of The University of Akron.
- Dartnall, L., and Loots, L. S. (2009). *Forum Conference Report 2009*, Johannesburg.
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi, Ankara.
- Gladding, S. T. (2008). *Group work: A counseling specialty* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Gottlieb, N., Burden, D., McCormick, R., and NiCarthy, G. (1983). The distinctive attributes of feminist groups. *Social Work with Groups*, 6(3/4), 81-93.
- Gougeon, M.L. (2002). *Group work with women and children impacted by family violence*. (Unpublished Master's Thesis). Faculty of social work university of manitoba. Winnipeg, Manitoba.

- Greif, G., and Ephross, P. (2011). Social work with groups: Practice principles. In G. Greif ve P. Ephross (Eds.), *group work with population at risk*. (pp 3-13). Oxford, England: Oxford University Press.
- Gutierrez, L. (1991). Empowering women of color: A feminist model. In M. Bricker-Jenkins, N. Hooyman, and N. Gottlieb (Eds.). *Feminist social work practice in clinical settings*. pp.199-217. California; Sage Publications.
- Healy, L.M. (2004). Strengthening the Link. *Journal of Immigrant & Refugee Services*, 2(1-2), 49-67, DOI: 10.1300/J191v02n01_04
- Herlihy, B., Corey, G. (2001). Feminist therapy. In G. Corey (Ed.), *Theory and practice of counseling and psychotherapy* pp. 340–381. Belmont, CA: Wadsworth=Thomason Learning.
- Jones, L.V., Hodges, V.G. (2001) Enhancing psychosocial competence among Black women: A psychoeducational group model approach. *Social Work with Groups*, 24(3/4), 33-52.
- Landrine, H., and Klonoff, E.A. (1997). *Discrimination against women: Prevalence, consequences, remedies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lin, Yu-Fen (2009). *Self-esteem of female pastors in Taiwan: the development of the yfl-feminist group counselling model for asian female pastors*. (Unpublished Doctoral Thesis). The Faculty of The Department of Educational Leadership and Counselling Sam Houston State University.
- Loewy, M.I., Williams, D.T., and Keleta, A. (2002). Group Counseling With Traumatized East African Refugee Women in the United States: Using the Kaffa Ceremony Intervention, *Journal for Specialists In Group Work*, 27(2), 173-191.
- Ljubomirovic, N. (2002). Therapeutic group work with adolescent refugees in the context of war and its stresses. Retrived from <http://www.priory.com/psych/refugee.htm> on 08.05.2018
- Saraydın, G. (2007). *Kadın Mülteciler*. Uluslararası Göç ve Kadın Sempozyumu Bildiriler. 01-02 Aralık 2007. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları:12, İstanbul. 64-66.
- Saulnier, C. F. (2003). Goal setting process: supporting choice in feminist group for women with alcohol problems. *Social Work with Groups*, 26(1), 47-68.
- Shulman, L. (1999). *The skills of helping individuals, families, groups, and communities, fourth edition*. Itasca, IL: FE Peacock Publishers.
- Singh, A. A., and Hays, D. G. (2008). Feminist group counselling with South asian women who have survived intimate partner violence. *The Journal for Specialists in Group Work*, 33(1), 84-102.

- Steinberg, D.M. (2002). The magic of mutual aid. *Social Work with Groups*, 25(1/2), 31-38.
- Tekindal, M. (2015). *Engelli Çocuğa Sahip Kadımların Feminist Grup Çalışması Deneyimi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı: Ankara.
- Thomas, V. (2008). *Refugees*. Encyclopedia of Social Problems-2. Vincent N. Parrillo (eds). SAGE Publications, Inc.
- Toseland, R., and Rivas, R (2009). Understanding group dynamics. In R. Toseland & R. Rivas (Eds.), *An Introduction to group work practice* (6. Ed., 64-91). Boston, MA: Pearson Education.
- Tunç, M. (2013). Şiddet Mağduru Kadımlarla Feminist Grup Çalışması. Aile ve kadın sempozyumu (16 Mayıs 2013, Kırıkkale). Sözel Bildiri. Tam metin bildiri kitabı: 107-118.
- Tunç Tekindal, M. (2016). *Feminist Grup Çalışması Bir Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak: Engelli Çocuğa Sahip Kadımların Deneyimi*. 1. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Tuzcu, A., ve Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*. 7(1), 56-67.
- Wood, G.G., and Roche, S.E. (2001). Representing selves, reconstructing lives: Feminist group work with women survivors of male violence. *Social Work With Groups*, 23(4), 5-23.
- Woodcock, J. (1997). Groupwork with Refugees and Asylum Seekers. *Race & Groupwork* (1997), Mistry, T. & Brown, A., (Eds) London, pp: 254-277.
- Worell, J., and Remer, P. (2003). *Feminist perspectives in therapy: An empowerment model for women*. New York: John Wiley & Sons.
- Yalom, I. D. (1999). *Grup Psikoterapisinin Teori ve Pratiği*. İstanbul: Kabalıcı yayınevi.
- Yassen, J., and Glass, L. (1984). Sexual assault survivor groups: A feminist practice perspective. *Social Work (May/June)*, 252-257.
- URL1: <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/UNCHR> (2018), Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, Erişim Tarihi: 15 Nisan 2018 <http://www.unchr.org.tr/?page=15> Date of Access: 20.05.2018
- URL2: http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf, Date of Access: 10.11.2017
- URL3: <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747> Date of Access: 30.08.2014

AVRUPA'DAKİ ERİŞİLEBİLİRLİK UYGULAMALARI: BORÂS VE CARDIFF ÖRNEKLERİNİN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ*

Davut ELMACI¹

Öz

Türkiye'de erişilebilirliğin hayata geçirilmesine ilişkin yasal zorunluluk vardır. Ancak erişilebilirliğin hayata geçirilmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yürütülen "Avrupa'da Erişilebilirlik Uygulamaları Projesi" kapsamında Borås ve Cardiff'te edinilen erişilebilirlik deneyimlerinin paylaşılması, bilim insanlarında ve uygulayıcılarda yeni bakış açılarının gelişmesine katkı sağlanmasıdır. Proje kapsamında öncelikle 2015 yılı "erişilebilir şehir birincilik ödülü" sahibi İsveç'in Borås şehri ziyaret edilerek Borås Belediyesinin erişilebilirlik alanındaki çalışmaları ve iyi uygulamaları yerinde görülmüştür. Daha sonra Birleşik Krallığın Galler Bölgesi başkenti Cardiff şehrinde erişilebilirlik üzerine bir eğitime katılarak genel olarak erişilebilirlikle ilgili uygulamalar öğrenilmiştir. Gerek Borås'ta gerekse Cardiff'te erişilebilirlik düzenlemelerinin belli bir süreç sonunda hayata geçirildiği görülmektedir. Erişilebilirlik düzenlemeleri hayata geçirilirken öncelikle fiziksel erişilebilirlikle ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Her iki şehirde de erişilebilirlik düzenlemelerinin hayata geçirilmesi için engelli dernekleriyle yakın işbirliği halinde çalışıldığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Erişilebilirlik, eşitlik, engellilik, engelliler, sosyal içerme.*

*Bu makale; Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Türkiye Ulusal Ajansı tarafından desteklenen "Avrupa'da Erişilebilirlik Uygulamaları" başlıklı Erasmus+ Yetişkin Eğitimi Personel Hareketliliği Projesi faaliyetlerinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, e-posta: davut.elmaci@amasya.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-9712-0727

ACCESSIBILITY IMPLEMENTATIONS IN EUROPE: EXAMINATION AND EVALUATION OF BORÅS AND CARDIFF SAMPLES

Abstract

There are legal requirements for accessibility implementations in Turkey. But it faced challenges to put accessibility into practice. The purpose of this study is to share observations from Sweden and United Kingdom and to contribute to the development of new perspectives in scientists and practitioners within the scope of the “Project of Accessibility Implementations in Europe” which was carried out by Amasya Provincial Directorate of Family and Social Policies. Firstly, within the scope of the project it was visited city of Borås, the 2015 access city award winner, seen works and good examples of Borås Municipality in the field of accessibility in place. Then it was participated to accessibility training in Cardiff, the capital of Wales in United Kingdom, learned accessibility practices generally. Whether in Boras or in Cardiff, accessibility arrangements seem to have been put into practice through a process. It was understood that accessibility arrangements started with physical accessibility at first. In both cities, it seems that working in close cooperation with disabled associations to put accessibility arrangements into effect.

Key Words: *Accessibility, equality, disability, disabled, social inclusion.*

Giriş

Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Şartı'na göre; engelli kişilerin, bağımsızlıklarını, toplumsal ve mesleki yaşamla bütünleşmelerini ve toplum yaşamına katılmalarını sağlamaya yönelik önlemler alınmalı ve hiç kimse engelinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmamalıdır (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2018). Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşma'ya (TFEU) göre de AB, politika ve aktivitelerini belirleme ve uygulama aşamalarında engelliliğe bağlı ayrımcılıkla mücadele etmelidir (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2011). 2010-2020 AB Engellilik Stratejisi'nde engellerin ortadan kaldırılması amacıyla faaliyete geçilmesi gereken başlıca sekiz alan tespit edilmiştir. Bunlar; erişilebilirlik, katılım, eşitlik, istihdam, eğitim ve öğretim, sosyal koruma, sağlık ve dış eylemdir. AB Engellilik Stratejisi'nde (European Commission, 2010) erişilebilirlik, topluma ve ekonomiye katılımın ön şartı olarak kabul edilmekte ve bu alandaki düzenlemelerin ve araç gereçlerin geliştirilmesi teşvik edilmektedir.

Öncelikle bir insan hakkı olarak engelli kişilerin eğitim ve sağlık gibi en temel hizmetlerden faydalanması, bir işte çalışması ve günlük yaşamın her alanında var olabilmesi için tüm yaşam alanlarına erişebilmeleri gerekir. Ülkemizde erişilebilirlikle ilgili ilk yasal düzenleme 1997 yılında yapılmış olsa da (Özgül, 2014) tüm yaşam alanlarının engelliler için erişilebilir hale getirilmesiyle ilgili zorunluluğun 2005 yılında çıkarılan Engelliler Hakkında Kanun'la olduğu söylenebilir. Ancak erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerin hayata geçirilmesi kolay olmamış, kanunda belirtilen erişilebilirlik standartlarının sağlanması için sürekli süre uzatımı yapılmıştır. Süre uzatımları 2013 yılına kadar devam etmiş, 2013 yılında çıkarılan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği (EİDY) ile artık tüm yaşam alanlarının engelliler için erişilebilir olması zorunlu tutulmuş, EİDY gereğince kurulan erişilebilirlik izleme ve denetleme komisyonlarının (EİDK) uygun görmesi halinde süre uzatımının en fazla 7/7/2015 tarihine kadar olabileceği hüküm altına alınmıştır. Ancak şu ana kadar ülkemizde yapılan izleme ve denetlemeler göstermektedir ki erişilebilirlik standartlarına tam olarak uygunluğun sağlanması zannedildiği kadar kolay olamamaktadır.

Toplumumuzda erişilebilirliğin sadece tekerlekli sandalye kullanan kişiler için yapılan rampa ve görme engelliler için yapılan hissedilebilir yüzey olduğuyla ilgili eğitimsizlikten kaynaklanan yanlış bir algı bulunmaktadır. Son yıllarda yapılmaya başlanan engelli erişimi ile ilgili düzenlemelerin çok azı doğru detay ve malzeme ile uygulanmaktadır. Bu durum, her ne kadar standartlar belirlenmiş olsa da eğitim eksikliği, kontrol eksikliği, kontrol edenlerin bilgisizliği, hatalı yapılan uygulamaların kafa karışıklığından kaynaklanmaktadır (Arkitera, 2014).

Sabancı Üniversitesi tarafından 2013 yılında hazırlanan “Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz?” başlıklı rapora göre; engellilerin yüzde 66,9’u kaldırımlara, yüzde 55-60 arası yaya yollarına, yaya geçitlerine, market, mağaza, lokanta, kamu binası, postane ve banka gibi yerlere erişememektedir. İzleme denetleme mekanizması yetersizdir. Mimarlar erişilebilirlik konusunda yeterli eğitim almamaktadır. Evrensel tasarım konusunda uzman sayısı azdır. Bilgi ve hizmete erişimde internet sitelerinin %85’inde engellilere yönelik yeterli bilgi yoktur. Erişilebilirlik düzenlemeleri maliyetli görülmektedir. Oysa rapordaki maliyet analizine göre, erişilebilirlik dahil engellilerin sorunlarının çözümü için gerekli olan bütçe GSMH’nin 2011 yılı içindeki payının sadece yüzde 0,58’dir (Menda, Bakan ve Berktaş, 2013).

Benzer sorunların bulunduğu Özgül (2014) tarafından da dile getirilmektedir. Özgül (2014), engelli bireylerin önemli bir kısmının sokağa çıkamadığını, düzenlemelerin genelde 18-40 yaş arası sağlam erkeklere göre dizayn edildiğini, ilgili fakültelerin ders konularının erişilebilirlik için yeterli olmadığını, mezun olan ve alanda çalışan teknik kadroların (mimar, mühendis, teknisyen ve yapımda çalışan işçiler) erişilebilirlik konusunda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadığını vurgulamaktadır. Erişilebilirlik standartlarının uygulanmasında görevli teknik personelin bilgi düzeyinin düşüklüğü ise doğru olmayan ve yetersiz uygulamalara yol açmaktadır (Kaplan ve diğerleri, 2011).

Enginöz (2015), mimari tasarım sürecinde erişilebilirlikle ilgili üç önemli noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, mimari tasarım sürecinde boyut ve standartların herkes için uygun olabilecek şekilde düşünülmesi

gerektiğidir. Yani mimarların, kamusal alanlarda farklı özelliklerdeki bireylerin aynı mekanları kullanabileceklerini unutmamaları gerekmektedir. Örneğin, bir engelliye onun refakatçisinin aynı tuvaleti kullanması gerekebilir. Bu durumda tuvaletin tasarımının hem engelliye hem de engellinin refakatçisine uygun olması gerekecektir. İkincisi, mimari tasarımda sosyal kısıtlamalara izin vermeyen bir yaklaşımın benimsenmesidir. Yani mimari tasarımda sağlıklı bireyler gibi engellilerin de sosyal ve kültürel yaşamı özgürce yaşayabilecekleri çözümler düşünülmelidir. Mimari tasarımda üçüncü önemli nokta, kültürdür. Toplumun erişilebilirlikle ilgili bilgilendirilmesi, mimari tasarım ve uygulamalarda kullanıcıların beklenti ve istekleri o toplumun kültürel yapısıyla yakından ilişkilidir. Erişilebilirliğe verilen önem ve erişilebilir yaşamın vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görülüp görülmemesi kültürel anlayışın bir yansımasıdır.

Gerek Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerince yapılan bilgilendirme toplantıları, gerekse bu alandaki kurumların çalışmaları ve yukarıdaki açıklamalar göstermektedir ki; (1) Toplumda ve erişilebilirlik düzenlemelerini yapacak ilgililerde engelli hakları konusundaki farkındalık düşüktür. (2) Erişilebilirlik standartları konusunda bilgilendirme yapacak EİDK ve teknik personelin bilgi düzeyi düşüktür. (3) Erişilebilirlik düzenlemeleri teknik ve ekonomik açıdan sorun olarak görülmektedir.

Diğer yandan, yukarıda sayılan sorunların ortadan kaldırılabileceğine ilişkin örneklere rastlamak da mümkündür. Örneğin, Avrupa Komisyonu her yıl erişilebilir şehirler ödülü vermektedir. Her yıl çeşitli şehirler erişilebilirlikle ilgili başarılı çalışmalarından dolayı bu ödülleri almaktadır. 2011 yılı için Ávila (İspanya), 2012 yılı için Salzburg (Avusturya), 2013 yılı için Berlin (Almanya), 2014 yılı için Gothenburg (İsveç), 2015 yılı için Borås (İsveç), 2016 yılı için Milan (İtalya), 2017 yılı için Chester (Birleşik Krallık), 2018 yılı için Lyon (Fransa) erişilebilirlik birincilik ödülünü almışlardır (European Commission, 2018). Bu da göstermektedir ki erişilebilirlik için gerekli düzenlemeleri hayata geçirmek mümkündür. Bunun için öncelikle erişilebilirlik alanında çalışan personelin farkındalığının artırılması, bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gereklidir. Bu kapsamda Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü

tarafından 2015 yılında Erasmus+ Yetişkin Eğitimi Personel Hareketliliği faaliyeti kapsamında “Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları” başlıklı bir proje hazırlanarak Avrupa’daki erişilebilirlikle ilgili iyi uygulamaların görülmesi, erişilebilirlikle ilgili ülkemizdeki farkındalığın geliştirilmesi amaçlanmıştır. Proje, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Ulusal Ajans) tarafından desteklenmiştir. Proje kapsamında Avrupa Komisyonu ve Avrupa Engellilik Forumunun birlikte her yıl düzenlediği erişilebilir şehirler ödülünün 2015 yılı erişilebilirlik birincilik ödülü sahibi İsveç’in Borås Belediyesi ziyaret edilmiş, Birleşik Krallık’ta (Galler/Cardiff) erişilebilirlikle ilgili eğitime katılım sağlanmıştır.

Ziyaret için Borås’ın seçilmesinin nedeni, projenin hazırlandığı sırada erişilebilirlik birincilik ödülü alan en son şehrin Borås olması, Borås Belediyesi yetkilileriyle iletişim kurulduğunda yaptıkları çalışmaları göstermekten memnun olacaklarını ifade ederek Türkiye’den yapılacak ziyareti kabul etmeleridir. Borås ziyareti, 5-9 Nisan 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve bu ziyarete aralarında yazarın da bulunduğu dokuz kişi katılmıştır. Bu ziyarette Borås Belediyesinin yaptığı erişilebilirlik çalışmaları ve engellilere yönelik düzenlemeler yerinde görülmüştür.

Erişilebilirlik eğitimi için Cardiff şehrinin seçilmesinin nedeni, erişilebilirlikle ilgili yapılandırılmış bir eğitime katılmak için başvuru yapılan ve eğitim vermeyi kabul eden kuruluşun eğitimi bu şehirde vermek istemesidir. Cardiff’teki erişilebilirlik eğitimi, 26-30 Nisan 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve bu eğitime aralarında yazarın da bulunduğu iki kişi katılmıştır. Cardiff şehrinde erişilebilirlikle ilgili uygulamalar yerinde görülmekten ziyade bir hizmetiçi eğitim programına katılım sağlanmıştır.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yürütülen “Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları” başlıklı Erasmus+ Yetişkin Eğitimi Personel Hareketliliği Projesi kapsamında Borås ve Cardiff şehirlerinde edinilen erişilebilirlik deneyimleri paylaşılmaktadır. Böylelikle bilim insanlarında ve uygulayıcılarda erişilebilirlik ve engellilerin sosyal dahil edilmeleri konularında yeni bakış açılarının gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Herkes İçin Bir Şehir: Borâs

Borâs Belediyesi, 2015 yılı erişilebilirlik birincilik ödülü sahibidir. Borâs, İsveç'in 107 bin nüfuslu önemli bir şehridir. Şehrin özellikle moda ve tekstil alanında önemli bir yeri vardır. Borâs şehrindeki erişilebilirlik düzenlemeleri uzun bir çabanın sonucunda ortaya çıkmıştır. İki binli yılların başlarında Borâs Belediyesinin herkes için erişilebilir olması için bir plan uygulamaya konulmuştur. Bu erişilebilirlik planı, 2015 yılında revize edilmiştir. Programın öncelikli alanları; engellilerin durumuna ilişkin farkındalığın artırılması, daha fazla engellinin iş hayatına ve yaşam alanlarına katılımlarının desteklenmesi gibi Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmenin gereklerinden ortaya çıkmıştır. Programı tamamlamak için ölçülebilir somut bir eylem planı yapılmış ve bu plan yıllık olarak gözden geçirilmiştir.

Erişilebilirlik düzenlemelerinin geniş etkili olabilmesi için bilinçli bir strateji izlenmiştir. Belediyenin ilk adımı şehir çevresi ve binalardaki fiziksel erişilebilirlikle başlatması tesadüf değildir. Hissedilebilir yüzeyler, işaretler ve rampalar görünür şeyler olduğu için vatandaşların erişilebilirlik meselelerine yönelik farkındalığını daha çok arttırmaktadır. Uzun vadede düşünüldüğünde bunun anlamı, vatandaşların daha ileri erişilebilirlik standartları bekleyebilmeleridir. Bu durum aynı zamanda mülk sahipleri, restoranlar, dükkanlar ve diğer ilgililerle erişilebilirliğin önemi konusunda yapıcı bir diyaloga da katkı sağlamaktadır. Bilinçlenmenin ve engellilerle iletişimin artmasıyla birlikte Borâs Belediyesi tutumların değiştirilmesini ve ön yargıların yıkılmasını ve böylelikle demokratik hakların kullanımını daha kolay hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu yüzden belediyenin tüm idari birimlerinde ve şirketlerinde engellilik kurumlarıyla iletişim ve işbirliğinden sorumlu bir irtibat kişisi bulunmaktadır. Ayrıca belediye idari birimlerinden oluşan ve erişilebilirlik meselelerini ele alan bir çalışma grubu bulunmaktadır.

Borâs Belediyesinde bir erişilebilirlik danışmanı ve bir de engellilik danışmanı bulunmaktadır. Erişilebilirlik ve içerme ile ilgili çalışmaların şekillenmesinde bu iki danışman oldukça etkilidir. Danışmanlar engellilik kuruluşlarına, bireylere, mimarlara, yapı firmalarına, restoranlara vb. kuruluşlara bilgi ve destek de sağlamaktadır. Danışmanlar Borâs'ta yaşayan

kişiler için erişilebilirlik ve herkesin fırsatlara eşit şekilde ulaşması ve içerme konusunda bilgilendirme yapmaktadır. Erişilebilirlik konusunda farkındalığın artırılması amacıyla çeşitli etkinlikler ve eğitimler düzenlenmektedir. Bu eğitimler öğrenciler, sağlık çalışanları, otobüs şoförleri ve diğer personeller için olmaktadır. Erişilebilirlik danışmanının Belediye'ye ait tüm yapım işlerinde büyük sorumluluğu vardır. Erişilebilirlik, yapı projelerinin daha ilk aşamasında düşünülmektedir.

Belediye ve engelli temsilcileri arasında yapıcı bir diyalog önemli görülmektedir. Belediye Engellilik Konseyi, erişilebilirlik, katılım ve etkinin geliştirilmesi için belediye ile engellilik kurumları arasında önemli bir bağlantı görevi görmektedir. Belediyede yaşlılık sorunlarıyla da ilgili bir konsey bulunmaktadır. Bu konsey, yaşlıların bakış açısıyla erişilebilirliğe dikkat çekilmesini sağlamaktadır.

Toplu taşıma araçlarının çoğu erişilebilirliğe uygun hale getirilmiştir. Böylelikle yaşlı ve engellilerin hareket imkanı daha fazla olmaktadır. Otobüsler düşük zemin, açılabilir rampa, sesli ve yazılı uyarı sistemleri ile donatılmıştır. Otobüs duraklarının büyük bir kısmı erişilebilirliğe uygun hale getirilmiştir. Kamusal toplu taşıma araçlarında emeklilerin ücretsiz seyahat hakkı bulunmaktadır. Borås Belediyesinin, yaya geçitlerinin geliştirilmesi için bir yıllık planı bulunmaktadır. Kavşaklarda sesli ve hissedilebilir yönlendirmeler bulunmaktadır. Borås merkezi terminali yayaların bakış açısıyla planlanmıştır. Terminalin çoğu araçlara kapalıdır ve kaldırımlarda görme engelliler için hissedilebilir yüzeyler bulunmaktadır. Merkez istasyonda engelliğin diğer türleri için de erişilebilirlik düzenlemeleri bulunmaktadır.

Borås Belediyesinin kamusal binaları erişilebilirlik yönünden denetlenmiş ve erişilebilirliğe uygun hale getirilmiştir. Erişilebilirliğin sağlanması için uygulanacak düzenlemeler gerek yeni bina yapımı gerekse tadilat projelerinin erken safhalarında göz önünde bulundurulmaktadır. Belediye Kültür Merkezinin (Kulturhuset) dışı kadar içerisi de erişilebilirliğe uygun hale getirilmiştir. Kültür Merkezi içerisinde yer alan şehir kütüphanesi, şehir tiyatrosu ve sanat müzesi erişilebilirliğe elverişlidir. Şehir merkezindeki alışveriş merkezleri, restoranlar ve diğer kamusal alanlar erişilebilirlik yönünden izlenmekte ve denetlenmektedir.

Resim 1: Borås Belediye Kültür Merkezi Binası içerisinde hissedilebilir yüzey uygulaması

Kaynak: Yazar arşivi (2016).

Resim 2: Özel üretim halı üzerinde hissedilebilir yüzey.

Kaynak: Yazar arşivi (2016).

Resim 3: Sensörlü olarak belli açıda kendiliğinden açılıp kapanan kapılar.

Kaynak: Yazar arşivi (2016).

Şehirsal alanda yükseklik farkları azaltılarak, hissedilebilir yüzeyler sağlanarak ve caddeler ısıtılarak erişilebilirlik sürekli geliştirilmektedir. Borås şehrinde 29 bin 800 metrekarelik bir alan kayma riskinin azaltılması amacıyla yer altından ısıtılmaktadır. Isıtılan alan merkezden çevreye doğru sürekli genişletilmektedir. Sonuçların sürdürülebilirliği ve devamlılığı Belediye ile engelli ve yaşlı danışma kurullarının yakın ilişki halinde çalışmasıyla garanti altına alınmaktadır. Bu işbirlikçi yaklaşım şehrin erişilebilirlik gündeminin ve önceliklerinin belirlenmesinde temel faktördür. Belediyenin her biriminde bir erişilebilirlik sorumlusu bulunmaktadır.

Resim 4: Özellikle kış döneminde kayarak düşmeleri önlemek amacıyla şehir merkezinde atık maddelerden elde edilen enerjiyle ısıtılan alanlar bulunmaktadır.

Kaynak: Yazar arşivi (2016).

Resim 5: Toplu taşıma otobüsleri duraklarda zemine oldukça yakın durmaktadır.

Kaynak: Yazar arşivi (2016).

Borås Belediyesi'nin erişilebilirlik ödülü almasını sağlayan temel faktörlerden biri, "Herkes için erişilebilir Borås" anlayışına uygun net ve kararlı bir duruşun sergilenmesidir. Öncelikle şehirde hiçbir vatandaşın hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramaması amaçlanmıştır. Para ve insan kaynağının kullanımında bu amacın yerine getirilmesi göz önünde bulundurulmuş ve Borås Engelliler Danışma Kurulu ile her aşamada yakın işbirliği yapılmıştır. Borås Belediyesi, tüm kamu binalarının erişilebilirlik standartlarını içeren bir erişilebilirlik veritabanı (Tillgänglighetsdatabasen) oluşturmuştur. Belediye web sayfasından ulaşılabilen erişilebilirlik veritabanı (<http://www.t-d.se/en/TD-2/>) ile Borås'ta yaşayanlar ve Borås'ı ziyaret edenler erişilebilirliğe uygun hizmetlerle ilgili bilgilendirilmektedir. Erişilebilirlik veritabanı; balık tutma yerleri, oteller, tıp merkezleri, kütüphaneler gibi oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Herhangi bir yerin ziyaret edilmeden önce erişilebilirliğe ne kadar uygun olduğu erişilebilirlik veritabanından öğrenilebilmektedir. Örneğin, bir müze ziyaret edilmek istendiğinde erişilebilirlik veritabanından o müze ile ilgili yürüyüş alanları, park durumu, bina içindeki ve dışındaki eğim oranları, merdivenler, koltuklar, musluklar, aynalar vb. yüzlerce bilgiye ulaşılabilir. Erişilebilirlik veritabanı sadece Borås'a özgü olmayıp İsveç'in diğer bölgelerinde de kullanılan bir uygulamadır. Ancak Borås, bunu en etkili uygulayan şehirlerden birisidir.

Borås'ta alışveriş merkezleri, restoranlar ve diğer özel tesisler denetlenmiş ve sınıflandırılmışlardır. Ayrıca bu tesislere erişilebilirliklerini geliştirebilmek için nelere ihtiyaçları olduğu konusunda rehberlik edilmiştir. Erişilebilirlik ödülü uygulaması özel işletmeleri, erişilebilirlik standartlarını geliştirmeleri konusunda cesaretlendirici olmuştur.

Borås Belediyesi, yasal zorunlulukların ilerisinde erişilebilirlik standartlarını da uygulamaya koymuştur. Bunun dışında engellilerin bağımsız yaşam için eşit fırsatlara sahip olabilmeleri amacıyla özel konutlardaki erişilebilirlik düzenlemeleri de finansal olarak desteklenmiştir. Engelli ve yaşlılar için özel taşıma hizmetleri sağlanması yanında ücretsiz olarak toplu taşıma hizmeti de sunulmaktadır. Şehir otobüslerinin tümü ve otobüs durakları hareket güçlüğü ve görme engeli olanlar için erişilebilir durumdadır. Yaya geçitleri genel olarak alçak zeminli, sesli sinyalli ve hissedilebilir özelliklidir.

Belediye web sitesi ve şehir gazetesi erişilebilir özelliklidir. Dairelerde ve bina giriş kapılarında anahtarsız dijital kilit uygulaması da bulunmaktadır. Kamusal hizmet ve olanaklara erişimle ilgili Belediye'de görevli bir erişilebilirlik stratejisti ve bir erişilebilirlik danışmanı tarafından rehberlik yapılmaktadır. Bu kişiler erişilebilirlik standartlarının hayata geçirilmesi ve sürdürülmesinde Belediye Engelliler Danışma Kurulu ve yaşlı temsilcisi kuruluşlarla yakın işbirliği halinde çalışmaktadır. Engelli kuruluşlarının, mimarların, yapı firmalarının, özel işletmelerin ve ihtiyacı olan diğer kimselerin erişilebilirlikle ilgili bilgilendirilmesi önemli görülmektedir. Erişilebilir spor salonları, buz pistleri, parklar ve diğer olanaklar da engelli ve yaşlıların mutluluğu açısından önemli görülmektedir. Herkesin doğal ortamların keyfinden yararlanabilmesi için buralara yönelik erişilebilirlik düzenlemeleri de hayata geçirilmiştir.

Cardiff'te Erişilebilirliğe Yönelik Politika ve Uygulamalar

Cardiff, Birleşik Krallığın Galler Bölgesinin başkentidir. Birleşik Krallığı oluşturan ülkelerden İngiltere, Galler ve İskoçya'daki erişilebilirlik ile ilgili düzenlemelerin temeli esasında 2010 yılında çıkarılan Eşitlik Yasası'ndaki hükümlere dayanmaktadır. Ancak bu yasadaki erişilebilirlik kavramının sadece engellilere yönelik bir kavram olmadığını, farklı zamanlarda ve farklı durumlarda, farklı ihtiyaçları olan tüm bireyleri içeren bir kavram olduğunu unutmamak gerekmektedir. Örneğin; gürültülü bir ortamda bulunma, yorgun olma, bir sağlık sorunu yaşama gibi durumlar, engelli olmasalar bile kişilerin hizmetlere erişimini etkileyebilecek durumlardır (GOV.UK, 2018).

2010 Eşitlik Yasası, işyerlerinde ve genel olarak toplumda kişileri her türlü ayrımcılığa karşı korumaya yönelik düzenlemeleri içermektedir. 2010 Eşitlik Yasası ile birlikte; 1975 Cinsiyet Ayrımcılık Yasası, 1976 Irk İlişkileri Yasası ve 1995 Engelli Ayrımcılık Yasası yürürlükten kaldırılarak her türlü ayrımcılıkla ilgili düzenlemeleri içeren bir çatı yasa oluşturulmuştur (GOV.UK, 2015).

2010 Eşitlik Yasası; ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik, din ve inanç, transseksüel olma, hamile ya da bebek sahibi olma, evli olma ya da evlenmeden birliktelik yaşama ve yaş gibi özelliklerden ortaya çıkan ayrımcılığı kapsamaktadır. Burada sayılan dokuz özellik 2010 Eşitlik Yasasında korumalı

özellikler (protected characteristics) olarak ele alınmaktadır ve bu özelliklere karşı her türlü ayrımcılık yasaklanmaktadır.

Çeşitli şekillerde ortaya çıkabilen ayrımcılığın 2010 Eşitlik Yasası'nda belirtilen bazı formları şunlardır (Streets, 2016; Equality Act, 2010):

Doğrudan ayrımcılık. Doğrudan ayrımcılık, korumalı özelliğe sahip olan birisine başkalarına davranılandan daha az olumlu davranmayı ifade etmektedir. Örneğin, bedensel engelli bir öğrencinin, A okuluna kaydolmak için gerekli tüm yeterlilikleri sağladığı halde, okulun donanımının uygun olmaması, özel eğitimle ilgili farkındalığı olan yeterli öğretmen bulunmaması gibi nedenler ileri sürülerek sırf engelli olduğu için okula kaydının yapılmaması doğrudan ayrımcılık olmaktadır.

Dolaylı ayrımcılık. Dolaylı ayrımcılık, korumalı özelliğe sahip olan birisinden korumalı özelliğiyle ilişkili bir koşulu ya da uygulamayı yerine getirmesinin istenilmesidir. Örneğin, sınıfında az gören ve sınav sorularını kendisi okuyabilen bir öğrencisi bulunan öğretmenin tüm öğrencilerinden sınavı 30 dakikada tamamlamalarını istemesi başlangıçta eşitlik gibi görünse de dolaylı ayrımcılık olmaktadır. Çünkü az gören öğrenci görme engelinden dolayı sınav sorularını diğer öğrenciler kadar rahat okuyamayacaktır. Böylelikle sahip olduğu engelinden dolayı (korumalı özelliğinden dolayı) bir olumsuzluk yaşayacaktır.

Engellilikten kaynaklanan ayrımcılık. Engellilikten kaynaklanan ayrımcılık, herhangi bir engelliye engelinin sonucu olarak ortaya çıkan bir durum nedeniyle olumsuz davranılmasıdır. Örneğin, rehber köpek kullanan bir görme engelli öğrenci okula rehber köpekle geldiğinde güvenlik riski oluşturacağı gerekçesiyle rehber köpeğin okula kabul edilmemesi engellilikten kaynaklanan ayrımcılık olmaktadır.

Birliktelikten kaynaklanan ayrımcılık (Discrimination arising from association). Birliktelikten kaynaklanan ayrımcılık, korumalı özelliğe sahip olan birisiyle ilişkili olan diğer kişinin ayrımcılığa uğramasıdır. Örneğin, engelli kardeşine refakat eden bir kişi kardeşiyle birlikte bir lokantaya yemek yemeye gittiğinde, engelli kardeşi yüzünden lokantaya kabul edilmediğinde

doğrudan ayrımcılığa uğramış olmaktadır. Burada aynı zamanda engelli kardeş de ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Algıdan kaynaklanan ayrımcılık. Algıdan kaynaklanan ayrımcılık, birisinin korumalı özelliğe sahip olduğu düşünülerek ona olumsuz davranılmasıdır. Örneğin, öğretmenlik için iş başvurusunda bulunan bir kişinin gay olabileceği düşünülerek okulda öğretmen ihtiyacı bulunmadığı söylenerek iş başvurusunun alınmaması algıdan kaynaklanan ayrımcılık olmaktadır.

Taciz (Harassment). Taciz, korumalı özelliğiyle ilgili olarak bir kişinin onurunu zedeleme, onu küçük düşürme ve rencide etme gibi amaçlarla yapılan istenmeyen davranışlardır. Örneğin, işitme engelli birisinin yanında alay edercesine ona bakarak gülüp kahkaha atmak bir tacizdir.

Mağdur etme (Victimisation). Mağdur etme, eşitlik yasasındaki hükümlerin ihlal edildiği gerekçesiyle harekete geçen birisine olumsuz davranılmasıdır. Bu harekete geçme şikâyetinde bulunma, tanık olma, şikâyet edeni ya da tanık olanı destekleme şeklinde olabilir. Örneğin, bir okulda engelli öğrencilere ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle şikâyetinde bulunan bir kimsenin şikâyetinde bulunduğu gerekçesiyle okula alınmaması böyle bir mağduriyettir.

Yukarıda belirtilen ayrımcılık formları sadece engelliler için değil diğer korumalı özelliklere sahip olanlar için de geçerlidir. 2010 Eşitlik Yasasıyla birlikte “dolaylı ayrımcılık” kavramı genişletilerek engellilerin de dolaylı ayrımcılığa karşı korunmaları amaçlanmıştır. Bunun dışında “engellilikten kaynaklanan ayrımcılık” tanımlanarak engelli kişilerin engelleri sonucunda ortaya çıkabilecek durumlar nedeniyle ayrımcılığa uğramalarının önüne geçilmek istenmiştir.

2010 Eşitlik Yasası'nda kamu sektörünün eşitlikle ilgili görevleri de belirtilmiştir. Buna göre kamu otoriteleri tarafından; (1) Ayrımcılık, taciz, mağduriyet ve 2010 Eşitlik Yasası uyarınca ya da altında yasaklanan diğer davranışların ortadan kaldırılması; (2) İlgili korumalı özelliği paylaşan kişilerle paylaşmayan kişiler arasında fırsat eşitliği sağlanması; (3) İlgili korumalı özelliği paylaşan kişilerle paylaşmayan kişiler arasındaki iyi ilişkilerin desteklenmesi gerekmektedir. Burada belirtilen üç genel görev dışında kamu otoritelerinin

genel görevlerini yerine getirmelerini desteklemek amacıyla ayrıca özel görevler de bulunmaktadır. Bu özel görevler iki grup altında toplanabilir: (1) Eşitlik ile ilgili bilgilendirici yayınlar yapmak, (2) Eşitlik ile ilgili hedefler belirlemek ve bunları yayınlamak. Öte yandan özel görevler İngiltere, İskoçya ve Galler için birbirinden farklı olabilmektedir (Streets, 2016; GOV.UK, 2012).

Daha önce de belirtildiği gibi, 2010 Eşitlik Yasası'nda erişilebilirlik kavramı daha çok genel anlamda ifade edilmektedir. Ancak yine de kamu hizmet araçlarının ve ulaşım araçlarının erişilebilirliğinin özel olarak yasa da ele alındığı görülmektedir. Binalarda erişilebilirlik ise daha çok 2010 Binalar Yönetmeliği'nde (The Building Regulations 2010) ele alınmıştır. Diğer yandan 2010 Eşitlik Yasası'na göre İngiltere ve Galler'de engelli öğrenciler için okullarla ilgili olarak erişilebilirlik stratejisi ve erişilebilirlik planı hazırlanması zorunluluğu bulunmaktadır. Erişilebilirlik stratejileri yerel otoriteler tarafından, erişilebilirlik planları ise okullar tarafından hazırlanmaktadır.

Erişilebilirlik stratejisi; (1) Engelli öğrencilerin okulun müfredatına katılma derecesinin artırılması, (2) Engelli öğrencilerin okulun sağladığı hizmet ve olanaklardan daha fazla yararlanabilmeleri amacıyla okulların fiziksel çevresinin iyileştirilmesi ve (3) Engelli olmayan öğrenciler için kolayca erişilebilir olan bilginin engelli öğrencilere ulaşımının kolaylaştırılması amacıyla yapılmaktadır. Erişilebilirlik stratejisi mutlaka yazılı olmalı, sürekli izlenmeli ve gerekirse revize edilmelidir. Erişilebilirlik planının da erişilebilirlik stratejisindeki amaçlar doğrultusunda okulun ilgili birimince hazırlanması gerekmektedir. Erişilebilirlik planı da mutlaka yazılı olmalı, sürekli izlenmeli ve gerektiğinde revize edilmelidir (Equality Act, 2010).

Birleşik Krallığın Galler Bölgesinde yer alan Cardiff şehrindeki erişilebilirlik düzenlemelerinin tıpkı İsveç'in Borås şehrinde olduğu gibi belli bir süreç sonunda ortaya çıktığı görülmektedir. Cardiff Belediyesi, 2008 yılında erişilebilirlik düzenlemeleriyle ilgili bir çalışma grubu kurmuştur. Bu çalışma grubu, Cardiff'in herkes için erişilebilir ve konforlu bir şehir olması için tavsiye ve öneriler geliştirmektedir. Bu araçlar düşük zeminli olup tekerlekli sandalyelerin erişimine uygundur ve aynı zamanda sesli uyarı sistemleri de bulunmaktadır.

Resim 6: Erişilebilirliğe uygun Baycar denilen toplu taşıma araçları

Kaynak: <https://www.cardiffbay.co.uk/listings/the-baycar-cardiff-bay/>

Cardiff'teki diğer bazı erişilebilirlik uygulamaları şu şekilde özetlenebilir (Cardiff Caerdydd, Tarihsiz):

1. Şehir içerisinde engelliler için birçok erişilebilir park alanı mevcuttur.
2. Kamusal alanda erişilebilir tuvaletler yaygındır. Bazı erişilebilir tuvaletler kilitlidir ve bunların anahtarları engelli derneklerinden temin edilebilmektedir.
3. Cardiff Kalesi'nde engelliler için refakatçi hakkı bulunmaktadır. Kalenin danışma merkezi tekerlekli sandalyeler ve bebek arabaları için erişilebilirdir. Zeminden teras kata kadar ziyaretçileri taşıyan asansör bulunmaktadır. 10 dilde sesli açıklama/rehberlik olanağı bulunmaktadır. İşitme engelliler içinse İngiliz İşaret Dili ile açıklama mevcuttur. Görme engelliler için dokunmalı turlar olmasının yanında İngilizce ve Galce sesli betimleme de yapılmaktadır.
4. Galler Bölgesi'nin kongre ve kültür merkezi olan St David's Hall'da (kongre ve kültür merkezi) erişilebilir tuvaletler ve rampalar bulunmaktadır. Bilet

ofisi, vestiyer ve salonun bazı yerlerinde düşük zemin bankolar bulunmaktadır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları en düşük fiyattan yanlarındaki bir refakatçi için yer ayırtabilmektedir. Braille alfabeli ve geniş yazılı broşürler mevcuttur. Rehber köpekler kabul edilmektedir.

5. Şehir merkezinde yer alan tiyatro binasında (New Theatre) bazı oyunlar işaret dili ve sesli betimleme ile verilmektedir. Büyük puntolu broşürler mevcuttur. Rehber köpek kabul edilebilmektedir. Engelliler için biletler indirimli olup refakatçilerden ücret alınmamaktadır.
6. Cardiff Merkez Kütüphanesi'nde sesli, büyük puntolu, Braille yazılı kitaplar, engelliler için bilgisayarlar bulunmaktadır.
7. Kamusal hizmet vermekte olan sosyal ve kültürel kurumların web sitelerinde erişilebilirlikle ilgili bilgilendirmeler yer almaktadır.
8. Engellilerin kullanımına uygun erişilebilir taksiler bulunmaktadır.
9. Şehir merkezinde engelli ve yaşlılar için Buggy denilen mobil yardımcı araçlar bulunmaktadır.
10. Bazı yüzme havuzlarında bedensel engellilerin kullanımına yönelik düzenlemeler yapılmıştır.
11. Deniz kenarlarında engelli ve yaşlıların yürümelerini kolaylaştırıcı patika yollar mevcuttur.

Resim 7: Cardiff'te Buggy denilen elektrikli araçlarla engelli ve yaşlıların şehir merkezindeki hareketliliğine destek olunmaktadır.

Kaynak: <https://www.walesonline.co.uk/news/wales-news/golf-buggies-ferry-people-around-1890621>

Resim 8: Deniz kenarlarında engelli ve yaşlıların yürümelerini kolaylaştırıcı patika yollar.

Kaynak: <https://www.holidaycottages.co.uk/blog/accessible-coast-paths>

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, “Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları Projesi” kapsamında ziyaret edilen Borås ve Cardiff’teki erişilebilirlik üzerine yapılan çalışmalar izlenmiş ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Daha önce Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünde erişilebilirlik sekreteryaya sorumluluğu görevinde de bulunan bu satırların yazarı, yapılan ziyaretlerin öncelikle erişilebilirlikle ilgili olumsuz önyargıların yıkılması yönünden faydalı olduğuna inanmaktadır. Çünkü özellikle Borås ziyaretinde yer alan EİDK üyeleri, erişilebilirlikle ilgili “yapılamaz, edilemez, maliyetli olur” gibi olumsuz yaklaşımların gerçekçi olmadığını yakından gözlemleme fırsatı yakalamışlardır. Yurtdışı ziyaretlere katılanlar daha sonraları Amasya’da yapılan EİDK toplantılarında yurtdışında gördükleri iyi uygulamaları sık sık dile getirmeye başlamışlardır. Örneğin, Borås ziyaretinde yer alan görme engelli EİDK üyeleri kaldırımlarda yer alan ağaçlarla ilgili Belediye yetkililerine önerilerini sunmuş, kaldırımların genişletilmesi, plastik yerine hissedilebilir taşların kullanımı gibi uygulamalar çözüm önerileri arasında yer almaya başlamıştır.

Gerek İsveç’in Borås şehrinde gerekse Birleşik Krallık/Galler’in başkenti Cardiff şehrinde gerçekleştirilen erişilebilirlik düzenlemelerinin belli bir süreç sonunda ortaya çıktığı görülmektedir. Yani erişilebilirlik düzenlemeleri birdenbire ve bir anda gerçekleştirilmemiştir. Diğer yandan her iki şehirde erişilebilirlik düzenlemeleri için sivil toplum örgütleri ve ilgili diğer birimlerle yakın işbirliği yapıldığı dikkati çekmektedir. Ancak hepsinden daha önemlisi ilgili ve yetkili kişilerin öncelikle şehirlerini herkes için erişilebilir yapmaya karar vermiş olmalarıdır. Yani erişilebilirlik düzenlemeleri için öncelikle bulunulan şehrin ya da çevrenin herkes için erişilebilir yapılabileceğine dair bir inanç olması önemli görülmektedir.

Türkiye açısından düşünüldüğünde genel olarak engellilerle ilgili özel olarak da erişilebilirlikle ilgili farkındalığın yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerin geçmişi her ne kadar belli bir süreye ulaşmış olsa da mevzuatta yer alan ilgili hükümlerin hayata geçirilmesi kolay olamamaktadır. Her ne kadar süre uzatımları yapılmış olsa da erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerin hayata geçirilmesinde anlamlı bir

aşama kaydedilememekte, yapılan düzenlemelerin ve iyileştirmelerin birçoğu mevzuatta belirtilen standartlara uygun yapılmamaktadır (Çağlar, 2012). İstanbul'da yapılan bir araştırmada da toplu ulaşım sistemlerinde erişilebilirliğe yönelik yapılan düzenlemelerin standartlara uygun yapılmadığı, noktasal düzeyde yapılan çalışmaların olumlu sonuçlar vermediği ve erişilebilirlik açısından sürdürülebilir olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tiyek, Eryiğit ve Baş, 2016). Diğer yandan engelliler ile ilgili mevzuat incelendiğinde fiziksel erişilebilirliği çözmeye yönelik yasal tedbirlerin diğer erişilebilirlik sorunlarına göre daha ağırlıklı olarak ele alındığı görülmektedir (Çağlar, 2012). Öncelikle fiziksel erişilebilirlikle ilgili uygulamaların hayata geçirilmesi, ziyaret edilen şehirlerden Borás'ta olduğu gibi, erişilebilirlikle ilgili farkındalığın artırılması bakımından yararlı olabilir. Örneğin, bir proje kapsamında Yozgat'ta gerçekleştirilen kentsel erişilebilirlikle ilgili farkındalık çalışmalarının erişilebilirlik düzenlemelerine olumlu yansıdığı görülmüştür (Dikmen ve Özçetin, 2016).

Borás şehrinde kayma riskinin azaltılması nedeniyle şehir merkezinin belli bir bölümünün yer altından ısıtılması, iklimsel durum ve çevresel koşulların erişilebilirlikle ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Wennberg, Staahl ve Hyde'n (2009) tarafından da vurgulandığı gibi, karlı ve buzlu hava şartları kişilerin bağımsız hareketlerini olumsuz şekilde etkileyebilmekte ve erişilebilirlik önünde önemli bir engel oluşturmaktadır. Borás'ta şehir merkezinin yer altından ısıtılması, olumsuz hava koşullarının bağımsız harekete etkisini azaltmaya yönelik bir tedbirdir. Pudas ve Fjellström (2007) tarafından yapılan bir araştırmada da karlı ve buzlu hava koşullarının engebelik, kayganlık, görüş alanını düşürme gibi yönlerden erişilebilirliğin azalmasına yol açtığı ortaya konulmuştur (Akt. Li, Hsu ve Fernie, 2010). Bu durumda erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerde iklimsel koşulların da hesaba katılmasının önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Özellikle Cardiff şehrindeki erişilebilirlik düzenlemeleri tarihi, sosyal ve kültürel alanlarda da erişilebilirliğin hayata geçirilmesi yönünden önemli bakış açıları sağlamaktadır. Yani engelliler de müzeleri gezebilir, kütüphanelerden yararlanabilir, gezebilir, hayatın her alanına katılabilir. Benzer erişilebilirlik düzenlemelerine Borás şehrinde de rastlamak mümkündür. Bu tür

düzenlemeler özellikle erişilebilir turizm açısından önemlidir. Ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalar (Evcı ve Kuş Şahin, 2017; Akıncı ve Sönmez, 2017) engellilerin turizm alanlarından faydalanmalarında ekonomik sorunlar dışında erişilebilirlik sorunları da yaşadıklarını göstermektedir. Turist sayısının ve tesis sayısının artmasına rağmen Türkiye’de turizm alanlarında engellilere yönelik çalışmaların tam olarak yeterli olduğu söylenemez. Yapısal ve yasal düzenlemelerin eksikliği yanında konaklama tesislerinin, müze ve diğer turistik alanların erişilebilirliği ile ilgili önemli eksiklikler söz konusudur (Tellioglu ve Şimşek, 2016). Diğer yandan turizmde erişilebilirlik eksikliklerinin giderilmesine yönelik önemli çabaların da olduğu görülmektedir. Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının da (ASPB) destekleriyle erişilebilir turizme yönelik projeler gerçekleştirilmekte, işbirliği protokolleri yapılmaktadır. Örneğin, “Herkes İçin Erişilebilir İstanbul Projesi” ile özellikle İstanbul’daki müzelerin erişilebilirlik çalışmalarına katkı sağlanması, İstanbul’un erişilebilir turizm konusunda rekabet edebilir düzeye getirilmesi amaçlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). 2011 yılında Mülga ASPB, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Alanya Belediye Başkanlığı, Alanya Ticaret ve Sanayi Odası ve Alanya Turistik İşletmeciler Derneğinin taraf olduğu “Engelsiz Turizm Kenti Alanya Uygulama ve İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2012). Bu işbirliği protokolü ile de Alanya’da herkes için erişilebilir olacak turizm uygulamalarının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Diğer yandan, turizmde erişilebilirlikle ilgili çalışmaların hareket noktasının ne olması gerektiğinin iyi belirlenmesi gerekmektedir. Turizmde erişilebilirlikle ilgili çalışmalar ve yayınlar incelendiğinde (Bulgan, 2015), turizmde erişilebilirlik çalışmalarının bazen “engelli turizminden pay alma” şeklinde gerekçelendirildiği dikkati çekmektedir. Oysa bu gerekçelendirmenin haklar ve eşitlik bağlamında yapılması daha uygun olacaktır. Yani erişilebilir turizm çalışmalarında engelli bireylerin de engelli olmayanlar gibi turizm olanaklarından eşitçe yararlanmaya hakları olduğu öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

Gerek Borås’ta gerekse Cardiff’te erişilebilirlik düzenlemeleri sadece engellilere yönelik düzenlemeler olarak görülmemektedir. Erişilebilirlik ile aslında engelli olsun veya olmasın tüm bireylerin rahatça hareket edebilmeleri,

hayatın her alanına katılabilmeleri amaçlanmaktadır. Örneğin, tamamen saydam, şeffaf bir cam kapıya engelli olmayan birisi de çarpabilir. Çarpma riskinin ortadan kaldırılması için bu cam kapıya renkli işaretler konulması bir erişilebilirlik düzenlemesi olmaktadır. Musselwhite ve Haddad'ın (2010) vurguladığı gibi, "erişilebilirlik" ile "hareketlilik" birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır Kentsel hareketlilik (urban mobility) sadece trafiği değil sosyal gelişmeyi, sosyal içermeyi ve erişilebilirliği de etkilemektedir (European Commission, 2017). Bu nedenle erişilebilirlik düzenlemelerinin kentsel hareketlilikle birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Avrupa Komisyonu, sürdürülebilir kentsel hareketlilik planları (Sustainable Urban Mobility Plans-SUMPs) üzerinde önemle durmaktadır. Avrupa Komisyonu sürdürülebilir kentsel hareketlilik planını, kentsel alanlarda erişilebilirliğin geliştirilmesini ve yüksek kaliteli, sürdürülebilir hareketlilik ve ulaşım sağlanmasını amaçlayan plan olarak tanımlamaktadır (European Commission, 2017). Avrupa Kentsel Hareketlilik Gözlemevi de (ELTIS) kentsel hareketlilik planını, daha iyi bir yaşam kalitesi için insanların ve işletmelerin hareketlilik ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış bir stratejik plan olarak görmektedir (Rudolph ve Damert, 2017). Yani erişilebilirliğin hayata geçirilmesinde sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlarının da önemi göz ardı edilmemelidir.

Birleşik Krallık'ta erişilebilirlikle ilgili düzenlemeler daha çok eşitlik bağlamında ele alınmaktadır. Bu nedenle 2010 yılında çıkarılan Eşitlik Yasası farklı özellikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrama riski taşıyan grupları kapsayıcı hükümler içermektedir. 2010 Eşitlik Yasası'na göre engelliler de ayrımcılıktan özel olarak korunması gereken gruplardır. Ülkemizdeki mevzuata bakıldığında engellilik ve erişilebilirlikle ilgili tanımlamaların daha çok genel olarak yapıldığı söylenebilir. Oysa 2010 Eşitlik Yasası'nda ve Birleşik Krallık'taki diğer ilgili mevzuatta tanımlamaların daha net ve özel olarak yapıldığı görülmektedir. Örneğin, bizdeki 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da ayrımcılıkla ilgili tanımlamalar sınırlı ve kısaca yapılmıştır ancak Birleşik Krallık'taki 2010 Eşitlik Yasası'nda ayrımcılıkla ilgili tanımlamaların daha detaylı, daha net ve daha somut bir şekilde yapıldığı dikkati çekmektedir. Böylelikle yasanın uygulanmasında gereğinden fazla yorumlamalar ve muğlaklıklar ortadan kaldırılmış olmaktadır.

“Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları Projesi” kapsamında ziyaret edilen Birleşik Krallık’ta bir erişilebilirlik eğitim programına katılım sağlanmıştır. Yani Avrupa’da erişilebilirlikle ilgili yapılandırılmış eğitim programları bulunmaktadır. Benzer eğitim programları Borås’ta da bulunmaktadır. Böylelikle kurum temsilcileri ve personelleri erişilebilirlikle ilgili bilgilendirilmekte, erişilebilirlik stratejilerinin ve erişilebilirlik planlarının hazırlanmasında danışmanlık yapılmaktadır. Bu tür yapılandırılmış erişilebilirlik eğitim programları ülkemizde de yaygınlaştırılarak erişilebilirlikle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili personellerin bu eğitim programlarına katılımı sağlanabilir.

Borås ve Cardiff’teki erişilebilirlik uygulamalarından çıkarılabilecek en önemli sonuç, erişilebilirliğin öncelikle eşitlik ve hak kavramlarıyla birlikte düşünülmesi gerektiğidir. Yani hak temelli bir yaklaşım benimsenmeli, erişilebilirlik düzenlemeleri bir lütuf olarak değil, insan olmanın ve eşitliğin bir gereği olarak hayata geçirilmelidir. Diğer yandan erişilebilirlikle ilgili toplumsal farkındalığın geliştirilmesi için fiziksel erişilebilirlik düzenlemelerinin önemi de büyüktür. Mimar, mühendis vb. teknik personelin yetiştirilmesinde erişilebilirlikle ilgili konulara daha fazla ağırlık verilmesinin de erişilebilirliğin gelişmesine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Dikmen’in de (2011) vurguladığı gibi mimarlık, şehir planlama, peyzaj mimarlığı ve iç mimarlık gibi disiplinlerin eğitim sürecinde engellilere yönelik tasarım ve düzenlemelerle ilgili bilgilendirmelerin yer alması, toplumsal farkındalığın gelişmesi açısından önemlidir.

Amasya Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi tarafından desteklenen “Avrupa’da Erişilebilirlik Uygulamaları Projesi” ile elde edilen deneyimlerin bilim insanlarına ve uygulayıcılara yeni bakış açıları sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle ülkemizdeki erişilebilirlikle ilgili düzenlemelerin iyileştirilmesine ve engellilerin sosyal dahil edilmelerine yönelik bir katkı sağlanmış olacaktır.

Açıklama: Makalenin Borås ile ilgili kısmının hazırlanmasında ziyaret notları ve gözlemler yanında Borås Belediyesi’nin hazırladığı broşür ve kitapçıklardan da yararlanılmıştır. Benzer şekilde Cardiff ile ilgili kısımların hazırlanmasında da eğitim notları ve gözlemlerden de yararlanılmıştır.

Kaynakça

- Akıncı, Z. ve Sönmez, N. (2017). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113. doi: 10.17123/atad.vol26iss195912.
- Arkitera. (2014). *Erişilebilirlik mi Dediniz?* Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, http://m.arkitera.com/haber/19622/erisilebilirlik-mi-dediniz_
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2012). 2013-2017 Stratejik Planı. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2018, 11 Ağustos). *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-temel-haklar-bildirgesi-708>.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2011). *Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>.
- Bulgan, G. (2015). Dünyada ve Türkiye'de Engelli Turizmi İle İlgili Yapılan Çalışmalar. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 102-125. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/383047>.
- Cardiff Caerdydd (Tarihsiz). *Cardiff City Centre Accessibility at a Glance*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, https://www.cardiff.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0008/235772/1580.11519.file.eng.pdf.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), 541-598.
- Dikmen, Ç.B. (2011). Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım ve Dolaşım İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan ve Yapılara Erişebilirliklerinin Sorgulanması: Yozgat Örneği. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(4), 838-858.

- Dikmen, Ç. B. ve Özçetin, Z. (2016). Herkes için Tasarım Kapsamında bir Avrupa Birliği Gençlik Projesi Deneyimi: Engelsiz Yozgat. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(7), 58-74.
- Enginöz, E. B. (2015). Erişilebilir Mimarlık. *Mimarlık Dergisi*, 381. Erişim Tarihi: 13 Eylül 2018, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=395&RecID=3576>
- Equality Act*. (2010). Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/pdfs/ukpga_20100015_en.pdf
- European Commission. (2018, 4 Kasım). *Previous winners of the Access City Award*. Erişim Tarihi: 4 Kasım 2018, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1325&langId=en>
- European Commission. (2017). *Sustainable Urban Mobility: European Policy, Practice and Solutions*. Brussels: European Union. doi: 10.2832/51274.
- European Commission. (2010). *European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:en:PDF>
- Evcı, A. ve Kuş Şahin, C. (2017). Bedensel Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizmi Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 681-689. doi: 10.17100/nevbiltek.334625.
- GOV.UK. (2018). *Making Your Service Accessible: An Introduction*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.gov.uk/service-manual/helping-people-to-use-your-service/making-your-service-accessible-an-introduction>
- GOV.UK. (2015). *Equality Act 2010: Guidance*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.gov.uk/guidance/equality-act-2010-guidance>
- GOV.UK. (2012). *Public Sector Equality Duty*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <https://www.gov.uk/government/publications/public-sector-equality-duty>.

- Kaplan, H., Yüksel, Ü., Gültekin, A. B., Güngör, C., Karasu, N. ve Çavuş, M. (2011). *Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018, 11 Ağustos). *Erişilebilir İstanbul*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <http://www.kultur.gov.tr/TR,122263/erisilebilir-istanbul.html>.
- Li, Y., Hsu, J. & Fernie, G. (2010). Pedestrian winter accessibility. *Design resources: DR-06 Center for Inclusive Design and Environmental Access*. Erişim Tarihi: 18 Eylül 2018, <http://www.udeworld.com/documents/designresources/pdfs/PedestrianWinterAccessibility.pdf>
- Menda, E., Balkan, N. & Berktaş, N. (Yay. Haz.). (2013). *Engelsiz Türkiye İçin: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Musselwhite, C., & Haddad, H. (2010). Mobility, accessibility and quality of later life. *Quality in Ageing and Older Adults*, 11(1), 25-37. doi: <https://doi.org/10.5042/qiaoa.2010.0153>.
- Özgül, H. (2014). *Erişilebilirlik*. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <http://www.tohad.org/tohad/erisilebilirlik/>.
- Rudolph, F. & Damert, M. (2017). Sustainable Urban Mobility in Europe – from Planning to Implementation. SUITS Policy Brief 1. Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2018, http://www.suits-project.eu/wp-content/uploads/2018/01/SUITS_Policy-Brief-1.pdf
- Streets, I. (2016). *An Overview of Legislation, Guidance and Building Problems* (Unpublished training notes). Hull: About Access Ltd.
- Tellioglu, S. ve Şimşek, N. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Engelli Dostu Turizm. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(33), 552-567. doi: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.3464>
- Tiyek, R. Eryiğit, B. H., Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. *Kastamonu Üniversitesi*

İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(2), 225-261. Erişim Tarihi: 11 Ağustos 2018, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/309514>.

Wennberg, H., Ståhl, A., & Hydén, C. (2009). Older pedestrians' perceptions of the outdoor environment in a year-round perspective. *European Journal of Ageing*, 6(4), 277. doi: 10.1007/s10433-009-0123-y

ENGELLİ ÇOCUĞU OLAN AİLELERİN YAPISI VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİNİN BELİRLENMESİ*

Mahmut ÇİTİL¹, İsmail DOĞAN²

Öz

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de engelli çocuğa sahip ailelerin yapısını, toplumsal ilişkilerini belirlemektir. Tarama modelinde betimsel olan bu çalışmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi (EÇEPA) kullanılmıştır. Bu kapsamda Ankara ilindeki merkez ilçelerden 342 ebeveynle çalışılmıştır. Toplanan veriler SPSS-21 paket programı ile analiz edilmiştir. Anketten elde edilen veriler frekans ve yüzde dağılımı bazı demografik özellikler ile anket maddeleri arasındaki ilişki için ki-kare analizi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin yapısını, işleyişini, toplumsal ilişkilerini ve süreçlerini etkilemektedir. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerin bu özellikleri toplumun kendilerine yönelik davranışlarını algılama dışında benzer sosyo-ekonomik ve kültürel tabakadaki ailelerden çok da farklı bir görünüm taşımamaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar tartışma ve sonuç kısmında geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Engelli çocuk, aile yapısı, toplumsal ilişki.*

* Bu araştırma Mahmut Çitil’in Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde tamamlanmış doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Dr. Mahmut Çitil. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, mcitil@gazi.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-7607-6595

² Prof. Dr. İsmail Doğan. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Kültürel Temelleri Bölümü, idogan0616@hotmail.com, Orcid No: 0000-0002-0207-8616

DETERMINATION OF THE STRUCTURE AND SOCIAL RELATIONS OF FAMILIES WHO HAVE DISABLED CHILDREN

Abstract

The aim of this study is to determine the social relations and structure of the families with disabled children. In this study, which has a descriptive model, a questionnaire developed by the researchers and called as “The profile of the Families with Disabled Children Questionnaire”, are used. 342 parents from Ankara city took part in this study. The data are processed to SSPS-21 and analysed with the help of this program. The data obtained from the questionnaires were analyzed as frequency and percentage, the differences between the distribution levels in the survey items according to some demographic characteristics were examined by chi-square analysis. According to the survey; having a disabled child affects the family structure, functioning, social relations and educational process. However, the characteristics of families with disabled children has not hold a very different view of the families in similar socio-economic and cultural layers except for the behavior of their perception of society. The data gained from the study discussed in the discussion and conclusion chapters.

Key Words: *Disabled child, family structure, social relationship,*

Giriş

Toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen aile sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir. Çok önemli bir toplumsal kurum olarak aile; diğer toplumsal kurumları etkilediği gibi bu kurumlardan da etkilenmeyi sürdürmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2011). Engellilik ise bireyin doğum öncesi, sırası ve sonrası nedenlerle zedelenmeye bağlı olarak oluşan yetersizlik nedeniyle bireyin toplumla ve çevreye uyum sağlayamaması yada etkileşim kurmada güçlük yaşaması hâlidir (Ataman, 2009). Bir başka tanımla da engellilik “bireyin yetersizlik yüzünden yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri gereği gibi oynayamama durumunda kalması” şeklinde tanımlanmıştır (Cavkaytar, 2008, ss.3). Engel nedeni ve oluşum süreci bireyin farklı şekillerde yetersizlikten etkilenmesini sağlayabilmektedir. Bu kapsamda “engel türleri” denildiğinde genellikle yetersizliğin etkilediği organ ve uzuvların odağa alındığı tıbbi temelli sınıflandırmaların yaygın olduğu görülmektedir. ABD’de kısa adı İDEA olan yasada 16 yetersizlik sınıfı belirlenmiştir. Buna göre, öğrenme güçlükleri, dil ve konuşma bozuklukları, zihinsel yetersizlik, duygusal ve davranışsal bozukluk, çoklu yetersizlik, işitme-görme kaybı, işitme gücü, ortopedik bozukluklar, süregelen hastalıklar, görme yetersizliği, otizm, travmatik beyin hasarı, gelişim geriliği, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi çeşitli yetersizlik alanlarının sınıflandırmaya girdiği görülmektedir (Akçamete, 2010).

Engel türleri arasında zihinsel engelli bireyler en popüler veyaygın gruplardan biri olarak bilinmektedir (Eripek ve Vuran, 2010). Zihinsel engelli bireylerle ilgili “zeka geriliği” (mental reterdasyon), “gelişimsel yetersizlik” (developmental disability) gibi çeşitli tanım ve terimler kullanıldığı görülmektedir (Eripek ve Vuran, 2010:247). Zihinsel yetersizlikle ilgili genel kabul gören ve kapsamlı bir tanımlama ihtiyacı yirminci yüzyılın ikinci yarısına kadar sürmüştür. Bu nedenle alandaki terim ve tanım karışıklığına son vermek ve daha doğru, üzerinde çalışılabilecek bir tanım geliştirebilmek amacıyla, Amerikan Zekâ Geriliği Birliği (American Association on Mental Retardation - AAMR) bünyesinde 1959 yılında bir komite kurulmuştur (Tekinarslan-Çiftçi, 2008). AAMR’nin bu komitesinin bu yıllardan itibaren

yaptığı çalışmalar ve tanımlamalar daha sonra genel bir kabul görmüştür. AAMR'nin 2002 yılında yönergesinde zihinsel yetersizlik; 18 yaşından önce ortaya çıkan, zihinsel işlevde bulunma, kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal davranışların her ikisinde anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizlik olarak tanımlanmıştır (Eripek ve Vuran 2010, ss.248).

Engellilikle ilgili yukarıda ele alınan tanımların toplumsal çevre ve şartlara vurgu yapması dikkat çekicidir. Dolayısıyla engellilik kavramını anlamak için toplumun özelliklerine bakmak, toplumu anlamak için de ailelerin özelliklerini anlamak önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Doğal olarak zihin engelli çocuğa sahip ailelerin bu olgudan etkilenip etkilenmediği ise önemli bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. Engelli çocuğun varlığı her aile üyesini farklı yönde etkileyebileceği gibi aile üyelerinin de bu durumdan farklı şekilde etkilenebildiği görülmektedir (Bıçak, 2009). Bu farklılık ailelerin genel özellikleri, aile üyelerinin kişiliği ya da ailenin içinde yaşadığı sosyal çevreye ve ilişkilere göre değişebilmektedir. Fichter (2004)'e göre sosyal ilişki sosyal rollerini oynayan bireylerin karşılıklı etkileşimi ve iletişimiyle oluşmaktadır. Sosyal ilişki sosyal işlevin yerine getirilmesinde iki ya da daha fazla kişinin yer aldığı tüm tanınabilir ve yinelenbilir sosyal etkileşim örüntülerine işaret eder (Fichter, 2004, ss.125). Ailelerin geçirdikleri duygusal aşamalarda edilgen pozisyonda olan çocuğun toplumsallaşması ise ilerleyen yaşlarda ailesinin toplumla ilişkisine paralel olarak gelişmektedir. Ailelerin yakın çevresi, akrabaları ve arkadaşları ile yaptıkları görüşme, toplantı, ziyaret gibi etkinliklerde engelli çocuk hem yetişkinlerle hem de yaşlıları ile karşılaşabilmektedir. Burada ailenin yaklaşımı kadar karşılaşılan kişilerin yaklaşımı da çocuğun sosyalleşmesi ya da a-sosyal bir yaşama zorlanmasına yol açmaktadır (Çitil, 2012).

Zihin engelli çocuğa sahip ailelerin çocuklarının toplumsallaşması konusunda geliştirdikleri olumsuz tutum ve davranışların psikolojik ve sosyolojik nedenleri bulunmaktadır. Bu kapsamda ailelerin geçirdikleri psikolojik aşamalarda takılı kalmaları, engelli çocuğu kabul etmekte güçlük yaşamaları ve engelli bir çocuğa sahip olmaktan utanç duymaları psikolojik nedenlere örnek olarak verilebilir. Günümüz toplumunda ise serbest

piyasanın kozmetik, sağlık ve beslenme ile ilgili birçok ürünü insanlara hızlı bir şekilde pazarladığı görülmektedir. Bu ürünlerin pazarlanmasında ise “mükemmel beden”e ulaşma vurgusu yapılmaktadır (Nazlı, 2010). Daha açık şekilde belirtilecek olursa, mükemmel bedene ulaşmak için toplumsal şuurun arka planında bir mükemmellik arzusu oluşturulmakta, böylece ideal olan görünümünden uzaklaşmanın toplumsal kabulü etkileyeceği algısı pekiştirilmektedir. Toplumdaki bu mükemmellik arzusu bazı engelli çocukların aileleri tarafından kapı ardına kitlemesini açıklayacak sosyolojik zeminlerden biri olabilir (Doğan ve Çitil, 2011, ss.32). Ancak toplumsal olayların hiçbir zaman tek nedenle açıklanmaması gerekmektedir. Bu sebeple de engelli çocukların toplumdan soyutlanması, ailelerin geliştirdikleri olumsuz tutum ve davranışların nedenlerinin Türkiye özelinde daha iyi anlaşılması için araştırmalara gereksinim duyulmaktadır.

Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen dünyada ve Türkiye’de olumlu yönde gelişen imkânlar, yasal düzenlemeler ve insan haklarındaki duyarlılığın arması gibi birçok nedenle engelli çocuğa sahip ailelerde olumlu yönde gelişmeler olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Modern aileler, yeni durumlara daha hızlı adapte olabilmekte, çocuklarının sosyalleşmesinde daha etkin roller üstlenebilmektedirler. Özellikle gelir ve eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının bu konuda daha avantajlı oldukları söylenebilir. Bu kapsamda engelliliğin toplumsal sınıflar arasında daha çok alt sınıflarda yaygın olmasının nedenleri arasında eğitim ve gelir imkânlarının yetersizliğinin etkisi olduğu genel bir kabul olarak da ele alınmalıdır (Çitil, 2017).

Toplumun devamlılığının istendik düzeyde olumlu ve düzenli bir şekilde sağlanabilmesi için toplumsal problemlerin az, toplumsal kurumlar arasındaki koordinasyonun güçlü olması beklenmektedir. Toplumsal bir kurum olan ailenin ise toplumsal yapı içerisinde güçlü etkileri bulunmaktadır. Bu nedenle aile yapısının anlaşılması, mevcut ve muhtemel sorunlarının giderilmesi de toplumun temel görevlerinden biridir. Aile yapısı, ailenin üyelerinin birbirlerine olan fiziksel yakınlığı, evde bulunan evli çift sayısı, kuşakların genişliği ve aile başkanının kim olduğu gibi temel değişkenlerden oluşmaktadır (Topses, 2008, ss.44). Bu sebeple aile özelliklerini anlaşılmasında aileyi içinde bulunduğu sistemin bütünü içinde ele almak gerekmektedir (Cavkaytar, 2012).

Engelli çocuklar ve ailelerine verilecek hizmetlerin en iyi biçimde sağlanabilmesi için ailenin yapısının, aile bireylerinin özelliklerinin, aile içinden ve dışından sağlanan desteklerin belirlenmesi gerekmektedir (Sucuoğlu, 1995; Kurt, 2001). Buna dayanarak söylenebilir ki engelli çocuğa sahip ailelerin sosyolojik özelliklerini bilmeden yapılacak kamu yatırımları boşa gidecektir. Örneğin engelli çocuğu olan aileleri bilgilendirmek için, televizyon programları mı hazırlanacağı yoksa internet siteleri mi kurulacağına karar verebilmek için bu ailelerin sosyo-kültürel özelliklerinin bilinmesinde fayda bulunmaktadır. Bunun yanısıra gereksinimlerini nasıl karşıladıklarının, hangi kişi ve kurumlardan destek aldıklarının belirlenmesi önemli görünmektedir.

Engelliler toplumsal yapıda önemli bir grup olarak yer almaktadırlar. Ancak bu grup hem kamuoyunca hem de sosyologlarca gerekli ilgiye ve alakaya yeterince ulaşamamışlardır. Çünkü bu konu uzun bir süre (engellilik) sosyal psikolojinin, kamusal sağlığın ya da klinik bilimlerin çalışma alanları içinde düşünülmüştür (Doğan ve Çitil, 2011). Bu nedenle “Engelli Sosyolojisi” gibi bir kavram Giddens gibi bazı sosyologlarca kullanılsa da henüz yeterince araştırmacıların ilgisini çekmemiş görünmektedir. Zaten Giddens da (2012) engellilik çalışmalarını yeni bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğu olan ailelere sosyolojik perspektiften bakmak için sosyolojinin temel bakış açısı kadar alt dallarından da istifade etmek gerekmektedir. Mevcut aile araştırmaları sosyolojide çok önemli bir yere sahip olmasına karşın engelli çocuğu olan ailelerle ilgili sosyolojik araştırmaların (Türkiye’de) oldukça az olduğu görülmektedir. Toplumsal bir olgu olan engelliğinin, ailenin yaşamına ve toplumsal ilişkilerine etkisinin olduğu herkesçe kabul edilmektedir. Türkiye’de özel gereksinimli çocukları olan ailelerin sosyo-demografik özellikleri ve aile türü gibi konularda çalışmalar çok sınırlıdır (Ardıç, 2012, ss.23). Ayrıca zihinsel engelli çocuğun ve ailenin özellikleri ile ailenin toplumda karşılaştıkları sorunlar ve beklentilerinin ilişkisi konusunda bilimsel bilgi çok azdır.

Türkiye’de toplam nüfusun yaklaşık % 12’si engelli olarak kabul edilmektedir (Başbakanlık, 2009). Bu kadar büyük bir kesimin aile yapısı ve özellikleri ile ilgili çalışmaların yapılmasında uygulamacılar ve araştırmacılar için türlü yararlar bulunmaktadır. Aile yapısı ve özelliklerinin içinde yaşadıkları

kültürden etkilenmesi ve bu özelliklerin ailelere sağlanan destekle ilişkili olarak farklılaşabileceği göz önüne alınmalıdır. Eşlerin eğitim düzeylerindeki denge, aradaki yaş farkı, eşlerin yaşam felsefesi, evlilik yaşı, sosyo-ekonomik düzey, hanede yaşan kişi sayısı, aile içi ilişkiler, görev paylaşımı, eşlerin birbirini destekleme durumu, karşılıklı anlayış ve sevgi düzeyi, açık ve olumlu bir iletişim biçimi, aile üyelerinin psikolojik durumları, ailenin ekonomik özellikleri ve gereksinimleri aile işleyişini etkileyen önemli etmenlerdir (Oğultürk, 2012). Burada ele alınan etkenlerin sosyolojik yöntem ve bakış açısıyla ele alınması araştırmanın bir başka önemi olarak kabul edilebilir. Bu nedenle engelli çocukların anne-babalarının özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmaların Türkiye'deki engelliler ve aileleri hakkında bilgi vermesi açısından çok önemli görülmektedir (Sucuoğlu, 1997; Kurt, 2001).

Türkiye'de ilgili alanyazın incelendiğinde engelli çocuğu olan ailelerin yapısı konusunda doğrudan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir (Eren, 1994; Ergenekon, 1996; Gülsu, 2003; Işıkhana, 2005a, 2005b; Karyelioğlu, 2002; Şen, 2004; Turan, 1983). Aile yapısı ve toplumsal süreçler konusunda genel bir profil çıkarmayı amaçlayan çalışmaların da sayısı sınırlıdır (Altuğ-Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006; Coşkun, 2010). Görüldüğü üzere engelli çocuğa sahip ailelerin yapısı, toplumsal ve eğitsel sorunları üzerine sınırlı sayıda doğrudan çalışma olduğu görülmektedir. Dolaylı olarak sunulan araştırmalar ise başka bir konu üzerine çalışılırken ailelerin bazı demografik özelliklerini de inceleyen araştırmalardır. Bu araştırmalar genellikle farklı engel türlerini, ailelerin ya da engelli bireylerin belli özelliklerini ele almaktadır (Albaş, 1999; Aslanoğlu, 2004; Bıçak, 2009; Çetingöz, 1990; Eren, 1994; Ergenekon, 1996; Evcimen, 1996; Gülsu, 2003; Karyelioğlu, 2002; Kurt, 2001; Lüle, 2008; Orhan, 2004; Özen, 1996). Buraya kadar ifade edilenlerden yola çıkılırsa; ailelerin yapısını, toplumsal konularını, gereksinim ve sorunlarını ele alan çalışmaların artması hem toplumun geneline, hem aileye hem de engelli bireye yönelik uygulamalar için önemli fikir kaynaklarıdır. Alanyazındaki sınırlı araştırmalardaki en önemli eksikliğin örneklem büyüklüğünde olduğu görülmektedir. Alanyazındaki çalışmalar 20-150 arasındaki sınırlı sayıdaki gruplarla yapılmıştır (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008; Diken, 2006; Erdil, 2010; Orhan, 2004;). Ailelerin sosyal yapısını ele alan çalışmaların ele aldıkları

konuların da dağınık olduğu görülmektedir (Bıçak, 2009; Çapa, 2009). Ailelerin çocuklarının engelli olduklarını nasıl fark ettikleri, geçirdikleri evreler, kime başvurdıkları, sorunlarını kime anlattıkları, kimi suçladıkları, ne tür sosyal dayanak, destekler buldukları, günlük yaşantılarındaki değişim, çevre ile olan ilişkileri, eşlerin birbirleri ile ilişkileri, diğer çocukları ile ilişkileri, bu değişimlerin aile yapısını nasıl etkilediği, eğitimle ilgili güçlükleri, engel öğrenildikten ne kadar sonra çocukların eğitim almaya başladıkları, aldıkları eğitim yararlı olup olmaması gibi birçok başlık altında araştırmaların çeşitlendiği görülmektedir. Bu kapsamda bu çalışma hem örneklem boyutuyla hem de ele aldığı konu çeşitliliği açısından önceki araştırmalara daha derli toplu bir bakış açısı sunabilmeyi hem de sonraki araştırmalar için önemli bir veri havuzu oluşturabilmeyi sağlama çabası bakımından oldukça önemlidir.

Bu sebeple bu araştırmanın problemini Türkiye'deki zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin yapısı bağlamında toplumla ilişkilerinin ve yaşadıkları sorunların belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı Türkiye'deki zihin engelli çocuğu olan ailelerin yapısı, işlevi ve özellikleri (sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel) ile; engelli bir çocuğa sahip olmanın aile yaşantılarına, ailelerin toplumsal ilişkilerine ve beklentilerine etkisi hakkında görüşlerinin belirlenmesidir.

Yöntem

Nicel türde olan bu araştırma tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 6-18 yaş arası okul çağında zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan 342 aile oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 2015 yılında Ankara merkez ilçelerde yaşayan ailelerden bu ilçelerin Ankara nüfusuna oranına uygun şekilde Çankaya'dan 70, Keçiören'den 60, Yenimahalle'den 46, Mamak'tan 38, Sincan'dan 44, Etimesgut'tan 40, Altındağ'dan 22, Pursaklar'dan 12 ve Gölbaşı'ndan 10 aileye anket uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Bu kapsamda araştırmacıların geliştirdiği Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi (EÇAPA) kullanılmıştır. EÇAPA hem ankete katılan kişi hem de eşi hakkında eş zamanlı veri topladığından araştırma kapsamında 684 kişi hakkında veri toplanmıştır.

Anket sorularının oluşturulmasında alanyazındaki çalışmalardan ve görüşmelerden bir soru havuzu oluşturulmuştur. Bunun yanısıra araştırmanın çalışma grubundan bağımsız engelli çocuğu olan 57 katılımcıya dört açık uçlu soru sorularak ailelerin yapısı, eğitimi ve çocukları ile toplumsallaşma sürecinde neler yaşadıkları sorulmuştur. Elde edilen cevaplar içerik analizi yöntemi ile kategorileştirilmiştir. Daha sonra bu kategorilerden anket soruları oluşturularak soru havuzuna eklenmiştir. Bunun ardından alanyazın tekrar incelenerek engelli çocuğu olan ailelerle ilgili yapılan çalışmalar, profil ve yapı çalışmalarından araştırma amaçlarına uygun sorular alınarak soru havuzu genişletilmiştir. Bu aşamanın ardından elde edilen soruların biçim ve içerikleri gözden geçirilerek 6 kategori içinde mantıksal bir sıralamayla geniş bir anket formu elde edilmiştir. Bu kapsamda EÇAPA'da; Engelli Çocuk Hakkında Bilgi Formu, Sosyo-Ekonomik Düzey Belirleme Formu, Aile Yapısı ve İşleyişini Belirleme Formu, Ebeveynlerin Sosyo-Kültürel Özelliklerini Belirleme Formu, Ailelerin Toplumsal İlişkilerini Belirleme Formu ve Engelli Çocuğun Eğitimi Hakkında Ebeveyn Sorun ve Beklentileri alt başlıklarında olmak üzere 6 ayrı bölüm oluşturulmuştur. Ön uygulamaların ardından 235 olan soru sayısı önce 111'e sonra da 55 soruya indirilmiştir. Bu aşamada ilk olarak ankette yer alan maddelerin ihtiyaç duyulan verilere ve anketin kapsam geçerliliğiyle ilgili uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlardan gelen eleştirel ve öneriler dikkate alınarak bazı sorular ve maddeler kaldırılmış, üzerinde son düzeltmeler yapılmıştır. Anketin en son hali "özel eğitim", "rehberlik ve psikolojik danışma", "ölçme ve değerlendirme" alanlarında uzman üç farklı öğretim üyesine gönderilerek madde ve içerik konusunda uzman görüşü alınmıştır. Alınan görüşler ışığında ankete son şekli verilerek uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Anketin son hali, 40 kişilik bir pilot gruba uygulanmış, soruların cevaplanabilirliği ve güvenilirliği incelenmiştir. Tüm bu aşamalardan sonra "Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Profili Anketi (EÇEPA)" uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Veriler, anket formları ile araştırmacı tarafından toplanmıştır. Anketin ön uygulamaları sürecinde görüldüğü üzere özellikle eğitim seviyesi düşük ailelerde anketin katılımcı tarafından doldurulmasında ciddi sorunlar görülmüştür. Bu sebeple ankette yüz yüze uygulama yöntemi tercih edilmiştir.

Araştırmanın amacına uygun olarak toplanan veriler SPSS-21 programına işlenmiştir. Çalışmada yer alan ebeveynlerin kendilerinin, eşlerinin, engelli çocuklarının ve aile yapılarının demografik özelliklerine ilişkin dağılımları frekans ve yüzde şeklinde ifade edilmiştir. Demografik özelliklere göre bazı anket maddelerindeki dağılım düzeyleri arasındaki farklılığa ki-kare analizleri ile bakılmıştır. Bu çalışmada EÇAPA'da Engelli çocuğun Eğitim Hakkında Ebeveyn Sorun ve Beklenti formundan elde edilen veriler hiç kullanılmamış, Ailelerin Toplumsal İlişkilerini Belirleme Form'dan elde edilen verilerin ise bir kısmı analiz edilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Katılımcı Ailelerin Engelli Çocuğunun Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcı ailelerin engelli çocuklarına ilişkin elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Engelli Çocuğa İlişkin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler	Kategoriler	f	%
Yetersizlikten Etkilenme Derecesi (RAM Tanısına Göre)	Hafif derecede	117	34,2
	Orta derecede	102	29,8
	Ağır derecede	123	36,0
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	137	40,1
	Erkek	205	59,9
Çocuğun Yaşı	6-10	167	48,8
	11-14	92	26,9
	15-18	83	24,3
Engelli Olan Çocukla Birlikte Çocuk sayısı	1	47	13,7
	2	180	52,6
	3 ve Üstü	115	33,6
Engeli Çocuğun Doğum Sırası	1	129	37,7
	2	114	33,3
	3 ve Üzeri	99	28,9

Başka Engelli Çocuğa Sahip Olma Durumları	Evet	30	8,8
	Hayır	312	91,2
Çocuğun Engelinin Ne zaman Tespit Edildiği	Anne karnında ve doğar doğmaz	80	23,4
	İlk bir ay ve ilk bir yıl	81	23,7
	1-5 yıl içinde	138	40,4
	Okul çağında	43	12,6
Çocuğunuzun Engeli Olduğunu İlk Kimin Fark Ettiği	Çocuğun annesi	142	41,5
	Çocuğun Babası	16	4,7
	Öğretmenler	30	8,8
	Doktorlar	117	34,2
	Komşular	16	4,7
	Akrabalar	21	6,1
Çocuğun Sınıfa Devam Ettiği Sınıf	1-4	121	35,4
	5-8	75	21,9
	9-12	24	7,0
	Hiç	122	35,7
Çocuğun Engel Durumun Anlaşılabilirliği	İlk Bakışta Anlaşılır	118	34,5
	Biraz Vakit Geçirince Anlaşılır	166	48,5
	Çok Zor Anlaşılır	58	17,0
Toplam		342	100

Tablo-1'e göre engelli çocuğa ilişkin özellikler incelendiğinde; RAM tanısına göre yetersizlikten etkilenme derecelerine ilişkin dağılımların yakın olduğu görülecektir. Bunun nedeni araştırmanın uygulama sürecinde katılımcı veliler seçilirken bu oranın yakın olmasına dikkat edilmesidir. Engelli çocukların cinsiyetine göre dağılımlarına bakıldığında erkek çocuk sayısının kız çocuklardan fazla olduğu görülmektedir. Çocukların yaş dağılımlarına bakıldığında ise en fazla engelli çocuğun (%48,8) 6-10 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Engelli olan çocuk ile birlikte çocuk sayısına göre ebeveynlerin dağılımlarına bakıldığında, katılımcıların % 66,3'ünün bir ya da iki çocuğa sahip aileler olduğu görülmektedir. Engelli olan çocuğun doğum sırası ortalamaların da birbirine yakın olduğu anlaşılmaktadır. Ailelerin "başka

engelli” çocuğa sahip olma durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında, başka engelli çocuğu olan 30 (%8,8) ebeveyn ve olmayan 312 (%91,2) ebeveyn bulunmaktadır. Bu kapsamda araştırmadaki katılımcıların büyük çoğunluğunun yalnızca bir engelli çocuğa sahip olmaları ilgi çekici bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Tablo-1’e göre çocuğun engelinin tespit edilme zamanına göre dağılım incelendiğinde, yaklaşık % 88’inin durumunun okul çağına gelmeden tespit edildiği anlaşılmaktadır. Çocuğun engelli olduğunu ilk fark edenin de çoğunlukla anneler (%41,5) olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada da hekimler (%34,2) gelmektedir. Engelli çocuğun öğrenimine devam ettiği sınıf düzeyine göre dağılıma bakıldığında, sınıf düzeyi arttıkça ortalamının düştüğü görülmektedir. Ancak okula devam etmeyen 122 (%35,7) engelli çocuk bulunmaktadır. Tablo-1’e göre çocuğun engellilik durumu ile ilgili tanımlamaların dağılımına bakıldığında, 118 (%34,5) katılımcı engelli çocuğunun ilk bakışta anlaşıldığını, 166 (%48,5) katılımcı çocuğunun engelli olduğunun biraz vakit geçirince anlaşıldığını ve 58 (%17,0) katılımcı çocuğunun engelli oluşunun çok zor anlaşıldığını belirtmişlerdir. 117 katılımcının çocuğunun durumu hekimlerce fark edilmiş olmasına rağmen katılımcıların 299’u (%87,4) çocuklarının yetersizliğe sahip olduğunu fark ettikten sonra hastaneye başvurmuştur. Yalnızca iki katılımcı çocuklarının durumunu anladıklarında din adamına gitmiştir. Çocukların hangi tür okula devam ettiklerine bakıldığında ise 220 çocuk arasında 85 (% 38,6) çocuk tam zamanlı kaynaştırmaya, 66 (% 30) çocuk engel türüne göre açılmış ayrı okula, 55 (% 25) çocuk özel eğitim sınıfına ve 14 (% 6,4) çocuğun yarı zamanlı kaynaştırmaya devam ettiği görülmektedir.

Ailelerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin

Katılımcı ailelerin engelli çocuklarına ilişkin elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcı Ailelerin Demografik Özelliklerine İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Özellikler	Kategoriler	f	%		
Formu Dolduran	Anne	314	91,8		
	Baba	28	8,2		
	Kategoriler	Anne		Baba	
		f	%	f	%
Yaş	20-29 Yas	40	11,7	27	7,9
	30-39 Yas	177	51,8	123	36,0
	40 ve Üzeri	125	36,5	192	56,1
Medeni Durum	Bekar	2	0,6	1	0,3
	Evli	317	92,7	303	88,6
	Boşanmış	12	3,5	10	2,9
	Ayrı Yaşiyor	4	1,2	4	1,2
	Dul	5	1,5	3	,9
	Toplam	340	99,4	321	93,9
	Kayıp Veri	2	,6	21	6,1
Eğitim	İlkokul Mezunu	173	50,6	99	28,9
	Ortaokul Mezunu	57	16,7	45	13,2
	Lise Mezunu	85	24,9	121	35,4
	Ön lisans, Lisans ve Lisansüstü	27	7,9	77	22,5
Haftalık Çalışma Saati	20 Saat ve Altı	4	1,2	7	2,0
	21-40	12	3,5	58	17,0
	41 ve Üzeri	5	1,5	184	53,8
	Total	21	6,1	249	72,8
	Kayıp Veri	321	93,9	93	27,2
Doğum Yeri	Köy-kasaba	116	33,9	108	31,6
	İlçe	81	23,7	84	24,6
	Şehir	65	19,0	76	22,2
	Büyük Şehir	80	23,4	74	21,6
Hayatlarının Büyük Kısmının Geçtiği Yerleşim Yeri	Köy-kasaba	55	16,1	36	10,5
	İlçe	43	12,6	59	17,3
	Şehir	65	19,0	63	18,4
	Büyük Şehir	179	52,3	184	53,8

Tablo-2'ye göre katılımcı ailelerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımları incelendiğinde; formu dolduran ebeveynlerden 314 (%91,8) anne ve 28 (%8,2) babadır. Katılımcı annelerin yaşına göre dağılımına bakıldığında en fazla dağılımın “30-39” yaş aralığında (%51,8) olduğu, babaların ise “40 ve üzeri” yaş aralığında (%56,1) yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip eşler arasında yaş durumunda babaların annelerden genel olarak daha yaşlı olduğu anlaşılmaktadır. Bulgular incelendiğinde araştırma kapsamında görüşülen velilerin yaklaşık %90'ının evli olduğu ve çok azının boşanmış olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan annelerin yaklaşık yalnızca % 8'inin, babaların da yaklaşık % 22'sinin lisans ve lisansüstü mezunu olduğu, engelli çocuğa sahip ailelerin çoğunlukla düşük eğitim seviyesinde olduğu görülmektedir. Bulgulara göre engelli çocuğa sahip ailelerin dörtte birinin köy-kasaba doğumlu olduğu görülmektedir. Köy ve ilçede doğan anne-babaların oranı kadar kişinin hayatının büyük kısmını büyük şehirde geçirdiği görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcı Ebeveynlerin Mesleklerine İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Meslekler	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Ev Hanımı / İşsiz	316	92,2	7	2
Memur	12	3,5	74	21,6
Özel Sektör Çalışanı – Ücretli / Maaşlı / Yevmiyeli Çalışan	10	2,8	98	28,7
Emekli	3	0,9	12	3,5
İşveren / İşyeri sahibi	2	0,6	24	7,1
Kendi Hesabına Çalışan – Serbest meslek	-		127	37,1
Toplam	342	100	342	100

Tablo-3 incelendiğinde, katılımcı annelerin (%92,2) büyük çoğunluğunun ev hanımı olduğu görülmektedir. Engelli çocuğa sahip babaların büyük çoğunluğunun özel sektörde ücretli çalışan ve serbest meslek sahiplerinden olduğu anlaşılmaktadır. Ancak anket verileri genel olarak incelendiğinde serbest meslek sahibi olanların daha çok “yardımcı uzmanlık alanlarında” faaliyet gösteren, kısmi nitelik gerektiren, yine düşük ve orta gelirli işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Ailelerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcı ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcı Ailelerin Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Özellikler	Kategoriler	<i>f</i>	%
Oturduğu Konutun Mülkiyet Durumu	Ev Sahibi	208	60,8
	Kiracı	134	39,2
Oturduğu Konutun Tipi	Apartman Dairesi	303	88,6
	Gecekondu	23	6,7
	Müstakil Konut	16	4,7
Hane Kişi Sayısı	3 ve alt	77	22,5
	4 kişi	143	41,8
	5 ve Üzeri	119	34,8
Hanede karı-koca ve çocuklar dışında akrabası ile yaşayanlar	Evet	58	17
	Hayır	284	83
Oda Sayısı	3 ve alt	96	28,1
	4 ve üzeri	244	71,3
	Kayıp Veri	2	0,6
Eve En Yüksek Geliri Getiren Kişi	Engelli Çocuğun Babası	305	89,2
	Engelli Çocuğun Annesi	7	2
	Engelli Çocuğun Kardeşleri	7	2
	Diğer	20	5,8
Ailenin Net Aylık Geliri	1000 TL ve Altı	44	12,9
	1001-2000 TL	170	49,7
	2001TL ve Üstü	128	37,4
Gelirleri İle Temel İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyleri	Kolay	39	11,4
	Orta	189	55,3
	Zor	114	33,3

Tablo-4'e göre katılımcı ailelerin ekonomik özelliklerine ilişkin dağılımları incelendiğinde; formu dolduran ebeveynlerin %60,8'in ev sahibi olduğu, %88,6'sının apartman dairesinde oturduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun evlerinde 4-5 kişinin yaşadığı, %83'ünün eşleri ve çocukları dışında kimseyle yaşamadığı görülmektedir. Yanlarında en az bir akrabalarıyla yaşayan ailelerde ise (%17) genellikle büyükanne ve büyükbabalarla bitlikte yaşandığı anlaşılmaktadır. Katılımcı ailelerin büyük çoğunluğunun (%71,3) dört ve üzeri odalı evlerde yaşadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların yaşadıkları eve en yüksek geliri getiren kişiler arasında engelli çocuk babalarının (%89,2) çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Tablo-4'e göre ailelerin gelir düzeylerine bakıldığında; katılımcıların yaklaşık yarısının 1001-2000 TL civarında aylık gelirleri olduğu görülmektedir. Tablo-4'e göre ailelerin gelirleri ile temel ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine ilişkin dağılımlarına bakıldığında gelirleri ile ihtiyaçlarını "orta" seviyede karşılayabildiklerini düşünen 189 (%55,3) katılımcı olduğu görülmektedir. Gelirleri ile ihtiyaçlarını "kolay" şekilde karşılayan katılımcı oranı 39 (%11,4) katılımcıyla sınırlıyken, ihtiyaçlarını gelirleri ile "zor" karşılayan 114 (% 33,3) katılımcı olduğu görülmektedir. Tabloda yer almasa da anketlerden elde edilen bulgulara göre akrabalarından, yakınlarından, sivil toplum örgütlerinden, hayırseverlerden, kaymakamlık ya da belediye gibi diğer kamu kurumlarından ek gelir ya da yardım alan aile sayısının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bakıldığında aileler gelirlerini evde çalışan kişinin maaşından ve devlet yardımlarından sağlamaktadır. Bu kapsamda ailelerin beşte birinin çalışılan işin yanısıra "evde bakım ücreti" aldıkları görülmektedir.

Ailelerin Yapısı ve İşleyiş Özelliklerine İlişkin Bulgular

Engelli çocuğa sahip ailelerin sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerinin incelenmesinin ardından aile yapısı ve işleyişine ilişkin özellikleri ele alınmıştır. Bu kapsamda aşağıda Tablo-5'te yer alan bulgular yorumlanmıştır.

Tablo 5. Engelli Çocuğun Aile Yapısına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Özellikler	Kategoriler	f	%
İlk Evlenme Yaşı	14-19	156	45,6
	20-25	145	42,4
	26 ve Üstü	41	12,0
Eşinin İlk Evlenme Yaşı	14-19	27	7,9
	20-25	207	60,5
	26 ve Üstü	108	31,6
Eşleri İle Nasıl Evlendikleri	Kendi Seçimim, Ailemin onayı ile	105	30,7
	Kendi Kararım, ailemin bilgisi dışında	12	3,5
	Görücü usulü, ailemin kararı ile	151	44,2
	Görücü usulü, kendi kararım ile	74	21,6
Ailevi Konularda Karar Mercisi	Erkek	72	21,1
	Kadın	65	19,0
	Karı-koca birlikte	186	54,4
	Aile büyükleri	19	5,6
Akrabalık Durumu	Evet	92	26,9
	Hayır	250	73,1
Akrabalık Derecesi	1.Derece	65	19,0
	2.Derece	15	4,4
	3.Derece	12	3,5
Toplam		342	100

Tablo-5'e göre ebeveynlerin ilk evlenme yaş dağılımına bakıldığında, 14-19 yaş düzeyine 156 (%45,6) ebeveyn, 20-25 yaş düzeyine sahip olan 145 (%42,4) ebeveyn ve 26 ve üstü yaş düzeyine sahip olan 41 (%12,0) ebeveyn bulunmaktadır. Bu kapsamda annelerin babalara nispeten daha erken yaşta evlendikleri görülmektedir. Erken yaşta evlenen anneler ise genellikle kırsal kökenli annelerden oluşmaktadır. Katılımcıların eşleri ile nasıl evlendiğine ilişkin dağılıma bakıldığında, görücü usulü (%44,2) ile ardından ise kendi seçimleri ve ailelerinin onayıyla (%30,7) evlilik yapanların çoğunluğu oluşturdukları görülmektedir. Ailevi konularda karar mercisi olanların kim olduğuna dair dağılıma bakıldığında ise, karar mercisi erkek olan aile

72 (%21,1), kadın olan aile 65 (%19,0), karı-koca birlikte 186 (%54,4), aile büyükleri olan aile 19 (%5,6) olduğu görülmektedir. Alanyazında olmasa da halk arasında engelliliğin en önemli nedenlerinden biri olarak akraba evliliği olduğu varsayılmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar arasında akrabalık bağı olan aile 92 (%26,9) ve akrabalık olmayan aile 250 (%73,1) dir. Akrabalık derecesine göre 1. Derecede akraba olan 65 (%19,0) ailedir.

Tablo 6. Engelli Çocuğun Ebeveynlerinin Ev Faaliyetlerini Yapma Durumlarına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Ev Faaliyetleri	Kadın (çocuğun annesi)		Erkek (çocuğun babası)		Karı-Koca Birlikte		Diğer	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Engelli çocuğun bakımı	277	81	-	-	48	14	17	5
Engelli çocuğun eğitimi	267	78,1	6	1,8	50	14,6	19	5,6
Engelli çocuğun hastane sağlık (rapor) işleri	185	54,1	33	9,6	115	33,6	9	2,7
Diğer çocukların bakımı	237	69,3	-	-	51	14,9	54	15,8
Yemek yapma	319	93,3	-	-	12	3,5	11	3,2
Bulaşık, Çamaşır (yıkama, asma), Ev Temizliği	314	91,8	1	0,3	15	4,4	12	3,5
Alışveriş	132	38,6	63	18,4	130	38	17	4,1
Tamirat, Bakım, Onarım	34	9,9	246	71,9	19	5,6	43	12,5
Fatura, banka vb. ödeme yapma	70	20,5	218	63,7	31	9,1	23	6,7

Tablo-6'daki engelli çocuğa sahip ebeveynlerin ev faaliyetlerini yapma oranlarına bakıldığında engelli çocuğun bakımı, eğitimi, diğer çocukların bakımı, yemek yapma, bulaşık, çamaşır, ev temizliği gibi görevlerde annelerin çok yüksek oranda sorumluluğu üstlendiği görülmektedir. Tamirat, bakım, onarım ve fatura, banka vb. ödeme yapma faaliyetlerinin ise babalar tarafından sürdürüldüğü görülmektedir. Ebeveynlerin karı-koca birlikte yaptığı faaliyetlerin ise çok sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak genel olarak bakıldığında babaların eve ekonomik gelir getirme dışında eve katkılarının

çok az olduğu görülmektedir. Bu kapsamda bazı değişkenler ışığında eşler arasında sorun yaşanıp yaşanmadığına bakmakta fayda bulunmaktadır.

Tablo-7. Eşlerin Çocuğun Bazı Durumları İle İlgili Sorun Yaşama Sıklıklarına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Engelli Çocuğun		Hiç Sorun Yaşamam	Bazen	Sık Sık Yaşarım
Bakımı	N	203	100	39
	%	59,4	29,2	11,4
Eğitimi	N	230	75	37
	%	67,3	21,9	10,8
Hastane, Sağlık İşleri	N	259	55	28
	%	75,7	16,1	8,2
Engel Durumunu Kabul Etme Konusu	N	217	98	27
	%	63,5	28,7	7,9

Tablo-7 incelendiğinde eşlerin engelli çocuğun bakımı, eğitimi, hastane ve sağlık işleri ve engel durumunu kabul etme konusunda sorun yaşama düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Eşler arasında yaşanan sorunların ise başında çocuğun bakımı (%11,4) konusunun başta geldiği anlaşılmaktadır. Ailelerin en az ise engelli çocuğun engel durumunu kabul etme (%7.9) konusunda *sık sık* sorun yaşadıkları görülmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında engelli çocuğa sahip ailelerde çocukla ilgili sorun yaşama düzeyi pek de yüksek sayılamaz. Bulgular ayrıca engelli çocuğa sahip ailelerin çocuk 6 yaşını geçtikten sonra çocuğun durumunu kabul etme oranlarının yükseldiğini de gözler önüne sermektedir. Ancak yine de anne ve babaların bazı sosyo-demografik özellikleri ile yaşadıkları sorunlara derinlemesine bakılmasında fayda bulunmaktadır.

Tablo 8. Ebeveyn Demografik Özelliklerine Göre Engelli Çocuğun Bazı Durumlarına İlişkin Eşleri ile Sorun Yaşama Sıklığı Arasındaki Farklılığa İlişkin Ki-Kare Sonuçları

Engelli Çocuğun		Anne Yaş	Baba Yaş	Anne Eğitim	Baba Eğitim	Anne Doğum Yeri	Baba Doğum Yeri	Anne Yerleşim	Baba Yerleşim
Bakımı	X ²	7,01	2,86	8,80	20,26	10,20	9,86	18,51	17,51
	p	,135	,581	,185	,002*	,117	,131	,005*	,008*
Eğitimi	X ²	3,01	,611	11,33	6,74	5,79	12,04	6,26	11,62
	p	,556	,962	,079	,345	,447	,061	,395	,071
Hastane, Sağlık İşleri	X ²	8,97	4,41	3,53	6,76	5,819	8,75	9,49	10,70
	p	,062	,354	,740	,344	,444	,188	,148	,098
Engel Durumunu Kabul Etme Konusu	X ²	,29	6,40	8,25	11,06	3,77	5,00	6,88	13,37
	p	,990	,171	,220	,087	,708	,544	,333	,037*

*p<,05

Tablo-8'e göre ebeveynlerin demografik özelliklerine göre eşleri ile engelli çocuğun bazı durumlarına göre sorun yaşama sıklıkları arasındaki farklılıklar incelendiğinde; yaş ve doğum yerine göre anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Yine annenin eğitim durumuna göre anlamlı farklılık bulunmazken, babanın eğitim durumuna göre engelli çocuğun bakımı konusunda eşleri ile sorun yaşama sıklıkları arasında $X^2=20,26$, $p=,002<,05$ 'e göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu anlamlı farklılık ise sorun yaşayan babaların %15,2 ile ilkokul mezunu olanlarından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda eğitim seviyesi düşük eşe sahip annelerin bu eşlerle sorun yaşama oranı artmaktadır. Anne ve babaların hayatlarının büyük kısmını geçirdikleri yerleşim yerine göre eşleri ile sorun yaşama sıklıklarında anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre ilçede yetişen anneler ile babaların çocuğun bakımı konusunda sorun yaşama düzeyleri diğerlerinden daha yüksektir. Yine ilçede yetişen babaların çocuğun engelli olma durumunu kabul etme konusunda eşleriyle sorun yaşama düzeyleri diğer yerleşim yerlerinde yetişenlerden daha yüksektir. Bu kapsamda anne ve babanın hayatının büyük kısmını geçirdiği yer ile babanın eğitim durumu; eşler arasında sorun yaşanmasında etkili

olabilmektedir. Bu kapsamda büyük şehirde yaşayan ve eğitim düzeyi yüksek bireylerin eşleri ile ilişkilerinin daha iyi olduğu söylenebilir. Araştırmada yapılan analizlere göre (Ki-Kare) çocuğun yetersizlikten etkilenme derecesine (hafif, orta, ağır), ailelerin demografik özelliklerine (katılımcının ve eşinin yaşı, nasıl evlendiği, evlilik süresi) göre engelli çocuğa ait bazı konularda (bakım, eğitim, sağlık ve durumunu kabullenme) sorun yaşama durumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Genel itibari ile bakıldığında ailelerin evlilik özelliklerine göre bazı konularda eşleri ile sorun yaşama sıklıkları arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu açıdan bakıldığında bireyin nasıl evlendiği ya da ne zaman evlendiğinin, engelli çocuğa sahip ailelerde aile içi ilişkileri bir etkisi olmadığı söylenebilir.

Ailelerin Sosyo-Kültürel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Ailelerin sosyo-demografik, ekonomik ve aile içi ilişkilerine değindikten sonra sosyo-kültürel özelliklerine de bakılmasında fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip ebeveynlerin alışkanlıkları, katıldıkları sosyal etkinlikler ve toplumsallaşma çabalarının anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anne ve Babaların Alışkanlıkları**Tablo 9.** Ebeveynlerin Bazı Alışkanlıklara Sahip Olma ve Bir Yıllık Süreçteki Faaliyetlere Katılma Düzeylerine İlişkin Yüzdeler Dağılımları

Faaliyetler / Alışkanlıklar	Her Gün		Haftada Birkaç Kez		Ayda Birkaç Kez		Yılda Birkaç Kez		Hiçbir Zaman	
	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba	Anne	Baba
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Sigara kullanma	21,9	43,6	2,3	3,5	1,5	,6	1,2	,3	73,1	52,0
Alkol kullanma	,9	,3	,3	2,0	,6	1,8	1,8	2,0	98,2	93,9
Uyuşturucu madde kullanma	0,0	,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	,3	100	99,4
Kumar alışkanlığı	0,0	,9	0,0	,9	0,0	0,0	0,0	0,0	100	98,2
Okey, kağıt vb. kahvehane oyunları	,3	3,5	,6	2,3	,6	1,5	,3	,9	98,2	91,8
Bilgisayar oyunları, online oyunlar	5,6	10,8	5,6	10,2	1,5	2,0	0,0	,6	87,4	76,3
Sosyal medya (twitter, facebook)	16,1	21,9	7,6	12,6	5,3	2,6	,3	1,8	70,8	61,1
Kitap okuma	11,7	10,2	17,8	10,5	15,2	9,4	7,6	5,3	47,7	64,6
Gazete okuma	16,4	23,4	14,6	17,3	12,6	10,5	4,1	1,8	52,3	47,1
İnternet kullanma	30,7	41,8	10,8	10,5	7,9	5,6	0,0	0,0	50,6	42,1
Televizyon izleme	79,8	77,5	9,1	6,7	,9	1,5	,9	,3	9,4	14,0
Radyo dinleme	19,9	16,7	9,9	10,2	3,5	3,2	2,9	1,8	63,7	68,1
Spor yapma	7,9	2,6	8,8	6,4	5,0	2,6	3,8	3,5	74,6	84,8
Konferans, panel, sempozyum, eğitim kursları gibi bilgilendirici etkinliklere katılma	0,0	1,5	5,3	0,0	6,4	4,1	15,8	6,1	72,5	88,3
Çocuksuz olarak dışarı çıkma (eğlenme, gezme vb. amaçlar için)	,9	6,4	12,9	14,6	19,3	12,6	8,5	6,4	58,5	59,9

Tablo-9 incelendiğinde, engelli çocuğa sahip babaların yaklaşık beşte ikisinin annelerin ise yaklaşık beşte birinin her gün sigara kullandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte babaların yaklaşık yarısının annelerin ise

%73,1'in hiç bir zaman sigara kullanmadığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip babalarda sigara kullanma oranı annelerden fazladır. Katılımcı ebeveynlerin neredeyse tamamına yakını hiç bir zaman alkol ve uyuşturucu madde kullanmadığını belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında engelli çocuğa sahip olan ailelerde madde bağımlılığı yok denecek kadar azdır. Katılımcı ebeveynlerin yine tamamına yakınının kumar alışkanlığı olmadığı, okey, kağıt vb. kahvehane oyunları oynamadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcı ebeveynlerden annelerin %5,6'sı hergün bilgisayar oyunları, online oyunlar oynarken, % 87,4'ünün hiç bir zaman oynamadığı görülmektedir. Katılımcı babaların ise %10,8'i hergün bilgisayar oyunları, online oyunlar oynarken, %76,3'ünün hiç bir zaman oynamadığı görülmektedir. Katılımcı ebeveynlerden annelerin %16,1'i hergün sosyal medya (twitter, facebook) kullanırken, % 70,8'nin hiç bir zaman kullanmadığı görülmektedir. Katılımcı babaların ise % 21,9'u hergün sosyal medya kullanırken, % 61,1'inin hiç bir zaman kullanmadığı görülmektedir. Böylece engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal medyayı da çok az kullandıkları anlaşılmaktadır. Kitap okuma konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde her gün kitap okuyan 40 (%11,7) anne, hiçbir zaman kitap okumayan 163 (%47,7) anne bulunmaktadır. Gazete okuma konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde, her gün gazete okuyan 56 (%16,4) anne, hiçbir zaman gazete okumayan 179 (%52,3) anne bulunmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip annelerin neredeyse yarısı hiç kitap ve gazete okumamaktadır. Tablo-9 incelendiğinde babaların kitap ve gazete okuma oranları annelere yakın olmakla birlikte babalarda gazete ve kitap okuma oranları daha düşüktür. İnternet kullanımı konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde, her gün internet kullanan 105 (%30,7) anne, hiçbir zaman internet kullanmayan 173 (%50,6) ebeveyn bulunmaktadır. Yine katılımcı annelerin yarısı hiç internet kullanmamaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip annelerin interneti çok az kullandıkları anlaşılmaktadır. Tablo-9 incelendiğinde babaların yaklaşık beşte ikisi her gün internet kullanırken, beşte ikisi hiç internet kullanmamaktadırlar. Bu açıdan babaların annelere nazaran daha fazla internet kullandıkları görülmektedir. Ama genel olarak bakıldığında engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yarıya yakını hiç internet kullanmamaktadır.

Televizyon izleme konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde, her gün televizyon izleyen 273 anne (%79,8) hiçbir zaman televizyon izleyemeyen 32 anne (%9,4) bulunmaktadır. Radyo dinleme konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde, her gün radyo dinleyen 68 (%19,9) anne, hiçbir zaman radyo dinlemeyen 218 (%63,7) anne bulunmaktadır. Tablo-9 incelendiğinde babalar da anneler gibi az radyo dinlemekte ama televizyon izleme alışkanlıkları yüksek görünmektedir. Babaların dörtte üçünden fazlası her gün televizyon izlemektedir. Bu oran annelerin televizyon izleme oranından biraz düşük olmakla birlikte önemli bir farklılık olmadığı görülmektedir. Bu bulgulara bakıldığında engelli çocuğa sahip annelerin büyük çoğunluğunun günlük olarak televizyon izleme alışkanlığı bulunmaktadır. Radyo dinleyen anneler ise çok azdır. İnternet, sosyal medya, basılı yayınlar gibi bireyin dünya ile iletişimini sağlayan birçok araç engelli çocuğa sahip anneler tarafından çok az kullanılmakta ya da tercih edilmemektedir. Ancak televizyon ailelerin hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır.

Spor yapma konusunda ebeveynlerin alışkanlığı incelendiğinde, her gün spor yapan 27 (%7,9) anne, hiçbir zaman spor yapmayan 255 (%74,6) anne bulunmaktadır. Hiç bir zaman spor yapmayan babaların oranı ise %84,8'dir. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip annelerin büyük çoğunluğunun spor yapmadığı anlaşılmaktadır. Görüşmeler sırasında anlaşıldığı üzere spor yaptığını belirten annelerin ise büyük oranda günlük yürüyüşleri spor olarak tanımladıkları görülmüştür. Genel olarak engelli çocuğa sahip anne ve babaların spor yapma oranı düşük olmakla birlikte babaların annelerden daha az sporla uğraştığı söylenebilir.

Konferans, panel, sempozyum, eğitim kursları gibi bilgilendirici etkinliklere katılma konusunda annelerin alışkanlığı incelendiğinde, hiçbir zaman konferans, panel, sempozyum, eğitim kursları gibi bilgilendirici etkinliklere katılmayan 248 (%72,5) anne bulunmaktadır. Annelerin %15,8'i, babaların ise % 6,1'i yılda bir kez bu tip etkinliklere katılmaktadırlar. Bu kapsamda görüşülen anneler bu faaliyetlere zaman bulamadıkları ya da çocuklarını bırakacak bir yer olmadığı için katılamadıklarını belirtmektedirler. Genel olarak değerlendirildiğinde babaların annelere nazaran bilgilendirici etkinliklere

daha az katıldıkları görülmektedir. Çocuksuz olarak dışarı çıkma (eğlenme, gezme vb. amaçlar için) konusunda annenin alışkanlığı incelendiğinde, annelerin %58,5'inin hiç bir zaman çocuksuz olarak dışarı çıkamadığı anlaşılmaktadır. Buna rağmen çocuksuz olarak ayda bir kaç kez çıkabilenlerin annelerin oranı %19,3, haftada bir kaç kez çıkabilenlerin oranı ise %12,9 düzeyindedir. Babaların çocuksuz olarak dışarı çıkmaları annelere oranla çok az da olsa daha yüksek olmakla birlikte benzer özellikler göstermektedir.

Anne-Babaların Engelli Çocukları İle Birlikte Yaptıkları Faaliyetler

Engelli çocuğa sahip anne ve babaların sosyo-kültürel özelliklerini bireysel olarak değerlendirdikten sonra engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinliklere bakmakta fayda bulunmaktadır.

Tablo 10. Ebeveynler Bazı Etkinlikleri Engelli Çocukları İle Birlikte Ne Sıklıkta Yaptıklarına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

	Hiçbir Zaman		Yılda Birkaç Kez		Ayda Birkaç Kez		Haftada Birkaç Kez		Her Gün	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Lokanta, restorana gitme	105	30,7	66	19,3	128	37,4	43	12,6	0	0,0
Sinemaya gitme	259	75,7	45	13,2	34	9,9	4	1,2	0	0,0
Tiyatroya gitme	293	85,7	38	11,1	10	2,9	1	,3	0	0,0
Konser, gazino müzikli mekânlara gitme	315	92,1	26	7,6	1	,3	0	0,0	0	0,0
Opera, bale, dans gösterisine gitme	333	97,4	6	1,8	2	,6	1	,3	0	0,0
Derneklere, vakıflara gitme	304	88,9	18	5,3	15	4,4	4	1,2	1	,3
Pikniğe, doğaya gitme	73	21,3	155	45,3	91	26,6	23	6,7	0	0,0
Spor yapma, maça gitme	239	69,9	27	7,9	37	10,8	33	9,6	6	1,8
Parklara, çocuk oyun alanlarına gitme	43	12,6	18	5,3	78	22,8	180	52,6	23	6,7
Market, çarşı, pazara, AVM'ye alışverişe gitme	37	10,8	17	5,0	120	35,1	150	43,9	18	5,3
Komşu veya arkadaş ziyareti (çocuğun anne veya babasının ark.)	52	15,2	40	11,7	131	38,3	111	32,5	8	2,3
Akraba ziyareti (büyükanne, dede, amca, dayı, teyze, hala vb. yakın akrabalar)	29	8,5	54	15,8	143	41,8	107	31,3	9	2,6
Çocuğun okuldan arkadaşları ve ailelerine ziyaret	230	67,3	37	10,8	61	17,8	13	3,8	1	,3
Engelli çocuğa sahip tanıdığınız diğer ailelere ziyaret	240	70,2	45	13,2	45	13,2	10	2,9	2	,6
Tatil, gezme amacıyla şehir dışına gitme	100	29,2	227	66,4	10	2,9	0	0,0	5	1,5

Tablo-10'da engelli çocuğa sahip ebeveynlerin, engelli çocukları ile birlikte yaptıkları etkinlikler ortaya çıkmaktadır. Buna göre aileler büyük oranda (%70 üzeri) sinemaya, tiyatroya, konser, gazino, müzikli mekânlara, derneklere,

vakıflara gitme, opera, bale, dans gösterisine, engelli çocuğa sahip tanıdıkları diğer ailelere ziyarete hiçbir zaman gitmedikleri görülmektedir. Ailelerin engelli çocukları ile birlikte spor yapma, maça gitme, çocuğun okuldan arkadaşları ve ailelerine ziyarete gitme oranlarının da oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ailelerin yaklaşık üçte biri lokanta, restorana hiçbir zaman gitmezken, yaklaşık beşte biri yılda birkaç kez gidebilmektedir. Ailelerin yarıdan fazlası pikniğe/ doğaya ya hiç gitmemekte ya da yılda birkaç kez gidebilmektedirler. Ailelerin tatil ya da gezme amacıyla şehir dışına gitme durumlarına bakıldığında %66,4'ünün yılda birkaç kez şehir dışına gittikleri görülmektedir. Görüşmeler sırasında anlaşıldığı üzere aileler genellikle yaz ve dini bayram tatillerinde şehir dışına çıkmakta ve çoğunlukla kendi memleketlerine gitmektedirler. Ancak bu ailelerin yaklaşık üçte biri şehir dışına tatile çıkamamaktadır.

Engelli çocuğa sahip ailelerin yarıya yakınının çocukları ile genellikle haftada birkaç kez parklara ve çocuk oyun alanlarına, market, çarşı, pazar ya da alışveriş merkezlerine gittikleri görülmektedir. Ailelerin yarıdan fazlasının ayda ya da haftada birkaç kez komşu ve arkadaş ziyaretine gittikleri görülmektedir. Engelli çocuğa sahip ailelerin büyük oranda ayda ya da haftada birkaç kez yakın akrabalarını ziyaret ettikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında engelli çocuğu olan aileler yakın çevrelerinde vakit geçirmekte ve alışveriş gibi günlük aktiviteleri arasında çocukları ile birlikte dışarı çıkmaktadırlar. Anne ve babanın çocuksuz birlikte dışarı çıkması da gerekebilir. Çocuksuz olarak dışarı çıkma anne ve baba özelinde bireysel olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle araştırma kapsamında “eşlerin bir yere gitmek istediklerinde çocuklarını bırakabilecekleri bir yere sahip olma durumları”na da bakılmıştır. Bu kapsamda 206 katılımcı (% 60,2) çocuklarını bırakabilecekleri bir yere sahipken, 133 katılımcı (%38,9) çocuklarını bırakabilecekleri bir yere sahip değildir. Bu anlamda biraz dar bir çevre içerisinde hareket ettikleri görülmektedir. Bunların ardından engelli bir çocuğa sahip olmanın ebeveynleri nasıl etkilediğine bakmakta yarar bulunmaktadır.

Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmanın Aile Yaşantılarından Etkisi**Tablo-11.** Ebeveynlerin Engelli Çocuğa Sahip Olma Durumunun Aile Yaşamına İlişkin Belirli Konularda Olumsuz Yönde Etkileyip Etkilememe Durumları

Engelli Çocuğun		Olumsuz Etkiliyor	Olumsuz Etkilemiyor
Ekonomik Durum	N	133	209
	%	38,9	61,1
İş Yaşamı	N	99	243
	%	28,9	71,1
Seyahatler	N	114	228
	%	33,3	66,7
Ev Ziyaretleri	N	140	202
	%	40,9	59,1
Ruh Sağlığı	N	235	107
	%	68,7	31,3
Eşle İlişki	N	125	217
	%	36,5	63,5
Diğer Çocuklarla İlişki	N	106	236
	%	31,0	69,0
Arkadaşlar ile İlişki	N	95	247
	%	27,8	72,2
Akraba İle İlişki	N	109	233
	%	31,9	68,1

Genel itibari ile bakıldığında engelli çocuğa sahip olma durumlarının aile yaşamlarında katılımcıların ruh sağlıklarının en çok olumsuz yönde etkilendiği görülürken, arkadaşlar ile ilişkilerinin en az olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bulgulara bakıldığında ele alınan konularda (ekonomik durum, iş yaşamı, seyahatler vb.) olumsuz etkilenme durumları (ruh sağlığı dışında) olumsuz etkilenmeme durumlarından çok daha düşüktür. Ancak olumsuz etkilenenlerin oranı da azımsanmayacak düzeydedir. Burada özellikle belirtilmesi gereken bir durum bulunmaktadır. Araştırmacı veri toplama araçlarını yüz yüze uyguladığından bu soruyu mevcut durum için

değil, ailelerin çocuklarının engelli olduğunu öğrendikleri andan sonraki süreçler için sormuştur. Araştırma kapsamında görüşülen ailelerin çocukları altı yaşından büyük olduğu için durumdan olumsuz etkilenen ailelerin büyük çoğunluğu bu etkiden kurtulmuş görünmektedir. Bu duruma örnek verilecek olursa, katılımcıların o süreçte %36,5'inin eşleri ile ilişkilerinin bozulduğu görülmektedir. Oysa yukarıda ele alınan diğer bulgular ışığında mevcut durumda bu oranın düştüğü görülecektir. Ancak engelli çocuğun varlığı literatürde olduğu üzere ailelerde belli aşamalar yaşatmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğa sahip Türk ailelerinin etkilendikleri alanlar yukarıda ele alındığı gibidir.

Ailelerin Toplumsal İlişkileri ve Beklentilerine İlişkin Bulgular

Ailelerin genel özellikleri anlaşıldıktan sonra ailelerin toplumsal ilişkileri ve bu ilişkiler konusundaki düşüncelerinin ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Bu kapsamda ailelerin toplumdan ne tür destekler aldıkları, bu desteklerin kendileri için ne kadar yeterli olduğu, devletten beklentileri ve devletin sunduğu hizmetlerden memnuniyet durumları ele alınmıştır.

Tablo-12. Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerin Ne Tür Destek Aldıklarına ve Aldıkları Desteği Yeterli Bulma Durumuna İlişkin Yüzdelik Dağılımları

Destek Kaynağı	Ne tür destekler alıyorsunuz?				Aldığınız desteği yeterli buluyor musunuz?			
	Maddi destek	Duygusal Destek	Bilgilendirme	Hiç	Evet	Kısmen	Hayır	
	%	%	%	%	%	%	%	
a) Çocuğun annesinin akrabalarından	8,2	42,1	10,5	39,2	36,8	15,8	12,9	
b) Çocuğun babasının akrabalarından	7,9	32,2	4,1	55,8	25,7	10,5	13,2	
c) Komşulardan	2,9	33,6	2,9	60,5	19,9	14,3	5,6	
d) Hekimlerden	5,9	4,4	55,0	34,8	28,9	22,8	13,2	
e) Arkadaşlardan	3,2	35,4	5,6	55,8	22,2	17,8	4,7	
f) Öğretmenlerden	14,6	12,6	38,6	34,2	40,4	16,1	7,3	
g) Psikologlardan	8,5	14,6	15,5	61,4	20,2	10,2	7,6	
h) Din adamlarından /kadınlarından (imam, hoca vb.)	2,6	12,3	2,9	82,2	8,8	4,7	6,1	
i) Dernek ve / veya vakıflardan	2,1	2,9	4,1	90,9	4,1	3,8	4,7	
j) Engelli çocuğun devam ettiği özel eğitim ve reh. merkezinden	18,4	15,2	41,5	24,9	49,4	17,0	7,0	
k) Engelli çocuğun devam ettiği okuldan (örgün eğitim)	6,7	7,3	21,3	64,6	19,9	9,4	6,1	

Tablo-12 incelendiğinde engelli çocuğa sahip ebeveynlerin en fazla bilgilendirme türünde destek aldıkları görülmektedir. Bilgilendirme konusunda ise en fazla desteği hekimlerden (%55), engelli çocuğun devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden (%41,5) ve öğretmenlerden (%38,6) aldıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynler en fazla duygusal desteği ise engelli çocuğun annesinin akrabalarından (42,1), komşulardan (%33,6) ve çocuğun babasının akrabalarından aldıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynlerin

çevrelerinden maddi destek görme oranlarının düşük olduğu, en fazla maddi desteği ise çocuğun devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden (%18,4) gördüklerini belirtmişlerdir. İlginç olan bir bulgu ise ebeveynlerin akrabalarından maddi destek görme oranlarının çok düşük olmasıdır. Ebeveynlerin aldıkları desteklerin yeterli olma durumuna ilişkin görüşleri incelendiğinde ise yine en fazla çocuğun devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden (%49,4), öğretmenlerden (%40,4) ve çocuğun annesinin akrabalarından aldıkları destekleri (%36,8) yeterli görmektedirler. Araştırma kapsamında katılımcılara “herhangi bir sivil toplum kuruluşuna (dernek, vakıf, sendika) üye olma durumları” olup olmadığı da sorulmuştur. Katılımcılardan 304 katılımcı (%88,9) herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Çocuğunun yetersizlik türü ya da engellilerle ilgili bir derneğe/vakfa üye olanların oranı ise yalnızca %2,6’dır.

Tablo 13. Devletin Engellilere Yönelik Sundukları Hizmetlerden Memnun Olma Sıklıklarına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Engelli Çocuğa		Memnunum	Kısmen Memnunum	Memnun Değilim
Devlet Tarafından Sunulan Hizmetten	N	120	127	95
	%	35,1	37,1	27,8

Tablo-13’e bakıldığında ebeveynlerin devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden memnun olan 120 (%35,1) ebeveyn, kısmen memnun olan 127 (%37,1) ebeveyn, memnun olmayan 95 (%27,8) ebeveyn olduğu görülmektedir. Devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetten ebeveynlerin %72,2 düzeyinde memnun ve kısmen memnun oldukları görülmektedir. Ancak Devletin sunduğu imkânları beğenmeyenlerin oranı da azımsanmayacak durumdadır.

Tablo 14. Engelli Çocuğu İle İlgili Devletten En Çok Beklediklerine Ait Sıklıklarına İlişkin Sayı ve Yüzde Dağılımları

Beklenti Kategorileri	N	%
Eğitim kalitesi ve seansların artırılması	106	31,0
Maddi destek	77	22,5
Toplumsal servisler ve toplum bilinci	36	10,5
Sosyalleşme imkânları ve fiziksel çevre	27	7,9
Sosyal Güvenlik ve İstihdam	24	7,0
Psikolojik Destek ve Bilgilendirme	15	4,4
Beklentisi Yok	57	16,7
Toplam	342	100,0

Tablo-14'e göre ebeveynlerin engelli çocuğu ile ilgili devletten beklentilerine yönelik dağılımlar incelendiğinde; devletten en fazla beklentinin eğitim kalitesi ve seansların artırılması (%31,0) olduğu görülmektedir. Bu beklentileri sırasıyla maddi destek, toplumsal servislerin geliştirilmesi, toplumsal bilincin yükseltilmesi, sosyalleşme imkanlarının artırılması, fiziksel çevrenin düzenlenmesi, sosyal güvenlik ve istihdam haklarının iyileştirilmesi, kendilerine bilgilendirme ve psikolojik desteğin sağlanması takip etmektedir. Katılımcıların % 16,7'sinin ise devletten hiç bir beklentisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında öncelikli olarak engelli çocuklarının özelliklerine bakılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre erkek çocukların oranının kız çocuklarından fazla olması alanyazınla da tutarlı bir sonuçtur (Akçamete, 2010; Ataman, 2009; Diken, 2010). Yine bulgular incelendiğinde 6-10 yaş arasında olan çocukların oranının daha yüksek olduğu görülmekte ve yaş ilerledikçe bu oran düşmektedir. Bu bulgu yorumlanırsa araştırma süreci boyunca anket uygulanan velilerin genellikle çocukları küçükken özel eğitim merkezlerine devam ettikleri gerçeği ortaya çıkacaktır. Böylece engelli çocuğun eğitim hayatına ilk başladığı yıllarda anne-babaların bu konuda çok daha fazla ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların çoğunlukla bir ya da iki çocuğa sahip aileler olması dikkate alındığında, engelli çocuğa sahip ailelerin büyükşehirde yaşayan ortalama ailelerin özelliklerine benzer özellikler taşıdığı görülmektedir (ASPB, 2014, 2011; Başbakanlık, 2011). Araştırma verileri incelendiğinde engelli çocuğun varlığı ebeveynlerin başka çocuk yapma eğilimlerini etkileyebildiğini göstermektedir. Albaş'a (1999) göre de engelli çocuk doğduktan sonra ailelerin yarısı yeni bir çocuk denemekten çekinmemiştir. Bu kapsamda araştırmamızdaki katılımcıların büyük çoğunluğunun yalnızca bir engelli çocuğa sahip olmaları ilgi çekici bir bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple ailelerin çocuklarının engelli olduğunu fark ettikten sonra başka bir çocuk yapmaktan kaçındıkları görüşü ön plana çıkabilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre engelli çocukların büyük çoğunluğunun okul çağından önce tespit edildiği anlaşılmıştır. Bu bulgular da alanyazını destekler niteliktedir (Albaş, 1999; ASPB ve TUIK, 2010). Araştırmaya katılan katılımcıların verdiği cevaplara göre çocuklarının engelli olduğunu büyük oranda anneler fark etmektedir. Ancak anneler durumu fark ettikten sonra genelde hekimlere başvurumaktadırlar. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocukları ile ilgili bir sorun yaşadıklarında doğrudan uzmanlara başvurma eğilimlerinin yüksek olmasıdır. Çocukların durumunu fark etme noktasında ikinci sırada da hekimler gelmektedir. Alanyazındaki diğer araştırmalarda da anneler ve doktorların engelliliği ilk fark edenler arasında önde geldikleri görülmektedir (Albaş, 1999; Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008; Orhan, 2004).

Araştırma kapsamındaki çocukların öğrenimine devam ettiği sınıf düzeyi arttıkça katılımcı oranı düşmektedir. Ancak burada önemli olan bulgu, katılımcıların %35,7'sinin çocuklarının örgün eğitime devam etmemesi durumudur. Bu durumun daha derinlemesine araştırılmasında fayda bulunacaktır. Çocukların hangi tür okula devam ettiklerine bakıldığında kaynaştırma ortamına devam eden çocukların çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Bu durumda Türkiye genelindeki orana paralel bir görünüm taşımaktadır (MEB, 2014/15 Örgün Eğitim İstatistikleri). Ancak burada dikkat çekilmesi gereken başka bir nokta bulunmaktadır. Araştırma bulguları

ışığında RAM tanısına göre hafif derecede zihinsel yetersizliğe sahip 117 çocuk bulunmaktadır. Fakat tam zamanlı kaynaştırma eğitimine devam eden 85 çocuk olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında çocukların eğitsel tanıları ile devam ettikleri sınıf ortamları arasında bir çelişki olduğu görülmektedir. Buna göre bazı öğrenciler yetersizlik derecesine bakılmaksızın bazı olumsuz tutum ve önyargılar nedeniyle kaynaştırma ortamlarından dışlanabilmektedir. Böylece bulgular ışığında Türkiye’de engelli çocukların normal gelişim gösteren akranlarıyla aynı ortamda eğitim-öğretim görmeleri konusunda problemler yaşanmaya devam ettiği söylenebilir.

Katılımcı ailelerin demografik özelliklerine ilişkin dağılımları incelendiğinde annelerin araştırmaya katılım oranlarının çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Diğer bulgularda da görüldüğü üzere eşlerden erkek olanlar genelde çalışmakta, annelerin büyük çoğunluğunun ise ev hanımı olduğu görülmektedir. Bu nedenle çocukların eğitimi ile genelde anneler ilgilenmekte ve çocukları özel eğitim merkezine gittiğinde onlara eşlik etmektedirler.

Engelli çocuğa sahip ailelerin eşler arasında yaş durumunda babaların annelerden genel olarak daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye’nin genel profiline benzemektedir (TUİK, 2015). Araştırma sonuçlarına göre görüşülen velilerin büyük çoğunluğunun evli olduğu ve çok azının boşanmış olduğu görülmektedir. Oysa engelli çocuğun varlığının aile içi ilişkileri etkileyeceği ve bu nedenle boşanmaların daha sık rastlanabileceği düşünülebilir. Örneğin Kazak ve arkadaşları (1986), engelli çocukların ailelerinde boşanma oranının genel nüfusun iki katı daha yüksek olduğunu, zihinsel engelli çocukların anne-babalarının boşanma oranının ise normal çocuğu olan anne-babaların üç katı olduğunu bildirmişlerdir (akt. Aslanoğlu, 2004, ss.21). Fakat bu araştırma engelli çocuğa sahip ailelerde boşanma oranının çok düşük olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye’deki genel istatistiklere kıyaslandığında engelli çocuğu olan ebeveynlerin genel ortalamasının çok altında bir boşanma oranına sahip oldukları görülmektedir. Buraya kadar ele alınan bilgiler ışığında engelli çocuğa sahip olmanın boşanmada genel bir etkisi olmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre engelli çocuğa sahip ailelerin çoğunlukla düşük eğitim seviyesinde olması da alanyazınla tutarlıdır (Albaş, 1999; Ergenekon, 1996; Gülsu, 2003; Orhan, 2004; Sarısoy, 2011). Bir diğer önemli sonuç olan annelerin eğitim düzeylerinin babalardan daha düşük olması mevcut ülke gerçekleri ile paralel bir görünüm arz etmektedir (ASPB, 2011, 2014; Başbakanlık, 2010a, 2010b, Eren, 1994). Bu kapsamda engelli çocuklar düşük eğitim seviyesine sahip ailelerde daha yaygın olarak bulunduğu söylenebilir.

Bu çalışmada köy ve ilçede doğan anne-babaların oranı kadar kişinin hayatının büyük kısmını büyük şehirde geçirdiği görülmektedir. Bu da kırsal kesimden, büyükşehirde doğru bir göç olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Ankara'da araştırma kapsamında görüşülen ailelerin yarıya yakınının taşrada doğan ve farklı sebeplerle Ankara'ya göçmüş kırsal kökenli insanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu göçün temelinde engelli bir çocuğa sahip olmanın etkisinin % 22,5 oranında olduğu görülmektedir. Bu anlamda çok yüksek bir etkisi olmamakla birlikte engellilik olgusu toplumsal hareketlilikte kısmi bir tesire sahip görünmektedir.

Araştırma kapsamındaki katılımcı 316 annenin (%92,2) ev hanımı olması da alanyazınla tutarlı bir sonuçtur (Burcu, 2007; Çetingöz, 1990; Eren, 1994; Ergenekon, 1996; Göktepe, 2002). Katılımcı babaların büyük çoğunluğunun ise özel sektörde ücretli çalışan ve serbest meslek sahiplerinden olduğu anlaşılmaktadır. Engelli çocuğu olan babalarla ilgili yapılan alanyazındaki diğer araştırmalar da babaların meslekleri konusunda araştırma bulgularını desteklemektedir (Aslanoğlu, 2004; Burcu, 2007; Eratay, 2000; Gülsu, 2003; Meral, 2011; Orhan, 2004).

Araştırma sonuçlarına göre engelli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun çekirdek aile özelliği taşıması alanyazında yer alan bazı araştırmalarca da desteklenmektedir (Albaş 1999; Çetingöz, 1990; Ergenekon, 1996; Gülsu, 2003; Özen, 1996). Araştırmaya katılan ailelerin beşte üçünün ev sahibi olduğu, büyük çoğunluğunun 4-5 odalı apartman dairelerinde yaşadığı görülmektedir. Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2011 (TAYA) sonuçlarına göre Ankara'daki ailelerin ise %77'sinin apartman dairesinde

yaşadığı belirtilmektedir. TAYA'ya göre Ankara'daki ailelerin mülkiyet durumuna göre ev sahibi olanların oranı %58'dir (ASPB, 2011). Bu kapsamda Ankara'da yaşayan zihin engelli çocuğa sahip aileler genel ortalamadan daha çok apartman dairesinde yaşamakta, genel ortalamaya yakın bir mülkiyet durumuna sahiptir. Bulgulardan anlaşılacağı üzere araştırma kapsamında ele alınan ailelerin gelir düzeyleri düşük olmakla birlikte ev sahibi olma düzeyleri yüksektir. Aylık geliri 2000 TL'nin altında olmasına rağmen ev sahibi olanların neredeyse tamamı evlerini banka kredisi ile almışlardır. Genellikle on yıllık uzun vadelerle ev kredisi alan ebeveynler, aylık gelirlerinin yarıdan fazlasını bu krediye ayırmaktadırlar. Bu kapsamda ortaya çok şaşırtıcı bir sonuç çıkmaktadır. Aileler sırf "ev sahibi" olabilmek adına birçok temel ihtiyaçlarını kısmakta ve açlık sınırının altında bir gelirle yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle araştırmaya katılanların %60'ının ev sahibi olduğunu söylemek gerçeği yansıtmamaktadır. Bu katılımcıların ev sahibi olmaya aday olduklarını söylemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında engelli çocuğa sahip ailelerin büyük çoğunluğunun yoksulluk sınırı altında ve yaklaşık dörtte birinin açlık sınırının altında yaşadığı görülmektedir. Alanyazında yer alan bazı araştırmalarda da engelli çocuğa sahip ailelerin gelir düzeylerinin benzer olduğu görülmektedir (Albaş, 1999; Meral, 2011; Sarısoy, 2001). Ebeveynlerin yarıdan fazlasının (%54,4) gelir kaynağı olarak çalıştıkları işi gösterdikleri görülmektedir. Ailelerin yaklaşık dörtte birinin de "evde bakım ücreti" adı altında devletten yardım aldığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde akrabalarından, yakınlarından, sivil toplum örgütlerinden, hayırseverlerden, kaymakamlık ya da belediye gibi diğer kamu kurumlarından ek gelir ya da yardım alan aile sayısının çok düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aileler gelirlerini evde çalışan kişinin maaşından ve devlet yardımlarından sağlamaktadır.

Araştırma bulguları değerlendirildiğinde engelli çocuğa sahip ailelerde karar alma süreçleriyle ilgili geleneksel kapalı toplum yapısının yönlendirdiği bir itaat kültürü olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasındaki kırsal kökenlilik olgusu yüksek bir orana sahip olsa da kentsel yaşamın aileler üzerinde bir değişime ve yaşam biçimine dönüştüğü söylenebilir. Ayrıca engelli çocuğun varlığının aile içi ilişkileri etkilediği genel varsayımına rağmen sık

sık sorun yaşayanların %10 civarında olması eşler arasında bir eşgüdümün olduğu göstermektedir. Bu bağlamda engelli çocuğun varlığı çatışma ve kopma yerine anlaşma ve koordinasyona yol açabilmektedir. Buradaki bilgilerin yanısıra, engelli çocuğa sahip ailelerde boşanma oranlarının da çok düşük olması, engelli çocuğun eşler arasındaki ilişkiye pozitif etkisi olabileceği iddia edilebilir. Bu kapsamda iddia edilen pozitif etki psikolojik süreçler için olmasa da aile birliği ve bütünlüğünün korunması konusunda kayda değer bir öneme sahiptir. Byrne ve Cunningham (1985) da engelli çocuğa sahip olmanın, anne babaların evlilik ilişkisi üzerinde olumsuz bir etki yaptığının sanıldığını, ancak bu görüşü öne süren araştırma bulgularının yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir (akt. Aslanoğlu, 2004, ss.22).

Alanyazında olmasa da halk arasında engelliliğin önemli nedenlerinden birinin de akraba evliliği olduğunun sanılmasıdır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcılar arasında akrabalık bağı olan aile 92 (%26,9) ve akrabalık olmayan aile 250 (%73,1)'dir. ASPB'nin Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasına göre kayıtlı olan engellilerin % 23,8'i ebeveynlerinin akraba olduğunu, % 76,2'si ebeveynlerinin akrabalık bağı bulunmadığını belirtmiştir (ASPB ve TÜİK, 2010). Burcu (2007) da kendi araştırmasında buna çok yakın bir oran belirtmiştir. Türkiye'deki genel akraba evliliği oranlarına bakıldığında ise akraba evliliği yapanların oranı 2006 yılında %22, 2011 yılında akraba evliliği yapanların oranı ise %21'dir. Diğer bir deyişle, Türkiye'de her beş evliliğin birinden fazlası akraba evliliğidir (ASPB, 2014). Bu kapsamda araştırma sonuçları Türkiye genelinden çok az fazla olmakla birlikte yakın bir görünüm arz etmektedir. Bu bulgular yukarıda değinilen varsayımın da bir şehir efsanesi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre ev içi faaliyetlerin annenin, ev dışı faaliyetlerin ise babaların sorumluluğunda olduğu görülmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında babaların ekonomik gelir getirme dışında eve katkılarının çok az olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar da alanyazındaki çalışmalarla tutarlıdır (Güllüpinar, 2013; Işıkhana, 2005b).

Genel olarak değerlendirildiğinde engelli çocuğa sahip anne ve babaların alışkanlıkları birbirine çok benzemektedir. Annelerin sosyo-kültürel özellikleri

incelendiğinde, engelli çocuğa sahip anneler, kendilerine zaman ayıramamakta, basılı yayınları okumamakta, yeterince eğlenememekte, kişisel gelişimlerini ve fiziksel sağlıklarını geliştirici etkinliklere katılmamakta ve daha geniş bir deyimle sosyalleşememektedirler. Genellikle evde vakit geçiren anneler çoğunlukla televizyon izlemektedirler. Bu açıdan bakıldığında annelerin sosyo-kültürel açıdan sınırlı imkân ve görünüme sahip oldukları söylenebilir. Engelli çocuğa sahip anne ve babaların sosyo-kültürel özelliklerinin genel olarak birbirlerine benzediği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda eşler arasında yukarıda yorumladığımız uyum ve benzerliğin sosyo-kültürel özelliklerde de ortaya çıktığı söylenebilir. Babaların sigara alışkanlığının ve internet kullanma oranlarının annelerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak diğer özellikleri arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Engelli çocuk ile ilgili sorumlulukların büyük çoğunluğu annelerin üzerinde görünse de babaların annelerden farklı bir yaşam biçimine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu kapsamda engelli çocuğun bakımı, eğitimi, sağlık işleri gibi konularda annelerin sorumluluk alması toplumsal yapının bir yansıması şeklinde görülebilir. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların sosyolojik özelliklerine benzer özelliklere sahip ancak normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerde de çocuklarla ilgili bahsi geçen sorumlulukların yine annelerin üzerinde olduğu görülecektir (ASPB, 2014). Bu kapsamda engelli çocuğa sahip aile yapılarının benzer sosyo-ekonomik ve kültürel seviyede olan ailelerden çok da farklı olmadığı söylenebilir.

Engelli çocuğun varlığının ebeveynlerin bireysel alışkanlıkları üzerinde çok fazla bir etkisinin olmadığı görülse de engelli çocuk ile birlikte yapılan etkinliklerin engelliliğin doğası gereği böyle çocuğa sahip aileleri etkileyebileceği düşünülebilir. Araştırma sonuçlarına göre engelli çocuğa sahip ebeveynler çocuklarıyla birlikte farklı mekanlara gitmemekte, çok fazla sosyal etkinliklere katılmamakta, yakın akraba veya yakın çevre içerisinde hareket etmektedirler. Bu bilgiler Türkiye genelinde yapılan aile yapısı araştırmalarıyla kıyaslandığında engelli çocuğa sahip ailelerin genele oranla bu faaliyetleri daha az yaptıkları anlaşılmaktadır (ASPB, 2011; Başbakanlık, 2010b). Araştırma genelinde görüldüğü üzere zaten bir sosyal yaşantıya sahip olmayan bireylerde engellilik önemli bir etken olmamaktadır. Yani sosyal faaliyetlerin eksikliğinde

engel yerine önceki yaşanmışlıklar ve alışkanlıklar daha etkin bir görünüme sahiptir. Bunda ise ailelerin toplumda karşılaştıkları tepkiler ya da tutumlar önemli bir diğer neden olarak ele alınabilir.

Genel itibari ile bakıldığında engelli çocuğa sahip olma durumlarının aile yaşamlarında katılımcıların ruh sağlıklarını en çok olumsuz yönde etkilendiği görülürken, arkadaşlar ile ilişkilerinin en az olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar bazı araştırmalarla tutarlı (Sarısoy, 2001; Aslanoğlu, 2004) olsa da bazı araştırmalarla da tutarsızdır (Cavkaytar, Batu ve Çetin, 2008; Evcimen, 1996). Ancak bu araştırmada ele alınan konularda (ekonomik durum, iş yaşamı, seyahatler vb.) olumsuz etkilenme durumları (ruh sağlığı dışında) olumsuz etkilenme durumlarından çok daha düşüktür.

Araştırma sonuçlarındagörüldüğüüzereebeveynlerkendi ailelerinden maddi yardım ve bilgilendirme konusunda az destek görmekte dirler. Ebeveynlerin neredeyse yarısı kendi ailelerinden hiçbir destek görmemişlerdir. Bu durum toplumsal anlamda önemli bir sorunu ortaya koymaktadır. Ancak makro araştırmalar dikkate alındığında Türkiye genelinde diğer aileler de çocukları ile sorun yaşadıklarında kendi ebeveynlerinden destek istememektedirler (ASPB, 2011). Aileler genellikle çocuklarının engelli olduğunu hekimlerden öğrenmektedirler. İşte tam bu süreçte hekimlerin yaklaşımı, ailelerin mevcut durumlarını ve sonrasını çok ciddi şekilde etkileyebilecektir. Bu kapsamda durumun açıklanış biçimi ve aileye sağlanacak yönlendirme; aileler için çok önemli bir hal almaktadır. Ancak araştırmada elde edilen nicel bulgularda görüldüğü üzere hekimlerin duygusal destek oranları yok denecek kadar azdır. Hekimlerin bilgilendirme desteği ise oldukça yüksektir. Ancak katılımcıların üçte birinin hekimlerden hiçbir destek almadıklarını belirtmeleri; üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ailelerin aldığı destekler genel olarak incelendiğinde; ebeveynler engelli çocuklarına ilişkin en çok maddi desteği engelli çocuğunun devam ettiği özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden ve en az maddi desteği ise dernek ve/veya vakıflardan almaktadır. Ebeveynler engelli çocuklarına ilişkin en çok duygusal desteği çocuğun annesinin akrabalarından ve en az duygusal desteği dernek ve/veya vakıflardan almışlardır. Bilgilendirme konusunda en çok

desteği hekimlerden, en az desteği komşulardan ve din adamlarından aldıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Öğretmen ve psikologların bilgilendirme destekleri hekimlerden daha düşük ancak maddi ve duygusal destekleri daha yüksektir. Engelli çocuğu olan aileler, kişi ve kurumlardan destek alsa da bunun onlar için ne kadar yeterli olduğunun da anlaşılmasında fayda bulunmaktadır.

Bulgular incelendiğinde aileler en fazla özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden aldıkları desteği yeterli bulmaktadırlar. Bunun hemen ardından ise öğretmenlerin sunduğu destek gelmektedir. Ebeveynler en çok kendi ailelerinden gördükleri desteği yetersiz bulmaktadırlar. Diğer kişi ve kurumlardan gördükleri desteklere karşı yeterlilik görüşleri değişiklik göstermektedir. Engelli çocuğa sahip ailelere en fazla desteğin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden gelmesi de tartışılması gereken başka bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri MEB'e bağlı olarak faaliyet gösteren özel teşebbüslerce kurulmuş destek eğitim merkezleridir. Bu merkezlerle ilgili birçok farklı inanç ve olumsuz tutum bulunmaktadır. Genel olarak bu merkezlerin engelli bireyler üzerinden para kazandığı ve eğitsel açıdan yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ancak araştırma bulgularına göre engelli çocuğa sahip ebeveynlerin bu merkezlerden çeşitli konularda destek alması ve bunu çok yeterli görmesi üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken en ilginç bulgulardan biridir.

Araştırma sonuçlarına göre devletin engellilere yönelik sunduğu hizmetlerden ebeveynlerin %72,2 düzeyinde “memnun” ve “kısmen memnun” oldukları görülmektedir. Bu kapsamda son yirmi yılda engellilerle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin önemli etkileri olduğu söylenebilir (Çitil, 2017). Örneğin 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 Sayılı Engelliler Kanunu'nun kamusal duyarlılığı arttırdığı ve engelli bireylerin yaşam standartlarını geliştirdiği görülmektedir (Çitil, 2012). Özellikle belli bir engel derecesinin üzerinde olan ve belli bir gelirin altında bulunanlara verilen “Evde Bakım Ücreti”, ya da “Engelli Maaşı” gibi maddi desteklerin artması, çevresel düzenlemelerin yaygınlaşması gibi birçok düzenlemenin engelli çocuğa sahip aileler açısından beğenildiği görülmektedir. Bu kapsamda böyle maddi desteklerin engelli çocuğu olan ebeveynlerce iyi karşılandığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sonucunda denilebilir ki engelli bir çocuğa sahip olmak ailelerin yapısını, işleyişini, toplumsal ilişkilerini ve eğitsel süreçlerini etkilemektedir. Ancak engelli çocuğa sahip ailelerin bu özellikleri benzer sosyo-ekonomik ve kültürel tabakadaki ailelerden çok da farklı bir görünüm taşımamaktadır. Bu aileler ile ilgili birçok yanlış bilgi ve yargıya sahip olunduğu ve bunların bazılarının yanlışlığı bu araştırmayla da ispatlanmış görülmektedir. Araştırmanın genelinde elde edilen bulgular göstermektedir ki, engellilik sadece bir sebep değil aynı zamanda da bir sonuçtur.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular kapsamında kamu ve sivil toplum kuruluşlarındaki uygulamacılar ve alandaki araştırmacılar için bazı öneriler aşağıda sunulmaktadır.

- Ailelere ücretsiz danışmanlık ve eğitim sunacak (çocukları örgün eğitim ortamındayken ya da özel eğitim merkezindeyken), psikolojik destek sağlayacak tedbirler alınabilir. Ayrıca doğrudan evlere danışmanlık hizmeti götürülebilir.
- Araştırma sonuçlarına göre tıbbi tanılama ve hastane süreçlerinde aileler çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle hastanelerde engellilik durumu netleşen çocukların ebeveynlerine bu durumun tecrübeli bir alan uzmanı tarafından psikolojik ve tıbbi destek eşliğinde söylenmesi gerekmektedir. Ayrıca Tıp Fakültelerinde engellilik, iletişim ve psikoloji gibi konularda içeriklerin güçlendirilmesi yararlı olabilir. Böylece ailelere gerçekçi ama duyguları dikkate alan bir üslupla yaklaşılabılır, doğru yönlendirmeler yapılabilir, takip ve destek sağlanabilir.
- Ailelerin çeşitli iş ve gereksinimlerini karşılamak için çocuklarını kısa süreli emanet edebilecekleri profesyonel mekânlar oluşturulabilir. Bir de ailelerin tatil ya da daha farklı gereksinimleri için çocuklarını daha uzun süre bırakabilecekleri yerlere ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu kapsamda bu merkezler hem kısa süreli hem de uzun süreli hizmet verecek şekilde düzenlenebilir.
- Hem uygulayıcıların hem de araştırmacıların ailelerin STK üyeliğini arttırıcı önlemler almaları ya da bu durumu araştırmaları faydalı olabilir.

- Anneler ve hekimler dışında baba, komşular ya da akrabaların çocukların durumunu fark etme konusunda yeterli olmadıkları görülmektedir. Bu nedenle engellilik konusunda toplumsal farkındalığın artırılmasında fayda bulunmaktadır.
- Ebeveynlerin kitap okuma alışkanlıklarının da çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bunun bireysel alışkanlıklarla ilgisi olabileceği gibi kitap ve benzeri materyallere nasıl ulaşacaklarını bilme ya da bu materyalleri elde etme konusunda yeterince maddi kaynağa sahip olamamaları olabilir. Bu kapsamda araştırmacılarca ailelerin bazı alışkanlıkları konusunda daha derinlemesine çalışmalar yapılabilir. Ayrıca kamu kurumlarınca aileler için pratik eserler bastırılıp bunların ücretsiz dağıtılması sağlanabilir.
- Genel olarak bakıldığında engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yarıya yakını hiç internet kullanmamaktadır. Her gün internet kullanan ebeveyn sayısı da oldukça sınırlıdır. Bu kapsamda engelli ailelere yönelik web tabanlı projeler konusunda bir daha düşünmek gerekmektedir. Bu nedenle ailelerin internet kullanma alışkanlıkları, sosyal medya kullanım durumları daha derinlemesine araştırılabilir. Bu nedenle aileleri bilgilendirici ve destekleyici web siteleri kurmanın yanı sıra ailelerin internet kullanımı imkânlarının artırılması ve internet kullanarak araştırma yapma becerilerinin geliştirecek çalışmalar yapılmasında yarar bulunmaktadır.
- Engellilerle ilgili aileleri bilgilendirici ve güçlendirici çalışmaların televizyon üzerinden yapılması ve duyurulması önemlidir.
- Araştırma sonuçlarına göre zihinsel engelli bireylerin önemli bir bölümünün örgün eğitime devam etmediği anlaşılmaktadır. Özel eğitim alanındaki ve Türkiye'deki tüm gelişmelere rağmen yukarıda ele alınan nedenlerle çocukların örgün eğitime devam etmemesi çok da kabul edilebilir görünmemektedir. Bu durum daha ayrıntılı bir şekilde araştırılabilir. Örgün eğitime devam etmeyen engelli öğrencilerle ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Engel derecesi ağır da olsa özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gidebilen öğrencilerin resmi eğitim kurumlarına da gitmesi sağlanabilir.

- Araştırma kapsamında katılımcılar arasında üst düzey sosyo-ekonomik seviyeden kimseye anket uygulanamamıştır. Bu nedenle bu seviyede engelli çocuğu olan aileler bulunabilir ve bu ailelerin yaşadıkları süreçler de araştırılabilir.
- Araştırma diğer yetersizlik türlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir ve bunlar arasındaki farklılara bakılabilir.
- Bu araştırmayı yalnızca Ankara ili örneğinde ve 342 aileyle gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda daha geniş bir örnekleme Türkiye evrenini temsil edecek şekilde yeni araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akçamete, A. G. (2010). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Albaş, B. (1999). Öğretilebilir-eğitilebilir düzeyde zihinsel özürülü çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik durumlarının değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Altuğ, Ö., Özkahraman S., ve Çallı F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yasadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3 (9), 69-78.
- Ardıç, A. (2012). Özel gereksinimli çocuk ve aile. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği* (s. 19-52). Ankara: Vize Yayıncılık.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) (2013). *Engelli Bireylere İlişkin İstatistik Bilgiler*. Ankara: Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.
- ASPB (2011). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması TAYA 2011*. Ankara: Uzerler Matbaacılık.
- ASPB (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler*. İstanbul: Çizge.
- ASPB ve TUİK (2010). *Özürülülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Yayın No: 3636. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Aslanoğlu, M. (2004). *Otistik, zihinsel, işitme, görme ve bedensel engelli çocuğu bulunan ebeveynlerin aile içi ilişkilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Ataman, A. (Ed.) (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Başbakanlık (2009). *Türkiye'de Özürülüler Araştırması (2002)*. (2. Baskı). T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Özürülüler İdaresi Başkanlığı. Yayın Nu: 2913. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Başbakanlık (2010a). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 145, Ankara.

- Başbakanlık (2010b). *Aile Yapısı Araştırması* (2006). T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 146, Ankara.
- Başbakanlık (2011). *Türkiye’de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Genel Yayın Nu: 149, Ankara.
- Bıçak, N. (2009). *Otizmlili çocukların annelerinin yaşadıklarının belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Burcu, E. (2007) Türkiye’de özürli birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Canatan, K. ve E. Yıldırım (2011). *Aile sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Cavkaytar, A. (Ed.), (2012). *Toplum ve aile özel eğitimde aile eğitimi ve rehberliği*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (2008). Özel Eğitime Gereksemin Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim. H.İ. Diken (Ed.), *Özel eğitime gereksemini olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Cavkaytar, A., Batu, S., ve Çetin, O. B. (2008). Perspectives of turkish mothers on having a child with developmental disabilities. *International Journal of Special Education*, 23(2), 102-109.
- Coşkun, M. K. (2010). *Engellilere yönelik hizmetler (Amasya Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çapa, B. (2009). *Zihin engelli ve otistik çocuğa sahip ailelerin toplumsal hayata katılmada yaşadıkları güçlüklerin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Çetingöz, S. (1990). *Down sendromlu çocukların sosyal gelişimi, aile yapısı ve anne baba tutumu* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Çitil, M. (2017). Türkiye’de özel eğitim: Tarihsel, yasal ve politik gelişmeler. Ankara: Vize yayıncılık
- Çitil, M. (2012). *Yasalar ve özel eğitim*. Ankara: Vize Yayıncılık.

- Diken H. İ., (Ed.), (2010). Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar ve özel eğitim. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Doğan, İ. ve Çitil, M. (2011). Engelli Çocuk ve Ergenlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım. Engelli. A. Kulaksızoğlu (Ed.). Çocuk ve Ergenlerin Hakları El Kitabı. (Anne-Baba ve Öğretmenler İçin). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Eratay, E. (2000). *Zihinsel engelli çocukların aileleri tarafından fiziksel ihmal ve istismarı ile buna bağlı olarak ortaya çıkan davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Erdil, M. (2010) *Türkiye ve Polonya'daki engelli ailelerin sosyal sorunlarının sosyolojik olarak karşılaştırılması "Fenilketonüri Örneğinde"* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Eren, Ö. (1994). *Türkiye'de otistik çocukların aile yapıları üzerine sosyolojik bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ergenekon, Y. (1996). Öğretilebilir zihinsel engelli çocukların ailelerinin karşılaştıkları sorunların değerlendirilmesi: bir pilot çalışma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Eripek, S. ve Vuran, S. (2010). Zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi. A.G. Akçamete (Ed.). Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim Ankara: Kök Yayıncılık.
- Evcimen, E. (1996). *Zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Fichter, J. (2004). Sosyoloji nedir? (7. Baskı). Çev. N. Çelebi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (Yayıma Hazırlayan: Cemal Güzel). Kırmızı Yayınları :İstanbul
- Göktepe, E. O. (2002). İştirme engelli çocuğu olan annelerin stres ve aile içi uyum düzeylerinin incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Güllüpnar, F. (2013). Toplumsal ilişkiler kısılacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir’de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (1), 41-64.
- Gülsu, İ. (2003). İşitme engelli çocukların sosyal hayata intibakı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Işıkhan, V. (2005a) Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 16 (2), 35-52.
- Işıkhan, V. (2005b) Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi Ankara.
- Karyelioğlu, S. (2002). *Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerde iletişim sorunları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Kurt, O. (2001). *Zihinsel özürülü çocuk annelerinin aile özelliklerine ilişkin algılamaları ile çeşitli ailesel değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Lüle, F. (2008). *Engelli bireye sahip yoksul ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma tarzları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Meral, B. F. (2011). *Gelişimsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile yaşam kalitesi algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Nazlı, A. (2010). Ötekilik, Beden ve Engellilik: Sosyolojik Bir Bakış. *IV. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı*. Ege Üniversitesi, İzmir.
- Oğultürk, N. (2012). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, aile işlevlerini etkileyen etmenler: Çankaya belediyesinden hizmet alan aileler üzerine bir değerlendirme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Orhan, S. (2004). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin demografik ve psiko-sosyal özelliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Özen, Y. (1996). İşitme engelli çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik

- yapılarına bağılı olarak çocuklarına gösterdikleri ilgi ile çocuklarının topluma uyum sorunları ve rehberliğin önemi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Öztürk, Y. (2011). *Engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin ve aile yükünün belirlenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Sarısoy, M. (2000). *Otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürli çocuğı olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Ruh Sağılığı Dergisi*, 2 (1), 10-18.
- Sucuoğlu, B. (1997). Özürli Çocukların Aileleriyle Yapılan Çalışmalar. N. Karancı (Ed.), *Faklılıklarla Yaşamak Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliğı* Ankara: Türk Psikologlar Derneğı Yayınları.
- Şen, E. (2004). *Engelli çocuğı olan ailelerin yaşadığı güçlükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Tekinarslan-Çiftçi, İ. (2008). Zihinsel Yetersizliğı Olan Öğrenciler. H. İ. Diken (Ed.), *Özel Eğitime Gereksinim Duyan Çocuklar ve Özel Eğitim* Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Topses, M., D. (2008). *Modern aile yapısı ve fonksiyonlarının, bireyin elcil davranış düzeyi ile ilişkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2015). Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> TÜİK resmi adresinden erişilmiştir.
- Turan, N. (1983). Eğitilebilir geri zekâlı çocukların aile yapısı ve ilişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1 (2-3) , 200-237.

TÜRKİYE'DE YATILI ENGELLİ BAKIM MERKEZLERİNDE HİZMET KALİTESİNİN ÖLÇÜLMESİ*

Fatih ELİBOL¹, Tuğba KILIÇER²

Öz

Bu çalışma, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren resmi ve özel bakım merkezlerinden hizmet alan bedensel engellilerin algıladıkları hizmet kalitesi düzeyini ve hizmet kalitesinin boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için yüz yüze görüşme tekniğinden yararlanarak 25 farklı ilden kolayda örneklem yöntemiyle belirlenen 354 bakım merkezi sakininden veri toplanmıştır. Sonuçlar hizmet kalitesini oluşturan boyutların, "empati ve güvence", "karşılık verme ve güvenilirlik", "fiziksel özellikler" ve "atmosfer" olmak üzere dört boyut altında toplandığını göstermektedir. Araştırma sonucunda katılımcıların genel hizmet kalitesi algılarının yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların hizmet kalitesi algılarının, "atmosfer" boyutunda çok yüksek, "empati ve güvence", "karşılık verme ve güvenilirlik" ve "fiziksel özellikler" boyutlarında ise yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bakım merkezinden ayrılmak istemeyen katılımcıların ayrılmak isteyenlere, bakım merkezini başkasına tavsiye edeceğini söyleyen katılımcıların tavsiye etmeyeceğini söyleyenlere, başka bakım merkezine nakil istemeyen katılımcıların isteyenlere, bir sorun yaşamayan katılımcıların yaşayanlara, yaşadıkları sorun tatmin edici bir şekilde çözülen katılımcıların çözülmeyenlere göre daha yüksek hizmet kalitesi algısına sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hizmet, Hizmet Kalitesi, Bakım Hizmetleri, Yatılı Engelli Bakım Kurumları, Servis Hizmet Kalitesi Ölçeği

* Bu çalışma "Türkiye'de Yatılı Engelli Bakım Merkezlerinde Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Dr. Öğretim Üyesi Fatih Elibol, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Niksar Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, e-posta: fatih.elibol@gop.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-7602-8929

² Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Kılıçer, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, e-posta: tugba.kilicer@gop.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-4583-7915

SERVICE QUALITY IN DISABLED CARE CENTERS IN TURKEY

Abstract

The aim of this study is to determine the levels and dimensions of the perceived service quality by disabled people residing in public and private care centers operating under the Ministry of Family and Social Policies, Presidency of Disabled Care Service Department, and General Directorate of Disabled and Elderly Services. Data were collected from 354 care center residents in 25 cities that were selected by conveniences sampling. The results show that perceived service quality are grouped under four factors as “empathy and assurance”, “responsiveness and reliability”, “tangibles” and “atmosphere”. The study also showed that the participants’ perceptions of overall service quality is relative high. Participants’ perception of service quality was found to be very high in the “atmosphere” dimension and high in the following areas: “empathy and assurance”, “responsiveness and reliability” and “ tangibles”. Participants who don’t want to leave the care center, who are likely to recommend the care center to others, who don’t want to be relocated to other care centers, who haven’t experienced a problem, who have a satisfactorily solved problems have a higher degree of quality perception than those participants who want to leave the care center, who aren’t likely to recommend the care center to others, who want to be relocated to other care centers, who have experienced a problem, who have not satisfactorily solved problems, accordingly.

Key Words: *Service, Service Quality, Care Sevices, Disabled Care Centers, Servperf Service Quality Scale*

Giriş

Gelişmiş ülkelerde bulunan bakıma muhtaç birey sayıları ile bu bireylere yönelik bakım hizmeti sunumunda oluşturulan kurumsal kapasite ve yapı ele alındığında ülkemizde bakım hizmetleri sunumunun henüz gelişme aşamasında olduğu söylenebilir. Ancak diğer taraftan ülkemizde bakıma muhtaç birey sayıları incelendiğinde, doğum, sonradan meydana gelen hastalık ya da kaza gibi nedenlerden kaynaklanan hastalık ve engelliliğe bağlı olarak ortaya çıkan bakım ihtiyacı yanında, özellikle ortalama yaşam süresinin gelişmiş ülke ortalamalarına yaklaşmasının bakım ihtiyacı olan birey sayısında hızlı bir artışa neden olduğu görülmektedir. Bunun yanında yaşam tarzlarındaki değişim, geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçiş, kadının çalışma hayatına daha fazla katılması ve eşlerin her ikisinde çalışması, şehir nüfusunun kırsal nüfusa göre artması, değer yargılarının değişimi ve bireyselleşme gibi toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısında meydana gelen değişimler de kurumsal bakım hizmetlerine olan ihtiyacın ve dolayısıyla bakım hizmeti veren kurumların öneminin artmasının diğer nedenleri arasında sayılabilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı verilerine göre ülkemizde yaklaşık 500 bin birey evde ya da kurumda bakım hizmeti almaktadır. Bu durum bakım hizmetlerinin denli geniş bir toplum kesimini ilgilendirdiğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan her bireyin bir engelli adayı olması gerçeği, bakım hizmetlerinin aslında toplumun her ferdini şahsi olarak ilgilendiren bir alan olduğuna işaret etmektedir.

Tüm bu nedenlerden dolayı ülkemizde bakım hizmetleri ile ilgili kurumsal altyapının ve kapasitenin artırılması, sunulan bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi önümüzdeki yıllarda temel hedeflerden birisi olarak görülmelidir. Hizmet veren ve sunanın bedensel ve ruhsal olarak çok yüksek bir düzeyde etkileşim halinde olduğu böylesine özel ve hassas bir alanda fiziki altyapı, kapasite, hizmet çeşitliliği gibi unsurların yanında hizmet kalitesi düzeyinin yükseltilmesi ve sürekliliğinin sağlanması da oldukça önem arz etmektedir. Hizmet kalitesinin yükseltilmesi ise sunulan hizmet kalitesinin ölçülmesi, kusurlu ve eksik yönlerinin ortaya çıkarılarak bu hususların iyileştirilmesi sağlanmadan mümkün değildir. Bu nedenle

yatılı bakım merkezlerinde bakım kalitesi konusunda gösterilen çabaların hedefine ulaşabilmesi, bu kurumlarda kalan bireylerin kalite algılarının ortaya konulması ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda bu çalışma yatılı bakım hizmeti veren resmi ve özel bakım merkezlerinden hizmet alan bedensel engellilerin hizmet kalitesi algılarını ve bakım hizmetlerinde hizmet kalitesinin boyutlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Literatür Taraması

“Hizmetlerde kalite nedir?” sorusunun cevabı arandığında bu kavram üzerinde farklı tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. Hizmet kalitesi kavramı Gülmez ve Dört Yol’un Açıklamalı Pazarlama Sözlüğü’nde, “*Olası tüketicilerin belirli bir hizmetle ilgili ihtiyaç ve beklentilerinin tam anlamıyla karşılanması sürecinin başarı ile sonuçlandırılması amacıyla yapılan çalışmalar bütünü*” (Gülmez ve Dört Yol, 2009: 112) olarak tanımlanmıştır. Bir diğer tanım da hizmet kalitesi “*müşteri beklentilerini karşılamak amacıyla, üstün ya da mükemmel hizmetin verilmesidir*” (Odabaşı, 2006: 93) şeklinde tanımlanmıştır. Parasuraman ve arkadaşları (1985: 42) ise hizmet kalitesini “*beklentiler ve performansın karşılaştırılması*” olarak tanımlamıştır. Bu noktada müşterinin beklenti ve ihtiyaçlarını anlayarak bu beklentilere uygun tasarlanmış hizmetler sunmak sürdürülebilir bir rekabet için vazgeçilmez bir gerekliliktir (Gottschalk vd., 2005:44). Sunulan hizmetin müşteriyi ne ölçüde memnun ettiğinin tespit edilemediği durumlarda süreç monolog bir yapıya evrilir. Bu bağlamda, sunulan hizmetlerin kalite düzeylerinin müşteri algısında ne ifade ettiği ve müşteri memnuniyetinin ne ölçüde sağlanabildiğinin açıklığa kavuşturulabilmesi hizmet sunucuları için hayati önem arz etmektedir. Bu amaçla geliştirilmiş bir çok hizmet kalitesi modeli bulunmakla birlikte literatürde hizmet kalitesinin ölçülmesi amacıyla ağırlıklı olarak Servqual ve Servperf modellerinin kullanıldığı görülmektedir (Koçoğlu ve Aksoy, 2012: 6).

Araştırmacıların hizmet kalitesinin ölçümüne olan ilgisi 1980’li yıllara dayanmaktadır. Lehtinen ve Lehtinen 1982 yılındaki çalışmalarında bir işletmede hizmet kalitesinin müşterinin hizmet personeliyle ve hizmet işletmesinin bileşenleriyle olan etkileşimi sonucunda oluştuğunu vurgulamışlardır.

Araştırmacılar bu bağlamda fiziksel kalite, kurumsal kalite ve etkileşime dayalı kalite olmak üzere üç kalite unsurunun varlığına dikkat çekmiştir (aktaran: Parasuraman vd., 1985). Grönross (1984) ise kapsamlı bir hizmet kalitesi modeli geliştirmek için yaptığı araştırmada, bir hizmet işletmesinde toplam hizmet kalitesinin beklenen ve algılanan hizmete bağlı olduğunu belirtmektedir. Grönross'a göre müşterinin hizmet beklentisi işletmenin reklam, satış, halkla ilişkiler, fiyatlandırma ile ilgili mesajlarından ve ağızdan ağıza iletişim kaynaklarından etkilenmektedir. Algılanan hizmet algısı üzerinde ise teknik kalite, işlevsel kalite ve imaj değişkenlerinden etkilenmektedir. Teknik kalite müşterinin hizmet işletmesiyle etkileşimi sonucu ne elde ettiğini ifade etmektedir. İşlevsel kalite müşterinin hizmeti nasıl elde ettiği, müşteri ile hizmet personeli arasında nasıl bir etkileşim yaşandığı anlamına gelmektedir. Üçüncü kalite unsuru imaj ise müşterinin hizmet işletmesi hakkındaki düşünceleridir. Müşterinin zihninde işletme ile ilgili olumlu ya da olumsuz bir imajın olması algılanan kaliteyi etkileyecektir. Grönross'un ardından Parasuraman ve arkadaşları 1985 yılında dört hizmet işletmesinin yöneticileri ve müşterileri yaptıkları görüşmeler neticesinde hizmet kalitesi modeli geliştirmişlerdir. Grönross'a benzer şekilde Parasuraman ve arkadaşları da bir hizmet işletmesinde hizmet kalitesinin müşteri beklentileriyle müşterinin algıladığı hizmet performansını karşılaştırması sonucunda oluştuğunu öne sürmüşlerdir. Müşteri beklentileri müşterinin ihtiyaçları, hizmet işletmesiyle yaşadığı geçmiş deneyimler ve ağızdan ağıza iletişim mesajları yoluyla şekillenmektedir. Araştırmacılara göre beklenti ile algıların karşılaştırılması sonucunda dört boşluk oluşmaktadır. Birinci boşluk müşterinin beklediği hizmet ile işletme yöneticilerinin müşteri beklentilerini algılayış biçimi arasındadır. İkinci boşluk müşteri beklentileri ile işletmede geliştirilen hizmet kalitesi standartları arasındaki farkı göstermektedir. Üçüncü boşluk kalite standartları ile müşteriye sunulan hizmet arasındaki farkı işaret etmektedir. Dördüncü boşluk ise müşterinin hizmet işletmesi ile ilgili gelen mesajlar ve müşterinin algıladığı hizmet düzeyi arasındaki farkı ifade etmektedir. Araştırmacılara göre bu boşluklar algılanan hizmet kalitesini göstermektedir. Parasuraman ve arkadaşları buna göre hizmet kalitesi bileşenlerinin güvenilirlik, karşılık verme, yetkinlik, ulaşılabilirlik, nezaket, iletişim, itibar, güvenlik, müşteriye anlama ve fiziksel

varlıklardan oluştuğunu belirtmektedir (Parasuraman vd., 1985). Araştırmacılar daha sonraki çalışmalarında beklenti ile algıların karşılaştırılması sonucu oluşan boşlukların giderilmesi için hizmet işletmelerinin ne tür faaliyetlerde bulunmaları gerektiği ayrıntılarıyla vurgulamışlardır (Zeithaml vd., 1988). Parasuraman ve arkadaşları (1988) daha sonraki çalışmalarında ise, hizmet kalitesi için kavramsal bir model oluşturma çabalarının devamı olarak beklenen ve algılanan hizmet kalitesini sayısal ifadeler ile ölçebilmek amacıyla gerçekleştirdikleri bir dizi araştırma sonucunda Servqual hizmet kalitesi ölçeğini geliştirmişlerdir. Ölçeğin son hali 22 ifadeden ve “Fiziksel Özellikler”, “Güvenilirlik”, “Karşılık verme”, “Güvence” ve “Empati” olmak üzere beş boyuttan oluştuğunu öne sürmüşlerdir (Parasuraman vd., 1988: 18-23). Araştırmacılar bu çalışmanın ardından Servqual ölçeğinin güvenilirlik ve geçerliliğini sınamak için farklı ampirik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu çalışmalarda müşteri beklentilerinin ölçümünün gerekli olup olmadığı konusunda kesin sonuçlar elde edememişlerdir (Parasuraman vd., 1991a). Parasuraman ve arkadaşları 1991 yılında gerçekleştirdikleri bir başka çalışmada 1988 yılında boşlukların azaltılması için hizmet işletmelerince yapılması gereken faaliyetleri ampirik bir araştırma ile sınamışlardır (Parasuraman vd., 1991b). Aynı yıl gerçekleştirdikleri bir başka çalışmada bir hizmet işletmesinde müşteri beklentilerinin arzu edilen ve yeterli görülen olmak üzere çift yönlü olduğunu vurgulamışlardır. Arzu edilen beklentiler, müşterinin ulaşmayı umduğu beklentilerdir. Arzu edilen beklentiler bir hizmet işletmesinin yapması gereken ve yapabileceği kalite standartlarıyla ilgilidir. Yeterli görülen beklentiler ise, müşterinin kabul edilebilir bulunduğu beklenti düzeyini ifade etmektedir. Bu beklentiler müşterinin hizmetle ilgili tahminleri temeline dayanmaktadır (Parasuraman vd., 1991c). Parasuraman ve arkadaşları daha sonraki bir başka çalışmada hizmet kalitesini elektronik hizmet işletmeleri açısından ele almış ve iki ölçek geliştirmişlerdir. Birinci hizmet kalitesi ölçeğine göre elektronik hizmetlerde kalite ulaşılabilirlik, yerine getirme, teknik özellikler ve mahremiyet boyutlarından oluşmaktadır. E-hizmet işletmesinin rutin olmayan müşterileri açısından ise hizmet kalitesinin boyutları karşılık verme, telafi etme ve etkileşim boyutlarından oluşmaktadır (Parasuraman vd., 2005).

Parasuraman ve arkadaşlarının geliştirdiği Servqual ölçeği farklı hizmet

sektörlerinde yapılan çeşitli araştırmalarda kullanılmıştır. Bununla birlikte bazı araştırmacılar ölçeği farklı açılardan eleştirmiştir. Carman (1990) ölçekteki bazı ifadelerin farklı hizmet sektörleri için kişiselleştirilmesi gerektiğini, ifadelerin hizmet sektörünü bütünüyle kapsamadığını öne sürmektedir. Carman ayrıca ölçekte beklentilerin ve algıların ayrı bölümler halinde ölçülmesinin sağlıklı olmadığını, hizmet kalitesi ile ilgili normların çok belirgin olduğu sektörlerde bunun ancak mümkün olduğunu ileri sürmektedir. Müşterinin ilk kez hizmet işletmesiyle karşılaştığı durumlarda da beklentileri ölçmek zordur. Çünkü beklentilerin oluşmasında geçmiş deneyimler önemli görülmektedir. Beklenti puanları ile algı puanlarının birbirine yakın çıkması ölçeğe yöneltilen bir diğer eleştiridir. Cronin ve Taylor (1992) Servqual ölçeğinde beklentilerin ölçümüne ilişkin yöneltilen eleştiriler doğrultusunda kalite ölçümünün tutumsal yönünün olduğunu vurgulayarak, müşterilerin performans algılarına dayalı bir ölçümün daha geçerli ve güvenilir olduğunu öne sürmüşler ve Servperf ölçeğini geliştirmişlerdir. Servqual hizmet kalitesi ölçeği temel alınarak geliştirilen Servperf ölçeği Servqual hizmet kalitesi ölçeğinden farklı olarak kalite beklentilerini ölçmeyerek, müşterilerin hizmet kalitesi algılamalarına odaklanmaktadır. Modele göre hizmet kalitesinin ölçüsü, işletmelerin ortaya koydukları performans ve buna dayalı olarak müşteride oluşan kalite algısıdır (Cronin ve Taylor, 1992; Cronin ve Taylor, 1994). Bu nedenle Servperf ölçeğinde Servqual hizmet kalitesi ölçeğindeki kalite algısına yönelik 22 soru aynen kullanılırken, müşteri beklentisini ölçen sorular kullanılmaktadır (Bülbül ve Demirel, 2008: 183; Horn, 2009: 20). Cronin ve Taylor eleştirilere karşılık Parasuraman ve arkadaşları 1994 yılında beklenti ile algıların ölçümüyle daha zengin bilgi elde edildiğini ve bu bilgi zenginliğinin yöneticiler açısından faydalı olduğunu vurgulamışlardır (Parasuraman vd., 1994). Cronin ve Taylor (1994) ise bu yanıtlar karşısında performans dayalı ölçümün işletmelere hizmet kalitesi bileşenleriyle ilgili boylamsal bir indeks sunduğunu, beklenti ve algı puanlarına dayalı ölçümlerde benzer sonuçlar elde edildiğini öne sürmüştür. Teas (1993) de Servqual ölçeğindeki beklenti ölçümlerinin ideal standartları yansıttığını, ölçekteki beklenti tanımının muğlak olduğunu, performans dayalı kalite ölçümünün yapı geçerliliği açısından daha iyi sonuçlar verdiğini vurgulamaktadır. Robinson (1999) da katılımcıların beklenti ve algı arasın-

daki farkı karıştırılarak yanlış cevaplar verebileceğini vurgulamaktadır. Robinson müşteri beklentilerinin müşterinin bir sonraki hizmet karşılaşmasında ne olacağına dair beklentileri, bir sonraki hizmet karşılaşmasının nasıl olması gerektiği ile ilgili düşünceleri ya da ideal hizmet normlarıyla ilgili düşüncelerine göre oluşacağını öne sürmektedir. Bu durum beklentilerin ölçümüne ilişkin sorunları beraberinde getirmektedir. Bu eleştiriler karşısında servperf ölçeği özellikle uygulamada kolaylık sağlayan daha basit bir yapıya sahip bir ölçek olması nedeniyle de önerilmektedir. Servperf ölçeği ile tüketici, ölçek uygulaması esnasında aldığı hizmetle ilgili sadece kalite algısını ifade ederek, sunulan hizmetle ilgili olarak daha önceden nasıl bir beklenti içinde olduğunu hatırlamak zorunda kalmamaktadır (Mühlenkamp ve Simonji, 2004: 30; Liebetruth, 2016: 71).

Kurumda bakım hizmetleri ile ilgili literatür incelendiğinde yabancı yazında bakım kalitesini farklı perspektiflerden ele alan araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda araştırmacılar bakım merkezlerinde sunulan hizmetleri göz önüne bulundurarak kalite boyutlarını belirlemeye çalışmışlardır. Örneğin Gustafson ve arkadaşları (1990), tıbbi ve tıbbi olmayan hizmetleri kapsayan ve sakinlerin genel yaşam kalitesini ve teknik hizmetleri içeren “doğrudan bakım, bakım süreci, boş zaman aktiviteleri, çalışanlar, fiziksel özellikler, diyet ve birey-toplum bağı” başlıkları altında yedi boyut ortaya koymuşlardır. Araştırmanın devamında yapılan ampirik çalışmayla ölçeğin uygun güvenilirlik ve geçerlilik katsayısına sahip olduğu ve bakım merkezleri hizmet kalitesi için kabul edilebilir bir ölçek olduğu ortaya konulmuştur. Glass (1991), kurumda bakım hizmetleri alanında kalite ile ilgili “çalışan müdahalesi, fiziksel ortam, beslenme-yiyecek hizmeti ve sosyal ilişkiler” olmak üzere dört temel boyutun varlığını öne sürmektedir. Rantz ve arkadaşlarına (1998 ve 1999), göre bakım hizmetlerinde kalite, hizmet sunanların gözünden “kişiselleştirilmiş bakım, güvenlik, sosyal çevre, etkileşim, çalışanlar ve fiziksel şartlar” boyutlarından oluşurken, hizmet alanların bakış açısına göre “çalışanlar, bakım, ailenin katılımı, iletişim, ev ve çevre” boyutlarından oluşmaktadır. Chao ve Roth’un (2005) çalışmalarında, bakımda kalitenin 6 anahtar boyutu olduğu ortaya konulmuştur. Bunlar; “bakım tutumu, bireysel farklılıklara saygı, duygusal destek, sosyal etkileşim, destekleyici bir çevre ve erişilebilir

bakım” dır. Maryland Health Care Commission (MHCC) (2016) tarafından 2013-2016 yılları arasında yapılan çalışmaya, bakım merkezinde kalan 8.356 sakinin aile bireyleri ya da yakınları katılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçek beş boyuttan oluşmaktadır. Bunlar; “personel ve yönetim, sakinlere sağlanan bakım, beslenme, otonomi ve kişisel haklar ve fiziksel özellikler” boyutlarıdır. Bu boyutlar dışında katılımcılara deneyimleri ışığında genel hizmet kalitesinden memnuniyet düzeyleride sorulmuştur. 2016 ortalamaları, personel ve yönetim ve sağlanan bakım boyutlarında diğer yıllara göre daha düşük çıkmıştır. Dört bölgeye göre yapılan değerlendirmede Western Maryland bölgesinde ortalamalar tüm boyutlarda, Eastern Shore bölgesinde ise üç boyutta anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Bakım merkezi büyüklüklerine göre yapılan değerlendirmede 80 ve altı kapasiteye sahip bakım merkezlerinin ortalaması tüm boyutlarda anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Kurum sahiplerinin yasal statülerine göre yapılan değerlendirmede kar amacı gütmeyen kurumlara ait bakım merkezlerinin ortalaması, kar amacı güden bakım merkezlerine göre tüm boyutlarda anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır. Schaal ve arkadaşları (2015) çalışmalarında, Almanya’da bakım merkezlerinde hizmet kalitesi düzeyinde en fazla iyileşme sosyal faktörlerle ilgili kriterlerde gerçekleşirken, iyileşmenin en az olduğu boyut ise sağlık durumuyla ilgili kriterlerde gerçekleşmiştir. Judith’in (2011) çalışmasında ise, memnuniyetin en yüksek olduğu hizmet kalitesi boyutları sırasıyla “güvenlik”, “değer verme” ve “kararlara katılım”dır. Araştırmada genel hizmet kalitesini, katılımcıların %74’ü çok iyi-iyi olarak değerlendirirken, %25’i yeterli-düşük-çok düşük olarak değerlendirmiştir. “Bakım merkezini başkalarına tavsiye eder misiniz?” sorusuna ise katılımcıların %85,9’u evet cevabı vermiştir. Bu araştırmaların dışında bakım merkezlerinde sunulan hizmetlerin kalitesi Servqual yaklaşımıyla ele alan az sayıda çalışmanın varlığı dikkat çekmektedir. Duffy ve arkadaşlarının (1997) araştırmasında, İngiltere ve ABD’de bakım hizmeti alan sakinlerin algıladıkları hizmet kalitesi düzeyinin beklentilerinin altında kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada beklentilerin karşılandığı tek boyut İngiltere bakım merkezleri için “fiziksel özellikler” boyutu olmuştur. Servqual puanları ABD’deki bakım merkezlerinde İngiltere’deki bakım merkezlerine göre daha düşük çıkmıştır. Algılanan hizmet kalitesinin genel ortalaması ABD’deki bakım merkezlerin-

de “yüksek” ve İngiltere’de ise “çok yüksek” olarak gerçekleşmiştir. Bu verilere göre Servqual puanları negatif çıksa bile, performans odaklı bir yaklaşımda algılanan hizmet kalitesinin her iki ülkede de tatmin edici bir düzeyde olduğu söylenebilir. Lapre’nin (2012) çalışmasında, 4 boyutlu bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar “nezaket ve kişisel ilgi, karşılık verme ve misafirperverlik, sistem yönelimi boyutu ve dahil olma ve bakıma erişim” boyutlarıdır. Boyutlar bazında yapılan incelemede tüm boyutlarda algılanan hizmet kalitesi düzeyinin “yüksek” çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde genel algılanan hizmet kalitesi düzeyinde “yüksek” tir.

Yerli literatürdeki çalışmalar incelendiğinde resmi ve özel yatılı engelli bakım merkezlerinde hizmet kalitesinin ele alındığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte az sayıda çalışmada huzurevlerinde ya da özel bakım merkezlerindeki sakinlerin hizmet kalitesi algılarının ele alındığı çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin Kuzu’nun (2010) huzurevlerinde kalan sakinlerin hizmet kalitesi düzeylerindeki beklentilerini ve algılarını ölçtüğü çalışmasında, Servqual puanları tüm hizmet kalitesi boyutlarında ve toplamda negatif çıkmıştır. Bu durum kurum sakinlerinin algıladıkları hizmet kalitesi düzeyinin onların hizmet kalitesi beklentilerinin altında kaldığını göstermektedir. Beklentilerin en az karşılanabildiği hizmet kalitesi boyutu duyarlılık boyutu olarak saptanmıştır. Performans odaklı yapılan değerlendirmede katılımcıların algıladıkları hizmet kalitesi düzeylerinin “duyarlılık, “güvenilirlik ve fiziksel görünüm” boyutlarında “yüksek”, “heveslilik” ve “güven” boyutlarında ise “orta” düzeyde olduğu görülmektedir. Genel hizmet kalitesininin değerlendirildiği bir soruya katılımcıların %54,9’u orta, %32,7’si iyi ve %12,4’ü çok iyi olarak cevap vermiştir. 5 ve daha fazla çocuğu olan sakinlerin huzurevinin çağdaş araç, gereç ve teknolojik donanıma sahip olması ile ilgili algılamalarının diğer yaş gruplarına göre daha olumlu olduğu görülmüştür. Benzer şekilde okur-yazar olmayan sakinlerin huzurevinin çağdaş araç, gereç ve teknolojik donanıma sahip olduğu yönündeki algılarının lise mezunları dışındaki tüm sakinlerden daha olumlu olduğu belirlenmiştir. Çimen ve arkadaşlarının (2010) bir özel bakım merkezinde kalan sakinlerin hizmet kalitesinden memnuniyetini ölçmek amacıyla 149 kurum sakiniyle yaptıkları çalışmada genel hizmet kalitesi düzeyi “yüksek” bulunmuştur.

Benzer şekilde belirlenen “beslenme, sağlık, sosyal hizmetler ve genel idare” alt boyutlarında da katılımcıların hizmet kalitesi algıları “yüksek” çıkmıştır. Sonuçlar, gerek genel ortalama ve gerek alt boyutlardaki ortalamalar bakım merkezi sakinlerinin hizmet kalitesinden genel olarak memnun olduklarını göstermektedir. Merkezde kalış süresine göre yapılan değerlendirmede kalış süresi uzadıkça beslenme hizmetleri ve sosyal hizmet boyutlarında ve genel memnuniyet açısından hizmet kalitesi algısının anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kalınan bölüme göre yapılan değerlendirmede özel bakımda kalan sakinlerin, normal bölümde kalanlara göre sosyal hizmet ve genel idari hizmetler boyutlarında anlamlı olarak daha az memnun oldukları tespit edilmiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte yaşa göre üst yaş gruplarının, cinsiyete göre kadınların, medeni duruma göre dul kadınların daha memnun oldukları ve eğitim düzeyi yükseldikçe memnuniyetin düştüğü görülmektedir. Çelen ve arkadaşlarının (2016) özel bir bakım merkezinde müşteri memnuniyeti, müşteri bağlılığı ve yalnızlık ilişkisini ölçmek amacıyla yaptıkları çalışmada ise, katılımcıların “beslenme, “sosyal hizmet faaliyetleri ve sağlık hizmetleri” boyutlarında “yüksek” ve “idari hizmetler” boyutunda ise “çok yüksek” hizmet kalitesi algısına sahip oldukları görülmektedir. Benzer şekilde genel memnuniyet düzeyinin de “yüksek” olduğu görülmektedir. Araştırma bulgularına göre sağlık hizmetleri boyutunda kadınların erkeklere göre, beslenme hizmetleri boyutunda düşük eğitim seviyesindekilerin yüksek eğitimlilere göre anlamlı olarak daha fazla memnun oldukları belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın amacı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren resmi ve özel bakım merkezlerinden hizmet alan bedensel engellilerin algıladıkları hizmet kalitesi düzeyini ve hizmet kalitesinin boyutlarını ortaya koymaktır.

Araştırmanın evreni, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren resmi ve özel yatılı engelli bakım merkezinde

kalan yaşı 18'den büyük ve soruları anlamalarına ve cevaplamalarına engel zihinsel ya da ruhsal rahatsızlığı olmayan toplam 2492 bedensel engelliden oluşmaktadır. Çalışmada zaman, ulaşılabilirlik ve maliyet kısıtları göz önünde bulundurularak ihtimalsiz örnekleme yöntemlerinden olan kolayda örnekleme tekniği ile örneklem seçme yoluna gidilmiştir. Araştırmada örneklem büyüklüğünü belirlemek için, belli evrenler için kabul edilebilir örnek büyüklükleri için hazırlanmış olan standart tablodan yararlanılmıştır. Buna göre 2600 kişiden oluşan ana kütle için örneklem büyüklüğü 335'dir (Sekaran, 2003: 294)

Soruların zorluğu, katılımcıların engel ve yaş durumları göz önüne alınarak veri elde etmede başarı düzeyinin arttırılması amacıyla anketler belirlenen bakım merkezlerinde yüz yüze görüşme tekniğiyle uygulanmıştır. Saha çalışmasına başlamadan önce resmi bakım merkezleri için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Eğitim ve Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı'ndan, özel bakım merkezleri için ise, uygulama yapılacak kurumun yönetiminden gerekli izinler alınmıştır. Saha çalışması psikoloji, yaşlı bakımı ve sosyal hizmetler bölümlerinden seçilen öğrenciler veya aktif olarak psikolog ve sosyal çalışmacı olarak görev yapanlardan oluşan uygulama ekibi tarafından yapılmıştır. Doldurulan toplam 374 anket formundan eksik ya da hatalı veri bulunan 20 tanesi değerlendirme dışı bırakılmış ve 354 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracının ilk bölümünde yaş, cinsiyet ve gelir gibi katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik 8 kapalı uçlu soruya yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca, sakinlerin kaldıkları bakım merkezinin özellikleri ile ilgili 5 ve bakım merkezine ilişkin görüşlerini içeren 9 soru sorulmuştur. Soruların hazırlanmasında kısmi olarak Kuzu'nun (2010) çalışmasından da yararlanılmıştır. Veri toplama aracının ikinci bölümünde araştırma kapsamındaki kurumlarda hizmet kalitesinin ölçülmesi amacıyla "Servperf Hizmet Kalitesi Ölçeği" kullanılmıştır. Katılımcılar veri toplama aracındaki ifadeleri 5'li Likert ölçeğine göre cevaplamışlardır. "Kesinlikle katılmıyorum" ifadesi 1 puanı ifade ederken "Kesinlikle katılıyorum" ifadesi 5 puanı ifade etmektedir. Bunlar arasındaki "Katılmıyorum", "Ne katılıyorum

ne katılmıyorum” ve “Katılıyorum” ifadeleri sırasıyla 2, 3 ve 4 puanı temsil etmektedir. 22 maddeden oluşan ölçekteki ifadeler spesifik bir sektöre yönelik değildir. Hizmet sektörüne yönelik genel ifadelerden oluşmaktadır. Farklı hizmet sektörlerinde yapılan hizmet kalitesi araştırmalarında, araştırmacılar alana özel kalite unsurlarını göz önünde bulundurarak ilgili ölçeğe ek maddeler ekleyerek geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapmaktadır. Bu araştırmada engelli bakım merkezi yöneticileriyle yapılan görüşmeler doğrultusunda kalite algısını etkileyebilecek temel unsurlar göz önünde bulundurularak, ilgili ölçeğin maddelerine 11 ifade daha eklenmiştir. Eklenen 11 ifade içerisinde bakım merkezinin iç atmosferiyle ilgili olarak ortamın yeteri kadar sessiz, gürültüsüz, aydınlık, ferah ve mevsimine göre yeterli ölçüde sıcak ve serin olup olmadığı ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Sakinlerin bağımsız hareket edebilme yetileri açısından son derece önemli olan ulaşılabilirlik konusuyla ilgili olarak kurum bölümlerinin ve bahçesinin kolay ulaşılabilir olup olmadığı da ifadelere eklenmiştir. Bakım merkezi sakinleri farklı nedenlerle bakım merkezine gelerek yaşadığı çevre ve mekandan ayrılarak yeni bir yaşam alanında tanımadığı ve ailesinde olmayan kişilerle yaşamaya mecbur kalmaktadırlar. Engellilerin kuruma adaptasyon sürecinden, engellilik ve bakıma muhtaç olma duygusundan ya da diğer kurum sakinleri, çalışanlar ve ailesiyle yaşayabileceği sorunlardan kaynaklanan bir çok etkenin getireceği duygusal ve psikolojik sıkıntıların anlaşılabilmesi ve gerekli desteğin sağlanması da son derece önem arz etmektedir. Bu nedenlerden dolayı veri toplama aracına katılımcıların ruh halinin anlaşılıp anlaşılmadığı, gerekli psikolojik desteğin sağlanıp sağlanmadığı ve iyi vakit geçirmek için yeterli sosyal aktivite imkanının sağlanıp sağlanmadığı konularıyla ilgili ifadeler eklenmiştir. Bunların yanında bakıcı sayısının yeterliliği, yemek kalitesi, yaşam alanının temizliği, tüm sakinlere eşit muamele ve kişisel mahremiyete saygı konularına yönelik maddeler de eklenmiştir.

Bu 33 maddelik ölçeğin geçerlilik çalışmaları kapsamında açıklayıcı faktör analizinden yararlanılmıştır. İfadelerin güvenilirlikleri ile Cronbach katsayısı hesaplanarak değerlendirilmiştir. Araştırmada katılımcıların dağılımlarını ve genel eğilimlerini belirlemek için ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde gibi tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır. Katılımcıların hizmet kalitesi

algılarının demografik özellikler ile kurum özellikleri ve kuruma yönelik değerlendirmeler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak için tek yönlü varyans analizi ve t testinden yararlanılmıştır. Fark testlerini yapmadan önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediği basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri ile incelenmiştir. Faktörler bazında çarpıklık değerinin $-0,895$ ile $-1,247$ arasında ve basıklık değerinin ise $0,680$ ile $1,434$ arasında değiştiği gözlenmiştir. Hizmet kalitesi yapısı bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise basıklık değeri $,981$, çarpıklık değeri $,978$ olarak hesaplanmıştır. Çarpıklık ve basıklık değerleri -1.5 ile $+1.5$ arası olması nedeniyle dağılımın normal dağılım olduğu kabul edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu doğrultuda parametrik testlerin yapılması uygun görülmüştür.

Bulgular ve Tartışma

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1 katılımcıların cinsiyet, medeni durum, meslek, gelir, eğitim durumu, yaş, çocuk sayısı ve bakım merkezine geldikleri yerleşim birimi dağılımlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının erkek olduğu görülmektedir. Yaşa göre incelendiğinde, her dört katılımcıdan birinin 46 ila 55 yaş arasındadır, bu yaş grubunu %19'luk oranlarla 36 ile 45 yaş ve 56 ile 65 yaş gruplarının izlemektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, genel eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların üçte ikisinden fazlasının (%69,5) bir eğitim almayanlardan ve ilkokul mezunlarından oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre yapılan incelemede, katılımcıların büyük çoğunluğunun (%89,1) evli olmadığı görülmektedir. Mesleğe göre yapılan değerlendirmede, katılımcıların üçte birine yakınının ev hanımı olduğu ve çoğunluğunun mesleklerini diğer meslek grubu olarak belirttiği görülmektedir. Katılımcıların %61,9'unun aylık geliri 250 TL'nin altındayken, 1000 TL ve üstü gelir sahibi katılımcıların oranı ise sadece %16,9'dur. Katılımcıların bakım merkezine gelmeden önce yaşadıkları yerleşim birimi incelendiğinde, katılımcıların %80'ine yakınının bakım merkezine gelmeden önce büyükşehir, il ve ilçe

merkezinde ve kalan kısmının ise köyde ya da belde yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların yarıdan fazlasının (%56) çocuk sahibi olmadığı görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler		n	%	Demografik Özellikler		n	%
Cinsiyet	Kadın	145	41	Medeni durum	Evli	42	11,9
	Erkek	209	59		Evli değil	312	88,1
	Toplam	354	100,0		Toplam	354	100,0
Eğitim durumu	Bir eğitim almamış	115	32,5	Aylık gelir	250 TL ve altı	219	61,9
	İlkokul	131	37,0		251-500 TL	26	7,3
	Ortaokul / Lise	98	27,7		501-750 TL	21	6
	Üniversite	10	2,8		751-1000 TL	28	7,9
	Toplam	354	100,0		1001-1250 TL	26	7,3
					1251 TL ve üstü	34	9,6
Meslek	Toplam	354	100,0	Toplam	354	100,0	
	Ev hanımı	101	28,5	Yaş	18-25	25	7,1
	Memur	8	2,3		26-35	38	10,7
	İşçi	24	6,8		36-45	70	19,8
	Çiftçi	25	7,1		46-55	90	25,4
	Esnaf	11	3,1		56-65	69	19,5
	Serbest meslek	48	13,6		66-75	42	11,9
	Yönetici	3	0,08		76-85	15	4,2
	Emekli	22	6,2		86 ve üstü	5	1,4
	Diğer	112	31,6		Toplam	354	100,0
Toplam	354	100,0					
Çocuk sayısı	1	43	12,1	Gelinen yerleşim birimi	Köy / Belde	75	21,2
	2	51	14,4		İlçe	127	35,9
	3	33	9,3		İl	100	28,2
	4	14	4,0		Büyükşehir	52	14,7
	5 ve üstü	15	4,2		Toplam	354	100,0
	Yok	198	56				
	Toplam	354	100,0				

Katılımcıların Kaldıkları Bakım Merkezi İle İlgili Değerlendirmeleri

Katılımcıların kaldıkları bakım merkezlerinin özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmuştur. Katılımcıların %57,6 oran ile yarısından fazlasının özel bakım merkezlerinde ve kalan kısmının ise resmi bakım merkezlerinde kaldığı görülmektedir. Katılımcıların sadece %5,6'sının bakım ücreti kendisi ya da ailesi tarafından ödenmektedir. Katılımcıların kaldıkları oda büyüklüğü incelendiğinde, katılımcıların ağırlıklı oranının 2 ve 3 kişilik odalarda kaldığı görülmektedir. Katılımcıların sadece %6,2'si 4 kişilik, %2,3'ü tek kişilik ve %4,2'si 5 ve üstü yataklı odalarda kalmaktadırlar. Katılımcıların çoğunluğunun kalite yönetim sistemi uygulanmayan bakım merkezlerinde kaldığı görülmektedir. Kalınan bina türü incelendiğinde, katılımcıların üçte ikisine yakını başka amaçlarla inşa edilmiş ancak sonradan bakım merkezi olmak üzere revize edilen binalarda hizmet veren kurumlarda kalmaktadırlar.

Tablo 2. Katılımcıların Kaldıkları Bakım Merkezlerinin Özellikleri

		n	%
Kalınan bakım merkezinin yasal statüsü	Devlet	150	42,4
	Özel	204	57,6
	Toplam	354	100,0
Bakım ücretini ödeyen taraf	Devlet	334	94,4
	Kendim / Ailem	20	5,6
	Toplam	354	100,0
Kalınan oda yatak sayısı	Tek kişilik	8	2,3
	2 kişilik	160	45,2
	3 kişilik	143	40,4
	4 kişilik	22	6,2
	5 ve üstü	21	5,9
Toplam	354	100,0	
Kalite yönetim sistemi	Var	164	46,3
	Yok	190	53,7
	Toplam	354	100,0
Bakımerkezi binasının mimari yapısı	Tip Proje	68	19,2
	Bakım merkezi için inşa edilmiş yapı	68	19,2
	Farklı amaçla inşa edilmiş yapı	218	61,6
	Toplam	354	100,0

Tablo 3 incelendiğinde bakım merkezini tercih etmede en önemli neden, katılımcıların bakacak kimsenin olmamasıdır. Katılımcıların %60,2'si ayrılma arzusunda iken, ayrılmayı istemelerinin en önemli nedeni (%66,6) ev ortamına ve sosyal çevreye olan özlemdir. Bakım merkezinden ayrılmak istemeyenlerin ise kalma isteklerinin en büyük sebebi (%39,7) ise bakacak kimselerinin olmamasıdır.

Tablo 3. Katılımcıların Bakım Merkezinde Kalma Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Bakım merkezini tercih etme nedenleri	n	%
Bakacak kimsenin olmaması	179	50,6
Yakınlarına yük olmamak için	63	17,8
Yakınlarının bakım konusunda yeterli kalifikasyonun olmaması	38	10,7
Yakınlarının maddi gücü ve yeterli fiziksel ortamının olmaması	51	14,4
Diğer	23	6,5
Toplam	354	100,0
Bakım merkezinden ayrılma isteme düzeyleri		
Evet	213	60,2
Hayır	141	39,8
Toplam	354	100,0
Bakım merkezinden ayrılma isteme nedenleri		
Ev ortamına özlem	109	51,1
Çocuklara/akrabalara/komşulara özlem	33	15,5
Bakım Merkezinin hizmet kalitesinden memnuniyetsizlik	14	6,6
Bakım merkezine alışamama	23	10,8
Diğer (memleketinde kalma, özgür yaşama, kendi mesleğini yapma, sıkılma)	34	16
Toplam	213	100,0
Bakım merkezinden ayrılmak istememe nedenleri		
Bakacak kimsenin olmaması	56	39,7
İlgi ve alakayı beğenme	43	30,5
Ortamın temiz sağlıklı olması	5	3,5
Diğer	37	26,3
Toplam	141	100,0

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların %83,1'lik gibi büyük bir çoğunluğunun sorun yaşamadığı ve sorun yaşayanların ise yarısından fazlasının sorunlarının tatmin edici bir şekilde çözüldüğü görülmektedir. Katılımcıların üçte ikiden fazlası başka bir bakım merkezine geçmek istemediklerini belirtirken, %80,2'lik büyük bir çoğunluğunun Judith'in (2011) Avusturya'da yaptığı araştırmada ulaştığı sonuç ile benzer olarak bakım merkezini başkalarına tavsiye ettikleri görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Kaldıkları Bakım Merkezi ve Başka Bir Bakım Merkezine Geçme İle İlgili Görüşleri

	n	%	
Bakım merkezinde sorun yaşayıp yaşamama	Evet	60	16,9
	Hayır	294	83,1
	Toplam	354	100,0
Bakım merkezinde yaşadıkları sorunun tatmin edici bir şekilde çözülüp çözülmemesi	Evet	31	51,7
	Hayır	29	48,3
	Toplam	60	100,0
Başka bir bakım merkezine geçme isteği	Evet	111	31,4
	Hayır	243	68,6
	Toplam	354	100,0
Bakım merkezini başkasına tavsiye etme isteği	Evet	284	80,2
	Hayır	70	19,8
	Toplam	354	100,0

Katılımcıların Algılarına Göre Hizmet Kalitesini Oluşturan Boyutlar

Yapı geçerliliğinin ve hizmet kalitesini oluşturan boyutların belirlenmesi için ölçek ifadelerine Açıklayıcı Faktör Analizi uygulanmıştır. Açıklayıcı Faktör Analizi'nde önce verilerin faktör analizine uygun olup olmadığının test edilmesi amacıyla Bartlett küresellik testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmıştır. Tablo 5'te KMO değerinin 0,954 çıktığı (0-1), Bartlett küresellik testinin ve Ki-Kare değerinin ise anlamlı çıktığı ($p < .05$) görülmektedir. Bu bulgular ışığında örnekleme ait veri matrisinin faktör analizi için uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 5. KMO ve Bartlett Küresellik Testi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Değeri		0,954
Bartlett Küresellik Test Sonuçları	Ki-Kare Değeri	7523,984
	Sd	406
	P	,000

Tablo 6'da faktör analizi sonuçları verilmiştir. Analiz sonucunda özdeğeri birin üstünde olan dört faktör olduğu görülmektedir. Bu dört faktörün açıklanan toplam varyans büyüklüğü %63,56'dır. Analizi yapılan 33 maddeden 4 tanesi faktör yük değerleri arasındaki farkın 0,10'dan az olması nedeniyle analizden çıkartılmıştır. Çıkartılan maddeler 3, 12, 24 ve 26. maddelerdir. Kalan 29 madde dört boyut altında toplanırken, maddelerin faktör yük değerleri .821 ve .495 arasında gerçekleşmiştir. Açıklanan toplam varyans büyüklüğünün yeterli olması, binişik madde bulunmaması ve madde faktör yüklerinin yeterli olmasından dolayı ölçeğin sağlıklı bir faktör yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Faktörler analizi sonucu incelendiğinde, sonradan eklenen ifadelerin tamamına yakınının boyutlara atandığı, orjinal ölçekte bulunan ifadelerin bazılarının farklı boyutlara atandığı ve 4 boyutlu bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan yapı orijinal ölçekten bazı farklılıklar göstermektedir. Servperf ölçeğinde ayrı alt boyutlar olarak ele alınan "empati ve güvence", "karşılık verme ve güvenilirlik" boyutları bir boyut altında toplanmıştır. "Fiziksel özellikler" boyutu Servperf ölçeğine benzer şekilde ayrı alt boyut olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda bir çok araştırmadan ve Servperf ölçeğinden farklı olarak ortaya konulan boyut "atmosfer" boyutudur. Diğer yandan ortaya çıkan bu boyut Rantz ve arkadaşlarının (1998 ve 1999) çalışmalarında ileri sürdükleri "çevre" alt boyutuyla benzerlik arz etmektedir.

Faktör analizi sonuçlarına göre birinci faktör kurum çalışanlarının sakinlerin isteklerini, ihtiyaçlarını anlama ve güvence verme ile ilgili ifadeleri içerdiğinden bu faktörün "empati ve güvence" olarak adlandırılmasına karar verilmiştir. İkinci faktör çalışanların sakinlere karşılık verme istekliliği ve

kurumda sunulan hizmetlerin güvenilirliği ile ilgili ifadeleri kapsadığından bu faktör “karşılık verme ve güvenilirlik” şeklinde isimlendirilmiştir. Üçüncü faktör kurumun fiziksel yeterlilikleri ile ilgili ifadeleri içerdiğinden “fiziksel özellikler” olarak adlandırılmıştır. Dördüncü faktör ise ortamın atmosferi ile ilgili ifadelerden oluştuğu için “atmosfer” olarak isimlendirilmesi uygun bulunmuştur.

Tablo 6. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

		Faktör Yüklü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Açıklanan Toplam Varyans
EMPATİ VE GÜVENÇE	Çalışanlar sakinler için elinden gelenin en iyisini yapar.	,713	14,661	21,960	63,556
	Çalışanlar ile ilişkilerinde kendilerini güvende hisseder.	,688			
	Sakinler bakım merkezi çalışanlarına güvenebilir.	,688			
	Sakinlerin özel ihtiyaçlarını bilir ve anlayış gösterir.	,675			
	Sakinlere uygun bireysel veya grup etkinlikleri düzenlenir.	,672			
	Çalışanlar tüm sakinlere eşit muamele eder.	,667			
	Sakinlere kişisel ilgi gösterebilen personel çalıştırılır.	,661			
	Ruh halini anlar ve gerekli psikolojik destek sağlar.	,653			
	Bakım merkezi her sakiniyle tek tek ilgilenir.	,600			
	Bölgelere ve bahçeye istenildiğinde kolay ulaşılabilir.	,561			
	Bakım Merkezinin yemekleri güzel ve kalitelidir.	,495			
KARŞILIK VERME VE GÜVENİRLİK	İsteklerine cevap veremeyecek kadar meşgul değildir.	,712	1,644	18,967	63,556
	Taahhüt ediyorsa o işi taahhüt ettiği zamanda yapar.	,702			
	Bakım merkezi çalışanları sakinlere süratli hizmet verir.	,682			
	Çalışanlar sorulara cevap verecek bilgiye sahiptirler.	,662			
	Hizmet ilk seferde ve doğru olarak yerine getirilir.	,641			
	Çalışanlar yardım etmek için her zaman isteklidirler.	,605			
	Bakım merkezi sözverdiği zaman yerine getirir.	,554			
	Çalışanlar nazik ve saygılıdır ve seslerini yükseltmezler.	,554			
	Vardiyalarda yeterli sayıda bakım personeli bulunur.	,528			
	Hizmetin tam olarak ne zaman verileceği söylenir.	,519			
FİZİKSEL ÖZELLİKLER	İç mimari modern ve verilen bakım hizmetine uygundur.	,821	1,083	11,782	63,556
	Fiziksel imkanlar ve bahçe görsel ve kullanıma uygundur.	,819			
	Malzemeler modern ve verilen bakım hizmetine uygundur.	,747			
	Kullanım alanları ve odaları sessiz ve gürültüsüzdür.	,525			
ATMOSFER	Kışları yeterince sıcak ve yazları yeterince serindir.	,751	1,044	10,847	63,556
	Oda, tuvalet, yatak ve diğer kullanım alanları temizdir.	,677			
	Kullanım alanları ve odaları aydınlık, ferah ve havadardır.	,676			
	Gerekli kayıtları düzenli ve hatasız olarak tutar.	,506			

Faktörlerin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı hesaplanmıştır. Tablo 7’de görüldüğü gibi tüm faktörler 0,80’nin üzerinde ve oldukça yüksek derecede güvenilirlerdir.

Tablo 7. Boyutlara İlişkin Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları

Boyutlar	α
Empati ve güvence	0,932
Karşılık verme ve güvenilirlik	0,927
Fiziksel özellikler	0,832
Atmosfer	0,808

Tablo 8’de katılımcıların boyutlar bazında algıları ile ilgili ortalamalar verilmiştir. Katılımcıların algılarının en yüksek olduğu boyut ortamın ısı, temizliği, aydınlık ve ferah olması gibi ifadelerden oluşan “atmosfer” boyutundadır. En düşük hizmet kalitesi algısı ise bakım merkezinin iç mimarisinin, bahçe gibi dış kullanım alanlarının ve kullanılan malzeme gibi fiziksel özelliklerinin verilen bakım hizmetlerine uygunluğuna yönelik ifadeler içeren “fiziksel özellikler” boyutundadır. Daha çok kurum çalışanları ve yönetiminin performansına bağlı olan, kurum sakinlerini anlama, onlar için en iyisini yapma, kişisel ilgi gösterme, eşit muamele etme ve güvene dayalı bir ilişki tesis etme gibi ifadeleri içeren “empati ve güvence” boyutu ile, verilen taahhütü yerine getirme, zamanında ve süratli cevap verebilme, ilk seferde doğru hizmet sunma ve hizmet sunumunda istekli olma gibi ifadeleri içeren “karşılık verme ve güvenilirlik” boyutlarında hizmet kalitesi algı düzeyinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Katılımcıların algıladıkları hizmet kalitesi düzeyi tüm boyutlarda “yüksek”tir. Buna göre genel hizmet kalitesi ve tüm boyutlarda algılanan hizmet kalitesi düzeyinin tatmin edici bir seviyede olduğu görülmektedir. Bu sonuç Lapre’nin (2012) çalışmasıyla benzerlik arz etmektedir. Algılanan hizmet kalitesi düzeyi bazı durumlarda verilen hizmetin niteliği yanında hizmet alanların kişisel durumlarına bağlı olarak değişebilmektedir. Araştırmaya katılan bakım merkezi sakinlerinin maddi ve manevi muhtaçlık durumları ve bakacak kimselerinin bulunmaması gibi nedenlere bağlı olarak minnet hissetmeleri, onların algıladıkları hizmet

kalitesine olumlu yansiyabilmektedir. Bu durum hizmet kalitesi algılarının tüm boyutlarda “yüksek” çıkmasının nedenlerinden biri olarak görülebilir.

Tablo 8. Katılımcıların Hizmet Kalitesi Boyutları İle İlgili Algıları

Boyutlar	\bar{X}	SS
Empati ve Güvence	3,94	0,79
Karşılık verme ve Güvenilirlik	3,90	0,78
Fiziksel Özellikler	3,68	0,90
Atmosfer	4,09	0,71
Genel	3,91	0,69

Katılımcıların kaldıkları bakım merkeziyle ilgili genel hizmet kalitesi algılarına ilişkin ortalamalar ise Tablo 9’da verilmiştir. Burada da benzer şekilde algının ağırlıklı olarak “yüksek” ve “çok yüksek” düzeylerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Katılımcıların yarısından fazlası (%62,5) genel hizmet kalitesini “yüksek” ve “çok yüksek” olarak değerlendirirken, üçte birine yakın kısmı (%32,8) “orta” ve çok küçük bir bölümü ise (%5,7) “düşük” ve “çok düşük” olarak değerlendirmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Genel Hizmet Kalitesi Değerlendirmeleri

	n	%
Çok düşük	7	2,0
Düşük	13	3,7
Orta	116	32,8
Yüksek	149	42,0
Çok yüksek	69	19,5
Toplam	354	100,0

Bu bulgular Kuzu’nun (2010) huzurevlerinde kalan sakinlerin hizmet kalitesi düzeylerindeki beklentilerini ve algılarını ölçtüğü çalışmanın bulguları ile karşılaştırıldığında, Türkiye’de bakım merkezlerinde kalan sakinlerin genel hizmet kalitesi algılarının ortalamalar bazında huzurevlerinde kalan

sakinlerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Duffy ve arkadaşlarının (1997) ulaştığı sonuçlar incelendiğinde ise, Amerikadaki bakım merkezlerinde algılanan hizmet kalitesi ülkemizle aynı düzeydeyken, İngiltere'deki bakım merkezlerinde ise daha yüksektir.

Katılımcıların Hizmet Kalitesi Algılarının Bakım Merkezi Özellikleriyle ve Değerlendirmeleriyle İlişkisi

Araştırmanın bu başlığı altında katılımcıların hizmet kalitesi algılarının kaldıkları bakım merkezinin özelliklerine ve bakım merkeziyle ilgili değerlendirmelerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir.

Tablo 10'da katılımcıların kaldıkları bakım merkezinin yasal statüsüne göre hizmet kalitesi algılarına ilişkin sonuçlar verilmiştir. Buna göre kalınan bakım merkezinin yasal statüsüne göre "empati ve güvence" boyutunda özel bakım merkezlerinde kalan katılımcıların hizmet kalitesi algılarının, resmi bakım merkezinde kalanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Daha çok kurum yönetimi ve personelinin performansına bağlı olan "empati ve güvence" boyutunda ortaya çıkan bu farklılığın özel bakım merkezlerinde personelin resmi bakım merkezlerine göre daha etkin yönetilmesinden kaynaklanabilir. Bunun yanı sıra özel sektörde devlet kurumlarındaki gibi iş güvencesi olmayan çalışanların, işini kaybetmemek adına sakinlerle olan ilişkilerinde daha hassas davranmaları bu durum üzerinde etkili olabilir. Maryland HealthCareCommission (2016) tarafından yapılan çalışmada benzer şekilde kurum statüsüne göre farklılık olduğu görülmüştür.

Tablo 10. Hizmet Alınan Kurum Statüsüne Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Kurum Statüsü	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Özel	150	4,09	0,66	3,247	351,332	0,001
	Devlet	204	3,83	0,86			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Özel	150	3,99	0,69	1,957	347,237	0,051
	Devlet	204	3,83	0,83			
Fiziksel özellikler	Özel	150	3,66	0,97	0,536	352	0,593
	Devlet	204	3,71	0,85			
Atmosfer	Özel	150	4,14	0,62	1,027	349,228	0,305
	Devlet	204	4,06	0,77			

Tablo 11 incelendiğinde, bakım ücretini kendisi ya da ailesi ödeyen katılımcıların hizmet kalitesi algılarının “atmosfer” boyutunda anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Bakım merkezlerinde “özel” olarak adlandırılan bu sakinlerin, ödedikleri ücretin karşılığını alma hususunda daha fazla beklenti içerisinde girmeleri, bakım hizmeti sunucu ve uygulayıcıları tarafından yabancı olunmayan bir durumdur. Bu nedenlerden ötürü bakım ücretini ödeyen tarafın kim olduğunun, algılanan hizmet kalitesi düzeyini etkileyen bir faktör olarak nitelendirilmesi hususu yanlış olmayacaktır.

Tablo 11. Bakım Ücretini Ödeyen Tarafa Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Bakım Ücretini Ödeyen Taraf	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Devlet	334	3,95	0,80	1,337	352	0,182
	Kendisi/ailesi	20	3,71	0,64			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Devlet	334	3,92	0,78	1,520	352	0,129
	Kendisi/ailesi	20	3,64	0,75			
Fiziksel özellikler	Devlet	334	3,70	0,90	1,326	352	0,186
	Kendisi/ailesi	20	3,43	0,89			
Atmosfer	Devlet	334	4,11	0,71	2,084	352	0,038
	Kendisi/ailesi	20	3,78	0,57			

Tablo 12 incelendiğinde kalınan oda türü değişkenine göre “fiziksel özellikler” boyutunda 5 ve üstü yatak bulunan odada kalan katılımcıların, yatak sayısı daha az olan odada kalan katılımcılara göre anlamlı olarak daha düşük hizmet kalitesi algısına sahip olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Buna durum,gün içerisinde farklı saatlerde ve gece boyunca vakit geçirilen yatak odalarında daha az sayıda kişinin kalmasının yaşam konforunu olumlu etkilediği şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 12. Katılımcıların Kaldıkları Oda Türüne Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Empati ve güvence	Gruplar Arası	3,931	4	0,983	1,567	0,183	
	Gruplar İçi	218,969	349	0,627			
	Toplam	222,901	353				
Karşılık verme ve güvenilirlik	Gruplar Arası	1,818	4	0,454	0,747	0,561	
	Gruplar İçi	22,339	349	0,608			
	Toplam	214,157	353				
Fiziksel özellikler	Gruplar Arası	9,250	4	2,312	2,893	0,022	Tek Kişilik 5 ve Üstü İki Kişilik 5 ve Üstü Üç Kişilik 5 ve Üstü Dört Kişilik 5 ve Üstü
	Gruplar İçi	279,006	349	0,799			
	Toplam	288,256	353				
Atmosfer	Gruplar Arası	2,373	4	0,593	1,181	0,319	
	Gruplar İçi	175,331	349	0,502			
	Toplam	177,705	353				

Tablo 13 incelendiğinde bakım merkezinden ayrılmak istemeyen katılımcılar ile ayrılmak isteyen katılımcılar arasında “empati ve güvence”, “karşılık verme ve güvenilirlik” ve “atmosfer” boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmaktadır ($p<0,05$). Nitekim katılımcıların hizmet kalitesi algıları incelendiğinde, bakım merkezinden ayrılmak istemeyen katılımcıların

ayrılmak isteyenlerden daha yüksek hizmet kalitesi algısına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 13. Katılımcıların Bakım Merkezinden Ayrılma İsteğine Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin t Testi Sonuçları

	Ayrılma İsteği	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	213	3,86	0,86	-2,487	341,559	0,013
	Hayır	141	4,06	0,67			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	213	3,82	0,83	-2,608	336,886	0,010
	Hayır	141	4,03	0,68	-		
Fiziksel özellikler	Evet	213	3,62	0,94	-1,615	352	0,107
	Hayır	141	3,78	0,84			
Atmosfer	Evet	213	4,01	0,77	-2,924	352	0,004
	Hayır	141	4,23	0,58			

Tablo 14 incelendiğinde bakım merkezinden ayrılma nedenine göre tüm boyutlarda anlamlı farklılık olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan posthoc testi sonuçlarına göre “empati ve güvence” boyutunda ev ortamına özlem ve sosyal çevreye özlem nedenlerinden ayrılmak isteyen katılımcıların hizmet kalitesi algılarının, ayrılma nedeni olarak bakım merkezi hizmet kalitesinden memnun olmamayı gösteren katılımcılara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. “Karşılık verme ve güvenilirlik” boyutunda, ayrılma nedeni bakım merkezi hizmet kalitesinden memnuniyetsizlik olan katılımcıların hizmet kalitesi algıları diğer dört nedenle ayrılmak isteyen katılımcılardan anlamlı olarak daha düşüktür. “Fiziksel özellikler” boyutunda da, ev ortamına özlem ve sosyal çevreye özlem nedenleriyle ayrılmak isteyen katılımcıların hizmet kalitesi algılarının, ayrılma nedeni olarak bakım merkezi hizmet kalitesinden memnun olmamayı gösteren katılımcılara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu boyutta ayrıca sosyal çevresini özleyen katılımcıların hizmet kalitesi algıları bakım merkezine alışamayan katılımcılardan anlamlı olarak daha yüksektir. “Atmosfer” boyutunda ise, sosyal çevreye özlem nedeniyle ayrılmak isteyen katılımcıların hizmet kalitesi algılarının bakım merkezi hizmet kalitesinden memnuniyetsizlik nedeniyle ayrılmak isteyenlerden anlamlı olarak daha

yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular ışığında hizmet kalitesi düzeyinde ortaya çıkan farklılığın ağırlıklı olarak bakım merkezinin hizmet kalitesinden memnun olmayan katılımcılardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu bulgular bakım merkezlerindeki hizmet kalitesinin daha üst seviyeye çıkarılması için, bakım hizmetinden daha az memnun olan sakinlerin memnuniyetsizliklerini etkileyen unsurları belirlemenin gerekliliğini göstermektedir. Benzer şekilde kuruma alışamama da algılanan hizmet kalitesi düzeyini düşüren başka bir unsur olarak görülebilir.

Tablo 14. Bakım Merkezinden Ayrılma İsteği Nedenine Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Fark	
Empati ve güvence	Gruplar Arası	14,085	4	3,521	5,171	0,001	Ev Ortamına Özlem	Hizmet kalitesinden memnun olmama
	Gruplar İçi	141,639	208	0,681			Sosyal Çevreye Özlem	
	Toplam	155,724	212					
Karşılık verme ve güvenilirlik	Gruplar Arası	16,804	4	4,201	6,755	0,000	Ev Ortamına Özlem	Hizmet kalitesinden memnun olmama
	Gruplar İçi	129,355	208	0,622			Sosyal Çevreye Özlem	
	Toplam	146,159	212				Merkeze Alışamama	
Fiziksel özellikler	Gruplar Arası	29,975	4	7,494	9,906	0,000	Ev Ortamına Özlem	Hizmet kalitesinden memnun olmama
	Gruplar İçi	157,351	208	0,756			Sosyal Çevreye Özlem	
	Toplam	187,326	212				Sosyal Çevreye Özlem	Merkeze Alışamama
Atmosfer	Gruplar Arası	12,736	4	3,184	5,799	0,000	Sosyal Çevreye Özlem	Hizmet kalitesinden memnun olmama
	Gruplar İçi	144,194	208	0,549				
	Toplam	126,930	212					

Tablo 15 incelendiğinde, “fiziksel özellikler” boyutunda kalma nedeni ilgi ve alakadan hoşnut olan katılımcıların kalma nedeni olarak bakım merkezine ve çalışanlarına alışma gibi “diğer” nedenleri gösteren katılımcılardan daha yüksek hizmeti kalitesi algısına sahip olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Bu bulgular ışığında bakım merkezine gelen engelli bireylere gösterilecek ilgi ve alaka ile onların kendilerini evlerinde ve yakınlarının yanındaymiş gibi hissetmelerinin sağlanması, ortamı bir ev gibi algılamalarına olumlu katkı sağladığı söylenebilir.

Tablo 15. Bakım Merkezinde Kalma İsteğine Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Empati ve güvence	Gruplar Arası	1,395	3	0,465	1,023	0,385		
	Gruplar İçi	62,279	137	0,455				
	Toplam	63,675	140					
Karşılık verme ve güvenilirlik	Gruplar Arası	1,585	3	0,528	1,155	0,329		
	Gruplar İçi	62,666	137	0,457				
	Toplam	64,251	140					
Fiziksel özellikler	Gruplar Arası	7,048	3	2,349	3,507	0,017	İlgi ve alakadan hoşnut olma	Diğer Nedenler
	Gruplar İçi	91,762	137	0,670				
	Toplam	98,809	140					
Atmosfer	Gruplar Arası	2,035	3	0,678	2,087	0,105		
	Gruplar İçi	44,526	137	0,325				
	Toplam	46,561	140					

Tablo 16 incelendiğinde bakım merkezinde sorun yaşamayan katılımcıların, sorun yaşayan katılımcılara göre tüm boyutlarda daha yüksek hizmet kalitesi algısına sahip oldukları görülmektedir ($p < 0,05$). Kaldığı kurumda herhangi bir sorun yaşamama doğal olarak katılımcıların algılarını olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 16. Bakım Merkezinde Sorun Yaşama Duruma Göre Hizmet Kalitesi Algıları

	Bakım Merkezinde Sorun Yaşama	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	60	3,55	1,00	-3,495	72,044	0,001
	Hayır	294	4,02	0,72			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	60	3,49	0,94	-3,890	73,364	0,000
	Hayır	294	3,99	0,71			
Fiziksel özellikler	Evet	60	3,30	0,96	-3,686	352	0,000
	Hayır	294	3,76	0,87			
Atmosfer	Evet	60	3,80	0,89	-2,942	72,632	0,004
	Hayır	294	4,15	0,65			

Tablo 17 incelendiğinde yaşadığı sorun tatmin edici bir şekilde çözülen katılımcıların hizmet kalitesi algılarının sorunları çözülmeyen katılımcılara göre “empati ve güvence”, “karşılık verme ve güvenilirlik” ve “fiziksel özellikler” boyutlarında anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Sorun yaşayan kurum sakinlerinin sorunlarının tatmin edici bir şekilde çözülmesi, algılanan hizmet kalitesi düzeyini olumlu yönde etkilemektedir. Bu sebeple bakım hizmeti alanların sorun yaşamalarının engellenmesi ya da yaşanan sorunun çözülmesi hizmet kalitesi algısı bakımından önemli bir husus olarak değerlendirilebilir.

Tablo 17. Yaşanılan Sorunun Çözülme Durumuna Göre Hizmet Kalitesi Algıları

	Sorunun Çözülmesi	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	31	3,83	0,86	2,365	58	0,021
	Hayır	29	3,24	1,06			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	31	3,78	0,86	2,602	58	0,012
	Hayır	29	3,17	0,94			
Fiziksel özellikler	Evet	31	3,59	0,76	2,491	50,283	0,016
	Hayır	29	2,99	1,06			
Atmosfer	Evet	31	4,00	0,79	1,843	58	0,070
	Hayır	29	3,59	0,95			

Tablo 18 incelendiğinde nakil istemeyen katılımcıların, nakil isteyenlere göre “empati ve güvence”, “karşılık verme ve güvenilirlik” ve “atmosfer” boyutlarında anlamlı olarak daha yüksek hizmet kalitesi algısına sahip olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 18. Başka Merkeze Nakil İsteme Durumuna Göre Hizmet Kalitesi Algıları

	Başka Merkeze Nakil İsteği	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	111	3,69	0,88	-3,773	180,120	0,000
	Hayır	243	4,05	0,72			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	111	3,70	0,85	-3,07	186,400	0,002
	Hayır	243	3,99	0,73			
Fiziksel özellikler	Evet	111	3,56	0,90	-1,721	352	0,086
	Hayır	243	3,74	0,90			
Atmosfer	Evet	111	3,95	0,74	-2,647	352	0,008
	Hayır	243	4,16	0,68			

Tablo 19 incelendiğinde bakım merkezini başkalarına tavsiye edeceğini belirten katılımcıların, tavsiye etmeyeceğini belirtenlere göre tüm boyutlarda anlamlı olarak daha yüksek hizmet kalitesi algısına sahip olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 19. Bakım Merkezini Başkasına Tavsiye Etme Durumuna Göre Hizmet Kalitesi Algıları

	Bakım Merkezini Başkasına Tavsiye	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	284	4,03	0,72	3,909	88,764	0,000
	Hayır	70	3,55	0,96			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	284	4,00	0,72	4,266	93,612	0,000
	Hayır	70	3,51	0,87			
Fiziksel özellikler	Evet	284	3,75	0,88	2,674	352	0,008
	Hayır	70	3,43	0,95			
Atmosfer	Evet	284	4,17	0,66	4,059	352	0,000
	Hayır	70	3,79	0,81			

Tablo 20 incelendiğinde bir kalite yönetim sistemi uygulayan bakım merkezlerinde kalan katılımcıların hizmet kalitesi algılarının, kalite yönetim sistemi uygulamayan merkezlerde kalan katılımcılara göre “empati ve güvence” boyutunda anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgu bir kalite yönetim sistemi uygulanmasının çalışanların davranış biçimlerine olumlu olarak yansıtıldığı şeklinde değerlendirilebilir.

Tablo 20. Bakım Merkezinde Kalite Sistemi Uygulanma Durumuna Göre Hizmet Kalitesi Algıları

	Kalite Yönetim Sistemi Uygulanması	n	\bar{X}	SS	t	sd	p
Empati ve güvence	Evet	164	4,04	0,79	2,218	352	0,027
	Hayır	190	3,85	0,79			
Karşılık verme ve güvenilirlik	Evet	164	3,94	0,80	0,896	352	0,371
	Hayır	190	3,87	0,76			
Fiziksel özellikler	Evet	164	3,65	0,99	-0,630	352	0,529
	Hayır	190	3,71	0,82			
Atmosfer	Evet	164	4,09	0,73	-0,115	352	0,908
	Hayır	190	4,10	0,69			

Tablo 21 incelendiğinde tip proje binalarda hizmet veren bakım merkezlerinde kalan katılımcıların “fiziksel özellikler” boyutunda algıladıkları hizmet kalitesi düzeyinin başka amaçla inşa edilmiş ve sonradan bakım merkezi olarak kullanılmış binalarda faaliyet gösteren bakım merkezlerinde kalan katılımcılara göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bakım merkezi hizmet binasının bahçesinin, iç ve dış mimarisinin modern ve verilen hizmete uygun olması, bakım hizmetlerinde kalitenin artırılması için önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 21. Hizmet Binası Özelliklerine Göre Hizmet Kalitesi Algılarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Boyutlar		Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark	
Empati ve güvence	Gruplar Arası	0,625	2	0,313	0,494	0,611		
	Gruplar İçi	222,276	351	0,633				
	Toplam	222,901	353					
Karşılık verme ve güvenilirlik	Gruplar Arası	0,416	2	0,208	0,342	0,711		
	Gruplar İçi	213,740	351	0,609				
	Toplam	214,157	353					
Fiziksel özellikler	Gruplar Arası	6,099	2	3,050	3,794	0,023	Tip Proje	Revize edilmiş yapı
	Gruplar İçi	282,157	351	0,804				
	Toplam	288,256	353					
Atmosfer	Gruplar Arası	0,346	2	0,173	0,343	0,710		
	Gruplar İçi	177,359	351	0,505				
	Toplam	177,705	353					

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada resmi ve özel bakım merkezlerinde ikamet eden bedensel engelli sakinlerin hizmet kalitesi algılarına yönelik bir durum tespiti yapılmıştır. Araştırma sonucunda bakım merkezlerinde sunulan hizmet kalitesinin boyutları “empati ve güvence”, “karşılık verme ve güvenilirlik”, “fiziksel özellikler” ve “atmosfer” boyutlarından oluşmaktadır. Katılımcıların hizmet kalitesi algıları boyutlar açısından ve ifadeler açısından incelendiğinde yüksek bir kalite algısının varlığı dikkat çekmektedir. Benzer şekilde genel hizmet kalitesi algısının da yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Verilen hizmet kalitesinin yüksekliği yanında katılımcıların çoğunun bakacak kimsesinin olmaması, bakım ücretinin devlet tarafından ödenmesi, vb. durumlar göz önünde bulundurulduğunda içinde buldukları minnet duygusunun ve çaresizliğin bu durum üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların yarısı bakım merkezini bakacak kimselerinin olmaması nedeniyle tercih etmiştir, bununla birlikte ev ortamına özlem duymaktadırlar.

Bir çoğu fırsatları olsa başka bir bakım merkezine geçmeyi ya da bakım merkezinden ayrılmayı düşünmektedir. Çok büyük bir bölümü bakım merkeziyle ilgili bir sorun yaşamamıştır ve bakım merkezini başkalarına tavsiye etmeyi düşünmektedir. Sorun yaşanması durumunda ise sorunlar tatmin edici bir şekilde çözülmeyebilmektedir. Katılımcıların kaldıkları bakım merkezlerinin önemli bir çoğunluğunun farklı bir amaçla inşa edilmiş binalardan oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların kalite algıları arasında bakım Merkezinin statüsü, ücreti ödeyen taraf, kalınan oda türü, ayrılma isteği ve bunun nedeni, kalma isteği, sorun yaşama, sorunun çözülmesi, başka merkeze nakil isteme, bakım merkezini başkalarına tavsiye etme, kalite sistemine sahip olma, bina türü değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda gelecekte yapılacak araştırmalar için şu öneriler sıralanabilir;

- Yatılı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesini ölçmek amacıyla farklı ülkelerde farklı ölçekler kullanıldığı görülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda Türkiye’de yatılı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesi düzeyini ölçmek amacıyla gerekli mevzuat hükümlerini de göz önüne alarak ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması literatüre katkı sağlayacaktır. Bu çalışmaların yanı sıra gelecekte yapılacak nicel araştırmalarda sakinlerin kişisel özelliklerinin ya da kurum çalışanlarının kişisel özelliklerinin hizmet kalitesi üzerindeki etkisi incelenebilir.
- Gelecekte hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti ve müşteri bağlılığı arasındaki nedensel ilişkilerin ele alınacağı araştırmalar tasarlanabilir.
- Gelecekte yapılacak araştırmalarda yatılı bakım hizmetlerinde hizmet kalitesi, kritik olaylar tekniği gibi farklı kalite ölçüm teknikleri yoluyla da ele alınabilir. Nitel araştırma tasarımının kullanılacağı bu araştırmalarda hizmet kalitesi algısını olumlu ya da olumsuz etkileyen kritik olaylar üzerinden kalite konusu daha bütüncül ve derinlikli bir şekilde incelenebilir. Bu tür araştırmalarda bağlama özgü farklı değişkenlerin hizmet kalitesi ile ilişkisi daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konulabilir.

- Görüşme ve gözlem tekniklerinin bir arada kullanılacağı nitel araştırmalar, sakinlerin gerçekte algıladıkları hizmet kalitesi düzeyi ile beyan ettikleri hizmet kalitesi düzeyi arasındaki olası farklılıkların ortaya çıkartılması adına da yararlı olacaktır.
- Yine görüşme ve gözlem teknikleri bir arada kullanılarak çalışanlar ile sakinlerin etkileşimleri “hizmet karşılaşmaları (gerçek anlar)” bağlamında ele alınabilir. Bu karşılaşma anları betimlenerek hizmet kalitesine ışık tutacak sonuçlara ulaşılabilir.

Bu sonuçlar ve bakım hizmetleri ile ilgili mevcut mevzuat göz önünde bulundurulduğunda uygulamaya dönük öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Yatak sayısının az olduğu odalar sakinlerin yaşam konforunu olumlu yönde desteklediğinden, bakım merkezi hizmet binası tasarlanırken bu durumun göz önünde bulundurulması önemlidir.
- Diğer yandan bakım merkezi hizmet binasının “tip proje” olarak inşa edilmesi algılanan hizmet kalitesini daha üst seviyeye taşıyacak başka bir husustur. Bu kapsamda her bir engel grubu için kabul edilmiş uluslararası standartlara uygun tip projenin belirlenmesi ve yeni ruhsatlandırılacak bakım merkezlerine şart koşılması uygun olacaktır. Bu noktada yeni açılacak bakım merkezlerinin yanında mevcut bakım merkezlerinin de gerekli dönüşümü sağlaması için ek teşviklerin hayata geçirilmesi bir öneri olabilir.
- Katılımcıların sorun yaşama durumları ve yaşanan sorunların çözülmesi ile ilgili sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda bu merkezlerde “Müşteri Şikayetleri Yönetim Sistemi”nin oluşturulmasının önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. Bu sistem aracılığıyla bakım merkezlerinde yaşanan müşteri sorunlarının sistematik olarak araştırılması, anlaşılması ve çözümlenmesi için tedbirlerin alınması mümkün olabilir.
- Bakım merkezinde yaşanan sorunların çözümünde çalışanlar büyük rol oynamaktadır. Bu noktada bakanlık, ilgili sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin ilgili bölümlerinin katılımıyla bakım merkezi çalışanlarının mesleki yeterliliklerinin artırılması ve işin niteliğinden kaynaklanan tükenmişlik sendromu gibi personelin zamanla duyarsızlaşmasına ve

duygusal olarak yıpranmasına neden olan rahatsızlıkların önüne geçecek bir hizmet içi eğitim programının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

- Yaşanmışlıklarını, sevdiklerini, arkadaşları, maddi ve manevi bir çok varlığını arkasında bırakarak yeni bir ortama gelmek zorunda kalan bakıma muhtaç bireylerin bakım merkezine alışma süreci sancılı olabilmektedir. Bu noktada bakım merkezleri kuruma yeni gelen sakinleri bu alışma sürecinde aktif ve etkin olarak desteklemeli, gerekli psiko-sosyal destek yöntemlerini uygulamalıdır.
- Sakinlerin eski yaşantısına ve çevresine duydukları özlemin olumsuz etkisini azaltmak adına engelli bireyin ailesi ve mümkünse yakın çevresi bakım sürecine dahil edilmelidir. Engelli bireyin yakınlarıyla daha iyi ve yoğun iletişim kurarak kurum ziyaretleri arttırılmalı, engelli bireyin sık sık evini ve komşularını ziyareti sağlanmalıdır. Bakım merkezi bina tasarımlarında engelli bireyin ailesi ve yakınlarıyla vakit geçirebilecekleri gerekli alanların sağlanması da değerlendirilmesi gereken bir husustur. Bireyin arzu ettiği ortamda bakım hizmeti alabilmesi amacıyla gündüzlü bakım evlerinin ve evde bakım hizmeti veren kuruluşların sayısının arttırılması da önem arz etmektedir. Bir başka çözüm önerisi ise, fiziksel ortam iyileştirilmesi için farklı maddi desteklerin ve bakım için kalifikasyonun sağlanması için eğitim desteklerinin sağlanması olabilir.
- Bir kalite yönetim sisteminin uygulanmasının bakım hizmetlerinde hizmet kalitesine olumlu etkileri gözönünde bulundurulacak olursa, ülkemizdeki yasal mevzuata uygun, hantal olmayan bir yapıda ve ölçülebilir kalite kriterleri ile geliştirilecek bakım hizmetleri kalite standartlarının uygulanması hizmet kalitesi seviyesini daha üst düzeye taşımak adına yararlı olabilir.
- Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bakım hizmetlerinin sivil toplum örgütlerine bağlı, kar amacı gütmeyen kuruluşlar vasıtasıyla verilmesi, sektörde rekabetin artırarak verilen bakım hizmetinin niteliğini ve kalitesini daha da yükseltebilir. Bu kapsamda engelli bakım hizmeti sunumunda sivil toplum örgütlerinin teşvik edilmesi amacıyla çeşitli muafiyetler, vergi indirimleri, yatırım teşvikleri gündeme getirilebilir.

Kaynakça

- Bülbül, H. ve Demirer, Ö. (2008). Hizmet kalitesi ölçüm modelleri servqual ve SERPERF'ın karşılaştırmalı analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20: 181-198.
- Carman, J. (1990). Consumer perceptions of service quality: an assessment of SERVQUAL dimensions. *Journal of retailing*, 66 (1): 33-55.
- Chao, S. Y. & Roth, P. (2005). Dimensions of quality in long-term care facilities in Taiwan. *Journal of Advanced Nursing*, 52(6): 609-619.
- Cronin, J. J. & Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: a reexamination and extension. *Journal of Marketing*. 56: 55-68.
- Cronin, J. J. & Taylor, S. A. (1994). SERVPERF Versus SERVQUAL: reconciling performance-based and perceptions-minus-expectations measurement of service quality. *Journal of Marketing*, 58: 125-131.
- Çimen, M., Soydan, F. ve Çetin, M. (2010). Bir özel bakım merkezinde kalanların verilen hizmetlerden memnuniyet durumlarının araştırılması. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52: 104-111.
- Çelen, Ö., Abuhanoglu, H. ve Teke, A. (2016). Memnuniyet, bağlılık ve yalnızlık ilişkisi tsk ankara özel bakım merkezinde bir araştırma. *TAF Preventi ve Medicine Bulletin*, 15(1): 19-26.
- Duffy, J. A., Duffy, M. & Kilbourne, W. (1997). Cross national study of perceived service quality in long-term care facilities. *Journal of aging studies*, 11(4): 327-336.
- Glass, A. (1991). Nursing home quality: a framework for analysis. *The Journal of Applied Gerontology*, 10(1): 5-18.
- Gottschalk, B., Kalmbach R. ve Dannenberg J. (2005). *Markenmanagement in der automobilindustrie. Der erfolgsstrategien internationaler top-manager* (2. Überarbeitete Auflage). Wiesbaden: Gabler/GWV Fachverlage.
- Gronroos, C. (1984). A service quality model and its marketing implications, *European Journal of Marketing*, 18(4): 36-44.

- Gustafson, D. H., Sainfort, F. C., Konigsveld, R. V. & Zimmerman, D. R. (1990). The Quality Assessment Index (QAI) for measuring nursing home quality. *Health Service Research*, 25(1): 97-127.
- Gülmez, M. ve Dörtüol, İ. T. (2009). *Açıklamalı pazarlama sözlüğü*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Horn, C. (2009). *Qualitätsmessung im private banking-eine analyse der dienstleistungsqualität und deren auswirkungen*. Köln: Josef Eul Verlag.
- Judith, H. (2011). *Zufriedenheitsanalyse im alten- und pflegeheim, evaluierung der betreuungsqualität und der angehörigearbeit aus der perspektive von angehörigen der bewohner*. (Diplomarbeit). Linz: FH Oberösterreich.
- Koçoğlu, C. M. ve Aksoy, R. (2012). Hizmet kalitesinin Servperf yöntemi ile ölçülmesi: otobüs işletmeleri üzerine bir uygulama. *Akademik Bakış Dergisi*, 29: 1-20.
- Kuzu, A. (2010). *Yaşlı bakım kurumlarında hizmet kavramı ve kavramsal hizmet kalitesi modeli: Servqual uygulaması*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lapre, F. A. L. (2012). *Service quality in nursinghomes, a construct, measurement and performance model to increase client focus*. Bradford: Universty of Bradford.
- Liebethuth, T. (2016). *Prozessmanagement im einkauf und logistik-instrumente und methoden für das supply chain process management*. Wiesbaden: Splinger Gabler Verlag.
- Mühlenkamp, H. ve Simonji, M. (2004). *Zur ermittlung der qualitat von bibliotheksdienstleistungen konzept und ergebnisse einer 2003 durchgeführten benutzerunfrage* (Band 8). Wiesbaden: Dinges und Frick Verlag.
- Odabaşı, Y. (2006). *Satışta ve pazarlamada müşteri ilişkileri yönetimi* (6. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. & Berry, L. L. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for future research. *Journal of Marketing*, 49: 41-50.

- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). SERVQUAL: a multiple-item scale for measuring consumer perceptions of service quality. *Journal of Retailing*, 64(1): 12-40.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V.A., & Berry, L.L (1991a). Refinement and reassessment of the SERVQUAL scale. *Journal of Retailing*, 67(4): 420-450.
- Parasuraman, A., Berry, L. L., & Zeithaml, V. A., (1991b). Perceived service quality as a customer based performance measure: an empirical examination of organizational barriers using an extended service quality model. *Human Resource Management*, 30(3): 335-364.
- Parasuraman, A., Berry, L. L., & Zeithaml, V. A., (1991c). Understanding customer expectations of service. *Sloan Management Review*, 32(3): 39-48.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V., & Berry, L. L. (1994). Reassessment of expectations as a comparison standard in measuring service quality: implications for future research. *Journal of Marketing*, 58: 111-124.
- Parasuraman, A., Zeithaml, V. A., & Malhotra, A. (2005). E-S-Qual: A multiple-item scale for assessing electronic service quality. *Journal Of Service Research*, 7(3): 213-233
- Rantz, M. J., Mehr, D. R., Popejoy, L., Stauffacher, M. Z., Hicks, L. L., Grando, V. T., Conn, V. S., Porter, R., Scott, J. & Maas, M. (1998). Nursing home care quality: a multidimensional theoretical model. *Journal of Nursing Care Qualit.*, 12(3): 30-46.
- Rantz, M. J., Stauffacher, M. Z., Popejoy, L., Grando, V. T., Mehr, D. R., Hicks, L. L., Conn, V. S., Tevis, D. W., Porter, R., Bostick, J. & Maas, M. (1999). Nursing home care quality: a multidimensional theoretical model integrating the views of consumers and providers. *Journal of Nursing Care Quality*, 14(1): 16-37.
- Robinson, S. (1999). Measuring service quality: current thinking and future requirements. *marketing intelligence and planing*. January 1999, 17(1): 21-32.

- Sekaran, U. (2003). *Research methods for business, a skill building approach* (Fourth Edition). New York: John Wiley & Sons.
- Schaal, T., Klewer, J. & Kugler, J. (2015). Quality of care in german nursing homes. *Heilberufe Science*, 6: 3-9.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. Boston: Pearson.
- Teas, R. K. (1993). Expectations, performance evaluation, and consumers' perceptions of quality. *Journal of Marketing*, 57: 18-34
- Zeithaml, V. A., Berry, L. L & Parasuraman, A. (1988). Communication and control processes in the delivery of service quality. *Journal of Marketing*, 53: 35-48
- Maryland Health Care Commission (2016). *2016 Maryland Nursing Facility Family Survey, Statewide Report*. www.mhcc.maryland.gov/consumerinfo/longtermcare/nhfamilysatisfactionreports/statewidereport.pdf, (20.04.2017)

TÜRKİYE'DEKİ HEMŞİRELERİN VE EBELERİN TOPLUMSAL CİNSİYET İLE İLGİLİ YAPTIKLARI LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İNCELENMESİ

Sevil ÇİÇEK¹, Cemil Cahit YEŞİLBURSA²

Öz

Bu araştırma, Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, sistematik derleme yöntemi ile yapılmıştır. Araştırmaya Türkiye Cumhuriyeti YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığına kayıtlı 2007-2018 yılları süresince arşivlenen Hemşirelik ve Ebelik Anabilim Dalları'nda yapılan, "toplumsal cinsiyet", "toplumsal cinsiyet ve hemşirelik" ve "toplumsal cinsiyet ve ebelik" kombinasyonları ile taranması sonucu bulunan 19 lisansüstü tez alınmıştır. Elde edilen 15 yüksek lisans tezinin tamamı tanımlayıcı ya da kesitsel ve dört doktora tezinin ikisi kesitsel, ikisi deneysel yöntem kullanılarak yapılmıştır. Yüksek lisans tezlerinin birisi araştırma görevlisi doktorlar, beşi kadınlar, biri sağlık çalışanları ve sekizi üniversite öğrencileri; doktora tezlerinin ise üçü üniversite öğrencileri, biri kadınlar üzerinde yapılmıştır. Yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi sonucunda; katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Kadınların erkeklere göre toplumsal cinsiyet tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını etkileyen bazı faktörlerin olduğu görülmüştür. Bireyi bütüncül bir yaklaşım ile değerlendiren ve bakım veren hemşirelere ve ebelere toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkilerini belirlemede büyük sorumluluklar düşmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı kadınların yaşadıkları sorunların belirlenmesi, bu sorunların azaltılması ve önlenmesi büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal cinsiyet, Lisansüstü tezler, Yüksek lisans tezi, Doktora tezi, Hemşirelik, Ebelik, Toplumsal cinsiyet ve hemşirelik, Toplumsal cinsiyet ve ebelik*

¹ Arş. Gör. Sevil ÇİÇEK, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, sevilcicek@gazi.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-6478-4236

² Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitim Anabilim Dalı, ccyesilbursa@gmail.com, 0000-0001-8568-6061

AN EXAMINATION OF THE GRADUATE THESES BY NURSES AND MIDWIVES IN TURKEY ON GENDER

Abstract

This research was conducted to examine their postgraduate thesis about gender of nurses and midwives in Turkey. The research was carried out by systematic review method. Research has been taken 19 graduate theses which recorded by Republic of Turkey Higher Education Council Documentation Department and obtained with results screening with combinations “gender,” “gender and nursing” and “gender and midwifery” and archived during the years 2007-2018 and made in Nursing and Midwifery Departments. All of the fifteen master’s theses obtained were descriptive or cross-sectional and two of the four doctoral theses were cross-sectional and two experimental. One of the master’s theses were made on research assistant physician, five women, one healthcare worker, eight university students; and three of doctoral theses were made on university students, one women. As a result of examining the graduate theses; participants were found to have an egalitarian attitudes on gender roles. It has been determined that women are more egalitarian towards gender attitudes than men. It is seen that there are some factors that influence participants’ attitudes towards gender. There are great responsibilities in assessing the effects of gender inequality in nurses and midwives who evaluate and care with a holistic approach to individual. Determination of the problems experienced by women due to gender inequality, reduction and prevention of these problems is of great importance.

Key Words: *Gender, Postgraduate thesis, Master thesis, Doctorate thesis, Nursing, Midwifery, Gender and nursing, Gender and midwifery*

Giriş

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe biyolojik cinsiyeti nedeniyle uygun görülen toplumsal ve kültürel davranış biçimleri, beklentiler, sorumluluklar ve roller bütünüdür. Toplumsal cinsiyette eşitlik, fırsatları ve kaynakları kullanma, hizmetleri elde etmede bireyin cinsiyeti nedeniyle ayrımcılık olmamasıdır (Zeyneloğlu, 2008, s. 1, 8). Ancak kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve medeni alanlarda insan haklarından faydalanamadıkları ve cinsiyetlerine bağlı ayrımcılık, mahrumiyet veya kısıtlamalar yaşadıkları bilinmektedir (Bal, 2014, s. 16). Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kaldığı alanlardan birisi de sağlık alanıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sağlık alanına yansması ile kadınlar sağlık hizmetlerinden yararlanmada sorunlar yaşamaktadır (Şavran, 2014, s. 98). Dünyada kadınlar şiddet, yoksulluk, aşırı iş yükü gibi olumsuz durumlardan dolayı stresle daha fazla karşılaşmaktadır ve kadınlarda psikolojik sorunlar daha yaygın görülmektedir (Koyun vd., 2011, s. 69). Literatürde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sağlığa etkilerini inceleyen çalışmalarda kadınların erkeklere göre yaşam kalitelerinin daha düşük olduğu ve daha fazla hastalık yaşadıkları belirtilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine bağlı kadınlar sağlık hizmetlerine ulaşım gibi konularda eşitsizliklere maruz kalabilmektedir. Kadınların sağlık konusunda bilgiye erişimlerinin sınırlı olması ve sağlık hizmetlerine ulaşamamaları cinsel yolla bulaşan hastalıklar, istenmeyen gebelikler ve güvensiz ortamda yapılan düşüklere neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ayrıca kadına yönelik şiddetin yaşanmasına ve bu da kadınların hastalık yükünün artmasına hatta ölüme bile neden olabilmektedir (Şimşek, 2011, ss. 121-122; Sezgin, 2015, ss. 156-161; Başar, 2017, ss. 132-134). Önemli ve toplumsal bir sorun olan cinsiyet eşitsizliğinin sağlık alanına getirdiği birçok olumsuz sonuçlara karşı; literatürde bu konuda yapılan tezleri inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma, Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmada aşağıdaki alt amaçlara ulaşılması hedeflenmiştir:

1. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezler hangi yıllarda yayınlanmıştır?

2. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin anabilim dalları nelerdir?
3. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin türleri nedir?
4. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin amaçları nelerdir?
5. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin araştırma yöntemleri nelerdir?
6. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezler hangi gruplarla çalışılmıştır?
7. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerde kullanılan veri toplama araçları nelerdir?
8. Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezlerin genel sonuçları nelerdir?

Yöntem

Bu araştırmada sistematik derleme yöntemi kullanılmıştır. Sistematik derleme, herhangi bir alanda daha önceden yayınlanmış tüm araştırmaların taranıp, dâhil etme ve dışlama kriterleri konarak derlemeye alınacak araştırmaların belirlenmesi ve bu araştırmalarda yer alan bulguların sentez edilmesi esasına dayanan bir araştırma yöntemidir (Centre for Reviews and Dissemination, 6 Haziran 2018, ss. 6-81). Araştırmanın evrenini, Türkiye Cumhuriyeti Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 1994-2018 yılları süresince arşivlenen "toplumsal cinsiyet" anahtar kelimesi ile taranması sonucu bulunan 455 lisansüstü tez oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise dâhil edilme ölçütlerine uyan tezler oluşturmuştur. Dâhil edilme ölçütlerinde müdahale, karşılaştırma grupları ve araştırma desenlerinde herhangi bir sınırlama yapılmaksızın, problem ve sonuçları bakımından sistematik derleme konusuna uyan tezler araştırmaya alınmıştır.

Dâhil edilme ölçütleri

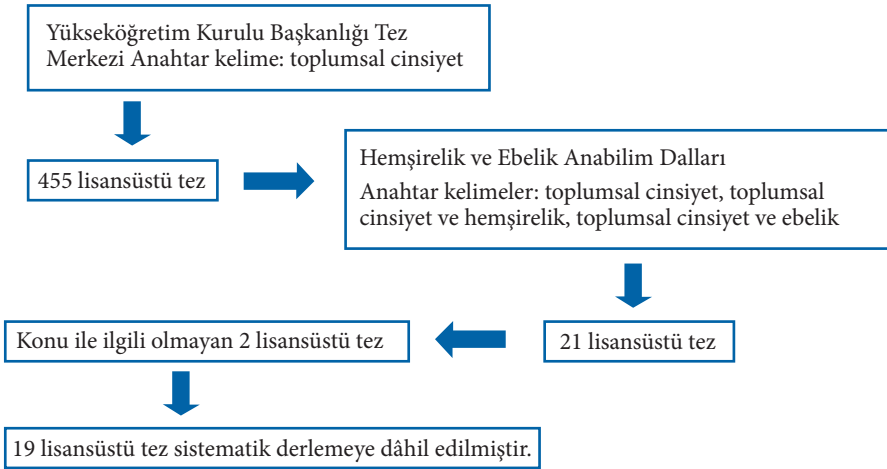
-Türkiye Cumhuriyeti YÖK Yayın Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından 2007-2018 yılları süresince arşivlenen Hemşirelik ve Ebelik Anabilim Dalları'nda yapılan,

-”toplumsal cinsiyet”, “toplumsal cinsiyet ve hemşirelik” ve “toplumsal cinsiyet ve ebelik” kombinasyonları ile taranması sonucu bulunan,

-araştırmaya katılanların toplumsal cinsiyet tutumunu, etkileyen faktörleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarını belirlemeye yönelik yapılan 15 yüksek lisans ve dört doktora tezi olmak üzere 19 lisansüstü tez sistematik derlemeye dâhil edilmiştir. Sistematik derleme akış şeması Şekil 1'de verilmiştir.

Hemşireler tarafından toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılan ilk tezin 2007 yılında (Şahiner, 2007) yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle araştırmaya 2007 yılından günümüze kadar toplumsal cinsiyet ile ilgili yapılan lisansüstü tezler dâhil edilmiştir. Üç yüksek lisans ve bir doktora tezine tam metin olarak erişilemediği için özet kısmından değerlendirilmiştir. Değerlendirilen lisansüstü tezler, yayımlandıkları yıl, kabul gördüğü anabilim dalı, tür, amaç, yöntem, çalışıldığı örneklem, ölçüm araçları ve sonuçlar özellikleri ile incelenmiştir.

Şekil 1. Sistematik derleme akış şeması

Bulgular

Tezlerin, kronolojik sıraya göre incelenmesi Tablo 1’de verilmiştir. Lisansüstü tezlerden elde edilen bulgular “örneklem, müdahale ve amaç, ölçüm araçları, sonuçlar ve yöntem” başlıkları altında verilmiştir.

Örneklem

Tablo 1’ de görüldüğü gibi yüksek lisans tezi olan ilk çalışma, 15-49 yaş, evli ya da bir erkekle birlikte yaşayan kadınlar (n=250) üzerinde yapılmıştır (Şahiner, 2007, s. 41). Bir diğer tez çalışması, Ankara’daki üniversitelerde hemşirelik eğitimi veren bölümlerin birinci sınıfında öğrenim gören ve 252 kız öğrenci ile yapılan doktora tez çalışmasıdır (Zeyneloğlu, 2008, s. 36). Yılmaz (2009, s. 89) tarafından yapılan yüksek lisans tez çalışmasının örneklemini 15-49 yaş grubu 435 evli kadın oluşturmaktadır. Yüksek lisans tez çalışması olan üniversitede lisans öğrenimi gören birinci ve dördüncü sınıf ebeklik ve hemşirelik kız öğrencileri üzerinde yapılan çalışmanın örneklemini 209 öğrenci oluşturmaktadır (Atış, 2010, s. 41). Kavuran tarafından (2011, s. 26) yapılan yüksek lisans tez çalışması bir üniversitede hemşirelik bölümünde okuyan 353 kız ve 112 erkek olmak üzere toplam 465 öğrenci üzerinde yapılmıştır (Kavuran, 2011, s. 26). Adıyaman Üniversitesi’nde yapılan yüksek lisans tez çalışmasında örnekleme Eğitim Fakültesi İlköğretim Eğitimi Bölümü’nde öğrenim gören 95 kadın, 92 erkek öğrenci olmak üzere toplam 187 öğrenci alınmıştır (Yaşar, 2011, s. 45). Şanlıurfa’da yapılan doktora çalışmasına evli, 20-40 yaş arası 40 kadın alınmıştır (Kahraman, 2011, s. 15). Nevşehir Üniversitesi’nde yapılan doktora tez çalışmasının örneklemine birinci sınıfta öğrenim gören 40 öğrenci dâhil edilmiştir (Özcan, 2012, s. 35). Türkiye genelindeki üniversitelerde hemşirelik eğitimi veren bölümlerin dördüncü sınıfında öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan doktora tez çalışmasına 1165 öğrenci alınmıştır (Başar, 2012, para. 1-3). Bekleviç tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasının örneklemini bir üniversite hastanesinde çalışan 128 araştırma görevlisi doktor oluşturmaktadır (Bekleviç, 2013, s. 21). Bir başka yüksek lisans tez çalışması, Ankara’da bir devlet üniversitesinde 13 fakültede öğrenim gören 373 erkek ve 376 kadın olmak üzere toplam 749 üniversite öğrencisi üzerinde yapılmıştır (Yıldırım, 2016, s. 50). Sağlık Yüksekokulu’nda

öğrenim gören 917 öğrenci üzerinde yapılan çalışma, yüksek lisans tezi olarak yapılmıştır (Kul, 2016, para. 4-5). Yüksek lisans tezi olarak yapılan bir başka çalışmanın örneklemini Şanlıurfa Merkez'de yaşayan 150 evli kadın oluşturmaktadır (Erdoğan, 2016, para. 1-3). Sağlık çalışanları üzerinde yapılan yüksek lisans tez çalışmasına 137 hekim, 133 hemşire olmak üzere toplam 270 sağlık çalışanı alınmıştır (Özden, 2018, s. 42). Yüksek lisans tezi olan başka bir tez çalışması Karabük Üniversitesi'nde lisans düzeyinde öğrenim gören 649 öğrenci üzerinde yapılmıştır (Ertay, 2018, para. 1-3). Diğer tez çalışması jinekoloji polikliniğine başvuran, 15-49 yaş üreme çağındaki olan ve 350 kadın üzerinde yapılan yüksek lisans tezidir (Gökçay, 2018, s. 35). Samsun'da yapılan yüksek lisans tez çalışmasının örneklemini 1115 öğrenci (Altın, 2018, s. 29); Gaziantep'te yapılan yüksek lisans tez çalışmasının örneklemini ise 712 öğrenci oluşturmaktadır (Akkoç, 2018, s. 11). Son tez çalışması ise Samsun'da üç aile sağlığı merkezine kayıtlı 15-49 yaş arası 404 evli kadının oluşturduğu yüksek lisans çalışmasıdır (Karakaş, 2018, s. 20).

İncelenen yüksek lisans tezlerinin birisi araştırma görevlisi doktorlar, beşi kadınlar, biri sağlık çalışanları ve sekizi üniversite öğrencileri; doktora tezlerinin üçü üniversite öğrencileri, biri kadınlar üzerinde yapılmıştır (Tablo 1).

Müdahale ve Amaç

İncelenen tezlerden sadece ikisinde girişim uygulandığı belirlenmiştir. Doktora tezi olarak yapılan bu çalışmaların birisinde üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rol tutumlarına yönelik verilen eğitimin, bu tutumlar üzerine etkisini incelemek (Özcan, 2012, s. 21); diğerinde ise evli kadınlarda toplumsal cinsiyete dayalı eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlık davranışına etkisini belirlemek amaçlanmıştır (Kahraman, 2011, s. 13).

Herhangi bir müdahale olmadan, kadınlar üzerinde yapılan tez çalışmaları; kadınlarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına karşı şiddetin, kadının üreme sağlığı ve hizmetlerinden faydalanmasına etkisini (Şahiner, 2007, s. 40), kadınların evlilik uyumları ve toplumsal cinsiyet boyutuyla baskı yaşama durumları arasındaki ilişkiyi (Yılmaz, 2009, s. 6), toplumsal cinsiyet rollerinin

evlilikte sorun çözmeye ve evlilik doyumuna etkisini (Erdoğan, 2016, para. 1) ve evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının evlilik uyumuna etkisini belirlemek (Karakaş, 2018, s. 19) amacıyla yapılmıştır. Herhangi bir müdahale olmadan araştırma görevlisi doktorlar üzerinde yapılan tez çalışması araştırma görevlisi doktorların toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının, çalışma yaşamında cinsiyet algısına yansımalarını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır (Bekleviç, 2013, s. 9). Sağlık çalışanları üzerinde yapılan tez çalışmasında ise amaç, sağlık personelinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemektir (Özden, 2018, s. 27).

Tablo 1' de görüldüğü gibi tezlerinin çoğu (11) öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Öğrenciler üzerinde yapılan tez çalışmalarının çoğunda da öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek amaçlanmıştır (Zeyneloğlu, 2008, s. 19; Atış, 2010, s. 31; Kavuran, 2011, s. 17; Başar, 2012, para. 1-2; Ertoy, 2018, para. 1-2; Akkoç, 2018, s. 2). Öğrenciler üzerinde yapılan diğer tez çalışmalarında ise; öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını kadın sağlığı hemşireliği açısından değerlendirmek (Yaşar, 2011, s. 43), benlik saygısı ve toplumsal cinsiyet tutumlarının flört şiddetine yönelik tutumlarına etkisini değerlendirmek (Yıldırım, 2016, s. 36), cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimi ilişkisini incelemek (Kul, 2016, para. 3-4) ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet rol tutumları ile akran baskısı yaşama durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek (Altın, 2018, s. 29) amaçlanmıştır.

Ölçüm Araçları

İncelenen tezlerde yazarlar amaçlarına yönelik çeşitli ölçütler ve ölçekler kullanmışlardır. Katılımcının tanıtıcı özelliklerini belirlemeye yönelik olan formların dışında en çok Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği'nin kullanıldığı saptanmıştır (Zeyneloğlu, 2008, s. 22; Atış, 2010, s. 32; Yaşar, 2011, s. 45; Özcan, 2012, s. 23; Başar, 2012, para. 4; Bekleviç, 2013, s. 11; Yıldırım, 2016, s. 40; Erdoğan, 2016, para. 3; Özden, 2018, s. 28; Ertoy, 2018, para. 7; Gökçay, 2018, s. 25, Altın, 2018, s.30, Karakaş, 2018, s. 21). Ayrıca Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet (Şahiner, 2007, s. 42), Evlilikte Uyum (Yılmaz, 2009, s. 76, Karakaş, 2018, s. 23), Cinsiyet Eşitliği (Kavuran, 2011, s. 19; Özcan,

2012, s. 24), Toplumsal Cinsiyet Algısı (Yıldırım, 2016, s. 40, Akkoç, 2018, s. 12), Flört Şiddeti Tutum, Rosenberg Benlik Saygısı (Yıldırım, 2016, s. 40), Bern Cinsiyet Rolü, Şiddet Eğilim (Kul, 2016, para. 6-8), Akran Baskısı (Altın, 2018, s. 32), Evlilik Doyum ve Evlilikte Sorun Çözme (Erdoğan, 2016, para. 3) ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Geliştirme II (Kahraman, 2011, s. 11) ölçekleri kullanılmıştır.

Sonuçları

Yüksek lisans tezi olan ilk çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan kadınların daha kolay jinekolojik muayeneye gittikleri, kazancın kullanımına ilişkin kararı erkeğin verdiği ve aile içinde son sözün sadece erkek tarafından söylendiği ailelerde kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir (Şahiner, 2007, s. 79, 86). Zeyneloğlu tarafından yapılan tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Üç ve daha fazla kardeşi olan, az gelişmiş düzeye sahip ilde yaşayan ve tek başına/arkadaşları ile evde yaşayan öğrencilerin daha eşitlikçi tutum içinde oldukları görülmüştür. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde yaş, mezun olunan lise, aile tipi, doğum yeri, en uzun süre yaşadığı yer, 18 yaşına kadar birlikte yaşadığı kişiler, anne ve baba öğrenim düzeyi, anne çalışma durumu, ebeveynlerin nikâh şeklinin etkisinin olmadığı belirtilmiştir (Zeyneloğlu, 2008, s. 68, 72, 86, 88, 115, 116).

Evli kadınlar üzerinde yapılan yüksek lisans tez çalışmasında kadınların yaşam kalitesini etkileyen toplumsal cinsiyet özellikleri açısından baskı yaşama ya da etkilenme durumlarının evlilik uyumunu etkilediği görülmüştür (Yılmaz, 2009, s. 72). Atış tarafından yapılan tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları görülmüştür. Anne eğitim seviyesi yüksek olan öğrencilerin daha fazla eşitlikçi tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Ancak yaş, mezun olunan lise, kardeş sayısı, aile tipi, doğum yeri, en uzun süre yaşadığı yer, baba öğrenim düzeyi, anne ve baba çalışma durumu ve mesleği seçmesinde etkili olan kişiler bakımından öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarında farklılık olmadığı belirtilmiştir (Atış, 2010, s. 39, 42, 43, 46, 48, 51, 59).

Hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan tez çalışmasında kız, 19-22 yaş grubunda olan ve üçüncü sınıf öğrencilerinin cinsiyet eşitliğinde daha olumlu tutuma sahip oldukları görülmüştür. Öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarında doğum yeri, bitirilen lise, anne ve babanın eğitimi, baba mesleği, yaşadığı yer aile tipi, medeni durum, kardeş sayısı, kalınan yer ve cinsel deneyim bakımından fark olmadığı belirtilmiştir (Kavuran, 2011, s. 25, 26). Adıyaman Üniversitesi'nde yapılan tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını, öğrencilerin öğrenim gördüğü bölümün, mezun oldukları lisenin, okumakta olduğu bölümü seçmesinde etkili olan kişilerin belirlediği saptanmıştır. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları ve öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarında yaş, kardeş sayısı, cinsiyet, medeni durum, aile tipi, doğum yeri, en uzun süre yaşadığı yer, şu anda yaşadığı yer, 18 yaşına kadar beraber yaşadığı kişiler, anne ve baba öğrenim durumu, anne ve baba mesleği, nikâh durumu, anne baba evlenme şekilleri gibi faktörlerin etkisinin olmadığı saptanmıştır (Yaşar, 2011, s. 58, 59, 63, 65, 66, 68, 69).

Kalitatif ve deneysel yöntemlerin birlikte kullanıldığı doktora tez çalışmasında evli kadınlarda toplumsal cinsiyete dayalı eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlık davranışlarında önemli bir değişim yaratılabileceği saptanmıştır (Kahraman, 2011, s. 33). Deneysel olarak yapılan doktora tez çalışmasında öğrencilere toplumsal cinsiyete yönelik verilen eğitim, öğrencilerin toplumsal cinsiyet tutumlarının geleneksel tutumdan eşitlikçi tutuma doğru olumlu yönde değişmesine neden olmuştur (Özcan, 2012, s. 38). Türkiye genelinde yapılan doktora tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları ve tutumları üzerinde öğrenim gördükleri üniversite, yaş, cinsiyet, doğdukları yer, yaşadıkları yerde geçirilen süre, en son mezun oldukları okul, halen yaşadıkları yer, kardeş sayısı, aile tipi, anne-baba eğitim durumu, anne çalışma durumu, meslek seçiminde etkili olan kişiler, sosyal ağ kullanma durumu, boş zamanlarını değerlendirme ve mesleki hedeflerine ilişkin düşüncelerin etkili olduğu saptanmıştır (Başar, 2012, para. 7-10).

Bir üniversite hastanesinde yapılan tez çalışmasında, eşitlikçi cinsiyet tutum puanının kadınlarda, erkeklere göre daha yüksek olduğu ve medeni

durumun toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları etkilemediği belirlenmiştir. “Cinsiyet çalışma yaşamı seçimlerini etkilemez” algısı kadınlarda, erkeklere göre anlamlı olarak daha fazla olduğu ifade edilmiştir (Bekleviç, 2013, s. 32, 33, 36). Ankara’da bir devlet üniversitesinde yapılan tez çalışmasında kızların erkeklere göre toplumsal cinsiyet tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu belirlenmiştir. Flört şiddetine maruz kalan ve aile içi şiddete maruz kalan/tanık olan öğrencilerin toplumsal cinsiyet tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu, flört ilişkisinde şiddet uygulayan öğrencilerin şiddeti daha çok destekledikleri görülmüştür. Çekirdek aile yapısına sahip, kardeş sahibi olmayan, anne ve baba eğitim durumu yüksek ve anneleri çalışan öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliği tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yaş ve mezun olunan lisenin öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir (Yıldırım, 2016, s. 53, 57, 69).

Sağlık Yüksekokulu öğrencileri üzerinde yapılan tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet algısı puanları yükseldikçe, şiddet eğilimlerinin azaldığı saptanmıştır (Kul, 2016, para. 14). Şanlıurfa’da yapılan tez çalışmasında kadınların eşitlikçi tutuma sahip oldukları ve kadınların evlilikte sorun çözme becerileri açısından kendilerini başarılı algıladığı saptanmıştır. Kadın ve eşinin yaşı daha büyük ve eğitim seviyesi daha yüksek olanların daha geleneksel tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Ayrıca toplumda geleneksel tutumdan, eşitlikçi tutuma doğru eğilimin arttığı ve bu durumu yaş, eğitim, çalışma durumu gibi etkenlerin daha az etkilediği belirtilmiştir (Erdoğan, 2016, para. 7-12).

Sağlık çalışanları üzerinde yapılan yüksek lisans tez çalışmasında; sağlık çalışanlarının genel olarak eşitlikçi toplumsal cinsiyet rol tutumlarına sahip oldukları belirtilmiştir. Hekimlere göre hemşirelerin, erkeklere göre kadınların, 34 ve altı yaş grubuna göre, 35 yaş ve üzeri sağlık çalışanlarının daha eşitlikçi tutum içinde oldukları görülmüştür. Ayrıca toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin bilgi sahibi olduklarını belirtenlerin, sağlık bilgisi olmayanlara göre daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirtilmiştir (Özden, 2018, s. 35, 37, 42, 45).

Karabük Üniversitesi’nde yapılan tez çalışmasında katılımcıların yaklaşık üçte ikisi (%61.1) erkeklerden oluşmaktadır. Araştırmada dindarlık düzeyi

fazla olan öğrencilerin daha az eşitlikçi tutum sergiledikleri belirtilmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine karşı eşitliğe önem veren öğrenciler daha eşitlikçi; hiyerarşiye önem veren öğrenciler ise daha geleneksel tutuma sahip olmakla birlikte, öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine karşı tutumlarının sosyodemografik, kültürel ve dini özelliklerinden etkilendiği belirtilmiştir (Ertoý, 2018, para. 7, 9-12). Kars'ta yapılan yüksek lisans tez çalışmasında kadınların toplumsal cinsiyet toplam puanına ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Kadınların toplumsal cinsiyet toplam puanı ile eğitim durumu, çalışma durumu, anne ve baba eğitimi, gelir düzeyi, eş öğrenim durumu, evlenme şekli, cinsiyet eşitliği hakkında eğitim alma ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma durumuna göre toplumsal cinsiyet toplam puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu vurgulanmıştır (Gökçay, 2018, s. 32, 45, 46).

Samsun'da sağlık bilimleri fakültesinde eğitim gören öğrenciler üzerinde yapılan yüksek lisans tez çalışmasında en uzun süre yaşanan yer, aile gelir durumu ve baba eğitim durumu ile Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği ortanca değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rol tutumları ile akran baskısı yaşama durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Altın, 2018, s.39, 40, 43). Gaziantep'te sağlık bilimleri fakültesinde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan yüksek lisans tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğu yani geleneksel olmadığı belirtilmiştir. Öğrencilerin cinsiyetinin, anne ve baba eğitim düzeyinin ve bölümün toplumsal cinsiyet algısında etkili olduğu bulunmuştur (Akkoç, 2018, s. 15, 16). Samsun'da üç aile merkezinde evli kadınlar ile yapılan yüksek lisans tez çalışmasında toplumsal cinsiyete ilişkin tutumun kadınların eğitim durumu, çalışma durumu, gelir durumu, yaşanan yer, aile tipi, çocuk sahibi olma, şiddet görme ve evlenme şekli ve ailede alınan kararlarda kimin söz sahibi olduğundan etkilendiği belirlenmiştir. Ayrıca toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip olan kadınların evlilik uyumları daha yüksek bulunmuştur (Karakaş, 2018, s. 29, 31, 32, 37).

Kullanılan Yöntem

Tezlerin yöntemlerine göre dağılımları incelendiğinde; daha çok tanımlayıcı (Kavuran, 2011, s. 17; Bekleviç, 2013, s. 10; Özden, 2018, s. 27; Gökçay, 2018, s. 24; Altın, 2018, s. 29; Akkoç, 2018, s. 11; Karakaş, 2018, s. 19) ve kesitsel türde (Şahiner, 2007, s. 40, Başar, 2012, para. 2, Ertoy, 2018, para. 2) yapıldıkları saptanmıştır. 2016 yılında yapılan bütün tezlerin hem tanımlayıcı hem de kesitsel olduğu (Yaşar, 2011, s. 43, Yıldırım, 2016, s. 36, Kul, 2016, para. 3, Erdoğan, 2016, para. 1); metodolojik ve kesitsel (Zeyneloğlu, 2008, s. 19; Atış, 2010, s. 31) tezlerin yanı sıra kesitsel ve kalitatif araştırma (Yılmaz, 2009, s. 74) yöntemlerinin birlikte kullanıldığı tezler de bulunmaktadır. Ayrıca doktora tezi olan bir çalışmanın deneysel (Özcan, 2012, s. 21) yöntem; diğer doktora tez çalışmasının deneysel ve kalitatif araştırma yöntemlerinin (Kahraman, 2011, s.13) birlikte kullanılarak yapıldığı saptanmıştır.

Tablo 1. İncelenen Tezlerin Dağılımı

Yazar Yıl	Ana Bilim Dalı	Türü	Amaç	Yöntem	Örneklem	Ölçüm Araçları	Sonuçları
Gönül Şahiner 2007	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Kadınlarda toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadına karşı şiddetin, kadının üreme sağlığı ve hizmetlerinden faydalanmasına etkisini belirlemek	Kesitsel	250 kadın	-Kadının tanıtıcı bilgilerine yönelik veri toplama formu -Aile İçı Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	Toplumsal cinsiyet ile kadının üreme sağlığı ve hizmetlerinden faydalanma durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
Simge Zeyneloğlu 2008	Hemşirelik	Doktora	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek	Metodolojik ve kesitsel	252 kız, birinci sınıf öğrencisi	-Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik anket formu -Toplumsal Cinsiyet Rollerı Tutum Ölçeği	Öğrenciler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahiptir.
Ayten Yılmaz 2009	Hemşirelik	Yüksek Lisans	15-49 yaş grubu evli kadınların evlilik uyumları ve toplumsal cinsiyet boyutuyla baskı yaşama durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek	Kesitsel ve kalitatif	435 evli kadın	-Tanıtıcı özellikler soru formu -Evlilikte Uyum Ölçeği	Kadınların yaşam kalitesini etkileyen toplumsal cinsiyet özellikleri açısından baskı yaşama ya da etkilenme durumları evlilik uyumunu etkilemektedir.

Filiz Atış 2010	Ebelik	Yüksek Lisans	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek	Metodolojik ve kesitsel	209 kız öğrenci	-Öğrencilerin demografik özelliklerini belirlemek için hazırlanmış olan veri formu -Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	Öğrenciler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahiptir.
Esin Kavuran 2011	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ve cinsiyet eşitliği kavramlarına bakış açılarını belirlemek	Tanımlayıcı	465 öğrenci	-Sosyo-demografik özellikler soru formu -Cinsiyet Eşitliği Ölçeği	Cinsiyet, toplumsal cinsiyet tutumunu etkilemektedir.
Bakiye Yaşar 2011	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının kadın sağlığı hemşireliği açısından değerlendirilmek	Tanımlayıcı ve kesitsel	187 dördüncü sınıf öğrencisi	-Sosyo-demografik özellikler anket formu -Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	Öğrenciler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahiptir.
Selma Dinç Kahraman 2011	Hemşirelik	Doktora	Evli kadınlarda toplumsal cinsiyete dayalı eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin sağlık davranışına etkisini belirlemek	Deneyisel ve kalitatif	40 kadın	-Anket formu -Yarı yapılandırılmış görüşme formu -Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Geliştirme II Ölçeği	Planlı yapılan toplumsal cinsiyete dayalı eğitim ve evde izlem ile kadınların sağlık davranışlarında önemli bir değişim yaratılabileceği saptanmıştır.

Ayşegül Özcan 2012	Hemşirelik	Doktora	Üniversite öğrencilerine toplumsal cinsiyet rol tutumlarına yönelik verilen eğitimin tutumları üzerine etkisini incelemek	Deneyisel	40 öğrenci	-Tanıtım formu -Toplumsal Cinsiyet Rol Tutum Ölçeği -Ergenlerde Cinsiyet Eşitliği Ölçeği	Eğitim, toplumsal cinsiyet tutumunu değiştirmede önemlidir.
Fatma Başar* 2012	Hemşirelik	Doktora	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve etkileyen faktörleri belirlemek	Kesitsel	1165 öğrenci	-Anket formu -Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	Öğrenciler toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahiptir.
Arzum Çelik Bekleviç 2013	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Araştırma görevlisi doktorların toplumsal cinsiyet rolleri tutumlarının, çalışma yaşamında cinsiyet algısına yansımalarını değerlendirmek	Tanımlayıcı	128 araştırma görevlisi doktor	-Anket formu -Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği	"Cinsiyet çalışma yaşamı seçimlerini etkilemez" algısı kadınlarda, erkeklere göre anlamlı olarak daha fazladır.
Sevda Yıldırım 2016	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Öğrencilerinin benlik saygısı ve toplumsal cinsiyet tutumlarının flört şiddetine yönelik tutumlarına etkisini değerlendirmek	Tanımlayıcı ve kesitsel	749 öğrenci	-Öğrencilerin tanıtıcı özelliklerini ile ilgili veri toplama formu -Flört Şiddeti Tutum Ölçeği -Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeği -Rosenberg Benlik Saygısı Envanteri	Cinsiyet, toplumsal cinsiyet tutumunu etkilemektedir.

Arzu Kıl* 2016	Ebelik	Yüksek Lisans	Öğrencilerin cinsiyet rolleri, toplumsal cinsiyet algısı ve şiddet eğilimi ilişkisini incelemek	Tanımlayıcı ve kesitsel	486 öğrenci	-Veri toplama formu -Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği -Bern Cinsiyet Rolü Envanteri -Şiddet Eğilim Ölçeği	Toplumsal cinsiyet algısı şiddet eğilimini etkilemektedir.
Menekşe Erdoğan* 2016	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Evli kadınlarda, toplumsal cinsiyet rollerinin evlilikte sorun çözmeye ve evlilik doyumuna etkisini belirlemek	Tanımlayıcı ve kesitsel	150 evli kadın	-Kişisel bilgi formu -Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği -Evlilik Doyum Ölçeği -Evlilikte Sorun Çözme Ölçeği	Toplumsal cinsiyet tutumu, evlilikte alınan doyumu etkilemektedir.
Serpil Özden 2018	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemek	Tanımlayıcı	270 sağlık çalışanı	-Sosyo-demografik özellikler formu -Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği	Sağlık çalışanları genel olarak eşitlikçi toplumsal cinsiyet rol tutumlarına sahiptir.
Ayşe Özkan Ertay* 2018	Ebelik	Yüksek Lisans	Lisans düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik tutumlarını ve belirleyicilerini değerlendirmek	Kesitsel	649 öğrenci	-Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine karşı tutumları, sosyo-demografik, kültürel ve dini özelliklerinden etkilenmektedir.

Gönül Gökçay 2018	Ebelik	Yüksek Lisans	Kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemek	Tanımlayıcı	350 kadın	-Genel bilgi formu -Toplumsal Cinsiyet Rol Tutum Ölçeği	Kadınların toplumsal cinsiyet tutumlarını anne ve baba eğitimi, gelir düzeyi, evlenme şekli, cinsiyet eşitliği hakkında eğitim alma, eğitim düzeyi, çalışma, eş öğrenim ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma durumu etkilemektedir.
Alaattin Altın 2018	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Sağlık Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rol tutumları ile akran baskısı yaşama durumları arasındaki ilişkiyi belirlemek	Tanımlayıcı	1115 öğrenci	-Tanıtım formu -Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği -Akran Baskısı Ölçeği	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rol tutumları ile akran baskısı yaşama durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.
Ersin Akkoç 2018	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarını ve bu algıyı etkileyen faktörleri incelemek	Tanımlayıcı	712 öğrenci	-Kişisel bilgi formu -Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeği	Öğrencilerin toplumsal cinsiyet algılarının olumlu olduğu yani geleneksel olmadığı belirtilmiştir. Öğrencilerin anne ve baba eğitim düzeyinin ve bölümün toplumsal cinsiyet algısında etkili olduğu bulunmuştur.
Didar Karakaş 2018	Hemşirelik	Yüksek Lisans	Evli kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının evlilik uyumuna etkisini belirlemek	Tanımlayıcı	404 evli kadın	-Tanıtım formu -Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği -Evlilik Uyum Ölçeği	Kadınların toplumsal cinsiyet rol tutumları ile evlilik uyumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

*Tezin tam metnine erişilemediği için özet kısmından değerlendirilmiştir.

Tartışma

Türkiye'deki hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet ile ilgili yaptıkları lisansüstü tezler incelendiğinde; tezlerinin çoğunun (15) yüksek lisans tezi olduğu, hemşireler tarafından (13) ve öğrenciler üzerinde (11) yapıldığı saptanmıştır. Tezlerin nerdeyse tamamının (17) tanımlayıcı ve kesitsel türde yapıldığı; deneysel türde yapılan sadece iki tezin olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Öğrenciler üzerinde yapılan tez çalışmalarında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir (Zeyneloğlu, 2008, s. 52; Atış, 2010, s. 39; Yaşar, 2011, s. 55; Başar, 2012, para. 7; Akkoç, 2018, s. 15). Şanlıurfa'da yapılan yüksek lisans tez çalışmasında da toplumda geleneksel tutumdan, eşitlikçi tutuma doğru eğilimin arttığı belirtilmiştir (Erdoğan, 2016, para. 11-12). Ancak Ankara'da yapılan bir çalışmada çoğu öğrencinin cinsiyet rol kalıpları karşısında halen geleneksel bakış açısının etkisinde kaldıkları ifade edilmiştir (Pınar vd., 2008, s. 51). İncelenen tezler doğrultusunda öğrencilerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını etkileyen bazı faktörlerin olduğu görülmüştür. Ancak bu faktörlerin etkisinin net olmadığı ortadadır. Çünkü bazı tez çalışmalarında kardeş sayısının, bireylerin toplumsal cinsiyete ilişkin rol ve tutumlarını etkilediği (Zeyneloğlu, 2008, s. 51; Başar, 2012, para. 9); bazılarında ise önemsiz olduğu görülmüştür (Atış, 2010, s. 43; Yaşar, 2011, s. 59). Yine bazı tez çalışmalarında anne eğitim seviyesi yüksek olanların toplumsal cinsiyete ilişkin daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları vurgulanırken (Atış, 2011, s. 48; Başar, 2012, para. 9); bazılarında anne eğitim seviyesinin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumda etkisinin olmadığı görülmüştür (Zeyneloğlu, 2008, s. 59; Kavuran, 2011, s. 25; Yaşar, 2011, s. 66). Bu doğrultuda; yapılan tez çalışmalarında, toplumun toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını etkileyen faktörlerin kesin sonuçlarının olmadığı söylenebilir. Farklı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri görülen 36 ülkede genç kadın ve erkekler arasında cinsiyet rollerine karşı tutumları belirlemek amacıyla yapılan başka bir çalışmada da kadınlarda anne eğitim seviyesi yüksek olanlar daha eşitlikçi tutum sergilerken; erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları ve anne mesleği arasında ilişkinin olmadığı gösterilmiştir (Dotti Sani ve Quaranta, 2016, s. 38).

Evli kadınlar üzerinde yapılan tez çalışmasında toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarda yaş, eğitim, çalışma durumu gibi faktörlerin etkisinin daha az görüldüğü belirtilmiştir (Erdoğan, 2016, para. 11-12). Lisansüstü tezler incelendiğinde; kadınların erkeklere göre toplumsal cinsiyet tutumlarının daha eşitlikçi yönde olduğu görülmektedir (Kavuran, 2011, s. 25; ; Bekleviç, 2013, s. 32; Yıldırım, 2016, s. 53; Özden, 2018, s. 45). Literatürde yapılan çalışmalarda da özellikle cinsiyet faktörünün toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları etkilediği ortadadır (Varol vd., 2016, s. 125; Al-Ghanim ve Badahdah, 2017, s. 174; Esen vd., 2017, s. 53). Erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin daha geleneksel tutuma sahip olmaları, toplumun kadın ve erkeğe biçtiği rol ve sorumluluklar ile açıklanabilir. Kadına ev hanımı, erkeğe çalışan rolü biçilen toplumlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha çok yaşandığı bilinmektedir. Çin'de 1099 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan çalışmada üniversite öğrencilerinin cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları, ancak kızların sosyal statüde ve kaynak paylaşımında daha eşit olmak istedikleri, cinsel ilişkide kadınların erkeklere oranla daha fazla itaat ettikleri saptanmıştır (Zuo vd., 2018, ss. 4-6). Farklı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri görülen 36 ülkede genç kadın ve erkekler arasında cinsiyet rollerine karşı tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada da bütün ülkelerde genç kadınların erkeklere göre daha eşitlikçi tutum içinde oldukları saptanmıştır (Dotti Sani ve Quaranta, 2016, s. 38). Literatürde kadınların erkeklere göre toplumsal cinsiyete ilişkin daha eşitlikçi tutumda olduklarını gösteren başka çalışmalarda bulunmaktadır (Varol vd., 2016, s. 125; Al-Ghanim ve Badahdah, 2017, s. 174; Esen vd., 2017, s. 53). Bu durum, erkeklerin gücün kendilerinde olmasından memnun olmaları, bu durumun toplum tarafından desteklenmesi ve devam etmesi şeklinde yorumlanabilir.

Toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları belirlerken; toplumun kültür, örf, adet ve geleneklerinin önemli olduğunu unutmamak gerekir. Karabük'te yapılan yüksek lisans tez çalışmasında öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine karşı tutumlarının kültürel ve dini özelliklerden etkilendiğini belirtilmiştir (Ertoý, 2018, para. 12-13). Toplumun kültür ve normları, kadın ve erkeğe biçilen davranış ve sorumlulukları belirlemekte ve cinsiyet kalıp yargılarının oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Farklı toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri

görülen 36 ülkede yapılan çalışmada toplumsal cinsiyet eşitlik seviyesi yüksek olan toplumlardaki hem kadınların hem de erkeklerin cinsiyet rollerine karşı daha çok cinsiyet eşitlik tutumu sergiledikleri görülmüştür (Dotti Sani ve Quaranta, 2016, s. 38). Ayrıca şiddete ve (Yıldırım, 2016, s. 69; Karakaş, 2018, s. 32) ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına maruz kalma durumunun (Gökçay, 2018, s. 40) da toplumsal cinsiyete ilişkin tutum üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Toplumsal cinsiyet ile kadının üreme sağlığı ve hizmetlerinden faydalanma durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitim seviyesi yüksek olan kadınların jinekolojik bir rahatsızlık durumunda daha kolay jinekolojik muayeneye gittikleri saptanmıştır (Şahiner, 2017, s. 63, 79). Afrika ve Asya ülkelerinde 15-49 yaş arası kadınlar üzerinde yapılan çalışmada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin çeşitli boyutları ile üreme sağlığı hizmetlerinin kullanımı arasında anlamlı ilişki olduğu belirtilmiştir (Namasivayam vd., 2012, s. 351). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşandığı aile ve toplumlarda kadın evden çıkarken ve sağlık hizmetlerine erişirken, eşinden izin almak zorunda kalmaktadır. Kadının gelir durumunun ve eğitim seviyesinin düşük olması da sağlık hizmetlerine erişimini engellemektedir. Yine kadınların toplumsal statülerinin düşük olması ve toplumun ataerkil yapısı da bu durumu tetiklemektedir. Ayrıca böyle toplumlarda kadına yönelik şiddet vakalarının daha çok yaşandığı bilinmektedir. Yüksek lisans tez çalışmasında kazancın kullanımına ilişkin kararı erkeğin verdiği ve aile içinde son sözün sadece erkek (kocas) tarafından söylendiği ailelerde kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı bildirilmiştir (Şahiner, 2007, s. 86). Yine tez çalışmalarında şiddete uğrayan ve şiddet eğilimi olan bireylerin daha gelenekselci tutuma sahip olduğu bildirilmiştir (Kul, 2016, para. 13-14; Özpulat, 2017, s. 158; Karakaş, 2018, s. 36). Bu sonuçlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin daha gelenekselci tutuma sahip olan bireylerin, şiddeti daha olağan karşıladığını göstermektedir. Ayrıca kadınların yaşam kalitesini etkileyen toplumsal cinsiyet boyutuyla baskı yaşamaları, evlilik uyumunu (Yılmaz, 2009, s. 119; Karakaş, 2018, s. 37), evlilikten alınan doyumunu ve evlilikte sorun çözme becerisini (Erdoğan, 2016, para. 8-9) de etkilemektedir.

Deneysel olarak yapılan tez çalışmasında öğrencilere toplumsal cinsiyete yönelik verilen eğitimin, öğrencilerin toplumsal cinsiyet tutumlarında geleneksel tutumdan eşitlikçi tutuma doğru olumlu yönde değişmeye neden olduğu belirtilmiştir (Özcan, 2012, s. 38). Türkiye'nin batısında yer alan bir üniversitede toplumsal cinsiyet eşitliği dersini alan ve almayan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği dersinin, öğrencilerin toplumsal cinsiyet rol tutumlarını etkilediği ve eğitim sonrasında yapılan ikinci izlemde eğitim alan gruptaki öğrencilerin, almayanlara göre toplumsal cinsiyete ilişkin daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları ifade edilmiştir (Çetişli vd., 2017, s. 107). Yine evli kadınlar üzerinde yapılan doktora tez çalışmasında planlı yapılan toplumsal cinsiyete dayalı eğitim ve evde izlem ile kadınların sağlık davranışlarında önemli bir değişim yaratılabileceği saptanmıştır (Kahraman, 2018, s. 32). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığını önleme yönünde politikalara öncülük için verilen eğitimlerin etkinliğinin saptanması amacıyla yapılan bir çalışmada, verilen eğitim sonrasında hem kadınların hem de erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin daha eşitlikçi tutuma sahip oldukları ve özellikle erkeklerin ortalamalarının çok daha fazla arttığı belirtilmiştir (Uzun vd., 2017, s. 687). Yine incelenen tez çalışmalarında toplumsal cinsiyet ve eşitliği kavramına ilişkin bilgi sahibi olduğunu belirtenlerin, bilgisi olmayanlara göre daha eşitlikçi tutum içinde oldukları bildirilmiştir (Özden, 2018, s. 38; Gökçay, 2018, s. 40). Bu çalışma sonuçlarından yola çıkarak, toplumsal cinsiyete ilişkin tutumda daha eşitlikçi görüşe sahip olmada eğitimin öneminin büyük olduğu ortadadır.

İncelenen tez çalışmalarının çoğunun öğrenciler üzerinde yapıldığı görülmektedir. Toplumun büyük bir çoğunluğunu oluşturan ve gelişmesinde önemli rollere sahip olan gençlerin, toplumsal cinsiyete ilişkin algı, düşünce ve tutumları önem arz etmektedir. Gençlerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarının eşitlikçi yönde olması, kadınların ve erkeklerin her alanda eşit olması gerektiği görüşüne sahip olmaları önemlidir.

Hemşireler ve ebeler diğer sağlık profesyonellerine göre; birey ve toplum ile daha fazla etkileşim halindedir. Hemşireler ve ebeler karşılaştıkları

vakalarda birey, ailesi ve yakınlarını ilk gören ve onlarla iletişime ilk geçen meslek grubu oldukları için, toplum ve bireyler üzerindeki değişiklikleri, sıkıntıları saptamada önemli görevler üstlenmektedirler. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle kadınların yaşadıkları sorunların ve bu sorunların sağlık sonuçlarına yansımalarının saptanması, azaltılması ve önlenmesinde hemşirelerin ve ebelerin rolü büyüktür. Hemşireler ve ebeler kadın hayatının gebelik, doğum, lohusalık ve menopoz gibi önemli evrelerinde sağlık hizmeti sunmaktadırlar. Bu nedenle çoğunluğunu toplumsal cinsiyet boyutuyla daha incinebilir grup olan kadınların oluşturduğu ve bireylere yaşamlarının herhangi bir döneminde dokunan hemşirelerin ve ebelerin toplumsal cinsiyet rollerine bakışı da önemlidir. Hemşirelerin ve ebelerin yaşam biçimleri ve bireye yaklaşımları ile toplumda iyi bir rol model olmaları gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Geçmişten günümüze süregelen toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşamın birçok alanında kadınlar aleyhine bir ayrımcılık yaratarak; toplum yaşantısında sıklıkla kadınların ikinci plana atılmalarına, erkeğe kadından daha fazla değer verilmesine ve kadınların sağlık hizmetlerine erişiminde engeller yaşamalarına neden olmaktadır. Kadınların güçlendirilerek eğitim seviyelerinin artması ile, toplumun toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarının daha eşitlikçi yönde olacağı düşünülmektedir. Birey, aile ve topluma yaşamın herhangi bir döneminde hizmet eden hemşirelere ve ebelere bu konuda önemli sorumluluklar düşmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet konusunda deneysel ve nitel çalışmaların daha çok yapılması, toplumun tutumunu belirlemek ve değiştirmek adına farklı gruplarla çalışılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- Al-Ghanim, K.A., Badahdah. A.M. (2017). Gender roles in the ArabWorld: Development and psychometric properties of the arab adolescents gender roles attitude scale. *Sex Roles*, 77: 169-177. doi: 10.1007/s11199-016-0722-y.
- Atış, F. (2010). *Ebelik/Hemşirelik 1. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ebelik Anabilim Dalı, Adana.
- Bal, D.M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 1(1), 15-28.
- Başar, F. (2012). *Türkiye'deki Hemşirelik Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Başar, F. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Kadın sağlığına etkisi. *ACU Sağlık Bil. Derg.*, 3, 131-137.
- Bekleviç, A.Ç. (2013). *Bir Üniversite Hastanesi Araştırma Görevlilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği ve Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Algısının Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Centre for Reviews and Dissemination. (2008). *Systematic Reviews: CRD's Guidance for Undertaking Reviews in Health Care*, Erişim Tarihi: 6 Haziran 2018, Published by CRD, University of York: York Publishing Services Ltd, 1-281.
- Çetişli, E.N., Top, E.D., Işık. G. (2017). Toplumsal cinsiyet eşitliği dersini alan ve almayan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 25(2), 104-110.
- Dotti Sani, G.M., Quaranta. M. (2016). The best is yet to come? Attitudes toward gender roles among adolescents in 36 countries. *Sex Roles*, 77, 30-45. doi: 10.1007/s11199-016-0698-7.
- Erdoğan, M. (2016). *Evli Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Evlilikte Sorun Çözmeye ve Doyuma Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa

- Ertoy, AÖ. (2018). *Karabük Üniversitesi Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine İlişkin Tutumlarına ve Bu Tutumlarının Belirleyicilerine Yönelik Bir Değerlendirme* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Esen, E., Siyez, D., Soylu, Y., Demirgürz, G. (2017). Examination of gender perception of university students according to sex and sex roles. *e-International Journal of Educational Research*, 8(1), 46-63. doi: 10.19160/5000197327.
- Gökçay, G. (2018). *Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kars.
- Kavuran, E. (2011). *Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Bakışlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Koyun, A., Taşkın, L., Terzioğlu, F. (2011). Yaşam dönemlerine göre kadın sağlığı ve ruhsal işlevler: hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(1), 67-99.
- Kul, A. (2016). *Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Cinsiyet Rollerini, Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Şiddet Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karabük.
- Namasivayam, A., Osuorah, D.C., Syed, R., Antai, D. (2012). The role of gender inequities in women's access to reproductive health care: a population-level study of Namibia, Kenya, Nepal and India. *International Journal of Women's Health*, 4, 351-364.
- Özcan, A. (2012). *Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rol Tutumlarına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Özden, S. (2018). *Sağlık Çalışanlarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Özpuat, F. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile toplumsal cinsiyet algıları arasındaki ilişki. *Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 2(2), 151-165.

- Pınar, G., Taşkın, L., Eroğlu, K. (2008). Başkent Üniversitesi öğrenci yurdunda kalan gençlerin toplumsal cinsiyet rol kalıplarına ilişkin tutumları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 15(1), 47-57.
- Sezgin, D. (2015). Toplumsal cinsiyet perspektifinde sağlık ve tıbbileştirme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 153-186.
- Şahiner, G. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Karşı Şiddetin Kadınların Üreme Sağlığına İlişkin Hizmetlerden Faydalanmasına Etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği Bilim Dalı, Ankara.
- Şavran, G.T. (2014). Sağlıkta toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri: Eskişehir’de kırsal ve kentsel alanlarda kadın sağlığı. *Fe Dergi*, 6(1), 98-116.
- Şimşek, H. (2011). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın üreme sağlığına etkisi: Türkiye Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 119-126.
- Uzun, Z., Erdem, S., Güç, K., Şafak Uzun, A.M, Erdem, E. (2017). Toplumsal cinsiyet algısı ve toplumsal cinsiyet rollerine eğitimin etkisi: Deneysel bir çalışma. *Journal of Human Sciences*, 14(1), 678-693. doi:10.14687/jhs.v14i1.4354.
- Varol, Z.S., Çiçeklioğlu, M., Taner, Ş. (2016). Bir tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinde toplumsal cinsiyet algı düzeyi ve ilişkili faktörlerin değerlendirilmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 55(3), 122-128.
- Yaşar, B. (2011). Öğretmen Adaylarının Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumlarının Kadın Sağlığı Hemşireliği Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Yıldırım, S. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı ve Toplumsal Cinsiyet Tutumlarının Flört Şiddetine Yönelik Tutumlarına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, A. (2009). *15-49 Yaş Grubu Kadınların Evlilik Uyumları ve Toplumsal Baskı Yaşama Durumları Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Samsun.
- Zeyneloğlu, S. (2008). *Ankara’da Hemşirelik Öğrenimi Gören Üniversite Öğrencilerinin*

Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zuo, X., Lou, C., Gao, E., Lian, Q., Shah, I.H. (2018). Gender role attitudes, awareness and experiences of non-consensual sex among university students in Shanghai, China. *Reproductive Health*, 15(49), 1-10. doi: 10.1186/s12978-018-0491-

TÜRKİYE'DEKİ SİĞINMACI VE MÜLTECİLERİN TÜRK İŞGÜCÜ PIYASASINA ETKİSİ: BİR SAHA ARAŞTIRMASI^{1*}

İsmail Hakkı İŞCAN², Mesut ÇAKIR³

Öz

Ülkemize başta Suriye'den olmak üzere gelen ve son yıllarda sayıları önemli ölçüde artan sığınmacıların Türk işgücü piyasasına yönelik önemli etkileri vardır. Bu çalışmanın temel amacı, geniş kapsamlı bir saha çalışmasından elde edilen veriler ölçüsünde, Türkiye'deki emek piyasasının göçten nasıl etkilendiğini ortaya koymaktır. Çalışmanın analiz kısmında, Türkiye'de 26 il genelinde ve 2526 sığınmacı üzerinde gerçekleştirilen saha araştırması ile başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye'deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi Sığınmacıların Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısına yönelik etkilerinin araştırıldığı geniş kapsamlı bir çalışmanın verileri kullanılmaktadır. Saha çalışmasında edilen veriler, yapılandırılmış görüşme tekniği ile ve beş grupta hazırlanan anket soruları ile toplanmıştır. Araştırmanın Türk işgücü piyasasına yönelik olan bölümüne ait verilerin değerlendirildiği bu çalışma, Türkiye'de göç sonrası oluşan sosyal ve ekonomik etkileşimin boyutlarını, emek piyasasına yönelik olarak ölçmeye çalışmaktadır. Türkiye, işsizliğin yüksek, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma biçimlerinin yoğun ve işçi kesimi arasında ücret rekabetinin fazla olduğu bir ülkedir. Dolayısıyla araştırma kapsamındaki yabancıların geleneksel göçmen işçilerin yaşadıkları sorunları yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sığınmacı, Göç, Mülteci, İşgücü Piyasası, Saha Çalışması*

¹ 1- Bu çalışmada, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalında, yüksek lisans öğrencisi Mesut ÇAKIR'ın, Doç.Dr. İsmail Hakkı İŞCAN'ın danışmanlığında yürütülen "Türkiye'deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi Sığınmacıların Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkisi: Bir Saha Araştırması" konulu yüksek lisans tez çalışmasında elde edilen verilerin bir kısmı kullanılmıştır.

² 2- Bu çalışma, 02-05 Mayıs 2019 tarihleri arasında Erzurum'da düzenlenen Al Farabi, 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan "Türkiye'ye Göçün Türk İşgücü Piyasasına Etkisi: Bir Saha Araştırması" adlı çalışmanın güncellenmiş ve genişletilmiş halidir.

³ Doç.Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, ismailhakkı.iscan@bilecik.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0003-2786-4928>

³ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, mesut.cakir@goc.gov.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-9122-6942>

THE TURKISH LABOR MARKET IMPACT OF REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS IN TURKEY: A FIELD STUDY

Abstract

Refugees and asylum seekers, especially from Syria have effects on the Turkish labor market. The main purpose of the study, migration is how it affects the labor market in Turkey. In the analysis part of this study , the data of survey in the 26 province and 2526 refugees and asylum seekers are used. In this survey, mainly syrians including refugees and asylum seeker, who are International Protection and Temporary Protection Applicant in Turkey are being investigated effects on Turkey's socio-economic structure. The data obtained in the field study were collected by structured interview technique and five group questionnaire questions. In this study, the section of the Turkish labour market data of a comprehensive survey study are used. And in this study, the dimensions of social and economic interaction in Turkey after migration is trying to measure for the labor market. Turkey is a country where unemployment is high and there is intense forms of unsecured work and more competition among workers. Therefore, it is understood that refugees in the research experience problems experienced by traditional migrant workers.

Key Words: *Asylum Seeker, Migration, Refugee, Labor Market, Field Work*

Giriş

Geçmişten günümüze dünya tarihindeki siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmeler çeşitli bölge ve ülke toplumları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Bu etkilerin belki de en önemlisi bu bölge ve ülkelerdeki insanların resmi veya gayri resmi yollarla adeta göçe zorlanmasıdır. 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de başlayan siyasi kriz, uluslararası bir boyut kazanarak bölge insanının çoğunluğunun kendi yurdunu terk etmesine neden olmuş ve başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere büyük oranda göç akınları başlamıştır.

Uluslararası düzeyde bu insani drama yapıcı çok fazla tepki veren ülke olmamış, Türkiye, tarihinin ve coğrafyasının verdiği sorumluluk ile bu yükün altına adeta tek başına kalmıştır. Yaklaşık yedi yıldır devam eden bu durum ve oluşturduğu etkiler, uzun bir süre daha devam edecek gibi görünmektedir. Zira şu anda Suriye'de oluşan siyasi ve güvenlik endişesi giderilmiş olsa bile o bölgede yıkılan yerleşim yerlerinin tekrar onarılması ve uzun bir süredir çeşitli ideallerle ülke dışında hayat kurmuş ve geleceğini planlamış insanların kendi vatanları dahi olsa geri dönüşleri bir hayli zaman alacağına benzemektedir.

Türkiye'de mülteci ve sığınmacı (2013 yılında yapılan düzenleme ile “şartlı mülteci”) statüsünde bulunan yabancıların %90'ından fazlasını oluşturan Suriyelilerin giderek artan sayıları, Türkiye'nin demografik yapısını ve toplumsal dinamiklerini etkilediği gibi ekonomik yapısını ve işleyişini de etkiler bir güce ulaşmıştır. Uzun yıllardır kronik ekonomik sorunlarından birisi olan işsizlikle mücadele eden Türkiye, Suriye krizi ile birlikte bu sorunun çok daha büyümüş hali ile karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte Türkiye ekonomisinde artan talep ve harcamalar sayesinde yaşanan ekonomik canlılık, işgücünde düşük maliyetli ucuz işgücünün getirdiği avantajlar, göçün olumlu etkilerinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Aslında Suriyeliler Türkiye'de hem ekonomik ve hem de toplumsal temelde birçok sıkıntı kaynağı oluşturabilecekleri gibi sosyal zenginleşmenin ve ekonomik canlanmanın getirdiği olumlu yöndeki gelişmelere de kaynak olabilirler. Göçün hangi yönde etki doğuracağı, bu çalışma gibi alanda ve sahada yapılan araştırmalarla netlik kazanarak ülke yöneticilerinin konu ile ilgili alacağı karar ve politikaların oluşmasına katkı sağlayabilir.

Türkiye’de 2013 yılında başlayan ve 2016 yılında yapılan hukuksal düzenlemelerle devam eden mülteci ve (şartlı mülteci statüsündeki) sığınmacıların Türkiye işgücü piyasasındaki etkilerini ve bu etkilerin ekonomik sonuçlarını orta ve uzun vadede tespit etmek oldukça güçtür. Bu çalışma, Türkiye’ye göç eden Suriyeliler dâhil mülteci ve sığınmacılardan bir örnekleme, Türkiye’nin sosyal ve ekonomik dinamikler üzerindeki etkilerini araştıran anket tarzında yapılan bir saha çalışmasının, Türkiye istihdam yapısına yönelik olan sorularından elde edilen cevapların analizine yöneliktir. Çalışma, alanda yapılan birçok saha araştırmalarından farklı olarak katılımcı sayısının yüksek sayıda olması ve uygulamanın eşit sayıda olmamakla birlikte Türkiye’nin 26 ilinde gerçekleştirilmiş olması gibi bazı farklılıklarla literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

İkinci bölümde göç konusunda karşılaşılan temel kavramlar ve hukuki olarak Türkiye’de gerçekleşen evrim anlatılacaktır. Üçüncü bölümde göç teorileri, ilk dönem ve modern dönem olmak üzere iki kısımda toplanarak incelenecektir. Dördüncü bölümde dünya genelinde ve Türkiye özelinde göç rakamları verilerek göçe dair sayısal bir çerçeve ortaya konacaktır. Beşinci bölümde Türkiye’de işgücü piyasası ele alınacak Türkiye’nin istihdam yapısına yönelik temel dinamikler ortaya konduktan sonra sığınmacı ve mültecilerin Türkiye’deki çalışma hakları ve rakamlarla çalışma durumları incelenecektir. Yapılan saha araştırmasının yöntemi konusunda bilgi verildiği izleyen bölümde aynı zamanda saha araştırmasının bulguları da incelenecektir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Kavramsal ve Hukuksal Çerçeve

Temel Kavramlar

Göç, temelinde ekonomik, siyasi ve/veya toplumsal sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim yerine gitmesi olarak tanımlanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1). Tarihsel olarak her devirde değişen siyasi, toplumsal ve çevresel unsurlar zoruyla yaşam koşullarında meydana gelen değişimler, göçleri

ortaya çıkarmıştır (Deniz, 2008: 4). Dolayısıyla göç, toplumların sosyo-kültürel, ekonomik ve politik yapısı ve işleyişi ile ilişkili bir olaydır. Göç, eğitim ve ekonomi gibi kişinin kendi isteğine bağlı gelişebileceği gibi, politik nedenlerle veya savaş sonucu zorunlu bir şekilde de görülebilir. Göçe ilişkin sınıflandırmaların büyük bir bölümü, hareketin gerçekleştiği alan birimleri arasındaki uzaklık ölçütünü temel almaktadır. Buradan hareketle “iç göç” ve “dış göç” şeklinde genel bir ayırım yapılabilir. Bir ülkede ulusal sınırlar içerisindeki yerleşim birimleri arasında gerçekleşen nüfus hareketliliğine iç göçler; bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak başka bir ülkeye doğru olan ve uzun müddet kalmak, çalışmak ve/veya yerleşmek için yapılan nüfus hareketine ise uluslararası göçler denilmektedir (Lewis, 1982: 15; Yaman, 2016: 99; Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1).

İnsanlar, tarihin eski dönemlerinden bu yana ekonomik nedenler başta olmak üzere savaş ve siyasi çalkantılar gibi nedenlerle göç etmişlerdir. Tarihsel olarak oldukça eski bir olgu olmasına rağmen göçün uluslararası bir sorun haline gelmesi, elbette göçmenlerin sayısındaki artışla ilgilidir. Göçün ve göçmenlerin sayısındaki artışları etkileyen birçok unsur söz konusu edilebilirken bu unsurların belki de en önemlisinin genel olarak dünyadaki küreselleşme eğilimlerindeki yükseliş olduğunu söyleyebiliriz. Dünya tarihinde Afrika toplumlarının köleleştirilmesinden Hindistan, Çin ve Japonya'dan Avrupa'ya olan emek akışının, ABD'ye kitlesel göçün ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Kuzeye göçün kapitalizmin ve sömürgeciliğin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu savunan görüşler (Cohen, 1987; Marfleet, 2006; Castles and Miller, 2009) göç olgusuna bu tarz bir bakışın sahibidirler. Ayrıca bu tespit, özellikle 1980 sonrası göçmenlerin sayısındaki artışla da görülebilir. Özellikle sermaye ve mal ticareti önündeki engellerin kaldırılması ve serbestleştirilmesi, insan kaynaklarının hareketliliğini de beraberinde getirmiştir.

Bunun dışında Ulusal ve uluslararası gelir eşitsizlikleri, çalışma olanaklarının dengesiz dağılımı, siyasi, etnik, dinsel ve benzeri kültürel haklar alanında yaşanan gerilimler göçün itme ve çekme etkenlerinin temelini oluşturmaktadır. Bununla birlikte hane halkı özellik ve kararları

ile bireyin özellikleri, ilgileri ve ihtiyaçları da göç davranışının temel fonksiyonuna dâhildir. Göçün ilintili olduğu bu etkenler kabul edilebilir olmakla birlikte bunlar üzerindeki tartışmalar, bulunulan zamana ve bölgelere göre farklılaşmakta ve bu tartışmaları etkileyen iki temel unsur söz konusu olmaktadır. Bunlar, göç baskısını arttıran etmenlerle artan göç baskısını kontrol etme çabalarıdır. Bu iki ana kuvvet, göçün nasıl tanımlanacağını ve nasıl gerçekleşeceğini belirlemektedir (Sirkeci, 2006: 34).

Göç konusunda kavramsal düzeyde açıklanması gereken hususlardan bir diğeri, sığınmacı (*asylum seeker*) ve mülteci (*refugee*) kavramlarının ayrıştırılarak tanımlanmalarıdır. 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Konvansiyonu'na (1951 Sözleşmesi) göre mülteci; “ırkı, dini, milliyeti belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkudan dolayı dönmek istemeyen yabancı” şeklinde tanımlanmaktadır (BMMYK, 1998: 68). Bu tanımlamada öngörülen nedenler dolayısıyla ülkesini terk ederek başka bir ülkenin korumasını talep eden kişi, iddia ettiği hususlar doğrulanıncaya kadar “sığınmacı”, iddiaların doğrulanması ile de “mülteci” statüsüne geçmektedir. İskan Kanunumuz Madde3/3'e göre “Türkiye’de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara sığınmacı denir”. Sığınmacı kavramı ilerde inceleneceği gibi Türk hukukunda 2013 yılında yapılan düzenleme ile “şartlı mülteci” statüsü ile değiştirilmiştir.

Göçmen (*migrant*) ise mülteci tanımındaki zorlayıcı nedenler dışında ve genelde ekonomik gerekçelerle ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye yasal veya yasal olmayan yollarla giden ve orada yaşayan yabancıdır. Mülteci ve sığınmacılar göçmen kişi olarak değerlendirilebilir ancak her göçmen kişi sığınmacı veya mülteci değildir. Bu türde bir ayırımın pratikte yapılması da zordur. Zira insanların yaşam haklarının tehlikeye girmesi, ekonomik ve/veya sosyal gerekçelerle gerçekleşiyor olabilir. Yani 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımlamasında yer verdiği hususların pratikte çok

daha geniş bir toplum kesimini içine alacak duruma geldiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’de Sığınmacı/Mültecilere Yönelik Hukuksal Düzenlemeler

Türkiye’de sığınmacı ve mültecilere yönelik hukuksal yapılanma oldukça karmaşık bir yapı arz etmektedir. Bu, Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklanan ve göç için avantaj olarak yorumlanabilecek şartlara karşı duyduğu kaygının bir tezahürü olarak yorumlanabilir. Zira Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafya her zaman önemli nüfus hareketlerine sahne olmuştur. Türkiye’nin hukuki mevzuatının geldiği aşamayı ifade etmek için uluslararası düzeyde konu ile ilgili hukuksal düzenlemelere değinmek gerekir.

Uluslararası düzeyde sığınmacı/mültecilere yönelik hukuksal zemin, 14 Aralık 1950’de BM Genel Kurulu’nda kabul edilen, 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanan ve 22 Nisan 1954 tarihinde de yürürlüğe giren “1951 Sözleşmesi” ile düzenlenmiştir. Bu sözleşme 1967 tarihli bir protokolle de güncellenmiştir. Bu güncellenmenin nedeni, 1951 Sözleşmesinin bu tarihten önce meydana gelen göç hadiseleri nedeniyle mülteci olanlara yönelik olması ile ilgilidir. Bu tarihten sonra ortaya çıkan göçler nedeniyle mülteci olanların Sözleşme kapsamına girebilmelerini sağlamak amacıyla, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki bütün mültecilerin, Ocak 1951 tarihi ile sınırlandırılmaksızın ve aynı zamanda coğrafi olarak nerede olduklarına da bakılmaksızın eşit hukuksal statüden yararlanmaları için “*Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü*” kabul edilmiştir.

Her iki sözleşmeye de imza atan ve taraf olan Türkiye, 1951 Sözleşmesini iki çekince ile sınırlandırmıştır. Bunlardan biri, bu “sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlanamaz” çekincesidir (Erdoğan, 2015: 45). Türkiye ikinci ve çok daha önemli çekincesini, coğrafi şartlarını göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi konusunda öngörülen seçme hakkını kullanmış ve coğrafi kısıtlama ile sadece Avrupadan (Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden), Rusya ve Eski Sovyetler Birliği Devletlerinden Türkiye’ye gelen ve iltica etmek isteyen yabancıları, Sözleşme kapsamında “*mülteci*” olarak kabul edeceğini, bu kapsam dışındaki ülkelerden gelenleri ise “*sığınmacı*” olarak tanıyacağını,

359 sayılı deklarasyonla kabul etmiştir (BMMYK ve EGM, 2005: 12). Türkiye bu çekincelerini 1967 tarihli Protokolde de devam ettirmiştir.

Göç konusunda Türkiye için asıl muhatap ülkeler olan kendi coğrafyasına yakın ve komşu durumunda bulunan, Suriye, Irak, İran ve Afganistan gibi Avrupa dışından gelenlerin Türkiye’de mülteci statüsü alması, coğrafi çekincenin kaldırılmadığı sürece mümkün görünmemektedir. Türkiye bu çekince ile Avrupa ülkeleri dışından gelenleri sadece üçüncü ülkelere yönelik talepleri çerçevesinde “geçici sığınmacı” statüsü vererek kabul etmiştir. Aslında 1951 Sözleşmesinden bu yana Türkiye’ye komşu coğrafyalarda gerçekleşen olaylar sonucu, Türkiye’ye yönelik göç akınları, Türkiye’nin coğrafi kısıtlama konusunda ne kadar haklı olduğunu göstermektedir. Son dönemde özellikle 1988-1991 İran-İrak Savaşı, 1990-1991 Körfez Savaşı ve Ortadoğu’da istikrarsızlığın getirdiği ve 2011 yılında Suriye’de baş gösteren iç karışıklar ve yaşanan insani kriz, Türkiye’yi etkileyen yoğun nüfus hareketlerine neden olmuştur.

Türkiye’nin kara sınırları boyunca yaşadığı güvenlik sorunu, sınır bölgelerindeki terör olayları ve çevre ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasi ve insani krizler nedeniyle sığınma arayanların sayısındaki artışlar, Türkiye’de mülteci hukukunun farklı kanunlarda ve dağınık haldeki düzenlemelerden oluşmasına neden olmuştur. Bu durum şüphesiz hem içte ve hem de dışta Türkiye’nin önemli sıkıntılar yaşamamasına neden olmuştur.

Ancak Türkiye’nin haklı gerekçelerle savunduğu bu çekincesine rağmen, taraf olduğu Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi de çekinceyi pratikte adeta geçersiz kılmakta ve Türkiye’yi mültecileri kabul etme zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Çekincenin anlamını yitirdiği, Türkiye’ye girenlerin zaten fiilen Türkiye’de kalıcı hale geldikleri, çok azının üçüncü ülkelere gittiği yönündeki görüşler, sığınmacıların uluslararası hukuktan doğan haklarının sağlanması için çekincenin bir an önce kaldırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer taraftan Türkiye-AB ilişkilerinde geline nokta Türkiye’nin üstlendiği sorumlulukları, coğrafi kısıtlamanın kaldırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Özellikle son dönemde AB ile yapılan “Geri Kabul Anlaşması”, Türkiye’nin coğrafi çekince konusundaki ısrarını büyük ölçüde

sarsacaktır. Ancak bunlara rağmen Türkiye, coğrafi kısıtlama konusunda 2013 yılına kadar tereddütleri giderici ve bütüncül bir hukuki düzenleme de yapamamıştır (Erdoğan, 2015: 45-49). 2013 yılında gerçekleştirdiği düzenleme ile Türkiye, mülteci hukukuna yönelik önemli bir mesafe alınmasını sağlamış olmakla birlikte coğrafi çekincesini bu düzenlemede de devam ettirmiştir.

Göç konusunda Türkiye için AB'nin rolü, 2000 yılı sonrası gelişmelerde kendini göstermiştir. Konu bu dönemde taraflar arası müzakere sürecine hız kazandıran önemli bir husus haline gelmiştir. Bu doğrultuda AB, Türkiye'den 2001 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde mülteciler için coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ve yeterli fiziki ve sosyal desteğin sağlanmasını talep etmiştir. Buna bağlı olarak 2001 yılında kabul edilen ve "Geçici Korumayı" tanımlayan AB Konsey Direktifi aynı yıl Türk hukukunca da tanınmıştır. Konsey Direktifi'ne göre kitlesel akın, özel bir bölge veya coğrafi alandan gelen çok sayıda yer değiştirmiş kişinin Topluluk sınırlarına varması anlamına gelmektedir. Geçici korumanın temel amacı, mülteci ve sığınmacıların hızlı bir şekilde güvenli bir ortama erişmelerini sağlamak ve temel insan haklarını güvence altına almaktır. Konsey Direktifi'ne göre geçici koruma, kitlesel akın durumlarında uygulanan istisnai bir usul olarak, geniş çapta sığınma olayları ile baş edilemediğinde gündeme gelecek ve olağan sığınma usulüne halel getirmeyecek bir mekanizmadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1038).

Türkiye'de iç siyasi dinamikler ve dışarda ise AB ve diğer uluslararası kurumlardan gelen talepler üzerine mülteciler ve sığınmacılar konusunda içinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün oluşturulmasının da yer aldığı ilk kapsamlı düzenleme, 02.02.2013 tarihinde 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile gerçekleştirilmiştir. Yasa, Türkiye'nin ihtiyaçları ve başta AB mevzuatı olmak üzere uluslararası düzenlemeleri dikkate alarak oluşturulmuştur. Yasa, pek çok alanda önemli değişiklikler getirmekle birlikte uluslararası koruma konusunda 1951 Sözleşmesi'ne Türkiye tarafından konulan coğrafi çekinceyi benimsemekte ve diğer hususları da buna göre yapılandırmaktadır. 2013 Yasası, 1951 Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama ile taraf olduğumuzu dikkate alarak uluslararası koruma statülerini, "mülteci", "şartlı mülteci", "ikincil koruma", ve "geçici koruma", şeklinde düzenlemiştir.

Önceki mevzuatın esasını teşkil eden ve sadece Avrupa'dan gelenleri “*mülteci*” olarak tanımlayan yaklaşım, 2013 Yasası'nda tekrar edilmekte ve daha önceki düzenlemelerdeki “*sığınmacı*” kavramından vazgeçilerek bunun yerine “şartlı mülteci” kavramı getirilmektedir (Erdoğan, 2015: 50-51; Ergüven ve Özturanlı, 2013: 1033).

YUKK 63. ve 91. maddelerine göre “*Mülteci*” veya “Şartlı Mülteci” kapsamında değerlendirilemeyen ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildikleri takdirde hayati güvenlikleri tehlikede olacak yabancılara “İkincil Koruma” statüsü ve ülkesinden ayrılmaya zorlanmış olup ülkesine geri dönemeyen, acil ve geçici korunma ihtiyacı duyan yabancılar için de “*Geçici Koruma*” statüsü tanınmıştır. Geçici koruma ile ilgili düzenlemede içeriğinin Bakanlar Kurulu tarafın bir yönetmelikle belirleneceği ifade edildiğinden dolayı, 22 Ekim 2014 tarihinde “*Geçici Koruma Yönetmeliği*” yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bu süreçte Türkiye'nin geldiği aşama, hem içerde ve hem de başta AB olmak üzere uluslararası kuruluşlarca son derece sağlıklı bir yapılanma olarak yorumlanmış, 2013 İlerleme Raporu'nda Türkiye'nin güvenlik odaklı yaklaşımdan insani yaklaşıma doğru gidilmesine olumlu yönde dikkat çekilmiştir.

Göç Teorileri

Göç olgusu, iç ve dış göçleri de kapsayacak şekilde önemli ölçüde araştırmaya ve çalışmaya konu olmaktadır. Bu çalışmaların genel içeriğinde göçün nedenleri, göçün uygulanma biçimleri, göç sonrası göç veren ve alan ülkede meydana gelen sosyal ve ekonomik değişimler, göç edenlerin göç ettikleri toplumdaki etkilenme ve onları etkileme biçimleri gibi konular yer almaktadır. Dolayısıyla göç eylemini üç değişken çerçevesinde incelemek mümkündür. Bunlar göç veren yerleşim birimi, göç eden topluluk ve göç alan yerleşim birimidir (Yaman, 2016: 99).

Diğer taraftan ülkeler arası gerçekleşen göç, uluslararası siyasette devletlerarası ilişkileri etkilemekte, ülkelerin göçe yönelik dış politikalarını

belirlemekte ve göç alan ülkelerde ekonomik, politik ve güvenliğe dair sorunları gündeme getirmektedir. Dolayısıyla göç olgusunun temelinde pek çok farklı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasi sebeplerin bulunması, günümüzde göç teorileri açısından tüm dinamiklerini içine alacak ve açıklayacak genel geçer ve evrensel tek bir göç teorisinin mevcudiyetini imkânsızlaştırmaktadır.

Göç tarihine de bakıldığında göç hareketlerinde kapitalizmin ve piyasaların egemenliğinin yarattığı işgücü talebinin belirleyici olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte göç teorilerinin oluşturulmasında temel alınan ortak konunun, bireysel bazda yer değiştirmeye yönelik verilen kararlar olduğunu ve bu çerçevede göç teorilerinin ortaya koyduğu temel fikirlerde çoğunlukla bireylerin göç kararlarını etkileyen fırsat ve sınırlılıkların var olduğunu söyleyebiliriz (Gezgin, 1991: 32). Birbirlerini tamamlayıcı olarak değerlendirilmesi daha doğru olacak göç teorileri, birey ve ailelerin davranışları gibi değişkenlerin yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik unsurları da içermektedir. Aşağıda göç teorileri kuramsal temelleri ve yapılanmaları ile incelenecektir. Şüphesiz göç teorilerinin hepsi ekonomik unsur doğrultusunda oluşmamışlardır. Ancak kuramsal incelemede de görüleceği gibi bu teorik aksamın çoğu ekonomik unsur, özellikle işgücü kesimindeki etkileşim üzerinde yoğunlaşır.

İlk Dönem Göç Teorileri

Göç çalışmaları üzerine ilk incelemeler 1885 yılında E.G. Ravenstein tarafından gerçekleştirilmiştir. Ravenstein'in göçü sistematik açıdan ele alan ve kuramsal yönüyle inceleyen *Göçün Kanunları (The Laws of Migration)* adlı eseri alanda gerçekleştirilen ilk çalışmadır (Lee, 1966: 47). On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, sanayi devrimlerinin etkisiyle birey ve toplulukların yaşam standartları ve ekonomideki çalışma kalıpları değişmiştir. Üretimin fabrikalarda seri halde gerçekleşmesi ve ulaşımda yaşanan gelişmelerle insanlar iş bulma amacıyla kentlere göç etmeye başlamışlardır. Ravenstein'in göç üzerine incelemesi de hareketliliğin oldukça yüksek olduğu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Sanayi ve ticaret dolayısıyla ekonomiyi, göç akımlarının nedeni olarak gören Ravenstein'in söz konusu çalışması, özellikle neoklasik yaklaşıma dayalı mikro modellere de öncülük etmiştir (Aktaş, 2015: 200; de

Haas, 2008: 4). Ravenstein'in başlangıçta yedi olan göçe dair yasaları daha sonra ABD ve diğer ülkelerdeki göçmen verilerine dayalı olarak on bire çıkarılmıştır. Bu göç yasaları Ravenstein, hem iç hem de uluslararası göçü açıklamaya ve tahmin etmeye çalışmaktadır. Göç yasalarının, göç süreçlerinin modellenmesi ve kavramsallaştırılması alanındaki sonraki çalışmalar üzerinde önemli etkisi olduğu kabul edilir. Çok sayıda ampirik bilgiye bağlı olarak ortaya konan Ravenstein'in göç yasaları kısaca şöyle özetlenebilir (Gurieva and Dzhioev, 2015: 102);

- Nüfusun bölgeler arasında yeniden dağılımı söz konusudur,
- Bölgeler temel olarak ekonomik özelliklere göre farklılık gösterir,
- Göç edenlerin çoğu, kısa mesafeli yerlere göç ederler,
- Göç adım adım gerçekleşir,
- Her göç akımı, kendisini denkleştiren bir karşı akım yaratır,
- Uzun mesafelere giden göçmenler genelde büyük sanayi veya ticaret merkezlerini tercih ederler,
- Şehirlerde oturanlar, kırsal alan sakinlerine göre daha az hareketlidir,
- Kadınların göç eğilimi, kısa mesafelerde erkeklerden daha yüksektir. Erkekler, uzun mesafe göçe daha yatkındırlar,
- Büyük şehirler çoğunlukla göç nedeniyle büyümektedirler,
- Sanayinin, ticaretin ve taşımacılığın gelişmesiyle birlikte göçün hacmi de artmıştır,
- Göçün ana nedeni ekonomiktir.

1940 yılında yazdığı *Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)* isimli makalesinde S.A. Stouffer, göçü matematiksel olarak açıklamaya çalışan yeni bir yaklaşım ortaya koymuştur. Göç üzerinde ilk dönem yapılan çalışmalarda göç edenlerin genelde kısa mesafeyi tercih ettikleri yönünde ortak bir tutum olmasına rağmen sonraki çalışmalar göçü sadece mesafe

açısından değil fırsatlar açısından da değerlendirmişlerdir. Stouffer, zamanın göç konulu çalışmalarında göç hareketleri ile mesafe arasında yakın ilişki kuran çalışmaları bir adım daha ileriye taşıyarak mesafe kavramının, hakkında daha açık ve kesin çalışmaları gerektirecek önemde bir konu olduğunu belirtmiştir. Göç kararını veren bireyler açısından önemli olan faktörün göç mesafesi olduğunu belirten Stouffer, yapılan çalışmalarda mesafe bileşeninin kavramsal ve ampirik düzeyde göz ardı edildiğini ve bununla analizleri verimsizleştirdiğini vurgulamaktadır. Stouffer'e göre kentlerin çekim etkileri göç mesafesiyle birlikte değerlendirilmesi gerekir (Ela Özcan, 2016: 189-190). Stouffer'e göre göçün kitlesel hale gelmesinde gidilecek yerin mesafesi ile o yerdeki imkanların durumu belirleyici unsurlardır (Yaman, 2016: 100).

William Peterson, 1958 yılında yayımladığı *Genel Bir Göç Tipolojisi (A General Typology of Migration)* isimli eserini, genel bir göç teorisini üretmeye yönelik bir adım olarak değerlendirmekte ve çalışması ile iç ve dış göçe ilişkin daha belirgin analizleri tek bir sınıflamaya tabi tutma çabasında olduğunu ifade etmektedir (Peterson, 1958). Göç tiplerini ilkel, zorunlu ve yönlendirilen, serbest ve kitlesel göçler olarak sınıflandıran Peterson, genel olarak itme-çekme faktörlerinin altında yatan esas sebeplerin neler olduğunu araştırmış, bireyleri göçe iten sebeplerin sadece itme-çekme faktörlerine bağlı değil, aynı zamanda bireysel ve sosyal faktörlerden de kaynaklandığını ifade etmiştir. Peterson'ın tipolojisini önemli kılan nokta, zorunlu ve kitlesel göçü tanımlamış olmasıdır. Doğa veya savaş gibi çeşitli sosyal olguların zorunlu olarak göçü etkilemesi ile göç kitlesel bir hale gelmektedir (Peterson, 1958; Ela Özcan, 2016: 193-194; Yaman, 2016: 100).

Daha önceki yıllarda çeşitli bilim insanlarınca da incelenen itme-çekme (push-pull) kavramları Everett Lee'nin 1966 tarihli *Göç Teorisi (A Theory of Migration)* isimli çalışmasında ilk kez teorik olarak formüle edilmiştir. Lee çalışmasında bireylerin göç kararını vererek göç sürecini başlatmasında çeşitli faktörlerin etkili olduğunu belirtmektedir. Göç hareketlerini itici ve çekici unsurlara dayalı açıklayan Lee, bireylerin çıkış ve varış noktalarındaki olumlu-olumsuz faktörlerin etkisinin önemi üzerinde durmuştur. Her bir göç sürecini çıkış ve varış noktaları ile karakterize eden Lee, göç kararında ve

sürecinde etkili olan bu dört unsuru şu şekilde özetlemiştir; Çıkış yerine ilişkin faktörler, varış yerine ilişkin faktörler, (değişime açık olmak gibi) bireysel faktörler ve (uzaklık, göç yasaları gibi göç esnasında yaşanan) araya giren engellerdir. İtme-çekme teorisinin temel bileşenlerini bu şekilde açıklayan Lee, göçe etki eden faktörleri pozitif, negatif ve nötr olarak üç grupta ele alır. Bireylerin çıkış ve varış noktalarında kalmalarını sağlayan faktörler pozitif, göçe yönlendiren faktörler negatif, göç kararı üzerinde olumlu veya olumsuz bir etki doğurmayan faktörler de nötr faktörlerdir. Bu faktörler bireyleri farklı şekillerde etkilemektedir. . Böylece iyi bir göç ortamının neredeyse herkes için çekici ya da kötü bir göç ortamının neredeyse herkes için itici olduğu söylenebilir (Lee, 1966: 50).

Lee göçe odaklanma ile birlikte göçmenlerin de göz ardı edilmemesi gerektiği üzerinde durarak göç esnasında itici ve çekici faktörlerin neler olduğunu göçün yönünü ve kişileri nasıl etkilediğini incelemiştir. Lee'ye göre itici ve çekici faktörler farklı sınıflara, toplumsal farklılıklara göre tanımlanmalıdır. Tek bir göç kuramı olmadığı gibi göçü etkileyen ve belirleyen çok farklı nedenlerin olduğu da göz ardı edilmemelidir (Lee, 1966: 50).

Erken dönem göç çalışmaları hakkında teorik ilerlemeden yoksun oldukları, yapılan ampirik çalışmaların göç teorileri ile ilişkilendirilmediği ve teorik iyileştirilmelerin yapılmadığı şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır (Kurekova, 2011). Bu dönem çalışmalarında göç teorisi genelde iç göçler üzerine odaklanmış, bölgesel ekonomi ve ekonomik coğrafyadan gelen yer modelleriyle yakından bağlantılı gelişmiştir. İç ve dış göçler arasında bir ilişki kurulması da son derece ihmal edilmiştir. Bu dönemin iktisat tarihçileri uluslararası göçü tartışmışlar ancak teorik düzeyde derinleşmeye gitmemişlerdir. 1950'lerin sonunda başlayan insan sermayesi yatırım modelinin gelişmesiyle birlikte göç daha teorik bir bakış açısıyla tartışılmaya başlanmıştır (Bodvarsson and Van den Berg, 2013: 27).

Modern Göç Teorileri

Ekonomik ve siyasi gelişmelere paralel olarak gelişen ve uzun zamandır var olan göçler şüphesiz yeni biçimleri ile günümüz dünyasında da varlığını

sürdürecektir. Göç artık günümüzde küresel ölçekte meydana gelen ve izlenen bir olgudur. Özellikle uluslararası düzeyde hızla yayılan ve artış gösteren bir eğilimde olması nedeniyle günümüz modern göç teorilerinin daha çok uluslararası göç üzerinde odaklandıklarını söyleyebiliriz. Modern dönemde gerçekleşen göçlerin niteliklerini belirlemede etkili olacak temel eğilimler ise şu şekilde sıralanabilir: Göçün küreselleşmesi yani göç olgusundan gittikçe daha fazla ülkenin etkileniyor olması, göçün tüm dünyada hızlanması ve hacim olarak artması, göçün farklılaşması ve çeşitlenmesi, kadınların göçe giderek daha fazla katılması ve göçün giderek daha fazla siyasallaşmasıdır (Castles and Miller, 2009).

Bu noktada göç tartışmaları, göçün kitlesel ölçekte ortaya çıkmasında etkili olan nedenler ve unsurlar arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmaktadır. Günümüzde çok yönlü bir özellik arz eden göç tartışmaları, genellikle dört farklı soru üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, göçün kökenleri, göç akımlarının sürekliliği ve yönü, göçmen işgücünün kullanımı ve göçmenlerin sosyo-kültürel entegrasyonudur. Çağdaş göç teorileri, göçün bu farklı yönlerini içine alacak kapsayıcı bir yaklaşım ortaya koymayı hedeflemektedirler (Ela Özcan, 2016: 194-195). Bu sorular ve tartışmalar, çağdaş göç teorilerinin göçün başlangıç nedenlerini açıklayan teorik yaklaşımlar ile göçün devamlılığını açıklayan yaklaşımlar olarak iki ana grubu ayrılmasında etkilidirler. Göçün nedenleri üzerine yoğunlaşan yaklaşımlar, Neo- Klasik Teori, İkili (Dual) İşgücü Piyasası Teorisi, İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi ve Dünya Sistemleri olarak sıralanırken, göçün devamlılığını açıklayan teorik çalışmalar ise Ağ Teorisi, Kurumsal Teori, Birikim Etkisi (Birikimli Nedensellik) ve Göç Sistemleri Teorisi olarak tasnif edilmektedir (Massey vd., 1998; Yaman, 2016: 100).

Modern göç teorilerinin başlangıcı olarak kabul edilen *neoklasik* göç teorisi, göç olgusuna makro ve mikro düzeylerde yaklaşır. Neoklasik iktisat teorisinden esinlenen bu yaklaşım, fayda maksimizasyonu, rasyonel tercihler, ulusal-uluslararası faktör yoğunluk ve fiyat farklılıkları işgücü mobilitesi ve ücret farklılıkları gibi neoklasik kuramın bilinen yaklaşımlarını esas alır (Arango, 2000: 285). Kurama göre göçü yönlendiren temel unsur, işgücü arz

ve talebindeki coğrafi farklılıklar ile işgücü yoğun ve sermaye yoğun ülke veya bölgeler arasındaki ücret farklılığıdır. Buna göre emek işgücü arz fazlasına sahip olan ülkeler, düşük bir ücret piyasasına sahiptir. Buna karşılık sermayeye kıyasla sınırlı bir işgücü arzına sahip olan ülkelerde ise ücret seviyesi yüksektir. Düşük ücret seviyesinin bulunduğu coğrafyadaki işçiler, yüksek ücret seviyesinin bulunduğu ülkelere doğru göç ederler. Bu hareketlilik, emek zengini ülkelerde ücret seviyesinin yükselmesine, sermaye zengini ülkelerde ücret seviyesinin düşmesine ve dolayısıyla iki bölge arasındaki ücret seviyesindeki farklılığın yok oluncaya yani her iki işgücü piyasasında denge seviyeye ulaşıncaya kadar devam eder (Massey vd., 1993: 433; Hagen-Zanker, 2008: 7). Dolayısıyla neoklasik modelin makro yaklaşımı, göçün temel nedenini ülkeler arası ücret ve istihdam koşullarındaki farklılığa dayandırır. Göç uluslararası emek piyasasında dengeleyici bir mekanizma işlevi görür.

Bölgeler arası ücret farklılığının boyutları, uluslararası göçlerin hacmini belirleyen temel unsurdur. Yani kurama göre tam istihdam varsayımı altında ücret farklılıkları ve göç akımları arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır (Massey vd., 1993: 433). Modelin mikro yaklaşımında ise bireysel tercih ve kararların etkili olduğunu görmekteyiz. Buna göre rasyonel hareket eden bireyler, göç için bir fayda-maliyet analizi yaparak net parasal kazanç elde edeceklerine inandıklarında göçe yöneleceklerdir (Massey vd., 1993: 434).

1970'li yılların sonlarında Michael J. Piore tarafından geliştirilen *ikili işgücü piyasası* modeli, göçe ilişkin bireysel kararların rasyonelliğini sorgulamakta ve uluslararası göçün sanayileşmiş toplumların içsel işgücü taleplerinden kaynaklandığını savunmaktadır. Gelişmiş ekonomilerde işgücü piyasasının ikili sektörel yapısı olduğunu savunan yaklaşım, sermaye yoğun birincil sektördeki işçilerin, teknoloji ve gelişmiş donanımla çalışan nitelikli işlerle uğraşan birimler olduğunu belirtir. İşverenlerin önemli ölçüde yatırım yaptıkları ve çok fazla önemsedikleri bu emek kesimi işverenlerce kolayca vazgeçilerek işten çıkarılamazlar. İstihdam koşullarının istikrarsız olduğu, niteliksiz işlerin bulunduğu ve ekonomideki daralma dönemlerinde işverenlerce rahatlıkla gözden çıkarılacak işgücü kesimi ise ikincil sektör işlerinde istihdam edilirler. Çalışma koşullarındaki olumsuzluklar ve işte ilerlemenin mümkün olmaması,

yerli işçilerin bu işlerde çalışmasını zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu teoriye göre göç, gelişmiş ülkelerdeki ikincil sektörde oluşan işgücü eksikliğini tamamlayacak güçlü yapısal işgücü talebinden kaynaklanmaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 7). Kurama göre uluslararası göç, gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısının temel bir unsuru olan sürekli işgücü talebinden kaynaklanmaktadır. Buna göre göç hareketleri, gönderen ülkenin yüksek işsizlik veya düşük ücret gibi itici faktörlerinden dolayı değil, kabul eden ülkelerin kronikleşmiş düşük ücretli işgücü ihtiyaçlarından kaynaklanmaktadır. Böylece gelişmiş ve sanayileşmiş toplumlar, sürekli olarak esnek ve ucuz emek gücüne ihtiyaç duyacakları için bu şartlar altında uluslararası göçün oluşumu kaçınılmazdır (Güllüpınar, 2012: 64).

Neoklasik teoriye dayanan *işgücü göçünün yeni ekonomi teorisi*, 1990'lı yıllarda Odded Stark tarafından geliştirilmiştir. Kuram modern göç kuramlarının teorik oluşumuna etki etmiş ve önemli katkılar sağlamıştır. Stark'ın teorisi, Neoklasik modele dayanmakla birlikte modelin bazı varsayımlarına karşı çıkmakta ve göçün belirleyicileri konusunda yeni bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Modelde neoklasik teoride olduğu gibi rasyonel tercih, sadece ücret ve gelir maksimizasyonuna dayandırılmamakta, aynı zamanda gelir çeşitliliğini sağlayarak risklerden ve piyasa başarısızlıklarından kaçınmayı da içermektedir (King, 2012: 23).

Neoklasik model, bireyi kendi çıkarları çerçevesinde hareket eden ve dışsal herhangi bir etkiden bağımsız bir şekilde analiz değerlendirmesi yapmaktadır. Bireysellikten ziyade karşılıklı bağımlılığı esas alan yeni ekonomi modeli, göç kararının sadece bireyler tarafından değil başta aile ve hane halkı olmak üzere gruplar tarafından verildiği ve göçün bir aile stratejisi olduğunu iddia etmektedir. Göçün aile üyelerinin tamamı yerine bazıları tarafından yerine getirildiği teoriye göre bu şekilde hane halkı ortak geliri en çoklaştırırken, riskleri ise en azlaştırmaktadır (Massey vd., 1993: 436; Hagen-Zanker, 2008: 12). Buna göre aile üyelerinden bir veya birkaç kişinin göçe katılması, aile gelirini hem arttırmakta ve hem de çeşitlendirerek bir tür güvence sağlamaktadır. Ayrıca hane halkı, emek piyasası dışındaki diğer piyasalardaki aksamaların yarattığı kısıtlamalardan da kurtulmaktadırlar. Kurama göre ekonomik krizler

veya yetersizlikler zamanında aile üyelerinin bir kısmı yerelde veya aynı ülkede farklı bölgelerde iş bulmaya gayret ederken bazıları ise yurtdışında bu imkânı aramaktadır. Böylelikle hane halkı kendi ülkelerindeki ekonomik bunalım zamanında gelirini göç eden bireylerin yolladıkları gelirler sayesinde dengelemektedir. Dolayısıyla özellikle az gelişmiş ülkelerde göçmenlerin kendi ülkelerine gönderdikleri gelirlerle hane halkı tüketim ve yeni yatırım yapma imkânı bulmaktadır. Böylelikle aileler göç eden bireyleri sayesinde başka hanelere kıyasla görece gelirlerini arttırmayı hedeflemektedirler. Göçün yeni ekonomi teorisi, göç kararı ile göç sonuçlarını, göç eden birey/ler/in hanehalkına gönderdikleri gelirleri üzerinden açıkça ilişkilendiren tek teori olma özelliğindedir (Ela Özcan, 2016: 202).

“Bağımlılık Okulu” veya “Merkez-Çevre ilişkileri Teorisi” olarak da isimlendirilen “Dünya Sistemleri Teorisi”, göç olgusunu tarihsel-yapısalcı yaklaşımı ile ele almakta ve özellikle Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve A.Gunder Frank gibi düşünürlerin çalışmalarına dayanmaktadır. Kuram, uluslararası göç olgusunu, gelişmiş (merkez) ülkelerle diğer (çevre) ülkeler arasındaki sömürü ve çıkara dayalı ilişkilerin ülke dışına göç etmek isteyen hareketli bir nüfus yarattığı tezi ile analiz eden alternatif bir teoridir (Massey vd., 1993: 444). Marksist bakış açısının etkin olduğu teori, dünya ekonomisindeki eşitsiz ekonomik ve siyasal güç dağılımına vurgu yapmaktadır. Buna göre işgücü göçünün ortaya çıkışı, kapitalizmin bir parçasıdır. Zira göç esas olarak kapitalist birikim sürecinin yayılcı doğasına bağlı olarak ucuz emeğin sermaye için harekete geçirilmesinin bir sonucudur. Aslında işgücü göçü kapitalizmin gelişmeye başladığı 18. yüzyıldan itibaren dünya ekonomisinin bir parçası olmuştur. Dünya sistemleri yaklaşımına göre göç, kapitalist gelişme sürecinde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bozulmaların ve yer değiştirmelerin bir sonucudur (Develi, 2017: 1347).

İşgücü göçü kapitalist merkez ülkelerle çevre ülkeler arasındaki eşitsizlik ilişkisinden doğmaktadır. Kapitalist ekonomik anlayışın bir sonucu olarak ortaya çıkan merkez ve çevre ülkeleri arasındaki bağımlılık, merkez ülkelerinin ucuz işgücü, hammadde ve üretilen mal ve hizmetlerin pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymasına yol açmaktadır. Çevre ülkelerin işgücü, hammadde ve topraklarının dünya pazarlarının kontrolü altına girmesiyle birlikte

uluslararası göç akımları ortaya çıkmaktadır. Merkez ülkeler bu süreçte, üretim maliyetlerinde önemli avantajlar sağlayacak kendi ülkelerindeki işgücünden daha ucuza gelen çevre ülkelerin işgücü potansiyelini kullanmaktadır. Diğer taraftan çevre ülkeleri ise ekonomik gelişmelerini tamamlamak ve refah düzeylerini arttırmak için merkez ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Sonuçta uluslararası göç, kapitalist piyasa dinamikleri ve küresel ekonomi yapıları tarafından türetildiği için ülkeler arasında istihdam veya ücret farklılıklarından çok fazla etkilenmemektedir (Ela Özcan, 2016: 200).

Literatürde “*ağ, sosyal ağ, şebeke, ağbağ*” gibi kavramlarla ifade edilen *ağ yaklaşımı* göç sürecinin temel belirleyicisinin sosyal ağlar olduğunu iddia etmektedir. Bu yaklaşım göçü başlatan değişkenlerden ziyade göçün kendi kendini besleyerek zaman ve mekanda devam etmesini sağlayan değişkenler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Masey vd., 1993: 454). Ağ teorisi, ücret ve istihdam politikalarındaki farklılıklara rağmen göçün neden devam ettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Göçmenler, ülkelere geri dönüş yapan göçmenler, göç etmeyi düşünenlerle diğer sosyal birimler arasında kurulan bilgi ağları, göç kararının alınmasında ve göçün devamlılığının sağlanmasında göz önünde bulundurulmuş faktörlerdendir (Aktaş, 2015: 205). Bu teoride ağlar kavramı, göçmenlerin geri bıraktıkları aile, arkadaş ve hem şehri gibi bireylerle göç sonrasında kurduğu ilişkileri incelemek için kullanılmaktadır. Kurama göre göçmenler arasındaki ilişkiler ağı, Göçmenlerin yeni yerleştikleri ülkelerde eski ve yeni göçmenlerle diğer göçmen olmayan kişiler arasında kurdukları soy, köken ve arkadaşlığa dayalı bağlantılar sayesinde oluşmaktadır. Bu bağlantılar, göçün devamlılığını sağlayan bilgi alışverişi, parasal yardım, iş bulma ve diğer konulardaki yardımları içermektedir. Dolayısıyla insanların gerektiğinde yardım almak veya iş bulmak konusunda başvurabilecekleri bir çeşit sosyal sermaye olarak değerlendirilecek olan bu sosyal ilişkiler ağı, zaman içinde göç kaynaklı eden ülkedeki diğer sosyal katmanlara da yayılmakta ve böylelikle göç hareketi sınırsız bir şekilde sürdürülmektedir (Abadan-Unat, 2006: 34). Bu etkileşimlerin oluşturduğu ağlar, göçmene geniş bir hedef ve faaliyet imkânı sunmakta, göçün maliyet ve riskini azaltarak kolaylaştırmakta ve aynı zamanda göç kanallarının kurumsallaşmasına ve süreklilik kazanmasına olumlu katkıde bulunmaktadır (Monica, 1989: 639).

Kurumsal teori, göçmen ağlarının kendilerini kurumsallaşma yoluyla devam ettirdiklerini iddia etmektedir. Buna göre göçmen ağlarının kurumsal kısmı, o ağı yöneten ve göçmenlerin göçe dair işlem ve maliyetlerini (göç edenin hane halkına gönderdiği gelirler gibi) azaltan kural ve normları temsil etmektedir. Kurama göre göçmen ağları, göçmenler açısından en etkili çözüm yolu değildir. Zira bir göçmenin yaşadıkları tüm ağı etkileyebilmekte ve bu çerçevede göçmen ağları potansiyel bir göçmen açısından bir avantaj olabileceği gibi tehditte olabilmektedir. Sosyal sermaye olarak adlandırılan kurumsallaşmış normlar sayesinde ayakta duran göçmen ağları, harici göçmen kurumları olarak adlandırılan, insan kaçakçılarından işe alım ajanlarına ve insani STK'lara kadar uzanan kurumlarca da tamamlanmakta ve göçün akışını sürdürmeye yardımcı olmaktadır (Hagen-Zanker, 2008: 17).

Birikim teorisi (veya *birikimli nedensellik teorisi*), göçün devamında nasıl zamanla yaygın hale geldiği konusuna odaklanır. Teoriye göre göçmen ağları, göçü etkileyen en önemli faktör olmakla birlikte meydana gelen göç kültürü, beşeri sermayedeki dağılım ve bazı işlerin sadece göçmenler tarafında yapılacak olması da göçü etkileyen unsurla arasındadır (Argon, 2000: 293). Sosyal ağlar göç ile genişler, göç yerel kültürün bir parçası olur ve göçü toplumun her kademesine daha erişilebilir hale getirir. Teoriye göre ne kadar göç olursa gelecek o kadar fazla göç olabilir. Ancak kuşkusuz göç süresiz olarak da devam etmeyecektir. Bir noktada göç ağları doymuş hale gelecek kaynak ülkede işgücü kıtlığı artacaktır. Bu noktada göç düşüşe geçmeye başlayacak ve genel göç eğrisi ter “u” şekline dönüşecektir (Hagen-Zanker, 2008: 18).

Göç sistemleri teorisi ise iki veya daha fazla ülkenin karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluşturduğu argümanına dayanır (Çağlayan, 2006: 82). Göç hareketleri, göçten önce var olan ilişkiler temelinde ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanmaktadır. Dolayısıyla teoriye göre uluslararası göç özellikle geçmişte sömürgeci olan devletlerle onların eski sömürgeleri arasında meydana gelmektedir. Sömürgecilik döneminde oluşturulan kültürel, mali, idari, ulaşım ve iletişimi kapsayan bağlar bu süreci kolaylaştıran etkenlerdir (Toksöz, 2006: 20). Göç sistemleri teorisi çerçevesinde geliştirilen

hipotezlerden biri, göç akımlarının ülkeler arasında ekonomik ve politik ilişkilerden kaynaklanması nedeniyle ülkelerin coğrafi anlamda yakınlığının bir öneminin olmayışıdır. Çünkü göç için fiziksel yakınlıktan ziyade siyasal ve ekonomik ilişkiler daha önemlidir. Fiziksel yakınlık, göç hareketlerini arttıran bir unsur olmamakla birlikte uzaklık da göç hareketlerine engel değildir. Bir diğeri, bir ülkenin birden fazla göç sistemine dâhil olabileceğidir. Ancak bu durum daha çok göç alan ülkeler açısından yaygındır. Teorinin diğeri bir hipotezi uluslararası ilişkilerde meydana gelen siyasal ve ekonomik değişimlerin göç sistemlerini de değiştirebileceğidir. Yani ülkeler, meydana gelen ekonomik ve toplumsal değişime tepki olarak bir sisteme üye olabilir veya bir sistemden çıkabilir (Massey vd., 1993: 454).

Dünyada ve Türkiye’de Göçe Dair İstatistikler

Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre dünya çapındaki uluslararası göçmen sayısı, geçtiğimiz on yedi yılda büyümeye devam etmiş, 2000 yılında 173 milyon olan göçmen sayısı, 2005’te 191 milyona, 2010’da 220 milyona, 2015’te 248 milyona ve 2017 yılında ise 258 milyona ulaşmıştır. 1980 yılında 100 milyonun altında ve neredeyse dünya nüfusunun %2.2’si kadarı göçmen durumundayken, 2000 yılına doğru gelindiğinde dünya çapındaki uluslararası göçmenlerin sayısı dünya nüfusuna göre daha hızlı artış göstermiştir. Bu daha hızlı büyüme oranı nedeniyle, göçmenlerin toplam nüfus içindeki payı 2000 yılında %2,8’den 2017 yılında % 3,4’e yükselmiştir. Dahası, yüksek gelirli ülkelerde 2000–2017 döneminde göçmen nüfusunun büyüme oranı, en yüksek düzeyde yılda % 2,9 olarak gerçekleşmiştir (UN, 2017:4).

BM verilerine göre yüksek gelirli ülkeler, tüm uluslararası göçmenlerin neredeyse üçte ikisine ev sahipliği yapmaktadır. 2017 yılı itibariyle, dünya çapındaki tüm uluslararası göçmenlerin % 64’ü (165 milyon uluslararası göçmene eşittir) yüksek gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Dünyadaki göçmenlerin % 33’ü ise (ya da 92 milyonu) orta ya da düşük gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Bunlardan 81 milyonu orta gelirli ülkelerde ve 11 milyon düşük gelirli ülkelerde ikamet etmektedir (UN, 2017:4). Tüm bu veriler, kayıt dışı göç ve ikinci veya üçüncü kuşakları kapsamamaktadır. Ayrıca pek çok ülkede yaşanan iç göçler

dolayısıyla oluşan hareketlilik de bu veriler kapsamında değildir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün göç edenlerin yaş kompozisyonuna ilişkin olarak geçmişle bugünün önemli değişimler içerdiğini bildirdiği 2014 raporunda dünya çapında göçmenlerin yaş dağılımının değiştiği tespit edilmektedir. Raporda, 1990-2013 yılları arasında 30 yaş altı göçmenlerin payı %39' dan %32' ye düşerken, 30-59 yaş arasındaki göçmenlerin payının ise %44' ten %52' ye yükseldiği belirtilmektedir (ILO, 2014: 184).

Diğer taraftan göçmen hareketliliğinin orijin ülkeleri de zamanla çok hızlı ölçüde çeşitlenmiş ve coğrafi ve tarihsel yakınlık modellerinin yerine ekonomik ve güvenlik endişelerine bağlı unsurlar çok daha tartışılır olmuştur. BM verilerine göre 2000-2017 yılları arasında uluslararası göçün en fazla artış kaydettiği orjin bölgesi Asya kökenli uluslararası göçmenlerde görülmektedir (40,7 milyon). Bunu Afrika'dan (14,7 milyon), Latin Amerika ve Karayipler'den (12,9 milyon), Avrupa'dan (11.6 milyon), Kuzey Amerika'dan (1.2 milyon) ve Okyanusya'dan (700.000) kaynaklı göçmen nüfusu izlemiştir (UN, 2017:9).

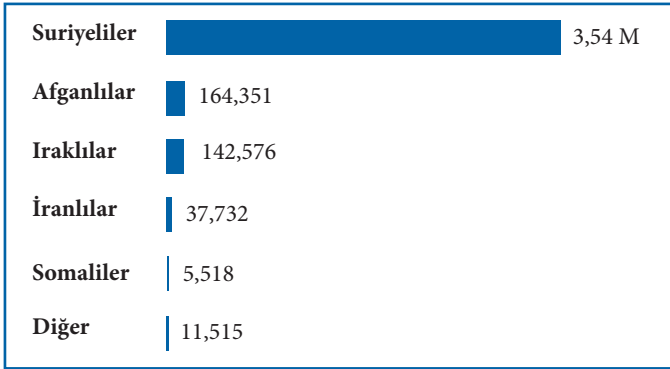
2017 yılında, dünyadaki tüm uluslararası göçmenlerin % 50'sinden fazlası sadece on ülkede ya da bölgede yaşıyorken, yirmi ülke ya da bölge, küresel göçmenlerin yüzde 67'sine ev sahipliği yapmaktadır. En fazla uluslararası göçmen, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde yaşamakta ve sayısı dünya toplamının yüzde 19'una eşittir (50 milyon). Göçmenlere ev sahipliğinde ABD'den sonra sırayı Suudi Arabistan, Almanya ve Rusya Federasyonu izlemektedir (her biri yaklaşık 12 milyon). Ardından Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda (yaklaşık 9 milyon) ve Birleşik Arap Emirlikleri gelmektedir (8 milyon). Uluslararası göçmenlerin dünyadaki yirmi en büyük hedef ülkesinden dokuzu Asya'da, ikisi Avrupa'da, ikisi Kuzey Amerika'da, biri de Afrika ve Okyanusya'da bulunmaktadır (UN, 2017: 6).

Uluslararası sınırlar boyunca küresel ölçekte zorla yerinden edilme düzeyi yükselmeye devam etmiş, 2016 yılı sonunda, dünyadaki toplam mülteci ve sığınmacı sayısının 25.9 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu rakam, tüm uluslararası göçmenlerin %10,1'ini temsil etmektedir. Gelişmekte olan bölgeler dünya mültecilerinin ve sığınmacıların % 82.5'ine ev sahipliği yapmaktadır.

2016 yılında Türkiye, yaklaşık 3.1 milyon mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ve en büyük mülteci nüfusunu barındıran ülkedir. BM verilerine göre 2000 yılından bu yana mülteci nüfusunun en fazla arttığı ülke olarak Türkiye gösterilmekte ve Türkiye'nin 2017 yılında üç milyondan fazla mülteciyi ağırladığı ifade edilmektedir (UN, 2017: 7).

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) Türkiye Temsilciliği tarafından yayınlanan istatistiklere göre, 4 milyona yakın mülteciyi barındıran Türkiye 2018 yılında da dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaya devam etmiştir.

Grafik 1. Türkiye'de Sığınmacı / Mülteci Nüfusu (Ağustos-2018)

Kaynak: UNHCR, 2018

Grafikte de görüldüğü gibi Suriyeliler, Türkiye'deki mülteciler içerisinde en yüksek orana (%91) sahip yabancılarıdır. Afgan, Irak ve İranlılar, Türkiye'de yer alan diğer sığınmacı/mülteciler arasındadır. Türkiye'deki toplam mültecilerin yaklaşık %50'si dört ilde kayıtlıdır. Bu iller, İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa'dır. %60'ı erkek olan Türkiye'deki mültecilerin yaklaşık dörtte biri de 15-24 yaş arasındadır (UNHCR, 2018).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)'nin verilerine göre (14 Mart 2019) Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 3.646.889 kişiye ulaşmıştır. Bu rakam Türkiye ve bölgedeki diğer ülkelerde yer alan tüm Suriyeli sığınmacıların (5.625.611) %64,8'ine denk gelmektedir. Türkiye'deki sığınmacı/mültecilerin büyük bir

kısmını oluşturan Suriyelilerin sadece 141.136'sı geçici barınma merkezinde yaşıyor olmalarına rağmen, büyük çoğunluğu (3.505.753 kişi) bu merkezlerin dışında yaşamaktadır. Buna göre kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı 2018'in başından bu yana 86 bin 624 kişi azalmıştır (GİGM, 2019).

GİGM verilerine göre geçici koruma altına alınan kayıtlı Suriyelilerin Türk nüfusuna oranı, ülke genelinde %4,44'tür. Yani Türkiye'de her 100 kişiden 4,4'ü Suriyelidir. Suriyelilerin Türk nüfusuna oranla en yoğun yaşadığı il %80,53 ile Kilis, yoğunluğun en az olduğu şehir ise %0,02 oran ile Artvin'dir.

Tablo 1. Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı - Mart 2019

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.978.313	1.668.576	3.646.889
0-4	258.180	241.149	499.329
5-9	260.017	244.426	504.443
10-14	202.466	187.526	389.992
15-18	149.512	123.652	273.164
19-24	321.230	229.989	551.219
25-29	208.987	147.891	356.878
30-34	172.934	126.217	299.151
35-39	122.508	96.070	218.578
40-44	80.964	71.131	152.095
45-49	59.981	57.043	117.024
50-54	48.680	46.318	94.998
55-59	33.941	34.078	68.019
60-64	23.841	24.396	48.237
65-69	15.822	16.294	32.116
70-74	8.985	9.570	18.555
75-79	5.058	6.238	11.296
80-84	2.800	3.501	6.301
85-89	1.565	2.024	3.589
90+	842	1.063	1.905

Kaynak: GİGM, 2019.

GİGM istatistiklerine göre Türkiye'deki sığınmacı/mülteci nüfusun %91'ini oluşturan Suriyeli sığınmacıların %45,6'sını, 0-18 yaş grubuna ait kişiler oluşturmaktadır. Oranın yüksekliği, bu gruba ait kesimin Türkiye'de

eğitim sorununu gündeme getirmekle birlikte kayıt dışı ve çocuk istihdamı sorununa da yol açabilme ihtimalini göstermektedir. İstatistiklere göre kayıtlı Suriyelilerin ortalama yaşı 22,7 iken, Türkiye nüfusunun 2018 verilerine göre ortalama yaşı ise 31,7'dir. Tabloda Suriyeli erkeklerin sayısının Suriyeli kadınların sayısından 309 bin 737 kişi fazla olduğu görülmektedir. Erkek-kadın sayısı arasındaki en büyük fark ise 91 bin 241 kişi ile 19-24 yaş aralığındadır. Yaş sayısının artmasıyla bu farkın azaldığı ve 55 ve üzeri yaş aralıklarında kadınların sayısının erkeklerden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Suriyeli sığınmacılar içerisinde çalışma çağındaki kişilerin (19-54 yaş) oranı ise %49'dur. Bu oranlarla Türkiye'de bulunan Suriyelilerin 0-54 yaş arası nüfusu, toplam Suriyelilerin %94'üne denk gelmektedir. Bu da Türkiye'deki sığınmacı/mültecilerin önemli bir kısmını oluşturan Suriyeli yabancıların, genç ve çalışma çağında olan bir nüfus yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

UNHCR'ye göre, 2018'in ilk altı aylık dönemi itibarıyla, resmi eğitim programlarına 600.000'den fazla Suriyeli çocuk kayıt edilmiştir. Bu rakam, bu yaş grubu çocukların % 62,5'ini temsil etmektedir. Kayıt oranının bu düzeyde gerçekleşmesi, yoksulluğun eğitime erişimde önemli bir engel olmaya devam ettiğini göstermektedir. Dahası eğitime daha fazla erişim sağlamada kaydedilen ilerlemeye rağmen, kayıtlı öğrencilerin sadece 350.000 kadar çocuk ve ergenin okula devam ettiği anlaşılmaktadır. Yaşına ve kayıt oranlarına bakıldığında, bu okul dışı çocukların çoğunun 10 ile 18 yaşları arasında olduğu görülmektedir (UNHCR, 2018).

Dünya genelinde yaşları büyüdükçe okula gitmeyen çocuk sayısının oransal olarak arttığını belirten UNHCR'ye göre ilkokula giden sığınmacı ve mülteci çocukların neredeyse üçte ikisi ortaöğretime devam etmemektedir. 20.000'den fazla Suriyeli öğrencinin 2018 yılında Türk üniversitelerinde yükseköğretim programlarına kayıt yaptırdığı belirtilen istatistiklerde, dünya genelinde yükseköğretime kayıt olma oranının %37 olduğu, mülteci çocukların yalnızca yüzde birinin bu fırsata sahip olabildiği ve bu sayının da üç yıldır değişmediği vurgulanmaktadır (UNHCR, 2018).

Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Sığınmacı / Mültecilerin Çalışma Hakları Türkiye İşgücü Piyasasının Temel Dinamikleri

Türkiye İstatistik Kurumu’na (TÜİK) göre, Haziran 2018 itibarıyla Türkiye nüfusunun 15 ve üzeri yaş dilimi, 60.626.000 kişiden oluşmaktadır. Bu sayının 32.629.000’lik kısmını, istihdam edilenler ve işsizler dâhil olmak üzere işgücü kapsamındaki kişiler teşkil etmektedir. İşgücü kapsamındaki 29.314.000 kişi istihdam edilmekteyken, 3.315.000 kişinin işsiz olduğu görülmektedir (TÜİK, 2018).

Tablo 2. Türkiye’de Yıllara Göre Nüfusun İşgücü İstatistikleri

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)
2005	48 356	21 691	19 633	2 058	44,9	9,5
2006	49 275	21 913	19 933	1 980	44,5	9,0
2007	50 177	22 253	20 209	2 044	44,3	9,2
2008	50 982	22 899	20 604	2 295	44,9	10,0
2009	51 833	23 710	20 615	3 095	45,7	13,1
2010	52 904	24 594	21 858	2 737	46,5	11,1
2011	53 985	25 594	23 266	2 328	47,4	9,1
2012	54 961	26 141	23 937	2 204	47,6	8,4
2013	55 982	27 046	24 601	2 445	48,3	9,0
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	50,5	9,9
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	51,3	10,3
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	52,0	10,9
2017	59 894	31 643	28 189	3 454	52,8	10,9
2018*	60 626	32 629	29 314	3 315	53,8	10,2

Kaynak, TÜİK, 2018 (İşgücü İstatistikleri)

(*) 2018 Yılı Haziran ayı verisidir.

İşgücü 2018 yılı Haziran döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 675 bin kişi artarak 32 milyon 629 bin kişi, işgücüne katılım oranı ise %53,8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemler için yapılan kıyaslamalara göre;

erkeklerde işgücüne katılma oranı 0,4 puanlık artışla %73,4, kadınlarda ise 0,5 puanlık artışla %34,6 olarak gerçekleşmiştir. Çalışma çağındaki 15-64 yaş grubunun işgücüne katılım oranı %59,2, bu yaş grubunda erkeklerin işgücüne katılım oranı ise %79,4 iken kadınların %38,8 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca istihdam edilenlerin sayısı 2018 yılı Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 611 bin kişi artarak 29 milyon 314 bin kişi, istihdam oranı ise 0,4 puanlık artış ile %48,4 olarak gerçekleşmiştir.

Haziran 2018 döneminde resmi genel işsizlik oranı %10,2, erkeklerde işsizlik oranı %8,7 iken kadınlarda aynı oran %13,2 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde tarım dışı işsizlik oranı %12,1 olarak tahmin edilirken, genç nüfusta (15-24 yaş) işsizlik oranı %19,4 olarak gerçekleşmiştir. 15-64 yaş grubunda ise bu oran %10,4 olarak gerçekleşmiştir. Genç işsizliğin önemli ölçüde yüksek ve genel işsizlik oranının üzerinde olması, işgücünün çoğunluğunun genç olduğu Türkiye'de işsizliğin yapısal bir sorun teşkil ettiğini göstermektedir. Ayrıca Türkiye'deki sığınmacı ve mültecilerin önemli bir kısmını oluşturan Suriyelilerin %23'ünün 15-24 yaş grubu genç nüfusa sahip olduğu düşünüldüğünde Türkiye'deki işgücü piyasasının sığınmacı ve mültecilerden etkilenmemesinin mümkün olmadığı anlaşılabacaktır.

Haziran 2018 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,7 puan azalarak %34, tarım dışı sektörde kayıt dışı çalışanların oranı ise bir önceki yılın aynı dönemine göre değişim göstermeyerek %22,4 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de toplam istihdamın önemli bir oranı kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu sektör ise tarım sektörüdür. TÜİK'e göre tarımdan sonra kayıt dışı istihdamın en yüksek olduğu alan sırasıyla inşaat sektörü ve ardından hizmet sektöründeki otel ve restoranlar olduğu görülmektedir. Kayıt dışılığın en düşük olduğu sektör ise sanayi sektörüdür. 2018 Yılı Haziran ayı itibarıyla Türkiye'de istihdam edilen 29.314.000 kişinin sektörlere göre dağılımına bakıldığında, %19,2'si tarım, %19,6'sı sanayi, %7,2'si inşaat, %54'ü ise hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı

Yıllar	Toplam (Bin kişi)	Tarım (%)	Sanayi (%)	İnşaat (%)	Hizmetler (%)
2005	19 633	25,5	21,6	5,6	47,3
2006	19 933	23,3	21,9	6,0	48,8
2007	20 209	22,5	21,8	6,1	49,6
2008	20 604	22,4	22,0	6,0	49,5
2009	20 615	23,1	20,3	6,3	50,4
2010	21 858	23,3	21,1	6,6	49,1
2011	23 266	23,3	20,8	7,2	48,7
2012	23 937	22,1	20,5	7,2	50,2
2013	24 601	21,2	20,7	7,2	50,9
2014	25 933	21,1	20,5	7,4	51,0
2015	26 621	20,6	20,0	7,2	52,2
2016	27 205	19,5	19,5	7,3	53,7
2017	28 189	19,4	19,1	7,4	54,1
2018	29 314	19,2	19,6	7,2	54,0

Kaynak, TÜİK, 2018 (İşgücü İstatistikleri)

(*) 2018 Yılı Haziran ayı verisidir.

2018 yılı Haziran ayı itibarıyla Türkiye’de istihdam edilen 29.314.000 kişinin %67,6’sı ücretli veya yevmiyeli olarak istihdam edilmekte, %16,9’u kendi hesabına çalışırken, %4,4’ü işveren olarak, %11,1’i ise ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır (TÜİK, 2018).

Tablo 4. Türkiye’de İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu (Bin kişi)

Yıllar	Toplam	Ücretli veya yevmiyeli	İşveren	Kendi hesabına	Ücretsiz aile işçisi
2014	25 933	17 125	1 173	4 479	3 155
2015	26 621	17 827	1 175	4 468	3 150
2016	27 205	18 377	1 239	4 536	3 053
2017	28 189	18 960	1 279	4 815	3 134
2018*	29 314	19 824	1 289	4 954	3 246

Kaynak, TÜİK, 2018 (İşgücü İstatistikleri)

(*) 2018 Yılı Haziran ayı verisidir.

Türkiye’de Sığınmacı ve Mültecilerin İstihdamında Hukuksal Boyut

Özellikle Suriyeli yabancıların Türkiye’ye olan göç akınının önemli ölçüde artmaya başladığı 2011 yılı Mart ayından bu yana sığınmacı ve mültecilerin çalışma hakları ve ekonomide istihdamı en fazla tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Göç eden topluluk ile göç akınına uğrayan yerel halkın en fazla tedirginlik duydukları hususlardan biri; göç edenler için kendi hayatlarını idame ettirebilecek sürekli ve güvenli bir iş ortamı sağlamak, göç alan yerel halk için ise iş piyasasındaki arz artışı nedeniyle ucuz işgücü ile rekabet etmek ve belki de kendi işini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktır. Göç, kendisi ile birlikte ekonomide bir taraftan göç eden kesimin içinde bulunduğu şartlar dolayısıyla işgücü maliyetlerini aşağı çeken düşük ücret düzeyinde emek arz kaynağının genişlemesi ile diğer taraftan yeni ekonomik faaliyet alanlarının doğuşu ve ekonomide tüketim harcamalarındaki artış ile ekonomik canlanmayı meydana getiren özel bir konu haline gelmiştir.

Türkiye’deki sığınmacı ve mültecilerin önemli bir kısmını (%91) oluşturan Suriyelilerin kendi hayatlarını kendilerinin karşılaması için çalışmaları ve Türkiye’de üretim ve tüketime katkıda bulunmaları gün geçtikçe önemli bir ihtiyaca dönüşmektedir. Burada asıl önemli olan haksız rekabetin, kaçak çalışmanın emek sömürsünün önlenmesi ve aynı zamanda yerel halkın somut endişelerinin giderilmesinin aynı anda sağlanabilmesidir (Erdoğan, 2015: 82).

28 Temmuz 2016 tarihinde kabul edilen *Uluslararası İş Kanunu*, tasarı olarak hazırlanan metninde, kanunun gerekçesi olarak Türkiye'ye çalışma amacı ile gelen yabancılar için düzenlenen *4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'un*, özellikle işverene önemli mali yükümlülükler yüklediği, ülkeye yasal yollardan giren yabancıların niteliği ile çalıştığı sektör açısından farklı uygulamalara izin vermediği belirtilmektedir. Esneklik sağlamayan yapısı nedeniyle, yabancıları düşük vasıflı işlere yönlendirmesi bunun da kayıt dışılık sorununu beraberinde getirdiği için sığınmacı ve mülteciler için uygulanmasının mümkün olmadığı belirtilen ilgili kanunun ayrıca, Türkiye'de nitelikli ve vasıflı yabancı işgücünün istihdamında artış sağlamanın ülkemiz işgücü piyasasında giderek bir gereklilik arz etmesi nedeniyle, bu kişilerin çalışma izin şartlarında yeniden düzenlemeler yapılmasının zorunlu hale geldiği ifade edilmektedir (TBMM, 2018).

2013 yılında kabul edilen YUKK'nin 91. Maddesi "Geçici Koruma" statüsünü tanımlamış ve Geçici Koruma kapsamındaki kişilerin hak ve yükümlülüklerinin Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda "*Geçici Koruma Yönetmeliği*", 22 Ekim 2014 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikle Geçici Koruma statüsünden yararlanan "*yabancılara sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal yardım ve hizmetler ile tercümanlık ve benzeri hizmetler*"in sağlanabileceği düzenlenmiştir.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin, "İş Piyasasına Erişim Hizmetleri" başlıklı 29. Maddesinde, "*Geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlığın görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca belirlenir*" hükmü yer almaktadır.

Bunların dışında 2016 yılında alınan yeni hukuki kararlarla yabancıların Türkiye'deki istihdamı için yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bunlardan birisi, 15 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe giren "*Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*"tir. Bu yönetmelikle ülkemizde geçici koruma sağlanan yabancılar en az 6 ay Türkiye'de kayıtlı olarak bulunmaları kaydıyla, kalma izni verilen illerde çalışma iznine başvuru imkânı sağlanmaktadır. 26 Nisan 2016 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "*Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Ve Uluslararası Korunma Statüsü Sahibi*

Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik”, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahibi sayılan yabancıların Türkiye’de çalışmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemek için çıkarılmıştır. Ayrıca, yabancıların kayıt dışı çalışmalarının önlenmesi, yerli-yabancı işgücü dengesi kurularak, nitelikli yabancı işgücünden de yararlanılmasını öngören “6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu” 13 Ağustos 2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de son dönem artış kaydeden göç ile gelen Suriyelilerin istihdamını düzenleyen ve çalışma izninin alınmasını Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)’nin yetkisine veren 15 Ocak 2016 tarihli Yönetmeliğe göre çalışma izni ve istihdam kotası şu şekilde düzenlenmiştir;

Çalışma izni;

- Yabancıнын geçici koruma kapsamında olduğunu belirten geçici koruma kimlik belgesinin/yabancı tanıtma belgesinin ve yabancı kimlik numarasının olması gereklidir.
- Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvuruda bulunabilir.
- Geçici koruma sağlanan yabancılarla her seferinde en fazla 1 (bir) yıl süreli çalışma izni verilecektir.
- Başvuru, yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet üzerinden yapılacaktır.
- Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olan ve geçici koruma kapsamında bulunanlar çalışma izninden muafırlar. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacaklar il valiliğine başvuru yapacaktır.
- Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılarla il ve kota sınırlaması getirilebilecektir.
- Bakanlığa çalışma izin başvurusu için; sağlık meslek mensuplarının Sağlık Bakanlığından, eğitim meslek mensuplarının ise Milli Eğitim Bakanlığından veya Yükseköğretim Kurulu Başkanlığından ön izin almaları gerekir.

- Geçici koruma sağlanan yabancılara yasal olarak belirlenen asgari ücretin altında bir ödeme yapılamaz.

İstihdam Kotası;

- Geçici koruma sağlananların sayısı işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının % 10'unu geçemez.
- Toplam çalışan sayısı 10'dan az olan işyerlerinde, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancıнын çalışmasına izin verilebilir.
- Çalışma izni başvurusu tarihinden önceki dört haftalık süre içerisinde yabancıнын çalıştırılacağı işi yapacak aynı nitelikte Türk vatandaşı bulunmadığının belgelendirilmesi halinde istihdam kotası uygulanmayabilir.

Türkiye'de Yabancıların ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma Durumları ve Görüşler

Özellikle Suriyeli mülteci akının başlamasıyla Türkiye'nin göç rejimi ve yönetimi köklü bir şekilde değişmiştir. YUKK, bu kanuna dayalı çıkartılan *Geçici Koruma Yönetmeliği* ve *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*, gerçekleştirilen yeni hukuksal düzenlemeler olarak belirtilebilir. Bu türde yapılan yasal düzenlemelerin yanında özellikle kamplar dışında yaşayan önemli sayıda sığınmacı için işgücü piyasasında kayıt dışı çalışmak, hayatta kalmak için adeta bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nedenle son yıllarda Türkiye'de birçok sektörde başta Suriyeliler olmak üzere yabancıların istihdamları giderek artmaktadır. Suriyelilerin işgücü piyasası ve istihdam içindeki varlığı Türkiye işgücü piyasasında hem ücret seviyelerini hem de çalışma koşullarını belirler hale gelmiştir.

Türkiye'de çalışmak isteyen yabancılar çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almak zorundadır. Çalışma izni ÇSGB tarafından verilmektedir. Bakanlığa yapılacak çalışma izni başvuruları bir işyeri veya işletme üzerinden işveren tarafından yapılmaktadır. Yabancıların istedikleri herhangi bir işyerinde çalışabilmesine imkân veren bir izin sistemi mevcut değildir. Bir yabancı, işveren olmaksızın kendisi çalışma izni başvurusunda bulunamamaktadır.

ÇSGB ve GİGM'nin verilerine göre;

Tablo 5. Yıllara Göre Yabancılara Verilen Çalışma ve İkamet İzin Sayısı

Yıl	Çalışma İzin Sayısı Toplam*	İkamet İzin Sayısı Toplamı**
2011	17.466	234.268
2012	32.279	321.548
2013	45.823	313.692
2014	52.295	379.804
2015	64.521	422.895
2016	73.549	461.217
2017	87.182	593.151

Kaynak: (*) ÇSGB, 2017. (**) GİGM, 2019.

Bu verilere göre 2017 yılında ikamet izni alanların %14,6'sı çalışma izni almıştır. Bu oran, 2011'de bu yana genelde artış eğilimindedir. 2011 yılında %7,46 olan bu oran, izleyen yıllarda, 2012'de %10,04, 2013'de %14,61, 2014'de %13,77, 2015'de %15,26 ve 2016 yılında da %15,94 olarak gerçekleşmiştir.

Diğer taraftan çalışma izni alanların uyruklarına göre 2017 yılı istatistiklerine baktığımızda;

Tablo 6. Uyruklara göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı (2017)

Uyruk	Kadın	Erkek	Toplam
Çin	286	4.002	4.288
Gürcistan	5.628	1.689	7.317
Kırgızistan	4.007	2.352	6.359
Özbekistan	2.032	433	2.465
Suriye	1.641	19.325	20.966
Türkmenistan	3.087	760	3.847
Ukrayna	4.640	1.120	5.760
Toplam	37.756	49.426	87.182

Kaynak: ÇSGB, 2017.

2017 yılında toplamda 87.182 çalışma izninin %24'ü Suriyeli yabancılara verilmiştir. Ayrıca 2017 yılında izin verilen yabancıların %43'ü kadınlar, %57'si ise erkekler oluşturmaktadır. Türkiye'de özellikle çalışma çağındaki yabancı nüfusun fazlalığı yabancıların istihdama açılmalarında çeşitli zorluklarla da karşılaşmalarının nedeni olarak değerlendirilebilir. Mevcut yasal çerçeve içinde mültecilerin, işletme başına toplam işgücünün %10'unu geçmemesi gereken resmi kotası ve mültecilerin kayıt oldukları şehirde istihdam edilmesi zorunluluğu gibi hususlar, istihdama yönelik daha geniş erişimi engellemektedir. Bunun yanında sadece Suriyeliler için dahi olsa çalışma çağındaki (19-54) 1,7 milyon düzeyinde Suriyeli sayısı ile karşılaştırıldığında, verilen çalışma izinlerinin sayısındaki düzey, Türkiye'de özellikle yabancılar dolayısıyla oluşan kayıt dışı istihdamı dolaylı da olsa göstermesi açısından son derece anlamlıdır.

Şu halde Türkiye'de bulunan başta Suriyeliler olmak üzere yabancı ve geçici koruma altındaki yabancıların Türk iş piyasasında özellikle vasıfsız iş gücü için bir arz potansiyeli oluşturduğu bir gerçektir. Bu durum, işverenler açısından olumlu karşılanmaktadır. Ayrıca bu kesim içerisinde işgücü nitelik açısından homojen bir dağılım göstermemekte, belirli vasıflara sahip yüksek eğitilmiş kişilerin varlığı, ülke ekonomisinin üretim gücünün artması açısından bir avantaj teşkil etmektedir. Türkiye'nin 18 ilinde 134 üstü düzey yöneticinin bulunduğu ekonominin çeşitli sektörlerinden işverenlerle gerçekleştirilen saha çalışmasında işverenler, Suriyeli mültecilerin genel olarak niteliksiz işgücü oluşturduklarını, bunun özellikle tarım, hayvancılık, imalat ve nitelik gerektirmeyen sanayi işletmelerinde ihtiyaç duyulan niteliksiz işgücü açığını kapatacak potansiyelde gördüklerini ifade etmişlerdir. Bazı işverenler ise bu durumu özellikle işyeri kapasitelerini artıracak, işletmeler ve kentler arası ekonomik rekabeti geliştirecek pozitif bir unsur olarak değerlendirmiştir. (Erdoğan ve Ünver, 2015:61). Çalışma, iş çevrelerinin, ancak ekonomik uyum sayesinde toplumsal uyumun sağlanacağına yönelik önemli bir düşüncesini de tespit etmektedir. Çalışmada yöneticilerin emek piyasasında çalışmama durumunun çok önemli bir güvenlik sorunu oluşturacağına dair uyarıları da oldukça dikkat çekicidir (Erdoğan ve Ünver, 2015:62).

Diğer taraftan Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların, özellikle vasıfsız işgücü piyasasında yarattıkları rekabet artışı, asgari ücretle çalışan yerli işçiler üzerinde işten çıkarma baskısı oluşturduğu da söylenebilir. Dünya Bankası'nın 2015 yılında yayımladığı araştırma raporunda (World Bank Group, 2015), Suriyeli işgücünün sosyoekonomik açıdan düşük seviyeli işlere yöneldiği ve istihdamdaki mültecilerin özellikle kayıt dışı ve kadın çalışanları işlerinden ettiği belirtilmektedir. Ancak bu durumun ücretlerde de düşmeye neden olduğu ifade edilen raporda, kayıt dışı sektörde her 10 mültecinin 7 Türk işçisini yerinden ettiği, bundan en fazla kadınlar ve eğitim düzeyi düşük olanların etkilendiği belirtilmektedir. Göçmenlerin öncelikli olarak kadın işgücü yerine istihdamı söz konusu olduğundan, yurtiçi mobilitede kadın işgücü öne çıkmaktadır. Rapor, kayıt dışı istihdam olanağını yitiren kadın iş gücünün okul eğitimine daha fazla ağırlık verdiği tespitini de yapmaktadır.

Çalışmada 2011-2014 yılları arasında kayıt dışı çalışan yerli halkın %5 kadarının işlerinin Suriyeliler tarafından devralındığı bilgisine de yer verilmektedir. Dolayısıyla rapor, Suriyelilerin buldukları illerde kayıt dışı istihdamı arttırdıklarını, yarı zamanlı işlerin Suriyelilerin istihdamı sonucunda azaldığı, bu işyerlerine talip olan yerli işçilerin ise istihdamının güçleştiği ve işgücü piyasasında nitelikli emek istihdamını teşvik ettiğini saptamaktadır.

Rapor Suriyelilerin istihdam edilmedikleri kayıtlı sektörü ise dolaylı olarak etkiledikleri ve kayıtlı sektörde her 10 mültecinin 4 yeni iş yarattığı ifade edilmektedir. Rapora göre Suriyeli göçmenler 2014 yılında Türkiye'de yabancılar tarafından kurulan şirketlerin %26'sının ya sahibi ya da büyük hissedarı durumundadırlar. Çalışmada, bunun sonucunda bu kişiler daha önce yerli iş gücü tarafından yapılan işlerin %1.2-1.4 oranında Suriyeliler tarafından yapılmaya başlandığı belirtilmektedir.

Diğer taraftan ILO'nun Suriyeli sığınmacıların Türkiye iş gücü piyasasına yönelik etkilerini yansıtan ve güncellenen çalışması (ILO, 2018), Türkiye'nin özellikle Suriyeli sığınmacıların emek piyasasına dâhil edilmesi zorluğu ile karşı karşıya olduğunu tespit etmektedir. Türkiye'nin Ocak 2016'da çıkardığı *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik* çalışmasının esnekliğe dayalı bir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi

adına olumlu bir adım olduğunu belirtmekle birlikte rapor, yabancıların kayıtlı ekonomiye entegrasyonun hala bir sorun olmaya devam ettiğini ifade etmektedir. Rapor Türkiye’de güçlü bir emek piyasası için oluşturulması gerekli mekanizmalar konusunda çeşitli tavsiyelerde bulunmaktadır. Özellikle mültecilerin işgücü piyasasına girmeleri, adil ve etkili işgücü göçü yönetişimi konusunda, başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere sosyal ortakların ve devlet kurumlarının kapasitelerinin artırılması gerekliliği ifade edilmektedir. Türkiye’de Suriyelilerin ve geçici koruma altındaki yabancıların işgücü piyasasına entegrasyonları için çeşitli projeler yürüten ILO’nun bu çalışmalar için şu ana kadar bir milyon doların üzerinde harcama yaptığı belirtilen raporda, Avrupa Birliği’nin 13,7 milyon dolar, Amerika Birleşik Devletlerinin ise 10 milyon dolar bu projelere fon sağladığı belirtilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Göç, ister gönüllü ister zorunlu olsun ülkelerin işgücü piyasaları üzerine etkisi kaçınılmazdır. Göçmenlerin, ev sahibi ülkede gerek ülke işgücü nüfusunun çalışmak istemediği alanlarda çalışmaya hazır ve gerekse düşük ücret düzeyi ile çalışmaya razı bir kesim olarak, emek piyasasını etkilememesi düşünülemez. Ancak göçmenlerin sadece güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalıştığını düşünmek de yeterli bir tespit olmaz. Küreselleşme göç hareketlerini, nitelikli-niteliksiz işgücü göçünün, beyin göçü, öğrenci göçü ve kadın göçünün yaygınlaşması ile çeşitlendirmiştir. Elbette bu farklı kesimlerin işgücü piyasası ile doğrudan bağlantıları söz konusudur. Dolayısıyla göçün bir ülkede işgücü piyasasını nasıl etkilediği ve göçmenlerin işgücü piyasasında yaptıkları işlerin ve çalışma koşullarının neler olduğu, göç çalışmalarında incelenmesi gerekli önemli bir alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’nin, coğrafi açıdan komşusu olduğu bölge ve ülkelerde meydana gelen çatışma ve huzursuzluklardan olumsuz etkilenen ve yaşadıkları topraklardan ayrılmak durumunda kalan bölge halkının Türkiye’ye göçü ile oluşan sosyo-ekonomik değişimi, Türkiye işgücü sektörü açısından incelemektir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada gerçekleştirilen saha araştırmasında tarama modeli kullanılmıştır. Geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle ortaya koymaya çalışan bir yaklaşım olarak tarama modeli; olay, birey ya da nesneyi değiştirme ve etkileme çabası içerisine girmeden kendi koşullarında var olduğu şekliyle anlama çabasına yöneliktir (Karasar, 2009:77). Bu modelde kullanılan veri toplama aracı ise anket uygulamasıdır. Göç ve uyum konularıyla ilgili literatür taraması ve alanda gerçekleştirilen araştırmalar incelenerek çalışmanın amaçları doğrultusunda bir anket formu hazırlanmıştır. Likert tipli olmayan anket çalışmasının tarafı, Türkiye'deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi Sığınmacılardır.

Anket sorularının oluşturulmasında alanda özellikle son dönem Suriyeli mülteciler üzerinde, yapılandırılmış/yarı yapılandırılmış ve derinlemesine (yüz-yüze) görüşme tekniği ile yapılan saha araştırması ve anket çalışmalarında kullanılan sorular incelenmiştir. Saha genişliği ve ulaşılan göçmen çeşitliliği ile bu çalışmanın amacı ile daha uyumlu olduğunu tespit ettiğimiz çalışmalar anket sorularının oluşturulmasında öncelikle ele alınmıştır. Bu kapsamda Deniz ve Etlan (2009), SGDD (2011), Apak (2014), Öztürkler ve Göksel (2015), Erdoğan (2015), Erdoğan ve Ünver (2015) ve AFAD (2017) çalışmalarında yapılan görüşme ve anket soruları ile bu sorulardan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Bu çalışmadaki anket soruları, konu ile ilgili incelenen çalışmalar tarafından tasarlanan ancak bu çalışmanın konu, kapsam ve sınırlılıklarına göre yeniden biçimlenen kategori ve ölçütlerle belirlenmiştir.

Anket soruları, öncelikle görüşülen kişilerin yaş, cinsiyet, medeni durumu, Türkiye'ye hangi ülkeden geldiği, çocuk sayısı, dili, eğitim durumu, dini, etnik kökeni, mezhebi gibi demografik (temel anahtar) bilgileri elde etmeye yöneliktir. Sonrasında ise beş ana başlık altında hazırlanan sorularla da çalışma alanı içeriği ile ilgili bilgi/verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu ana başlıklar şunlardır;

- Sosyo-Ekonomik bilgiler/veriler
- Toplumsal uyum ile algı ve yaklaşıma dair bilgiler/veriler

- Sosyal kabul ve uyuma dair bilgiler/veriler
- Devletten, yönetimden ve sosyal çevreden beklenti ve şikâyetlere ilişkin bilgiler/veriler
- Kalıcılık, uyum ve entegrasyon konusundaki izlenim ve beklentilere ilişkin bilgiler/veriler.

Anket, Türkiye'deki 26 ilde yaşayan 2526 adet sığınmacıya yönelik yapılandırılmış soru formu üzerinden yapılan görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Yapılandırılmış görüşme tekniği, temel olarak kişinin kendine ait bilgiyi belirli kategorilerle yanıtladığı anket çalışmalarına veya tutum ölçeklerine benzemektedir. (Wrag, 1994: 272). Yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasının en önemli avantajı birden fazla görüşmeci kullanıldığı takdirde görüşmeciler arasındaki farklılığı en aza indirmek (Patton, 2002: 287) ve anket çalışmalarında sıkça karşılaşılan boş bırakma ya da kullanılmaz nitelikteki yanıtların ortaya çıkma ihtimalini azaltmaktır (Gall, Borg ve Gall, 1996: 330).

Hazırlanan anket soruları çoğunlukla kapalı uçludur. Kapalı uçlu sorularda soruların araştırmacılar tarafından belirlenen belli cevapları bulunmakta ve katılımcı bu cevap seçeneklerinden birini tercih etmek zorunluluğu ile karşı karşıya bırakılmaktadır. Çalışmada kullanılan kapalı uçlu sorularla görüşmecinin hareket özgürlüğü mümkün olduğunca en düşük düzeyde tutulmakta, böylelikle anket sonu cevaplarının sayısallaştırılması ve denetiminin kolaylaştırılması sağlanmaktadır. Yapılandırılmış görüşme tekniği bu görünümüyle anket çalışmalarına benzer tarzda nicel veri sunmaktadır. Böylece ankette elde edilen sonuçlar analitik yöntemle yorumlanarak çeşitli sonuçlar elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bu sınırlılıklar içerisinde yapılandırılmış soru formu tekniği ile katılımcılara yöneltmek üzere yukarıda verilen ana başlıklar dâhilinde 55 adet soru hazırlanmıştır. Sorular, ankete katılanları sıkmamak ve en doğru bilgilere ulaşılmasını sağlamak adına çok uzun tutulmamıştır. Sorular, katılımcıların demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerini ortaya çıkarmaya, göç sonrası yabancılarla yerleşikler arasında oluşan sosyal ve ekonomik etkileşimi ölçmeye çalışmaktadır.

Anket formu üç dilde; İngilizce, Arapça ve Farsça olarak hazırlanmıştır. Hazırlanan anket formları ilk olarak 12 kişilik bir gruba pilot olarak uygulanmış, yapılan pilot uygulama sonucu ortaya çıkan eksiklikler ve fazlalıklar tespit edilmiş ve ankete son şekli verilmiştir.

Bu çalışmada ise yukarda kısıtları ve kategorize edilerek alanı belirlenen 55 sorudan, Türkiye işgücü sektörünün etkileşimini ortaya koymaya çalışan 11 sorunun (Ek-1) verisi kullanılmıştır. Bu verilerle çalışma, Türkiye'de göç sonrası oluşan sosyal ve ekonomik etkileşimin boyutlarını, emek piyasasına yönelik olarak ölçmeye çalışmaktadır.

Araştırma Modelinin Uygulama Alanı

Araştırmanın genel evreni Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşayan sığınmacı ve mültecilerdir. Bu evren içerisindeki örneklem ise anket uygulamasının gerçekleştirildiği 26 ildeki 2526 sığınmacıdır. Sığınmacı ve mültecilere yönelik anket uygulamasında zorunluluk olmadan isteyen sığınmacıya anket formu verilerek doldurulması yoluna gidilmiş, dolayısıyla uygulamada basit tesadüfi örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Anket uygulaması ile elde edilen bulgular ve yorumlar elbette Türkiye'deki tüm sığınmacıların değil, ankete katılanların durumlarını yansıtmaktadır. Ancak bulgular ve üzerinde yapılan analizler, Türkiye'deki tüm sığınmacıların genel durumları hakkında önemli ipuçları verdiği düşünülmektedir. Anket sonucu elde edilen veri ve bunlara bağlı yapılan değerlendirmeler, anketin yapıldığı tarih aralığı ile sınırlıdır. Ayrıca veriler ve yapılan değerlendirmelerin geçerliliğinin, katılımcıların doğru cevap vermelerine bağlı olduğu belirtilmelidir.

Veriler, SPSS 24.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmada analiz başlangıcında anket ile ilgili, özellikle likert tipli anketlerde uygulanan çeşitli kontrol mekanizmaları (faktör analizi, güvenilirlik analizi v.b.), bu çalışmadaki anketin likert tipli bir anket olmadığı için uygulanmamıştır. Bununla birlikte analiz başlangıcında örneğin kayıp/girilmeyen verilerin (missing value) var olup olmadıkları ve çaprazlama (crosstabs) ile anketin uygulandığı kişilerin yanlış/hatalı bilgi verip vermedikleri kontrol edilmiştir.

Çalışmada anket sonuçlarının analizleri çoğunlukla SPSS programında frekans (frequencies) ve çaprazlama (crosstabs) analizleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Frekans analizlerinin kullanılma nedeni, anket sorularının bu analiz yöntemine uygun olarak hazırlanmış olmasıdır. Diğer taraftan çaprazlama analizlerinin yapılma nedeni ise öncelikle yukarıda belirtildiği gibi likert tipli analizlerde yapılan çeşitli güvenilirlik testlerinin, bu araştırmada yapılamamasının getirdiği eksikliği gidermek içindir. Analiz başlangıcında, yapılacak olan çeşitli çaprazlamalarla elde edilen verilerin güvenilirliği test edilmiştir. Diğer taraftan çaprazlama ile birden fazla veri arasında ilişkinin kurulması sağlanarak katılımcıların verdikleri bilgilerden daha etkin sonuçlar çıkartmak mümkün olmaktadır.

Anket uygulamaları 01.03.2017 – 01.07.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uygulanmış anket formları elde edildikçe SPSS programına veri girişi çalışmalarına başlanmış, anket verilerinin girişi 2017 yılı Aralık ayı sonuna kadar zaman almış, bu tarihten sonra da program üzerinde istatistiksel veri analizleri ve değerlendirmelerine başlanmıştır.

Anketin uygulanış şekli, yukarıda özellikleri ve sınırlılıkları ifade edilen anket soruları, göçmenlerin çoğunluğunun kullandığı tahmin edilen üç dile (İngilizce-Arapça-Farsça) çevrilerek, göçmenlerin devamlı irtibatlı oldukları göç idaresinin illerdeki müdürlükleri vasıtasıyla uygulanması sağlanmış, göç idaresinin ilgili müdürlüğüne gelen katılımcıya, kullandığı dile hazırlanmış anket kâğıtları verilerek doldurması istenmiştir.

Anket, Türkiye genelini hedeflediği için bu genel kapsam içerisinde en fazla göçmene ulaşmanın yolunun, göç idaresinin illerdeki kurumları vasıtasıyla gerçekleştirilebileceği düşünülmüş ve tercih edilmiştir. Bu doğrultuda anket, gerek anketörler ile anket katılımcılarının dil farklılığı düşünülerek ve gerekse anketin kapsam alanının genişliği nedeniyle, uygulamanın anketörlerin ankete katılanlarla bizzat konuşarak anketin doldurması yerine, anket sorularının ilgili irtibat bürolarına gelen göçmenlere verilerek, bu kişilerin kendilerinin bizzat okudukları sorulara anket kapsamı içerisinde verilen cevap şıklarına bağlı olarak cevaplandırmaları istenerek uygulanmıştır.

Araştırma Bulguları: Anket Verileri ve Analizi

Temel Bulgular

Tablo 7. Anketin Yapıldığı İller

İller	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)	İller	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
Adana	55	2,2	Kahramanmaraş	274	10,8
Antalya	52	2,1	Niğde	51	2,0
Balıkesir	65	2,6	Ordu	31	1,2
Bilecik	235	9,3	Rize	50	2,0
Çorum	228	9,0	Tokat	45	1,8
Denizli	42	1,7	Trabzon	61	2,4
Edirne	55	2,2	Van	164	6,5
Eskişehir	36	1,4	Bayburt	53	2,1
Giresun	39	1,5	Batman	50	2,0
Gümüşhane	83	3,3	Şırnak	105	4,2
Isparta	53	2,1	Ardahan	23	0,9
İstanbul	520	20,6	Düzce	58	2,3
Kastamonu	49	1,9	Toplam	2526	100,0
Kayseri	49	1,9			

Türkiye genelinde 26 ilde anket katılımcılarının araştırmaya katıldığı anlaşılmaktadır. Bu iller daha önce de belirtildiği gibi özellikle seçilmiş ve belirlenmiş iller değildir. Bu araştırmaya destek veren Göç İdaresi ve uzmanlarının gerçekleştirebildikleri miktarları ifade etmektedir. Buna göre en fazla katılım %20,6 ile İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

Tablo 8. Cinsiyet Dağılımları

	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
Erkek	1495	59,2
Kadın	1025	40,6
Toplam	2520	99,8
Kayıp Değer	6	0,2
	2526	100,0

Katılımcıların %59,2'si erkek, %40,6'sı ise kadındır. Analiz sonrası 6 kayıta herhangi bir işaretleme yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu sayının anketör uzmanlarca kendisini erkek veya kadın olarak nitelendirmeyen kişileri temsil edebileceği ifade edilmiştir.

Tablo 9. Yaş Aralıkları

Yaş Aralıkları	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
18-25	511	20,2
26-35	1000	39,6
36-45	633	25,1
46-55	277	11,0
56 ve üstü	105	4,2
Toplam	2526	100,0

Tablo 10. Medeni Durumları

	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
Evli	1730	68,5
Bekâr	643	25,5
Dul	99	3,9
Boşanmış	54	2,1
Toplam	2526	100,0

Ankete katılanların yaş aralıklarına bakıldığında daha çok 26-35 yaş aralığına sahip kişiler oldukları görülmektedir. Ayrıca 2526 katılımcının %84,9'unun 18-45 aralığında olduğu yani katılımcılar arasında çalışma çağındaki nüfusun oldukça yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında, %68,5 evli olanlarının oranının oldukça yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 11. Geldikleri Ülkeler

Ülke	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
Suriye	1533	60,7
Irak	360	14,3
İran	292	11,6
Afganistan	270	10,7
Pakistan	1	0,0
Nijerya	7	0,3
Filistin	10	0,4
Mısır	2	0,1
Somali	4	0,2
Uganda	1	0,0
Diğer	46	1,8
Toplam	2526	100,0

Anket katılımcılarının gösterildiği tablodan, katılımcıların çoğunluğunun Suriye vatandaşı olduğunu, sonrasında ise Irak, İran ve Afganistan uyruklu sığınmacıların yer aldığını görmekteyiz. Diğer taraftan katılımcılara sorulan “Ne zamandır Türkiye’desiniz?” sorusuna %96,9’u yani neredeyse tamamının 5 yıl ve daha yakın zamanı ifade ettikleri görülmüştür.

Türk İş Piyasasına Yönelik Bulgular

Bu çalışmada, 26 il genelinde ve 2526 sığınmacı üzerinde gerçekleştirilen saha çalışması ile başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye’deki Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Başvuru Sahibi Sığınmacıların, Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısına yönelik etkilerinin araştırıldığı geniş kapsamlı çalışmanın bir kısım verileri kullanılmaktadır.

Günümüz şartlarında sığınmacı ve mültecilerin işgücü piyasasına katılımları, literatürde göç merkezli araştırmaların temel konularından

birisi haline gelmiştir. Literatürde sığınmacı ve mültecilerin emek piyasasına katılımlarında piyasanın bu kesime karşı çok fazla seçenek sunmadığı ve daha çok emek yoğun sektörlerin kendileri için uygun alanlar oluşturduğu ifade edilmektedir (Lewis vd., 2015: 583). Pazarlık güçlerinin sınırlı olması nedeniyle göçmenleri emek piyasasının en mahrum üyeleri olarak değerlendiren görüşler yanında sığınmacı ve mültecilerin emek piyasasında belirli sektörlerde sınırlandırıldıkları, bunun da o sektörde emek fazlalığı oluşturarak kayıt dışı ve hukuken korunmasız istihdamı arttırdığını ifade eden tespitler de söz konusudur (Çoban, 2018: 194-95). Ayrıca geleneksel göç alan ülkelerde kontrol edilemeyen göç akımlarındaki kontrolsüzlüğü, ekonomik durgunlukla eş güdüm içerisinde özellikle göçmenler içerisinde iş olanaklarını kısıtlayarak yerel halkla olan gerilimi ve dolayısıyla bu kesimin yoksulluğunu arttırdığı da yapılan tespitler arasındadır (Sirkeci, 2006: 33). Göçün tüm olumsuzluklarına rağmen, özellikle emek piyasasına yönelik olmamakla birlikte ekonomik düzeyde toplumlara dinamizm kazandıran önemli bir hareketlilik olduğunu belirten Ortaylı (2006), özellikle endüstrileşme sonrası göçün olmadığı toplumlarda toplumsal dinamizmin azaldığını ve toplumun yaşlanma sorunu ile karşı karşıya kalabileceğini ve hatta böylesi “*toplumların aslında ölmeye başladığını*” ifade etmektedir (Ortaylı, 2006: 19).

Bu çalışmada, literatürdeki vurgular esas alınarak Türkiye’deki sığınmacı ve mültecilerin emek piyasasına ilişkin, durumları, beklentileri ve karşılaştıkları sorunları anlaşılmasına çalışılacaktır. Çalışmada, Türkiye’nin sosyo-ekonomik yapısına yönelik etki analizinin yapıldığı saha araştırmasında kullanılan anket sorularından, Türkiye’deki işgücü piyasasına yönelik 11 sorudan (Ek-1) elde edilen veriler değerlendirilecektir.

Tablo 12. Türkiye'de En Fazla İhtiyaç Duyulan Seçenek

Seçenek	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
Paraya	1323	52,4
Ev için eşya-gıda	342	13,5
Halktan anlayış-sevgiye	278	11,0
Sakin bir hayata	203	8,0
Bir işte çalışmaya	375	14,8
Diğer	5	0,1
Toplam	2526	100,0

“Türkiye’de en çok neye ihtiyacınız olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar içerisinde, “Paraya” seçeneği %52,4 ile ilk sırada yer alırken, %14,8 oranında “Bir işte çalışmaya” seçeneği ikinci sırada yer almaktadır. Seçenekler arasında ilk sırada yer alan “Paraya” seçeneğini seçenlerin büyük bir kısmının, bir işte çalışmamanın getirdiği sıkıntı ile bu seçeneği işaretledikleri düşünülürse aslında sığınmacı ve mülteciler arasında bir işte çalışmamanın getirdiği maddi ve psikolojik etkinin çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

“Kendi ülkenizdeki mesleki durumunuz nedir?” sorusuna anket katılımcılarının %22,9’u, işçi olarak yanıt vermiş, bu soru ile ilgili diğer öne çıkan meslekler içerisinde ise zanaatkarlık, şoförlük, memurluk, ticaret erbabı ve öğretmenlik meslekleri yer almıştır. Ayrıca bu soruya katılımcıların %12,7’si öğrenci, %19,9’u ise ev hanımı olarak cevap vermiştir. Katılımcıların çoğunluğunun vasıfsız işçi kategorisinde olduğu ve Türkiye’de üretim sektörlerinde ilgi görmeyen pek çok vasıfsız iş için Suriyelilerin talep olacağı tahmin edilebilir. Bu durum Türkiye genelinde üretime yönelik birçok sektördeki firmalar tarafından üretim kapasitesini etkileyeceği düşüncesiyle Suriyeli işçilerin çalıştırılması olumlu karşılanmaktadır.

Tablo 13. Ülkelerindeki Meslek Durumları

Meslek	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
İşçi	578	22,9
Memur	137	5,4
Esnaf –Ticaretçi	107	4,2
Şoför	156	6,2
Ev Hanımı	502	19,9
Öğrenci	321	12,7
Zanaatkâr	183	7,2
Emekli	25	1,0
Öğretmen	89	3,5
Doktor	16	0,6
Mühendis	36	1,4
Bilg.Prog.	47	1,9
Aşçı	20	0,8
Araba Tamircisi	25	1,0
Satış Elemanı	44	1,7
Garson	41	1,6
Diğer	199	7,9
Toplam	2526	100,0

Katılımcıların “*Türkiye’deki iş durumunuz nedir?*” sorusuna verilen cevaplar, geldikleri ülkelerle göre aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 14. Türkiye'de İş Durumu (Çapraz Frekans)

		Türkiye'de İş Durumu							Toplam	Toplam İçindeki Payı %
		Devamlı çalışıyor (Katılımcı Sayısı)	Toplam İçindeki Payı %	Çalışmıyor (Katılımcı Sayısı)	Toplam İçindeki Payı %	Arada sırada / Günlük çalışıyor (Katılımcı Sayısı)	Toplam İçindeki Payı %			
		Geldikleri Ülkeler	Suriye	376	24,53	580	37,83	577	37,64	1533
Irak	25		6,94	215	59,72	120	33,33	360	14,25	
İran	10		3,42	151	51,71	131	44,86	292	11,56	
Afganistan	15		5,56	99	36,67	156	57,78	270	10,69	
Pakistan	1		100,00	0	0,00	0	0,00	1	0,04	
Nijerya	0		0,00	5	71,43	2	28,57	7	0,28	
Filistin	0		0,00	8	80,00	2	20,00	10	0,40	
Mısır	0		0,00	2	100,00	0	0,00	2	0,08	
Somali	1		25,00	2	50,00	1	25,00	4	0,16	
Uganda	0		0,00	0	0,00	1	100,00	1	0,04	
Diğer	7		15,22	20	43,48	19	41,30	46	1,82	
Total		435	17,22	1082	42,83	1009	39,94	2526	100,00	

Katılımcıların %42,8'i Türkiye'de henüz bir iş sahibi olmadıklarını ve çalışmadıklarını ifade ederken, %17,2'si tam zamanlı, %39,9'u ise arada sırada veya yarı zamanlı veya günlük yevmiyeli şekilde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

Türkiye gelen ve ankete katılan sığınmacılar içinde %60,7 gibi önemli bir orana sahip Suriyelilerin %24,5'i tam zamanlı çalışırken, %75,5'i ya çalışmamakta veya günlük yevmiyeli şekilde çalışmaktadır. Tablo 7'de çaprazlama ile elde edilen verilerden, hem katılımcıların ülkelere göre dağılımları yanında aynı zamanda Türkiye'de iş sahibi olup olmadıklarını, geldikleri ülkelere göre bir ayırım ile görmek mümkündür. Veriler, çalışabilir durumda ancak çalışmak için herhangi bir iş bulamayan bu denli yüksek oranlı mültecilerin, Türkiye'de özellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmaya hazır bir işgücü potansiyeli oluşturduğunu göstermektedir.

Katılımcılara “Çalışmıyor durumdaysanız nedeni nedir?” sorusuna, %36,7 oranında herhangi bir iş bulamadığı, %30,5 oranında kendi niteliğine uygun iş bulamadığı, %25,4 oranında çalışma izninin olmadığı ve %7,5 oranında ise iş aramaya gerek duymadığı cevabını vermiştir.

Tablo 15. Türkiye’deki Çalışma Durumları

	Katılımcı Sayısı	Toplam İçindeki Payı (%)
İşçi	820	56,5
Memur	21	1,4
Esnaf-Ticaretçi	31	2,1
Garson	70	4,8
Satış Elemanı	11	0,8
Araba Tamircisi	26	1,8
Doktor	5	0,3
Öğretmen	27	1,9
Bilg.Prog.	12	0,8
Mühendis	7	0,5
Şoför	13	0,9
Diğer	189	13,5
Serbest Meslek	213	14,7
Toplam	1445	100,0

Yukardaki tabloda, Türkiye’ye gelen ve ankete katılan sığınmacıların, “Türkiye de çalışıyor iseniz çalışma durumunuz nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlardan oluşan Türkiye’deki çalışma durumları gösterilmektedir. Çoğunluğu işçi olarak çalışan sığınmacıların garson, memur ve ticaretçi olarak da çalışma hayatında yer aldıkları görülmektedir. Özellikle tekstil gibi üretime dayalı sektörlerde çok sayıda vasıfsız eleman ihtiyacı, Türkiye’de emek arzı açısından Suriyelileri önemli bir faktör haline getirmektedir.

Çalışanlara yönelik sorulan “Nereye-kime bağlı çalışıyorsunuz?” sorusuna, çalışanların çoğunluğu (%50,5) özel girişimde, %38,4’ü kendi işinde, %11,1’i ise kamu sektöründe çalıştığını ifade etmişlerdir. Çalışanlara yönelik, “Çalıştığınız işyeri/alan, mesleki durumunuza (mesleki tecrübenize) uygun mu?” sorusuna, katılımcıların sadece %27’si evet, %46,8’i kısmen, %26,2’si ise hayır cevabını vermiştir.

Katılımcılardan çalışanlarla ilgili ücret düzeyinin memnuniyetini sorgulayan “Çalıştığınız işyerinden aldığınız ücretten memnun musunuz?” sorusuna evet diyenlerin oranı sadece %11,4 çıkmıştır. %44,8 oranında hayır, %43,8 oranında ise kısmen cevabı verilmiştir. Çalışma izninin alınabileceğini bilip bilmediklerinin sorulduğu, “Çalışma izni alabileceğinizi biliyor musunuz?” sorusuna ise büyük oranda (%60,3) hayır cevabı verilmiştir. Katılımcıların %32,1’i bu soruya evet derken, sadece %7,6’sı bu izne sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’de kayıt dışı çalışan yabancıların sayısındaki artışın emek sektörü açısından ucuz girdi ve yerli işgücünün çalışmak istemediği alanlarda istihdam artışı sağladığı, daha önce ele alınan Dünya Bankası raporunda da (World Bank Group, 2015) ifade edilmişti. Katılımcıların yarısından fazlasının çalışma izni konusunda bilgi sahibi olmaması ve bilgi sahibi olan %32,1’lik katılımcıdan çok daha az oranda (%7,6) katılımcının çalışma iznine sahip olması, yabancıların vasıfsız işgücü piyasasında rekabet artışı oluşturarak asgari ücretle çalışan yerli işçiler üzerinde işten çıkarma baskısı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların işyeri performansına göre “Devletin işgücü olarak sizi yeterli ölçüde değerlendirdiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna, %18,1 oranında hayır, %21,6 evet ve %60,4 oranında kısmen cevabı verilmiştir. Ankete katılanlara, “Çalıştığınız işyerinde diğer çalışanlarını size karşı yaklaşımları nasıl?” sorusuna çoğunluk olarak (%51,8) olumlu cevap verildiği, ancak %28,1 oranında katılımcının olumsuz yönde, %20,1 oranında da duyarsız olarak nitelediği durumla cevap vermiştir. Bu cevaplar emek piyasasında çalışan yabancılara karşı halkın büyük oranda olumsuz bir tepkisinin olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Sonuç

Türkiye’de yıllardır, örneğin enerji hatları konusunda Türkiye’nin jeopolitik konumunun önemini ortaya koyan hatta AB ile olan ilişkilerinde bu üstünlüğünü nasıl kullanması gerektiği yönünde çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bugün göç konusunda Türkiye’nin jeopolitik konumu, onun stratejik çıkarları konusunda kullanabileceği bir araçtan olmaktan öte, özellikle Suriye’den gelen göç akını dolayısıyla hem ekonomik ve hem de sosyolojik olarak çeşitli alanlarda mücadele etmesi gereken önemli bir sorun haline gelmiştir.

Son dönem Suriye’den gelen mülteci ve sığınmacılar, Türkiye’de hem ekonomik ve hem de toplumsal temelde birçok sıkıntı kaynağı oluşturabilecek potansiyeldedir. Aynı zamanda mülteci ve sığınmacılar sosyal zenginleşmenin ve ekonomik canlanmanın getirdiği olumlu yöndeki gelişmelere de kaynak olabilirler. Göçün hangi yönde etki doğuracağı, bu çalışma gibi alanda ve sahada yapılan araştırmalarla netlik kazanarak ülke yöneticilerinin konu ile ilgili alacağı karar ve politikaların oluşmasına katkı sağlayabilir.

Mart 2011’den bu yana Türkiye’de sığınmacı ve mültecilerin çalışma hakları ve ekonomide istihdamı en fazla tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. Zira göç eden topluluk ile göç akınına uğrayan yerel halkın en fazla tedirginlik duydukları hususlardan biri göç edenlerin sürekli ve güvenli bir iş ortamı sağlamak için talepte bulunmaları, göç alan yerel halk için ise emek piyasasındaki arz artışı nedeniyle ucuz işgücü ile rekabet etmek ve belki de kendi işini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmalarıdır.

Türkiye’de bulunan sığınmacı ve mülteciler arasında genç işsizliğin önemli ölçüde yüksek ve genel işsizlik oranının üzerinde olması, işgücünün çoğunluğunun genç olduğu Türkiye’de, yıllardır yapısal bir sorun olarak mücadele edilen işsizlik sorunun çok daha büyük bir sorun haline gelmesi demektir. Ayrıca Türkiye’deki sığınmacı ve mültecilerin önemli bir kısmını oluşturan Suriyelilerin %23’ünün 15-24 yaş grubu genç nüfusa sahip olduğu düşünüldüğünde Türkiye’deki işgücü piyasasının sığınmacı ve mültecilerden etkilenmemesinin mümkün olmadığı anlaşılacaktır.

26 ilde 2526 katılımcı ile gerçekleştirilen saha araştırmasında kullanılan 55 sorudan, sığınmacı ve mültecilerin emek piyasası ile ilgili cevaplarının alındığı 11 sorunun (Ek-1) analizinin yapıldığı bu çalışmada, elbette tüm sığınmacı ve mültecilerin durumlarının ortaya konması olanağı söz konusu değildir. Tüm alan çalışmalarında olduğu gibi bu çalışmada da örneklem üzerinde yapılan analizler söz konusudur. Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre;

- Ankete katılan sığınmacı ve mültecilerin büyük oranda Suriyelilerden oluştuğu,
- Ankete katılanların %84,9'unun 18-45 yaş aralığında olduğu yani katılımcılar arasında çalışma çağındaki nüfusun oldukça yoğun olduğu,
- Ankete katılanların çoğunluğunun emek piyasası açısından vasıfsız eleman düzeyinde olduğu ve çeşitli sektörlerde ilgi görmeyen pek çok vasıfsız iş için bir emek arz kaynağı teşkil ettikleri,
- Sığınmacı ve mülteciler arasında bir işte çalışmamanın getirdiği maddi ve psikolojik etkinin çok daha fazla olduğu,
- Katılımcıların büyük çoğunluğunun ya bir iş bulamadığı veya niteliğine uygun bir iş bulamadıkları anlaşılacakla birlikte dörtte bir oranında da çalışma izninin olmadığı,
- Ankete katılan sığınmacı ve mültecilerin çoğunluğunun (%82,7'sinin) düzenli ve devamlı bir işte çalışmadıkları ve dolayısıyla emek piyasasında bir arz fazlalığı oluşturdukları,
- Ankete katılanlar içinde önemli bir sayıya sahip Suriyelilerin çoğunluğunun (%75,5) ya çalışmamakta veya günlük yevmiyeli şekilde çalışmakta oldukları ve dolayısıyla Suriyeliler içinde Türkiye'deki kayıt dışı çalışan işgücünün önemli bir seviyede olduğu,
- Çalışanların çoğunluğunun (%50,5) özel girişimde, yani serbest piyasada geçici işlerde çalıştıkları,
- Emek piyasasında buldukları konumdan ve ortamdan memnun olmadıkları,

- Kendi ülkelerindeki emek piyasasındaki tecrübelerinin, Türkiye'de çoğunlukla tam olarak değerlendirebilecekleri iş alanlarında çalışmadıkları,
- Katılımcıların yüksek oranda ücret memnuniyetsizliğine sahip oldukları,
- Çalışan yabancılara işyerlerinde yerel halkın olumsuz bir tepkisinin olmadığı anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla saha araştırmasına katılan sığınmacı ve mültecilerin önemli bir kısmının, ekonomik olarak iyi durumda olmadıkları ve Türkiye'de emek piyasası açısından buldukları konumdan çoğunlukla memnun olmamalarına rağmen Türkiye için önemli bir alternatif işgücü arz kaynağı olabilecekleri görülmektedir. Ancak Türkiye, işsizliğin yüksek, güvencesiz çalışma biçimlerinin yoğun ve işçi kesimi arasında rekabetin fazla olduğu bir ülkedir. Buna bağlı olarak araştırma kapsamındaki mültecilerin en azından anketin yapıldığı dönemde geleneksel göçmen işçilerin yaşadıkları sorunları yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Ayrıca yapılan saha araştırması ile politika yapımcılarının son dönemde sayıları önemli ölçüde artan sığınmacı ve mültecilerin, Suriye'ye dönüşlerinin zaman alacağı gerçeğini de dikkate alarak, emek piyasasında değerlendirilmesine yönelik aldıkları mevzuat tedbirlerini, yerel halkın bu konudaki endişelerini de dikkate alarak esnetmeleri ve işgücü piyasasında daha verimli bir şekilde değerlendirilmesini sağlayıcı yönde geliştirmeleri gerektiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, Nermin, (2006), *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, Munise T., (2015), “Ücret Odaklı Uluslararası İşgücü Hareketliliğinin İşgücü Piyasalarına Etkileri”, *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 197-219.
- Apak, Hıdır, (2014), “Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği”, *Mukaddime*, 5 (2), 53-70.
- Arango, Joaquín, (2000), “Explaining Migration: A Critical View”, *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296.
- Bodvarsson, Örn B. and Hendrik Van den Berg, (2013), *The Economics of Immigration: Theory and Policy*, DOI 10.1007/978-1-4614-2116-0_2, New York: Springer Science and Business Media
- BMMYK Türkiye Temsilciliği, (1998), *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*, Ankara: Damla Matbaası.
- BMMYK Türkiye Temsilciliği ve T.C. İçişleri Bakanlığı E.G.M., (2005), *İltica ve Göç Mevzuatı*, Ankara: Başkent Matbaası.
- Castles, Stephan and Mark J., Miller, (2009), *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cohen, Robin, (1987), *The New Helots: Migrants in the International Division of Labour*, Aldershot: Gower Publishing Group.
- Çağlayan, Savaş, (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi,” *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17, 67-91.
- Çoban, Bilge, (2018), “Türkiye’de İşsizlik Profili Bağlamında Suriyeli Gençlerin İstanbul İşgücü Piyasasına Katılım Sorunları”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 56 (1), 193-216.
- ÇSGB, (2017), *2017 Çalışma Hayatı İstatistikleri*, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf> , (Er.Tar: 23 Mart 2019).

- de Haas, Hein., (2008), Migration and Development a Theoretical Perspective, Working Paper Presented for International Migration Institute, James Martin 21st Century School, University of Oxford, Paper 9, Oxford, <https://www.imi.ox.ac.uk/publications/wp-09-08/@@download/file>, (Er.Tar: 26 Şubat 2019).
- Deniz, Orhan, (2008), “Türkiye’nin Doğu Sınırı Ve Mülteci Sorunu”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı 2005-FED-B11 No.lu Proje Raporu, Van.
- Deniz, Orhan ve Erol Etlan, (2009), “Kırdan Kente Göç Ve Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Van Örneği”, Uluslararası İnsan Bilimler Dergisi, 6 (2), 472-499.
- Develi, E.Selman, (2017), “21. Yüzyılda Göç Olgusu: Uluslararası Göç Teorilerinin Ekonomi Politikası”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, (Göç Özel Sayısı), 1343-1353.
- Ela Özcan, E. Deniz, (2016), “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, İş ve Hayat Dergisi, 2(4), 183 – 215.
- Erdoğan, M.Murat, (2015), Türkiye’deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan M.Murat ve Can Ünver, (2015), Türk İş Dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ankara.
- Ergüven, N.Sarp ve Beyza Öztüranlı, (2013), “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62 (4), 1007-1061.
- Gall, Meredith D., Walter R. Borg, Joyce P. Gall, (1996), Educational Research: An Introduction, White Plains, New York: Longman Publishing.
- Gezgin, Mehmet F., (1991) “İşgücü Göçü Teorileri”, Sosyoloji Konferansları Dergisi, 23, 31-50.
- GİGM, (2018), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <http://www.goc.gov.tr/>, (Er.Tar: 01 Ekim).
- GİGM, (2019), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713/, (Er.Tar: 23 Mart).

- Gurieva, Lira K. and Aleksandr V. Dzhiyev, (2015), "Economic Theories of Labor Migration", Mediterranean Journal of Social Sciences, MCSER Publishing, 6(6), December, 101-109).
- Güllüpinar, Fuat, (2012), "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 53-85.
- Hagen-Zanker, Jessica, (2008). "Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", MPRA Working Paper, Maastricht Graduate School of Governance, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197/1/MPRA_paper_28197.pdf, (Er.Tar: 10.03.2019).
- ILO, (2014), World of Work 2014: Developing with Jobs. (2nd ed. rev.), International Labour Organization, Geneva: ILO.
- ILO, (2018), The ILO Response To The Syrian Refugee Crisis https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---exrel/documents/publication/wcms_357159.pdf, Update April, International Labour Organization, (Er.Tar.: 20.03.2019).
- Karasar, Niyazi, (2009), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Ankara: Nobel Yay.
- Kalkınma Bakanlığı, (2014), Onuncu Kalkınma Planı 2014–2018, Göç Özel İhtisas Komisyonu Raporu–2023, Ankara.
- King, R. (2012). Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer, Willy Brandt Series of Working Papers, International Migration and Ethnic Relations, Malmö University, 3(12), <http://www.mah.se/upload/forskningscentrum/mim/wb/wb%203.12.pdf>. (Er. Tar.: 3 Mart 2019).
- Kurekova, Lucia, (2011), Theories of Migration: Conceptual Review And Empirical Testing in the Context of the EU Eastwest Flows, Paper prepared for Interdisciplinary Conference on Migration, Economic Change, Social Challenge, April 6-9, 2011, University College London, https://www.researchgate.net/publication/268393052_Theories_of_migration_Conceptual_review_and_empirical_testing_in_the_context_of_the_EU_East-West_flows, (Er.Tar.: 3 Mart 2019).

- Lee, Everett.S., (1966).“A Theory of Migration”, *Demography*, 3(1), 47-57.
- Lewis, Gareth, (1982), *Human Migration A Geographical Perspective*, New York: St. Martin’s Press.
- Lewis, Hannah, Peter Dwyer, Stuart Hodgkinson and Louise Waite, (2015), “Hyper-Precarious Lives: Migrants, Work and Forced Labour in The Global North,” *Progress in Human Geography*, 39(5), 580-600.
- Marfleet, Philip, (2006), *Refugees in a Global Era*, Basingstoke:Palgrave Macmillan.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor, (1993), “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, *Population and Development Review*, 19(3), September, 431-466.
- Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor, (1998), *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.
- Monica, Boyd, (1989), “Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas”, *International Migration Review*, 23(3), 638-670.
- Öztürkler, Harun, Türkmen Göksel, (2015), *Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Yay., No:196, Ankara.*
- Ortaylı, İlber, (2006), “Genel Göç Olgusu”, *Uluslararası Göç Sempozyumu*, 8-11 Aralık 2005, İstanbul, 19-22.
- Patton, Micheal Q., (2002), *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Thousand Oaks, California: Sage Pablucation.
- Peterson, William, (1958), “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- SGDD, (2011), *Askıdaki Yaşamlar ve Algıdaki Yaşamlar Projesi Araştırma Raporu, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği, Ankara.*
- Sirkeci, İbrahim, (2006), “Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabalar: Türkiye Ve Irak Örneklerinde Uluslararası Göçün Evrimi”, *Uluslararası Göç*

Sempozyumu, 8-11 Aralık 2005, İstanbul, 33-39.

TBMM, (2018), Uluslararası İşgücü Kanunu Tasarısı (1/727) ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss403.pdf>, (Er. Tar: 3 Eylül).

Toksöz, Gülay, (2006) Uluslararası Emek Göçü, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜİK, (2018), <http://www.tuik.gov.tr>, (Er.Tar: 10.Eylül).

UN, (2017), United Nations, International Migration Report (Highlights), New York.

UNHCR, (2018), <http://www.unhcr.org/tr/>, (Er.Tar: 12 Eylül).

Wragg, Edward C., (1994), "Conducting and Analysing Interviews", Improving Educational Management Through Research and Consultancy, (Editors: N. Bennett, R. Glatter, R. Levacic), The Openuniversity, 267-282.

World Bank Group, (2015), The Impact of Syrians Refugees on the Turkish Labor Market, by Ximena V. Del Carpio Mathis Wagner, Policy Research WorkingPaper 7402, <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/08/24946337/impact-syrians-refugees-turkish-labor-market> (Er. Tar.: Temmuz 2017).

Yaman, Ahmet, (2016), "Suriyeli Sosyal Sermayenin İnşası ve Yeniden Üretim Sürecinin Sivil Toplum ve Ekonomik Hayat Alanlarında İncelenmesi", Göç Araştırmaları Dergisi, 2 (3), 94-127.

Ekler:

Ek-1: Anket Soruları (11 Soru)

1- Türkiye de en çok neye ihtiyacımız olduğunu düşünüyorsunuz?

Paraya Ev için eşya-gıda Halktan anlayış-sevgiye

Sakin bir hayata Bir işte çalışmaya

2- Kendi ülkenizdeki meslek durumunuz nedir?

İşçi Memur Esnaf -Ticaretçi Şoför Ev Hanımı
Öğrenci Zanaatkâr Emekli Öğretmen Doktor
Mühendis Bilgisayar Programcılığı Aşçı Araba Tamircisi
Satış Elemanı Garson Diğer: _____

3- Türkiye’de bulunduğunuz yerdeki iş durumunuz nedir? :

Devamlı çalışıyor Çalışmıyor Arada sırada -Günlük çalışıyor

4- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışmıyor iseniz çalışmama nedeniniz nedir?

Herhangi bir iş bulamamak Niteliğime uygun iş bulamamak
Gerek görmemek Çalışma iznim yok

5- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışıyor iseniz çalışma durumunuz nedir:

İşçi Memur Esnaf-Ticaretçi Garson
Satış Elemanı Araba Tamircisi Doktor Öğretmen
Bilgisayar Programcılığı Mühendis Şoför
Serbest Meslek Diğer: _____

6- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışıyor iseniz işinizi kime bağlı olarak yapıyorsunuz?

Kamu-Devlet Özel Girişim Kendi işi

7- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışıyor iseniz çalıştığımız işyeri/alan mesleki durumunuza uygun mu?

Evet Kısmen Hayır

8- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışıyor iseniz çalıştığımız işyerinden aldığımız ücretten memnun musunuz?

Evet Kısmen Hayır

9- Türkiye de çalışma izni alabileceğinizi biliyor musunuz?

Evet Hayır Çalışma iznim var

10- Devletin işgücü olarak sizi yeterli ölçüde değerlendirdiğini düşünüyor musunuz?

Evet Kısmen Hayır

11- Türkiye de bulunduğunuz yerde çalışıyor iseniz çalıştığımız yerde diğer çalışanların size yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Olumlu Olumsuz Duyarsız

SURİYE KAYNAKLI GÖÇ EKSENİNDE TÜRK GÖÇ MEVZUATININ TARİHSEL AÇIDAN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Cansu ABACI YILDIZ¹

Öz

Türkiye coğrafi konumu nedeniyle Doğudan Batıya olan göçün güzergahı üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle de tarihin çeşitli zamanlarında göç akınlarına maruz kalmış ve kalmaya da devam etmektedir. Göçün sürekliliği ve evrenselliği ayrıca Türkiye'nin coğrafi konumu konunun yasal düzlemde ve ayrıntılı olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye ilk göç akınına Yunanistan'la olan mübadele anlaşması sonrasında almıştır ve göç politikalarına ilişkin ilk mevzuat 1926 yılında düzenlenmiş; yıllar içerisinde de genişletilmiştir. Ancak göçün sürekliliği daha kapsamlı yasaların çıkarılmasını gerekli kılmıştır. Türkiye'nin Cenevre Anlaşması'nı imzalarken coğrafi sınırlama koyması uluslararası anlamda terim farklılıklarına neden olmuştur. 2005 yılında başlayan AB uyum süreci çerçevesinde dağınık halde bulunan mevzuatın toplanması ve sınır güvenliğinin sağlanması için çalışmalar başlamıştır. 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun çıkarılmasına kadar Türkiye'nin göç politikaları kısaca dağınık ve yetersiz kalmıştır.

Bu çalışma, 2011'den sonra Ortadoğu'da başlayan ayaklanmaların Suriye'de yarattığı siyasi kaosun Türkiye'de yasal anlamda neleri değiştirdiği üzerinedir. Bu çalışmada Türkiye'nin göç politikaları konusundaki geçmiş ve güncel mevzuatlar incelenecek ve Türkiye'nin karşılaştığı en büyük kitlesel göç karşısında hukukun tek başına ne denli yeterli olduğu ve AB yolundaki Türkiye'nin göç politikalarının ne denli ihtiyaçları karşıladığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: YUKK, Suriyeli sığınmacılar, göç, mevzuat.

¹ Öğretim Görevlisi. Cansu ABACI YILDIZ, Biruni Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Programı, e-posta: cabaci@biruni.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-8787-0206>.

HISTORICALLY RE-EVALUATION OF THE TURKISH MIGRATION LEGISLATION WITHIN THE CONTEXT OF SYRIA ORIGINATED MIGRATION

Abstract

Turkey is located on the route of migration from East to the West because of its geographical location. For this reason, it has been exposed to migratory influx at various times in history and as it is today. Continuity and universality of migration and also Turkey's geographical location require that the issue migration need to be handled in detail and legal perspectives. The first migration influx of Turkey has come from Greece, after population exchange agreement, and the first legislation on migration policies was organized in 1926; has been enlarged in years. But universality of migration requires to regulate the more comprehensive rules. There are term differences in international context because of the geographical restrictions made by Turkey in Geneva Agreement. Within the scope of EU harmonization process which started in 2005, efforts have been initiated to gather the scattered legislation and ensure border security. In sum, until introducing the Law on Foreigners and International Protection in 2013, Turkey's migration policies remained in sporadic and insufficient.

This study investigates the legal changes in Turkey, which results from Syria's political chaos caused by civil war that has begun in the Middle East after 2011. In this study, Turkey's past and current legislations about migration policies will be analysed. Also, in the current study sufficiency of law across the biggest migration towards Turkey will be discussed and Turkey's migration policies will be investigated.

Key Words: LFIP, Syrian asylum-seekers, migration, legislation.

1. Giriş: Türkiye'nin YUKK'na Giden Yolculuğu

Dünyada ana akımlaşan ulus devletleşme süreci Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de de kendini hissettirmiştir. Bir modernite projesi olarak adlandırılan bu dönemde, ulus-devletleşme çabası, siyasi anlamda Osmanlı geçmişinden bir kopuş olarak değerlendirilse bile kültürel olarak geçmişin bir tür sürekliliği olarak ele alınabilir. Çünkü Zürcher'e göre (2015) bu dönemdeki temel sorun Batılılaşma ölçüsü ile kültürel özdeşleşme arasında gidip gelmektedir (s.194). Yirminci yüzyıl ulus devletlerin kuruluşu örnekleriyle doludur.

Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi de homojen bir ulus oluşturma girişimlerinin sonucudur. Bu nüfusu düzenlemeye yönelik olarak yapılan ilk yasal düzenleme 1926 yılında çıkarılan İskan Kanunudur. Yapılan düzenlemelerle genişletilmiş 1934 İskan Kanunu çıkarılmıştır. Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasıyla üstlendiği yasal sorumluluk artmıştır. Bir sonraki düzenleme ise Türkiye'nin değişen koşullarda göç ve sığınma rejimini, ilgili politika ve uygulamalarını dünyada geçerli rejim, politika ve uygulamalarla uyumlu kılmak için yapılan girişimler içindeki ilk örnek sayılan 1994 İltica Yönetmeliğidir (aktaran İçduygu, 2010, s.33). Göç politikalarındaki yasal eksikliklerin giderilmesi ve siyasi anlamda da mültecilerin ve sığınmacıların haklarının korunması için AB uyum sürecinde gerçekleştirilen 2005 İltica ve Göç Alanındaki Türkiye Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu eylem planı ile, Türk iltica, göç ve yabancılar mevzuatı ve idari sistemi AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmek amaçlanmıştır (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015, s.24). Ardından benzer çerçevede 2006 Yönetmeliği çıkarılmıştır. Ancak 1934 tarihli İskan Kanunu'nun yerini aldığı söylenen 2006 Yönetmeliğinin, AB uyum sürecinde kısıtlı olmayacak bir şekilde yeni bir düzenleme olacağı beklenirken, 1934 tarihli Kanun'un uluslararası göçle ilgili tutucu konumunun korunmaya çalışıldığı için eleştirilmiştir (İçduygu, 2010, s.34).

Tüm bu yasal çerçevenin uygulayıcısı ve yürütücüsü olan kurum ise İçişleri Bakanlığı olarak belirlenmiştir. Ancak henüz bu dönemde İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulmuş bir birim yoktur. Yönetmeliklerde sığınma veya iltica

için başvuran yabancıların işlemlerinin uygun görüldüğü hallerde Valiliklere devredilebileceği vurgulanmıştır. Uygulama Talimatı doğrultusunda ilk işlemlerin Valiliklerde yapılması ardından karar için Bakanlığa gönderilmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca Valiliklerde ilk işlemlerin yapılması, 1951 Cenevre Sözleşmesi gereğince mülakatların yapılması için uygun personelin görevlendirilmesi istenmiştir.

Türkiye'nin Suriye krizi öncesindeki göç mevzuatı soydaşlık esasına dayanan ulusdevlet akımından etkilenmiş; zamanla değişen göç dinamiklerine ayak uydurmaya çalışmış ancak kurumsal ve hukuksal açıdan zayıf ve tek boyutlu kalmıştır. 2011 yılında ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun(YUKK) çıkarılmasıyla bu dağınıklık giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı, önceki düzenlemeleri de göz önüne alarak YUKK'nu ile meydana gelen olumlu ya da olumsuz değişikliklerin göçmen hakları ve Türkiye'nin uluslararası koruma rejimine yansımalarını incelemektir. Bu çerçevede yeni kanunla birlikte göçmenlerin hangi hakları düzenlenmiş ve koruma altına alındığı ortaya konacaktır. Aynı zamanda Suriye'deki iç savaşın Türkiye'deki yasal bir sonucu olarak ele alabileceğimiz YUKK ile birlikte; bu uluslararası korumadan yararlanan göçmenlerin sayısındaki artış Türkiye'nin kapsamlı bir göç politikası oluşturmasının ancak bunu yaparken hak temelli bir politikadan yararlanılmasıyla ilişkili olup olmadığı araştırılacaktır.

Belirtilen bağlamdan yola çıkarak çalışmada Suriye krizi öncesi ve sonrası var olan yasal düzenlemeler statü, hak, koruma rejimi çerçevesinde ele alınacaktır.

1.1. Türkiye'nin İlk Göç Mevzuatı: 885 Sayılı İskan Kanunu (1926)

Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmaya varılmasıyla henüz kurulma aşamasında olan Türkiye Cumhuriyeti yoğun bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Sayının fazla olması ve göçmenlerin düzenli olarak iskan edilip yerleştirilmeleri için Cumhuriyetin ilk göç politikası olarak İskan Kanunu çıkarılmıştır.

Gelen göç dalgasının yönlendirilmesi ve bölgelere yerleştirilmesi için çıkarılan ilk göç kanunu olan 885 Sayılı İskan Kanunu da zorunlu şartlar hasıl

olduğundan ve beklenmedik sayıda göçmenle ilk karşılaşmadan doğan bir kanundur. Cumhuriyetin ilk yılları olması, Dünya Savaşı'nın ekonomik ve sosyal etkilerinin devam etmesi, kurumsallaşma ve kalkınma hamleleri gibi etkenlerin ışığında çıkarılmış olan bu kanun daha sonra 1934 yılında çıkarılan 2510 İskan Kanunuyla ikame edilmiştir. 2510 sayılı kanun öncülünün eksiklerini tamamlamaya çalışan, gelen göçmenlerin ekonomik olarak daha çok desteklendiği bir yapıya büründürülmeye çalışılmıştır.

Göçmenlerin tohumluk taleplerini karşılayamayan ve bütçe anlamında bu ilk kitlesel göç hareketine hazırlıksız yakalanan Türkiye 31 Mayıs 1926 yılında çıkarılan Kanun, 13 maddeden oluşan genel hatlarıyla mübadele koşullarına göre oluşturulmuş kısa, düzenleyici bir kanundur.

885 Sayılı İskan Kanununun birinci maddesinde; *Türkiye Cumhuriyeti memalikadahilinde tavattun etmek maksadile hariçten münferiden veya müçtemian gelmek isteyenlerin Hükümetçe müttehas kararlara tevfiikan kabulleri ve iskan mahallerinin tayini ve bu mahallere sevki Dahiliye Vekaletine ait olduğu vurgulanmıştır.*

885 Sayılı Kanun imzalanan Mübadele Protokolünden kimlerin yararlanabileceğini değil kimlerine yararlanamayacağına yer vermiştir. Bu durum Kanunun ikinci maddesinde yer alan, *Türk harsına dahil olmayanlarla sirayet devrindeki firengililer, cüzzama müptela eşhas ve aileleri, ceraimi siyasiye ve askeriye müstesna olmak üzere cinayetle mahkum olanlar, anarşistler, casuslar, çingeneler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilmezler* ifadesiyle düzenlenmiştir. Kanunun temel odak noktası aslında Türk soyundan olanlardır.

Mübadele fikrinin ve buna bağlı olarak göç politikalarını düzenleyecek bir kanunun ortaya çıkmasının önemli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Osmanlı İmparatorluğu içindeki azınlıkların bağımsızlık tavrı ile özellikle İttihat ve Terakki döneminde ortaya çıkan bağımsız ve homojen Türk ulus devletini kurmak fikrine dayanmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2014, s.13). Bu nedenle ulus inşasına dayalı bir ideoloji ortaya konmuş ve yürütülen politikalar ve çıkarılan kanunlarla da resmileştirilmiştir. Raporlara göre göçmenlerin

büyük bir çoğunluğu yeterli maddi imkana sahip olmadığı halde sırf ülkeye giriş yapabilmek için iskan yardımı almayacağına dair taahhüt senedi vermekte ancak bir süre sonra da, doğal olarak muhtaç duruma düşmekteydiler. Bu durum karşısında hükümet zorunlu bir biçimde Kanunun beşinci ve altıncı maddelerini esas alarak gerekli yardımı yapmak için çalışmalara başlamıştır.

Kanunun altıncı maddesi ise gelen muhacirlere verilecek yardımın kapsamını ve niteliğini belirlemektedir. Buna göre, *...kabul ve iskan şeraitini haiz bulunanlardan köylerde ikamet edecek muhtacine ve ledilhace iskan edilecek aşiretler ve göçebelere ve yerlilerden mahalli ikametleri tebdil edileceklerle, bedelleri borçlanma kanunu mucibince istifa edilmek şartile, mesken olarak müştemilatı lazimesile bir hane ve bundan başka aynı şartla içlerinden çiftçi olanlara lüzumu miktar arazi ve sanayi erbabına bir dükkân veya arsa ve münhasıran muhtaç olanlara çiftçi iseler çift hayvanatı, alat ve edevatı ziraiye, tohumluk ve sanayi erbabına alat ve edevat ve mevaddı iptidaiye ve ayak satıcılarile çerçilere sermaye verilir.*

Kanunda belirtilmiş şartları taşıyan göçmenler, Hükümet iskan olununcaya, iskan olunan mahalle varana kadar harcayacakları masraf ve nakliye bedelleri de dahil olmak üzere azami 2 ay süreyle, geçimini tarımdan sağlayanlar için ise ilk mahsullerini alana kadar yedinci madde uyarınca Hükümet yardımı alırlar. Hükümet bu esas uyarınca 1928 yılından itibaren Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerden muhtaç durumda kalanlara bütçe imkanları doğrultusunda iskan yardımı yapmaya çalışmıştır (Duman, 2009, s.476).

Kanunun 10.maddesi ise muhacirlerin yanlarında getirebilecekleri aynı ve nakdi kalemleri düzenlemiştir. Kanuna göre muhacirler yanlarında beş bin lira değerinde geçimlik alet edevat ya da nakit getirme hakkına sahiptirler. *“İşbu kanun mucibince muhacir sıfatiyle kabul edileceklerin ve hariçten gelecek mültecilerle aşiretlerin aile başına beraberlerinde getirecekleri emvali menkuleleri ve tohumluk ve çift hayvanları ve alât ve edevatı zirraiye ve snaiyelerile mevaddı iptidaiyeleri kâmilen ve mevaşi sürülerile mamulâtı snaiye ve eşyayı ticariyelerinden beş bin liralık miktarı, gümrük resmile bir defaya mahsus olmak üzere sair bilcümle tekâliften mafuvdurlar.”*

Kanunun geçici maddesinde ise Türkiye'ye gelmiş ancak gelişlerini tescil ettirmemiş olan muhacir ve mültecilerin söz konusu kanunun yayımlanmasından itibaren altı ay; yardıma muhtaç olup iskan muamelesi görmemiş olanlar aynı tarihten itibaren bir yıl; kanunun yayımlanmasından sonra gelmiş olup gelişlerini bildirmemiş olan muhacir veya mülteciler ise üç ay içinde tescil veya iskan talep etmedikleri takdirde Kanunun sağladığı hukuktan yararlanamayacakları belirtilmiştir.

885 Sayılı İskan Kanunu Cumhuriyetin başlarında yapılan mübadele anlaşması ile gelen Türk soylu muhacirlerin yerleştirilmelerine ilişkin hazırlanmış kısa bir kanundur. İlk göçmen dalgasının iskanı için oluşturulmuş bir düzenlemedir. İçinde bulunulan dönemin koşulları düşünüldüğünde göçmen haklarından, geri göndermeme ilkesinden, ikamet izinlerinden bahsedilmez. Bu haliyle kalıcı değil ad hoc bir çözüm oluşturulmaya çalışılmıştır, dönemin ulus devletleşme akımının bir ürünüdür. Türkiye'nin toplu göçle karşı karşıya kaldığı ilk süreçtir. Bu nedenle devlet gelen göçmenleri eliyle yerleştirmek istemiştir. Yasadaki eksikler 1934 yılında çıkarılan yeni kanunda giderilmeye çalışılmıştır.

1.2. 'Homojen Ulus' Esasına Dayanan 2510 Sayılı İskan Kanunu (1934)

1934 yılından sonra Balkanlardan gelen göç dalgası devam etmiştir. Sadece 1923 yılı itibariyle Türkiye nüfusunun halihazırda yüzde yirmisi muhacir gruplardan oluşmaktaydı (Bozdağlıoğlu, 2014, s.29). Bu nedenle, zaten 1923 yılından beri bütçe ve kurumsal olarak hazırlıksız olduğu aşikar olan Türkiye Cumhuriyeti, göç politikalarının düzenlenmesi ve anlaşma çerçevesinde gelen muhacirleri yerleştirilmek için, 1934 yılında 52 maddeden oluşan 2510 Sayılı İskan Kanunu çıkarılmıştır.

2510 Sayılı İskan Kanunu gelen muhacirlerin iskanı için yerleştirilecek meskenler üç gruba ayrılmıştır ve bu bölgelere yerleştirilecek muhacirlerin inisiyatifinin İçişleri Bakanlığı'na bağlı olduğunu belirtir. Buna göre ilk grupta Türk kültürüne sahip kişilerin yoğunlaştırılacağı yerler; ikinci grup Türk kültürünün de temsil edilmesi istenen yerler ve üçüncü grup da siyasi, askeri, iktisadi sebeplerle iskanın yasak olduğu yerler olarak belirlenmiştir (2510

Sayılı İskan Kanunu, md.12).

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gibi din ve mezhep ortaklığına dayanan ümmet algısından farklı olarak, kültürel ortaklığa dayalı millet algısına kavuşma Cumhuriyet dönemi göç politikalarında etkili olmuştur (Çavuşoğlu, 2007, s.132). Bu nedenle ulusal bütünlüğü korumak ve homojenleştirme politikası ve bunun için uygulanacak önlemler de Kanunda belirtilmiştir. 11.maddenin B fıkrasında belirtilen hükme göre, *Türkçeden başka dil konuşanlar hakkında harsî, askerî, siyâsî, içtimaî ve inzibatî sebeplerle, İcra Vekilleri Heyeti kararile, Dahiliye Vekili lüzumlu görülen tedbirleri almağa mecburdur. Toptan olmamak şartile başka yerlere nakil ve vatandaşlıktan iskat etmek de bu tedbirler içindedir.*

885 Sayılı Kanun'da belirtilen serbest göçmen ve iskanlı göçmen için uygulanacak işlemler 2510 Sayılı Kanun'da da aynıdır. Kanunun yedinci maddesine göre, Hükümetten iskan yardımı istememeyi yazı ile bildiren muhacirler Türkiyede istediği yere yerleşme hakkına sahip olabiliyorken, yardım isteyen muhacirler kendilerine gösterilen yere yerleşmek zorunda idiler. Ancak iskân yerlerini bırakarak serbest iskân isteyenlere verilmiş olan yapılar, topraklar ve yapılan masraflar peşin olarak geri alınmak şartıyla, İçişleri Bakanlığınca serbest iskâna izin verilebiliyordu. Bu maddeyle göçmenlerin yurtçinde serbestçe dolaşım hakları devletten iskan yardımı talep edip etmemelerine bağlanmıştır.

Kanunun 15.maddesi ise, iskan edilen muhacirlerin, varsa, hayvanları, alet edevat ve gümrükten muaf bütün eşyalarının iskan ettikleri yere en yakın istasyona kadar Hükümet tarafından parasız nakliyesi sağlanmasını düzenlemiştir.

İskanlı statüde işlem görmek için başvurmuş olan muhacirler veya yerleştikten sonra iskan için başvuranlar arasında ihtiyaç sahibi olan ve olmayanlar için bir İçişleri Bakanlığınca *'ihtiyaç derece cetveli'* hazırlanmıştır. Buna göre, iki nüfuslu bir aileye iyi topraklardan en az 30 en fazla 45 dekar olmak, ikiden fazla her nüfus için ise en az 10, en fazla 15 dekardan ilave miktarlar konurdu. Ayrıca kanuna göre her aileye bunların yanı sıra meyvelik yapmak üzere iki ile beş dekar arasında bağ ve meyve yeri verilirdi. Eğer üç

yıl ekim ya da dikim olmazsa verilen toprakların geri alınacağı kanunda belirtilmekteydi.

Kanunun 42. maddesi iskan işlemini yapmaya görevli olan komisyonu ve bu komisyonun görevlerini belirlemektedir. Buna göre, Dahiliye Vekili ya da bu vekilin tayin edeceği bir kişinin başkanlığında, Dahiliye, Milli Müdafaa, Hariciye, Maliye, Maarif, İktisat, Ziraat, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekillerince ve Ziraat Bankasında seçilecek olan kişiler ve Dahiliye Vekaletince hariçten alınacak en çok üç kişiden oluşan bir iskan komisyonu kurulması öngörülmüştür. Bu komisyonun başlıca görevleri arasında, Türkiye'ye gelecek olan muhacirlerin veya Türkiye'ye gelmiş ancak naklolunmamış vatandaşların iktisadi, toplumsal, sıhhi özellikler ve şartları da göz önüne alarak iskan edilecekleri yerleri tespit etmek, iskan bölgeleri ve programları hakkında araştırmada bulunmak, iskana elverişli toprak ve yapıları bulmak, muhacirlerin sevk şartlarını araştırmak, iskan tahsilatı hakkında inceleme yapmak, hariçten ve dahilden iskan yerlerine yerleşecek olanların üretici hale gelene kadar bakımlarından sorumlu olan Devlet daireleri şubelerinin çalışma birliğini sağlamaya yönelik tedbirleri düşünmek ve buna yönelik alınan kararları uygulamakla mükelleftir.

Mübadele dönemlerinde çıkarılan İskan Kanunları zor şartlar altında göçmüş olan muhacirlere toprak ve yerleşim imkanı tanınması açısından olumlu ancak etnisiteye dayalı bir yerleşim amacı gütmemesi bakımından ise sakıncalı bulunmuştur. Bu yapısı nedeniyle dış göçü kısıtlayan, içgöçü denetim altında tutmaya çalışan ve mevcut 'köylü' nüfusu zorunlu göçle 'yerleştirmeyi' amaçlayan zorunlu göç yasası olarak eleştirilmektedir (İçduygu vd., 2014, s.129).

Devletin göçmenlerin bilgisine haiz olma telaşı, iskan edilecek toprakların devletin ideolojisine uygun mıntikalara ayrılarak Bakanlıklarca belirlenecek olması ve sadece iskan yardımı talep etmeyen göçmenlerin devletin belirlediği ancak doğrudan yer göstermediği yerlere yerleşebilecek olmaları kanunun tek boyutlu ruhunu gözler önüne sermektedir: Ulus devlet ideolojisi... 2510 Sayılı Kanun için de göçmen hakları penceresinden ziyade devletin çıkarları ve güvenlik stratejileri doğrultusunda oluşturulmuştur diyebiliriz. Türkiye'de

Cenevre Sözleşmesi'ne kadar göçmen hakları, koruma rejimi, uluslararası statülerinden bahseden bir göç politikasından bahsedilememektedir.

1.3. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi

Göç etme eğilimi insanın özünde olan bir olgudur. İnsanlar kimi zaman gönüllü kimi zamana zaruri olarak yer değiştirirler. Yer değiştirme işlemi gönüllü olduğu zaman göç, zaruri olduğu zaman ise iltica olarak adlandırılır. İltica eden kişiye de mülteci denmektedir (Türkoğlu, 2011, s.102).

Özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelen hak ihlalleri neticesinde dünyada o güne dek olmadığı kadar göç hareketleri ortaya çıkmıştır. Bu hareketliliğe hukuki bir çerçeve çizebilmek adına girişilen ilk hukuki girişim iltica hakkını tanımak olmuştur. Mültecilerin hukuki durumuna dair ilk düzenleme 1951 Cenevre Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin birinci maddesi mültecilik kavramını tanımlamaktadır.

1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs mülteci

Sözleşmenin imzalanmasından sonra 'mülteci' tanımı nedeniyle tepki toplamıştır. Sözleşme imzacı devletlere mültecilik statüsü verirken iki ayrı seçenek sunmuş ancak bu seçeneklerin her ikisi de mülteciliğin kapsamını oldukça daraltmıştır. Eleştiriye 35 neden olan mültecilik kapsamın daraltıldığı ifade, "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi, ya, (a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar"; veya, (b) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar" anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme'ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaklar idi (Sariteke vd., 2018, s.391).

Türkiye mültecilerin hukuki durumlarına ilişkin düzenlenen busözleşmelere taraf devlettir. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne 1961; 1951 Sözleşmesine Ek 1967 Protokolüne ise 1968 yılında coğrafi sınırlama koyarak taraf olmuştur (Parlak ve Şahin, 2015, s.68; Nurdoğan ve Öztürk, 2018, s.1165).

BM'deki mevzuattan farklı olarak Türk hukuk sisteminde mülteci tanımının yanında bir de *sığınmacı* tanımı vardır. Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında çıkarılan yönetmeliğe göre, mültecinin tanımı şöyledir.

Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır. Sığınmacı ise; ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancısıdır.

Mültecilik Avrupadan gelen göçmenlere verilen bir statüyen; sığınmacı ise Avrupa dışından gelen göçmenlere verilen bir statüdür. 1967 Protokolüne coğrafi sınırlama konulmasının sebebi, Ortadoğu ve Asya bölgelerindeki istikrarsız siyaset ve ekonominin Türkiye'yi mülteci akınına uğratacağı ile geçiş yolları üzerinde bulunan Türkiye'de kalacakları düşüncesidir (aktaran Türkoğlu, 2011, s.105). Bu nedenle uluslararası anlaşmazlığa da sebebiyet verebilen ikili bir durum ortaya çıkmıştır.

1.4. Türk Hukuk Sisteminde Göçmen Kavramı: 1994 ve 2006 Yönetmelikleri

Uluslararası koruma alanında ülkemizdeki ilk kapsayıcı ve düzenleyici belge 1994 yılında çıkarılmıştır. Elbette bu yönetmeliğin çıkarılmasında Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olmasıyla birlikte yüklendiği sorumlulukların da etkisi göz ardı edilemez. Ayrıca Türkiye'nin doğudaki kara sınırlarının güvenlik sıkıntısı, sınır bölgelerindeki terör sorunu ve sığınma arayan kişi sayısı, mülteci hukukunun dağınık hükümlerle düzenlenmiş olması ile birleşince önemli sıkıntılar yaşanmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1025-26). Kısaca 1994 Yönetmeliği olarak bilinen 'Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik' ismiyle çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılış amacı 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokollerine uygun olarak ülkemize münferiden iltica eden veya başka ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak *usul ve esasların tesbiti ile görevli kuruluşların belirlenmesidir*.

Bu yönetmelik Türkiye'ye bireysel veya kitlesel olarak sığınma amacıyla gelen yabancılar için uygulanacak usulleri belirlemek ve de aynı zamanda bu usulleri uygulayacak görevli kurum ve kuruluşları belirleyici hükümlere yer vermektedir (GİGM, 2018).

Türkiye'ye iltica eden veya üçüncü bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden yabancılardan; Türkiye'ye yasal yollardan gelenlerin buldukları yer 37 valiliklerine müracaat etmesi gerekmektedir. Yasal olmayan yollardan gelenler ise giriş yaptıkları yer valiliklerine en geç beş gün içerisinde müracaat etmeleri gerekmektedir. Ancak göçmenlerin hangi şartlarda sınırlarımıza geldiği göz önüne alındığı zaman bu süre şartının önemli bir kısıtlayıcı etkisi olduğu belirtilmelidir.

Yönetmeliğin beşinci maddesi Türkiye'ye iltica eden veya başka bir ülkeye

iltica etmek üzere Türkiye'den ikamet izni talep eden münferit yabancıların başvuru sürecini düzenler. Buna göre valiliklere müracaat edenler aşağıdaki işlemlerden geçirilirler.

- a. Yanlarında getirmiş oldukları kimlikleri incelenir; aynı zamanda fotoğrafları çekilerek parmak izleri alınır,
- b. Cenevre Sözleşmesi hükümleri gereğince mülakatları yapılır,
- c. Mülakat evrakı, valilik görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı'na gönderilir,
- d. İçişleri Bakanlığı'ndan bir talimat gelinceye kadar yabancı kişi denetim ve gözetim altında bulundurulur,
- e. İçişleri Bakanlığı'ndan alınacak talimata göre gerekli diğer işlemler yapılır.

Mülteciyle sığınma talebine ya da geçici ikamet izni talebine ilişkin yapılan ilk görüşme yabancıya geçici korumadan yararlanıp yararlanamayacağı noktasında belirleyici olmaktadır. İlk görüşmeyi yapan yetkili kişi koruma talebinde bulunan yabancıyı derinlemesine irdelemek ve geçici koruma talebini incelemesi çok önemlidir. Bu görüşme bir polis görevlisi tarafından yapılmaktadır. Mülteci aday, başvuru gerekçesini ve ülkesine dönememesinin gerekçelerini ayrıntılı olarak anlatmak zorundadır. Görüşmede kural olarak bir çevirmenin bulunması gerekmektedir. Mülteci adayının çevirmenle tam iletişim kırımaması halinde görüşmeyi yapan polis memurundan başka bir çevirmen talebinde bulunabilir ancak bu talebi değerlendirmek görüşmeyi yapan polis memurunun takdirine bırakılmıştır (Peker ve Sancar, 2001, s.47). Haliyle bu durum pek çok keyfiyete yol açabileceği gibi gelen göçmenlerin sahip oldukları haklarla ilgili bilgi alamamasına ve önemli mağduriyetlere neden olabilmekteydi.

1994 Yönetmeliğinde mülteci ve sığınmacıların dolaşım hakkı kısıt altına alınmıştır. 15. madde, mülteci ve sığınmacıların buldukları kamptan kısa süreli ayrılımlarının kampın bulunduğu yerin mülki amirinin iznine bağlı olduğunu söyler. Durumları uygun bulunanların yurt içinde serbest ikamet ve seyahatlerine ilgili bakanlık ve kuruluşların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı'nca izin verilmektedir.

Geçici koruma rejiminden yararlanmak isteyen yabancıların başvurularının değerlendirme süreci kısa değildir. Görüşmeyi gerçekleştiren memur görüşmenin tutanağı tutmak yerine özetini çıkarmaktadır. Başvurunun değerlendirilmesi de görüşmeye ilişkin bu notlar üzerinden yapılmaktadır. Mülteci bu notları incelemek hakkına sahiptir ancak dil farkı buna engel olmaktadır. Görüşmeye ilişkin belgeler ve valiliğinin bu taleple ilgili görüşleri, İçişleri Bakanlığı Yabancılar Dairesine sunulur. İçişleri Bakanlığı, sığınma ya da üçüncü bir ülkeye sığınma amacıyla Türkiye’de geçici ikamet izni talebini, 1951 Sözleşmesi ile 1994 Yönetmeliği çerçevesinde inceler. Ayrıca bu aşamada Dışişleri Bakanlığı ile ilgili bakanlıkların görüşlerini de alır. Dışişleri Bakanlığı, mültecinin geldiği ülkeyle ilişkileri de değerlendirmeye dahil edebileceği gibi bu aşamada BMMYK de sığınma talebi konusunda görüş bildirebilir. Tüm bu değerlendirme sürecinin ardından İçişleri Bakanlığının kararı, Valilik tarafından talep sahibine tebliğ edilir (Peker ve Sancar, 2001, s.48-49). Haliyle tüm bu kurumsal süreç başvurudan itibaren uzun zaman alabilmekteydi.

1994 Yönetmeliği mülteci ve sığınmacılara ilişkin düzenlemelerde bulunurken farklı kanunlarda kısmen ve dağınık olarak düzenlenmiş göç alanına ilişkin hükümlere yer vermiştir. Bu dağınıklık uygulamada sorunlara neden olmuştur (Reçber, 2014, s.255).

1994 Yönetmeliği’nin dağınık ve yetersiz olması nedeniyle, 16.01.2006 tarihinde, 9938 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile *Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik* kabul edilmiştir; kısaca 2006 Yönetmeliği olarak bilinir. 2006 Yönetmeliğinde, 1994 Yönetmeliğinin eksik kaldığı yönler tamamlanmaya çalışılmıştır. 1994 Yönetmeliğinin beş gün içerisinde valiliklere başvurulması zorunluluğu ‘gecikmeden’ başvurulması olarak değiştirilmiştir. Makul olan en kısa süre içerisinde müracaat etmeyenler gecikme nedenlerini açıklamak ve bu konuda yetkili makamlarla işbirliği yapmak zorundadır (2006 Yön.,md. 1).

2006 Yönetmeliğinde, başvurusu olumlu sonuçlanmayan yabancılara 94

Yönetmeliğinde olmayan itiraz hakkı tanınmıştır. Talebi kabul edilmeyen yabancı bu karara karşı 15 gün içerisinde talebini değerlendiren valiliğe itiraz edebilmektedirler. Karara itiraz eden yabancının bu konudaki ifadesi ve ifadesini destekleyen diğer bilgi ve belgeler valilikçe İçişleri Bakanlığı'na gönderildiği takdirde itiraz, İçişleri Bakanlığınca gözden geçirilerek sonuçlandırılır ve nihai karar yabancıya tebliğ edilmektedir (2006 Yön, md. 3).

İçişleri Bakanlığı'nın sahip olduğu mülakat yapma yetkisinin gerekli görülen hallerde valiliklere devredilebilmesi ve karar verme aşamasında diğer Bakanlıklardan görüş alma zorunluluğunun kaldırılması 2006 Yönetmeliğinin getirdiği olumlu ve süreci hızlandırmaya yönelik değişikliklerdir (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1027).

2006 Yönetmeliği 1994 Yönetmeliğinin uygulanmasıyla ortaya çıkabilecek istenmeyen sonuçları ortadan kaldırmış olmasa bile hafifletmiştir diyebiliriz. Geçici koruma rejimine ilişkin süreçler hafifletilmiş, göçmenlerin bildirim yükümlülüğü makul bir süreye çekilmiş, hak bağlamında bir iyileştirmeler yapılmıştır. Ancak yine de 2006 Yönetmeliği küresel göç dinamiklerine uygun uluslararası koruma rejiminin pürüzsüz uygulandığı bir düzenleme sayılamaz.

2. Suriye Krizi Sonrası Türkiye Göç Mevzuatı

Türkiye'de göç politikalarını belirlemek ve dağınık halde bulunan mevzuatı insan haklarına saygılı ve bütüncül bakış açısıyla ele almak için yeni bir kanun oluşturmanın ve 1994 ve 2006 Yönetmeliklerinin eksik bıraktığı yerleri doldurmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Avrupa Birliği katılım sürecinin de etkisiyle, tek bir mülteci hukuku mevzuatı oluşturma çalışmaları başlatılmış ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 11.04.2013 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)

Yukarıda sayılan kanunlar kapsayıcılığı bir kenara sadece belli gruplara özgü olarak hazırlanmıştı. Ancak küresel göçün şartlarını karşılamaya yetkin değildi. Türkiye, AB'ye üye ülkeler tarafından İlerleme Raporlarında sürekli

olarak, illegal insan trafiğini önlemekte isteksizlik ve yasal olarak da gerekli mücadele önlemlerini almayan bir ülke olarak eleştirilmiştir (Özçürümez ve Şenses, 2011, s. 240). Ayrıca Türkiye'nin AB katılım süreci ve bu süreçte eleştirilen sınır güvenliği uygulamalarının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından ülkemiz aleyhine verilen ihlal kararlarındaki artış da derli toplu ve ihtiyaçlara yönelik mevzuat çalışmalarını zorunlu kılmıştır (GİGM, 2018). 6458 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte, 15.07.1950 tarihli ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile 15.07.1950 tarihli ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun bazı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun ile yabancılara ilişkin vize alma zorunluluğu, ikamet izni, vatansızların ve mültecilerin hukuki durumu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün teşkilat yapısı gibi konular düzenlenmiş ve yabancılar hukuku mevzuatı tek yasada toplanmıştır (Arap ve Çerçi, 2014, s.121-22).

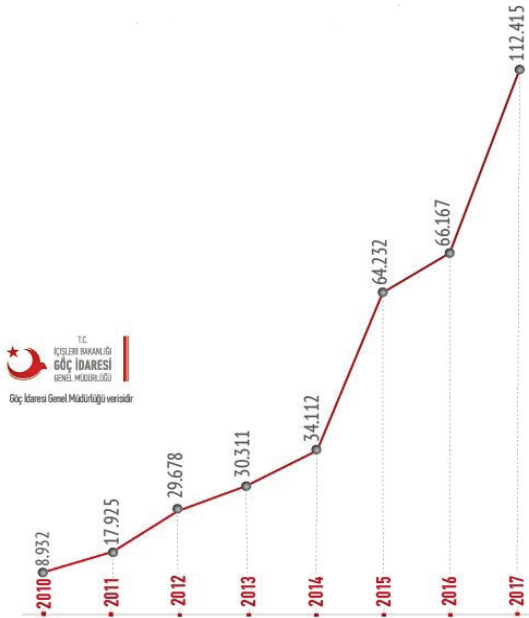
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda Cenevre Sözleşmesine uygun olarak geri gönderme yasağı(*non-refoulement*) vurgulanmıştır. Kanuna göre mülteci veya sığınmacıların Türkiye'ye yasal yoldan girişlerinin tek yolu pasaport ya da pasaport yerine geçen belgelerle yapılabilmektedir. Türkiye'de 90 güne kadar kalacak olan yabancıların geldikleri ülke konsolosluklarından vize almaları zorunludur. Kural olarak vizenin veya vize muafiyetinin Türkiye'de sağladığı kalış süresi, altı aylık süre içerisinde doksan günü geçemez. Ayrıca kanunun 13. maddesinde güvenlik gerekçesiyle gelen yabancılar için sınırda vize uygulaması hükmüne de yer verilmiştir. Ancak istisnai olarak savaş koşulları nedeniyle vize almaksızın sınır kapılarına gelen yabancılara, kanunda belirtilen süre içinde Türkiye'den ayrılacaklarını belgelemeleri hâlinde, sınır kapılarında vize verilebilmektedir. Sınır vizesi, sınır kapılarının bağlı olduğu valiliklerce verilir. Valilik bu yetkisini gerekli gördüğü hallerde sınırda görevli kolluk birimine devredebilmektedir. Bakanlar Kurulunca farklı bir süre belirlenmediği sürece, bu vize Türkiye'de en fazla on beş gün kalma hakkı sağlamaktadır.

Türkiye'ye gelen yabancıların Türkiye'de yasal olarak kalabilmeleri için ikamet izni almaları zorunludur. İkamet izni başvurusu, Türkiye'ye gelecek olan

yabancıнын vatandaşı olduğu ya da ikamet ettiği yerdeki Türk konsolosluğuna yapılır. Konsolosluk başvurusu ve evrakları Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne iletir.

İkamet izinlerinde kural başvurunun bulunulan ülkeden yapılmasıdır. Ancak YUKK'nun 22. maddesine göre, yine istisnai olarak, yabancıların geldikleri ülkeye dönmelerinin makul veya mümkün olmaması halinde valiliklere de başvuru yapılabilmektedir. Bu madde Suriyeli yabancıların da başvurularının oldukça kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, adli ve idari makamların talepleri, Türkiye'de ikamet izni bulunan anne veya babanın Türkiye'de doğan çocukları için yapacağı başvurular, uzun dönem ikamet izinleri, öğrenci ikamet izinleri, insani ikamet izinleri, insan ticareti mağdurları ikamet izinleri, aile ikamet izninden kısa dönem ikamet iznine geçiş başvuruları istisnai olarak valiliklere de yapılabilmektedir.

Şekil 1. Yıllara Göre Uluslararası Koruma Başvurusu

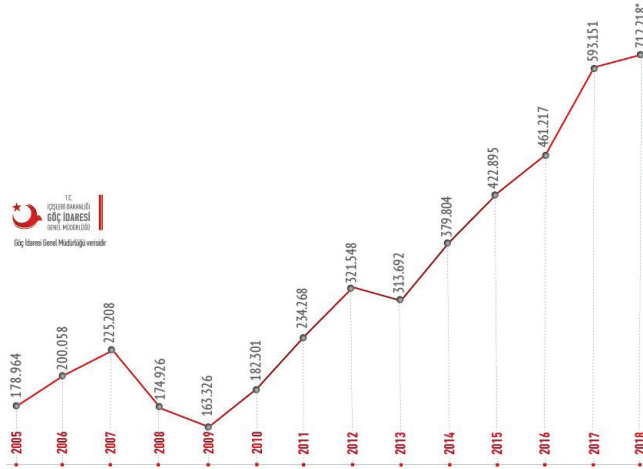

Kaynak: www.goc.gov.tr, 05.07.2018

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi YUKK'nun çıkarıldığı 2013 tarihinden bu yana Türkiye'den uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların sayısından gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Bunda elbette yasanın göçmenlerin haklarını gözeten ve kapsayıcı bir yapısının olmasının da büyük payı vardır.

6458 sayılı Kanunun getirdiği yeniliklerden biri de, yabancıların burada yaşamlarını idame ettirebilmeleri için çalışma izinlerinin kolaylaştırılmasıdır. Kanun yürürlüğe girmeden önce, yabancı, ikamet ettiği ülkedeki Türk Konsoloslughuna çalışma izni başvurusu yapmakta, Çalışma Bakanlığı tarafından çalışma izni verilmesinden sonra bir de çalışacağı yerdeki valiliğe ikamet izni başvurusunda bulunmaktaydı. YUKK'nun getirdiği yeniliklerden biri, çalışma izninin ikamet izni olarak sayılmasıdır. Kanununun 27. maddesinde geçerli çalışma izni ile çalışma izni muafiyet teyit belgesi bulunan yabancıların ayrıca ikamet izni almasına gerek bulunmamaktadır (Arap ve Çerçi, 2014, s.122).

Şekil 2. Yıllara Göre İkamet İzni ile Ülkemizde Bulunan Yabancılar

Kaynak: www.goc.gov.tr, 05.07.2018

YUKK'nun getirdiği değişiklikle birlikte ikamet izni ile ülkemizde bulunan yabancıların sayısı %100'den fazla artmıştır. Özellikle çalışma izninin ikamet izni yerine de geçmesi sebebiyle geçimlerini sağlamak zorunda olan yabancıların kayıt altına alınmasını da kolaylaştıran bir madde olduğu söylenebilir.

Türk vatandaşlarının, 5901 sayılı Kanununun 28. maddesi kapsamında olanların veya ikamet izinlerinden birine sahip olan yabancılar ile mültecilerin ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin; yabancı eşine, kendisinin veya eşinin ergin olmayan yabancı çocuğuna, kendisinin veya eşinin bağımlı yabancı çocuğuna, her defasında iki yılı aşmayacak şekilde aile ikamet izni verilebilir. Ancak, aile ikamet izninin süresi hiçbir şekilde destekleyicinin ikamet izni süresini aşamaz. İkamet izni alan kişi vatandaşı olduğu ülkenin hukukuna göre birden fazla eş ile evli olması hâlinde, eşlerden yalnızca birine ve diğer eşlerden olan çocuklara aile ikamet izni verilir. Alınan aile ikamet izinleri, on sekiz yaşına kadar kişiye haricen bir ikamet izni almaksızın eğitim hakkına erişimini olanağı sağlar. Destekleyicinin ölümü hâlinde, bu kişiye bağlı aile ikamet izniyle kalanlara, süre şartı aranmadan kısa dönem ikamet izni verilebilir.

Aile ikamet izni verilirken aranan şartlar Kanununun 35. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre;

- Toplam geliri asgari ücretten az olmamak üzere, ailedeki fert başına asgari ücretin üçte birinden az olmayan aylık geliri bulunmak,
- Ailenin nüfusuna göre, genel sağlık ve güvenlik standartlarına uygun barınma şartlarına sahip olmak ve tüm aile fertlerini kapsayan sağlık sigortası yaptırmış olmak,
- Başvuru tarihi itibarıyla, beş yıl içinde aile düzenine karşı suçlardan herhangi birinden hüküm giymemiş olduğunu adli sicil kaydıyla belgelemek,
- Türkiye'de en az bir yıldır ikamet izniyle kalıyor olmak,
- Adres kayıt sisteminde kaydı bulunmak aile ikamet izni için gereken şartları oluşturmaktadır.

6458 sayılı kanun aile ikamet izni alabilmek için yapılması olası sahte evliliklerin de önüne geçmek için 'makul şüphe' kavramına yer vermiştir. Kanununun 37. maddesi, evliliğin sırf aile ikamet izni için yapıldığına dair makul bir şüphe varsa valiliklere araştırma yapması için yetki vermiştir. Eğer evliliğin sahte olduğu anlaşılırsa ikamet izni verilmez, verilmişse iptal edilir. Kanunda esasa yer verilmiş ancak usul açıklanmamıştır. Makul şüphe kavramının kapsamı ya da araştırmanın nasıl olacağına dair herhangi bir açıklama yer almaması bir eksikliklerdir.

Türkiye'de kesintisiz sekiz yıl ikamet etmiş olan ya da Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartlara uyan yabancılara, Bakanlığın onayıyla valilikler tarafından süresiz ikamet izni verilir. Ancak mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz. Uzun dönem ikamet izni için kesintisiz en az sekiz yıl ikamet izniyle Türkiye'de kalmış olmanın yanı sıra, son üç yıl içinde sosyal yardım almamış olmak, kendisi veya varsa ailesinin geçimini sağlayacak yeterli ve düzenli gelir kaynağına sahip olmak, geçerli sağlık sigortasına sahip olmak ve kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehdit oluşturmamak gerekir. Böyle bir madde konmasındaki amaç ise 6458 sayılı Kanundan önce herhangi hukuki bir statüleri bulunmayan Suriyeli mültecilerin uzun dönem Türkiye'de kalışlarının önüne geçmektir. Baştan beri 'misafir' olarak görülen Suriyeli yabancılara uzun dönem ikamet izni almaları ve birtakım haklardan yararlanmaları engellenmiştir. Çünkü uzun dönem ikamet izni bulunan yabancılara, askerlik yapma yükümlülüğü, seçme ve seçilme, kamu görevlerine girme, muaf olarak araç ithal etme ve özel kanunlardaki düzenlemeler hariç, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı kalmak ve bu hakların kullanımında ilgili mevzuat hükümlerine tabi olmak şartıyla, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanabilmektedirler.

6458 sayılı Kanun ile göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulamak, yabancılara Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışlarını kontrol etmek, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamak, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Göç İdaresi Genel

Müdürlüğü kurulmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün merkez, taşra ve yurtdışı kuruluşları olarak örgütlenmesi yabancılara uygulanacak olan usul ve işlemlerin tek elden yürütülmesini sağlayacağı için göç politikaları açısından önemli bir adımdır.

3. Birbirine Paralel İki Farklı Süreç...

Göçmen ağlarının yaygınlaşması, göçün küreselleşmesi ve göç yollarının çeşitlenmesi gibi yapısal değişiklikler Avrupa'ya iltica etmek isteyen göçmenleri sayıca arttırmış ve geçiş ülkesi olarak üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen sığınmacıların Türkiye'ye yapmış olduğu başvurular da artmıştır. BMMYK, Türk Hükümetinin göç politikalarına nezaret ederken (Güler, 2018, s.82) bir yandan da paralel olarak kendisine yapılan başvuruları da yürütmektedir.

Suriye krizi öncesindeki hukuki uygulamalar 1994 Yönetmeliği çerçevesinde yürütülürken Türkiye bu süreçte uluslararası aktörlerle işbirliği yapma yoluna gitmiştir. BMMYK'nin bu noktadaki işlevi aslında daha çok Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi hükümlerine koyduğu coğrafi sınırlama ile ilgilidir. Avrupalı olmayan sığınmacılar için ise mülteci statüsü elde edemediklerinden ötürü üçüncü bir ülkeye yerleştirilme prensibi uygulanarak çözüm bulunmaya çalışılmıştır.

Suriye kaynaklı göçten önce Türkiye'de uygulanan mevzuatta temel sıkıntı kavramsal düzenlemelerdir. Herhangi bir hukuki kategoriye sokulamayan Avrupalı olmayan sığınma başvuru sahipleri için 1994 Yönetmeliğindeki tek ayırım 'sığınmacı' kavramıdır. Ancak bu dönemde uygulanan prosedür temel olarak birbirine paralel yürüyen iki süreci işaret etmektedir. Müracaatçılar 'sığınmacı' statüsü almak için İçişleri Bakanlığı'na başvururken aynı zamanda 'mülteci' statüsü alabilmek için de BMMYK'ne de başvurumaktadırlar. Hükümetin uyguladığı prosedür ile başvuru sahibinin 1994 Yönetmeliği ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre sığınmacı statüsü almak için uygun olup olmadığına bakılırken; BMMYK'ne yapılan başvuru ile de başvuru sahibinin mülteci statüsünü inceleme prosedürü Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi Tüzüğü'nden ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarından uygulanmaktadır (Özçürümez ve Türkay, 2011, s.34).

BMMYK mülteci statüsü almak için yapılan başvurular Komiserliğin Ankara Temsilciliğine ya da kuruluşun illerdeki uygulayıcı ortakları olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD) ya da İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)'na da yapılabilmektedir. Başvuru sahibinin önce durum değerlendirme formu doldurması istenmektedir. Bu formda başvuru sahibiyle ilgili genel bilgiler edinilmektedir. Kimlik bilgileri, eğitim, çalışma durumu ve Türkiye'ye geliş hikayesi ve niçin geldiğine dair ön bilgilendirmeye dair bilgileri içermektedir.

Kişinin kaydı illere göre değişmek üzere Arapça, İbranice, Fransızca, Farsça, Kürtçe, Rusça, Urduca gibi değişik dillerde yapılabilmektedir. Bu kayıt işleminden sonra ise uydu kentlerdeki Yabancılar Şubesinde gösterilmek üzere başvuru sahibine bir polis mektubu verilmekte ve mülteci statüsü belirleme (Refugee Status Determination- RSD) mülakatı için bir tarih verilmektedir. Çok sayıda başvuru olmasından dolayı mülakatlar ortalama 10 ay gibi uzun bir süre zarfında gerçekleştirilebilmektedir (Özçürümez ve Türkay, 2011, s.35). Bu tarihte kişinin belirlenen yer ve zamanda bulunması zorunludur. Ayrıca aynı dosya altında bulunan diğer kişilerin de, varsa pasaport, kimlik ve diğer önemli belgeleriyle birlikte bizzat orada olmaları gerekmektedir. Statü belirleme görüşmesi avukatlar tarafından yapılmaktadır. Görüşme sonucunda BMMYK dosya numarasının yazılı olduğu sığınmacı belgesi başvuru sahibine verilmektedir. Görüşmenin sonunda çıkan kararla ilgili kesin bir süre olmamakla beraber çıkan karar BMMYK'nin internet sitesinde yayınlanmaktadır (UNCHR, 2018).

Birbirine paralel olarak yürütülen bu iki süreç değerlendirme aşamasında birbirini bağlar nitelikte değildir. BMMYK'nin olumsuz sonuçlandığı başvuru için Türk Hükümeti yapılan başvuruyu görmezden gelemez. Ancak BMMYK'nin uygun bulmadığı başvurularda mülteci statüsü alamayan başvuru sahibi üçüncü bir ülkeye yerleşemeyeceğinden dolayı Türkiye'de kalacaktır. Ancak bu noktada şöyle bir handicap ortaya çıkmaktadır. BMMYK'nin mülteci olarak kabul ettiği kişiyi Türk Hükümeti sığınmacı olarak kabul etmemişse bu sınır dışı etme ile sonuçlanacağından dolayı konu uluslararası yargıya taşındığı takdirde Türkiye, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi tarafından Avrupa İnsan

Hakları Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle mahkum edilebilmektedir. Kaldı ki Türkiye'nin tazminatı mahkum edildiği çokça dava vardır.

4. YUKK ile Birlikte Değişen Süreç

Dünyanın son yıllarda gördüğü en büyük insani krizini yönetmek 2006 yılında güncellenen ve sadece belirli bir grubu kapsayan İskan Yasasıyla mümkün değildi. Bu nedenle yeni ve kapsamlı bir göç mevzuatının hazırlanması dönemin koşullarına göre elzem hale gelmişti. Boyut değiştiren göç olgusuna yönelik olarak uygun yasal mevzuatın hazırlanması ve ayrıca sınır güvenliğinin sağlanması için atılan adımlar esasen 2005 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyelik müzakereleriyle başlamıştır. AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgeleri ile İlerleme Raporları baz alınarak hazırlanan Göç ve İltica alanında Ulusal Eylem Planı ile atılan adımlar, 2010 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile somutlaştırılmıştır (Özer, 2011, s.86).

29 Nisan 2011'de 252 Suriyelinin girmesiyle başlaması ve yoğun bir şekilde devam etmesi ile AFAD tarafından ilk etapta barınma merkezleri oluşturulmuştur. Barınma merkezlerinin içinde yer alan birimlerde ise üç bin m²'lik kayıt kabul hizmetleri bürosu ayrılmış giriş yapan Suriyelilerin kayıtları AFAD tarafından burada alınmıştır (AFAD, 2013, s.28). Bu kitlesel akının yönetilmesi ve birtakım tedbirlerin alınarak uygulanması için 30/03/2012 tarihinde *'Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge* İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe konulmuş, kabuller bu yönetmelik hükümlerine göre uygulanarak geçici bir çözüm oluşturulmuştur. Ardından 2013 yılında çıkarılan YUKK ve YUKK'nun 91. maddesine dayanılarak çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği ile Suriyeli sığınmacılar konusunda kalıcı bir politika izleme yoluna gidilmiştir. 2011'den sonra yasal/kurumsal anlamda atılan en büyük adımın 2013 yılında YUKK'un çıkarılması ve ardından Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki adımla birlikte Türk göç politikasında önemli değişiklikler yaşanmıştır.

YUKK'un getirmiş olduğu en önemli değişikliklerden bir tanesi de sığınmacı kavramının yerine 'şartlı mülteci', 'geçici koruma' ve 'ikincil koruma' gibi yeni ve kategorik kavramların getirilmiş olmasıdır. Bu değişiklik Suriyeli mültecilerle ilgili son dönemdeki en önemli güncel düzenleme olan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin de altyapısını oluşturmaktadır (Kutlu, 2015, s.4).

YUKK'nun 91. maddesine dayanılarak 2013 yılında çıkarılan Geçici Koruma Yönetmeliği bu haktan kimlerin yararlanabileceği konusunu şu şekilde düzenlemektedir:

“Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen ve sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır.”

Bu yönetmelik Türkiye'nin sınırlama koyarak imzalamış olduğu Cenevre Sözleşmesi kapsamına girmeyen Suriyeli sığınmacıları da kapsamaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği Suriyeli sığınmacılara hukuki bir statü kazandırılması için atılmış bir adımdır. Böylelikle ülkemize Avrupa dışından gelen sığınmacılar için de hukuki bir statü verilebilmektedir. Bu yasal değişiklikle birlikte Suriyeli sığınmacıları tanımlarken söylenen 'misafir' algısı değişmiştir. Bu statülerin önemi Türkiye'nin uluslararası hukuki prestiji açısından da önem teşkil etmektedir. Zira yukarıdaki bölümlerde de açıklandığı üzere Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne düştüğü coğrafi kısıt Avrupa dışından gelen göçmenlerin statülendirilememesine ve buna bağlı olarak geri gönderme dahil birçok insan hakkı ihlallerine neden olabilmekteydi. Kaldı ki Türkiye son yıllara kadar mevzuat farklılığından dolayı birçok AIHM davasına taraf olmakla kalmayıp önemli miktarlarda tazminata mahkum edilmekteydi.

Geçici koruma talebinde bulunmuş olan sığınmacılar başvurularından sonra Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün belirlemiş olduğu geçici barınma merkezlerine yerleştirilmektedir. Yönetmeliğin genelinde amacın sığınmacıları geçici barınma merkezlerinde tutmak üzerine olduğu hissedilmektedir. Örneğin çadırkentler ya da geçici barınma merkezlerinde kalanlar beslenme,

sağlık, sosyal yardım, eğitim, özel ihtiyaç sahiplerine sunulan sağlık ve psiko-sosyal destek gibi hizmetlerden doğrudan faydalanırken merkezler dışında kalanların bu hizmetlere erişimleri imkanlar elverdiğince sunulabilmektedir (Geçici Koruma Yönetmeliği, 2013, md. 38).

5. Sonuç

Türkiye'nin Bosna Savaşı sırasında kabul ettiği Boşnak ve Arnavutların geri dönmesi örnek gösterilerek Suriye kaynaklı göç dalgasında da başta aynı şey olacağına ilişkin bir kanı oluşmuştur (Açıkgöz, 2015, s.101). Kalıcı olduğu düşünülmeyen Avrupa dışından gelen tüm diğer mültecilerle beraber Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki konumları, kalışları, temel haklara erişimleri hükümetin verdiği ve vereceği kararlara tabi olmaktadır (Kutlu, 2015, s.4). Örneğin Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında sığınmacılara geçici kimlik belgesi verilmektedir. Böylelikle sığınmacıların kayıtlı ve ulaşılabilir olması hedeflenmiştir. Ancak Geçici Koruma Yönetmeliğinde geçici korumanın süresinin ile ilgili herhangi bir ibarenin olmaması bu konunun temel handikabını oluşturmaktadır. Bu durumda sığınmacıların kaderinin Türk Hükümetinin her an alabileceği yeni kararlara bağlı olduğunu göstermektedir.

Ülkemize giriş yapan Suriyeli sığınmacıların devletin sunmuş olduğu sosyal yardım, eğitim, barınma, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden faydalanabilmeleri için uluslararası koruma sahibi olmaları gerekmektedir (YUKK, 2013, md. 89). Kamplarda AFAD tarafından alınan kayıtlar kamp dışında ise Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar - Hudutlar ve Sığınma Dairesi tarafından gerçekleştirilmekteydi (ayrıntılı bilgi için Deniz, 2014, s.189). Ancak Kasım 2013'te Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla birlikte sığınma ve geçici koruma statüsünden yararlanmak için başvuran Suriyelilerin işlemleri artık İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yapılmaya başlanmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından alınan karar gereğince 18 Mayıs 2015 Pazartesi günü itibariyle yabancılarla ilişkin iş ve işlemler, il göç idaresi müdürlükleri tarafından yürütülmeye başlanmıştır (GİGM, 2018). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün şimdiye kadar yabancılarla ilgili işlemleri yürüten Emniyet Müdürlüğü'nden

yetkileri kademeli olarak devralması, yabancılar konusunun bir güvenlik sorunu olmaktan çıkmaya başladığını göstermektedir (Kutlu, 2015, s.3). YUKK'nun çıkarılması ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması göç politikalarının biraz daha gerçekçi ve kurumsal bazda ele alındığının göstergeleri olmaktadır.

Göçmen hakları konusunda atılmış önemli adımlar ve çıkarılmış olan yasaya rağmen göçmenlerin entegrasyonu konusunda herhangi bir gelişme kaydedilememiştir. Aradan geçen sekiz yıla rağmen sosyal dışlanmışlık hissettiği için sokağa çıkmak istemeyen ya da okullulaşamayan öğrenciler mevcuttur. Ülkelerin göç ve entegrasyona dair politikalarını belirli indikatörler kapsamında ölçmek ve geliştirmek için oluşturulmuş bir proje olan Migrant Integration Policy Index (MIPEX)'in 2015 verilerine göre, Türkiye'nin karnesi oldukça zayıftır. Sadece eğitim ve sosyal dışlanmışlık konularında değil sosyal hayatın her alanında ikincilleştirme ve hak ihlallerine rastlanmıştır. 38 ülke 92 arasında yapılan ve iş pazarına entegrasyon, aile birleşmesi, eğitim, sağlık, siyasi katılım, sürekli ikamet izni, vatandaşlık ve ayrımcılık gibi kriterlerin baz alınarak skorlandığı indekse göre Türkiye 100 üzerinden ortalama 25 puan alabilmiştir. YUKK'nun çıkarılmasından sonra bile Türkiye'nin geçen yıl aldığı skor sadece %1 artmıştır (MIPEX, 2015). Bu tablonun ortaya çıkmış olması ise, ayrımcılık yaşayan ancak bunları resmi makamlara bildirmekten çekinen göçmenler ve hala beklenen mültecilere ayrımcılık yasaının çıkmaması ve de ayrımcılık kontrol makamının kurulmamış olmasına bağlanmıştır. Göçmen hukuki statünün yanı sıra toplumsal hayata kabulleri noktasında da yeni projeler yapmak, yerel yönetimlerle ve sivil toplum örgütleriyle yönetim ağını güçlendirmek ve hak ihlallerini denetlemek devletin yapması gerekenler arasında olmalıdır. YUKK ve GİGM göç politikaları ve kurumsallaşma üzerinde etkili ve yol göstericidir ancak uzun vadede entegrasyona dair yol haritası sunmamaktadır.

Kaynakça

AFAD. (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar saha araştırması sonucu*, Erişim Tarihi: 22.01.2019, https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf.

Açıkgöz, M. (2015). Turkey's visa policy: A migration mobility nexus. *Turkish policy quarterly*, 14(2), 97-107.

Arap, E.,Çerçi, S. (2014). Yabancılar ve uluslararası koruma kanununun getirdikleri. *Hukuk gündemi*. 72(2014/2), 121-127.

Bozdağlıoğlu, Y. (2014). Türk-Yunan mübadelesi ve sonuçları. *Türkiye sosyal araştırmalar dergisi*, 18(3), 9-32.

Çavuşoğlu, H. (2007). Yugoslavya-Makedonya topraklarından Türkiye'ye göçler ve nedenleri. *Bilgi Dergisi*, Sayı 41, 123-154.

Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye. *Türkiye sosyal araştırmalar dergisi*. 18(1), 175-204.

Duman, Ö. (2009). Atatürk döneminde Balkan göçmenlerinin iskan çalışmaları (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk yolu dergisi*, 10(43), 473-490.

Ergüven, N.S.,Özturanlı, B. (2013). Uluslararası mülteci hukuku ve Türkiye. *AÜHFD*, 62(4), 1007-1061.

Güler, A. (2018). BMMYK'nın nezaret etme yetkisi ve ikna yönteminin etkinliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi*, 9(22), 65-89.

İçduygu, A. (2010). Türkiye'de uluslararası göçün siyasal arka planı: Küreselleşen dünyada 'ulus-devleti inşa etmek ve koruma'. Pusch, B.,Wilkoszewski, T. (Ed.) *Türkiye'de uluslararası göç: Toplumsal koşullar-bireysel yaşamlar*.İstanbul: Kitap Yayınevi.

İçduygu A.,Erder, S., Gençkaya, Ö.F. (2014). Türkiye'nin uluslararası göç politikaları: 1923- 2023. *Koç Üniversitesi göç araştırmaları merkezi*, Erişim Tarihi: 22.01.2019, https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%CC%88c%CC%A7-Politikalar%CC%88B1-1923-2023_.pdf.

Kaya, İ., Yılmaz Eren, E. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki durumu. SETA, Erişim Tarihi: 22.01.2019, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukukidurumu-pdf.pdf.

Kutlu, Z. (2015). Bekleme odasından oturma odasına. *Anadolu kültür/açık toplum vakfı*, Erişim Tarihi: 22.01.2019, [ttp://www.anadolukultur.org/images/UserFiles/Documents/Editor/Bekleme_Odasından_Oturma_Odasına.pdf](http://www.anadolukultur.org/images/UserFiles/Documents/Editor/Bekleme_Odasından_Oturma_Odasına.pdf).

Nurdoğan, A.K., Öztürk, M. (2018). Geçici koruma statüsü ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin vatandaşlık hakkı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dergisi*, 23(3), 1163-1172.

Özçürümez, S., Türkay, Ş. (2011). Türkiye'de iltica politikası, aktörleri ve çalışmaları: Bir 'epistemik topluluk' oluşurken. İltica, uluslararası göç ve vatansızlık: Kuram, gözlem ve politika, Ankara: BMMYK.

Özçürümez, S., Şenses, N. (2011). Europeanization and Turkey: Studying irregular migration policy. *Journal of Balkan and near eastern studies*, 13(2), 233-248.

Özer, Y. (2011). Türk kamu yönetiminde yeni bir çalışma alanı olarak uluslararası göç: Yasalaşmış ve idari yapılanma sürecinin değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45, 73-88.

Parlak, B., Şahin, A.U. (2015). Türkiye iltica ve göç mevzuatının coğrafi kısıtlama uygulaması yönünden analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 65-79.

Peker, B., Sancar, M. (2001). *Mülteciler ve iltica hakkı yaşamın kıyısındakilere hoş geldin diyebilmek*. Ankara: İnsan Hakları Derneği.

Reçber, S. (2014). Hayatın yok yerindekiler: Mülteciler ve sığınmacılar, Erişim Tarihi: 22.01.2019, <http://www.sosyalhaklar.net/2014/bildiriler/recber.pdf>.

Sarıteke, İ., Kahraman, Ö.F. & Aydın, A. (2018). Türkiye'deki Suriyelilerin hukuki statüsü ile ilgili bir analiz. *Turkish studies*, 13(7), 383-396.

Türkoğlu, O. (2011). Mülteciler ve ulusal/uluslararası güvenlik. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi dergisi*, 30(2), 101-118.

Zürcher, Eric J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi*. İstanbul: İletişim.

<http://istanbul.goc.gov.tr/tr/news/ilce-calisma-grup-baskanliklarimiz-hizmete->

girmistir (22.01.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/files/_dokuman19.pdf
(22.01.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, [http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasi-
koruma_363_378_4712_icerik](http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasi-koruma_363_378_4712_icerik), (22.01.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, [http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-
izinleri_363_378_4709](http://www.goc.gov.tr/icerik3/ikamet-izinleri_363_378_4709), (22.01.2019).

Migrant Integration Policy Index, <http://www.mipex.eu/turkey> (22.01.2019).

UNCHR, <http://www.unhcr.org/tr/ucuncu-ulkeye-yerlestirme> (22.01.2019).

İlgili Kanunlar

2510 Sayılı İskan Kanunu

885 Sayılı İskan Kanunu

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

İçişleri Bakanlığı 2010 Genelgesi

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi

Geçici koruma Yönetmeliği

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

KADINLARDA SUÇ KORKUSUNUN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: KUZHEY KIBRIS ÖRNEĞİ

Muallâ KÖSEOĞLU¹, Tülin İÇLİ²

Öz

Bu araştırmada Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korku durumlarının yaş, eğitim durumu, gelir durumu, medeni durum, yaşanan bölge gibi çeşitli değişkenler açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Bu değişkenlerin yanında, kadınların suç korkusunu tetiklediği varsayılan mağduriyet modeli ile düzensizlik modelinin etkileri de değerlendirilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen soru formu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) beş bölgesi olan Lefkoşa, Girne, Gazimağusa, Güzelyurt ve İskele'de yaşayan 18 yaş üstü KKTC vatandaşı 366 kadına uygulanmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korku düzeyi 75 üzerinden 35 çıkarken, suç korkusunu en yüksek seviyede yaşayan kadınların Lefkoşa ve Gazimağusa bölgelerinde ikamet ettiği gözlenmiştir. Düzensizlik modeline göre, en yoğun fiziki ve sosyal düzensizlik unsurlarının bu iki bölgede yer aldığı ve bunun kadınların suç korkusunu artırdığı tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan bir diğer model olan mağduriyet modelinin Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korkularını artırıcı bir etkiye sahip olmadığı belirlenmiştir. Yaş, eğitim durumu ve medeni durumun suç korkusunu artırıcı bir etkiye sahip olmadığı görülürken, gelir durumu ve yaşanan bölgenin ise Kuzey Kıbrıs'taki kadınların suç korkusunun açıklanmasında önemli bir etki yarattığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suç korkusu, Kadınların suç korkusu, KKTC'de kadınların suç korkusu, kadın, suç

¹ Dr.Öğretim Üyesi Muallâ Köseoğlu, Lefke Avrupa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mkoseoglu@eul.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-6655-6851

² Prof.Dr.Tülin İçli, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, tigli@hacettepe.edu.tr, Orcid No: 0000-0001-5066-6693

EVALUATION OF WOMEN'S FEAR OF CRIME IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES: SAMPLE OF NORTHERN CYPRUS

Abstract

It is aimed to search women's fear of crime living in Northern Cyprus in terms of various variables such as age, education, income, marital status, residence. Beside these variables, effects of victimization model and disorder model which are assumed to stimulate women's fear of crime, are also observed. Questionnaire that was formed by the researcher was applied to 366 women who were 18+ and had Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC) citizenship around five districts-Nicosia, Kyrenia, Famagusta, Morphou, İskele- of TRNC. According to research results, while women's fear of crime level in TRNC was found as 35 out of 64, the maximum level of women's fear of crime was found in Nicosia and Famagusta. It is found that these two districts have had maximum physical and social disorder factors and those factors have increased women's fear of crime according to disorder model. As a second model in this research, it is found that victimization model has not had any effect on women's fear of crime living in Northern Cyprus. While age, education and marital status have not had a significant impact on women's fear of crime on this sample, residence and income have had.

Keywords: *Fear of crime, Women's fear of crime, Women's fear of crime in TRNC, women, crime*

Giriş

Evrensel bir sorun olarak suç, uzun yıllardır çeşitli disiplinlerin çalışma konusu olmuştur. Suçun kaçınılmaz bir şekilde bütün toplumlarda görülmesi, uzun yıllar boyunca suç çalışmalarının odağını, suç davranışlarına neden olan faktörleri araştırmaya itmiştir. 1960'larla birlikte ise iki büyük Dünya Savaşı atlatılması, toplum yapılarında meydana gelen travma ve köklü değişimler “suç korkusu” kavramını gündeme getirmiştir. Günümüzde suç korkusu sorunsal kriminoloji, viktimoloji ve suç sosyolojisi yanında sosyal ekoloji, sosyal psikoloji ve coğrafya alanlarında da araştırmalara konu olmaktadır (Goodey, 2005, s. 66; Doran ve Burgess, 2012, s.1).

Küreselleşmenin etkisiyle 1980'lerle birlikte suç korkusu çalışmalarının özellikle Amerika ve Batı ülkelerinde yayılmaya başladığı görülmektedir. Bunun birincil nedeni, suç eylemlerinin küresel anlamda daha görünür hale gelmesi ve bireylerin dünyanın hemen her ülkesinde meydana gelen suç eylemlerinden haberdar olmasıyla birlikte bireylerin suç korku durumlarının tetiklenmesidir. Küresel güvensizlik, kamusal güvensizlik gibi kavramların da tartışılmaya başlanması, suç korkusu yönündeki araştırmaların sayısını artırmıştır. Öte yandan, yaşanan toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel dönüşümler de bireyler üzerinde kaygı ve korku yarattığından suç korkusu önemli bir çalışma alanı haline gelmiştir (Hirtenlehner ve Farrall, 2013, s.7). Suç korkusu ayrıca, bireyin güvenlik algısının zedelenmesi, toplumsal ve kamusal izolasyon gibi fiziksel, psikolojik, davranışsal ve sosyal etkiler yaratarak bireyin öznel ve sosyal iyilik halini olumsuz anlamda etkilediğinden üzerinde önemle durulan bir konu olmaya başlamıştır (Vauclair ve Bratanova, 2017, s. 222).

Suç korkusunun çok boyutlu bir kavram olması, genel bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Bireylerin geniş aralıktaki duygu, düşünce ve inançlarını; bireylerin kendilerinin, sevdiklerinin ve daha geniş alandaki bireylerin kırılganlıklarını içeren suç korkusu, bu yönüyle sosyopsikolojik bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Shoham vd., 2010, s. 430). Birey, kendisinin ya da ailesinden, sosyal çevresinden bir yakınının bir suç eylemine maruz kalma ihtimalini düşünerek korku duymaktadır. Ancak birey, yalnızca mağduriyet

anını değil bu mağduriyet gerçekleştiği takdirde toplumsal yaşama yeniden adaptasyonunun nasıl sağlanacağını da hesap ettiğinden suç korkusunu daha üst düzeyde yaşamaktadır. Alandaki önemli araştırmacılarından olan Ferraro (1992) ise suç korkusunu, “suça ya da kişinin suçla ilişkilendirdiği sembollere karşı geliştirdiği kaygı veya duygusal bir reaksiyon” şeklinde tanımlamaktadır (Ferraro, 1995, s. 4).

Suç korkusuna ilişkin yapılan araştırmalar, suç korkusunu en yoğun yaşayan grupların kadınlar, yaşlı bireyler, fiziki engeli bulunanlar ve etnik azınlıklar olduğunu ortaya koymaktadır (May vd., 2010, s. 163; Shoham vd., 2010, s. 431; Chadee vd., 2017, s. 453). Bu grupların suç korkusunu daha yoğun yaşamalarının en önemli nedeni olarak, bahsi geçen bütün grupların sosyal kırılganlık veya zarar görülebilirlik (vulnerability) düzeylerinin çeşitli nedenlerle daha yüksek olması gösterilmektedir. Ataerkil yapı içerisinde cinsel saldırıların açık hedefi olarak gösterilmeleri, alanyazında kadınların suç korkusunu en yüksek düzeyde deneyimleyen grup olarak kabul edilmesine neden olmaktadır (Hilinski vd., 2011, s. 114). Yaşlı bireyler açısından bakıldığında, yaşlılıkla birlikte deneyimledikleri fiziki ve sosyal deformasyonlar, bu bireylerin toplum içinde kendilerini daha dezavantajlı biçimde algılamalarına neden olmaktadır. Fiziki engeli bulunanlar genellikle engel durumlarından dolayı kendilerini herhangi bir saldırı karşısında savunamayacaklarını düşündüklerinden hedef olarak seçilebilecekleri korkusunu taşımaktadırlar. Son olarak etnik azınlıklara bakıldığında ise, hem yabancı bir ülkede olmaları hem de hakim nüfus karşısında azınlık konumunda olmaları çeşitli açılardan saldırılara maruz kalma korkusuna kapılmalarına neden olabilmektedir. Bunun yanında, yabancı ülkelerde yer alan azınlık grupların, bazı durumlarda buldukları ülkelerin hukuk sistemlerine güven duymayarak suç korku düzeylerinin yüksek düzeyde seyredebildiği gözlenmektedir.

Kadınların suç korkusunu en yoğun yaşayan grup olarak kabul edilmesi araştırmaların çıkış noktasını oluşturmuş ve suç korkusunun tetiklenmesinde etkili olduğu belirtilen yaş, gelir durumu, medeni durum, eğitim durumu, yaşanan bölge, düzensizlik ve geçmiş mağduriyet değişkenleri ele alınarak Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korkuları değerlendirilmiştir. Bugüne

değin Kuzey Kıbrıs'ta konuyla ilgili hiçbir araştırma yapılmamış olması, Türkiye'de ise konuyla ilişkili sınırlı sayıda araştırma bulunması sebebiyle bu araştırmanın literatüre önemli bir bilimsel katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Değişkenler ve İlgili Literatür

Yaş ile suç korkusuna ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, yaşlı bireylerin özellikle kamusal alanlarda suç eylemlerine maruz kalma oranlarının düşük olmasına karşın, suç korku düzeylerinin yüksek olduğu belirtilmektedir. Yaşlılarla ilgili olarak kamusal alandan ziyade özel alanda ihmal ve istismar durumlarının görüldüğü ifade edilmektedir (Carrabine vd., 2009, s. 166). Bununla birlikte, suç mağduriyeti oranları oldukça düşük olmasına karşın, yaşlı bireylerin suç korkusunu yüksek düzeyde yaşamalarının nedeni, kırılabilirlik ya da zarar görebilirlik kavramıyla açıklanmaktadır. Skogan ve Maxfield (1981) yaşlı bireylerin fiziksel ve sosyal zarar görebilirlik korkusunu taşıdıkları için suç korkusunu da yoğun biçimde deneyimlediklerini belirtmiştir. Fiziksel zarar görebilirlik yaşlı bireylerin, artık yavaşlayan fiziksel özelliklerinden dolayı kendilerini savunamayacakları düşüncesini temel alırken, sosyal zarar görebilirlik ise yaşlı bireylerin bir suç eylemine maruz kaldıktan sonraki süreçte toplumsal yaşama yeniden nasıl uyum sağlayacakları ile ilgili yaşadıkları korku durumunu ifade etmektedir (akt. McCoy ve Wooldregde, 1996, s. 193).

Gelir durumu ile suç korkusu arasında bir ilişki olduğu bazı araştırmalarca kabul edilmektedir (Hodgkinson, vd., 2017; Hew vd., 2018). İşsizlik, ev kirasını/ borcunu ödeme endişesi, çocuk varsa onların masrafları gibi parametrelerin bireyler üstünde baskı yaratarak "zarar görebilirlik" düşüncesini tetiklediği söylenmektedir. Ayrıca, suç korkusu üzerinde gelir durumunun bu kadar önemli olmasının bir diğer nedeni, gelirin bireylerin yaşadıkları bölgeyi belirlemede etkili olmasıdır. Gelir durumu düşük olan bireylerin yaşadıkları bölgelerin daha riskli ve suça açık bölgeler olabileceği, bu durumun da suç korkusunu artırıcı bir etkiye neden olabileceği ifade edilmektedir (Carrabine vd., 2009, s. 224). Bunun yanında, gelir eşitsizliğinde alt sınıfta yer alan bireylerin, toplumsal ve ahlaki düzenin bozulduğu düşüncesine daha fazla hakim oldukları ve bu düşüncenin de onların sosyal koruma algısını yıkarak

daha yüksek düzeyde suç korkusuna neden olduğu belirtilmektedir (Vauclair ve Bratanova, 2017, s. 223).

Suç korkusu açısından bir diğer önemli değişken yaşanan bölgedir. Bireyin ikamet ettiği bölge; çevrenin fiziki ve sosyal özellikleri, sosyo-ekonomik durumu, güvenlik durumu, nüfus yapısı, suç oranlarının nasıl seyrettiği gibi faktörlerle ele alındığından oldukça önemlidir. Düzensizlik modelinin de temelini oluşturan yaşanan bölge, içinde barındırdığı sosyal ve fiziksel düzensizliklerle değerlendirilmekte ve bu düzensizlik faktörlerinin suç korkusunu tetiklediği kabul edilmektedir. Zorbalar, etrafa saçılmış çöpler, duvar yazıları, kepenk vurulmuş dükkanlar, yıkık dökük binalar gibi faktörler fiziksel düzensizlik unsurları arasındayken, yabancı nüfus, alkol-madde bağımlıları, uyuşturucu satıcıları, seks işçileri, kumarhaneler gibi faktörler ise sosyal düzensizlik unsurları arasında yer almaktadır (Siegel, 2010, s. 146). Yaşadıkları bölgelerde bu tür düzensizlik unsurlarına maruz kalan bireylerin, bölgelerine dair güvenlik algılarını kaybederek suç korkusunu daha yoğun yaşadıkları varsayılmaktadır. Bunun yanında, fiziksel ve sosyal düzensizlik unsurları, bireylere sosyal kontrolün eksildiği ve ortak değer ve normların zayıfladığı mesajını verdiğinden yine suç korkusunu artırıcı bir faktör olarak kabul edilmektedir (Farrall vd., 2009, ss. 91-92; Lai vd., 2017, s.1016).

Suç korkusu literatüründe önemli bir yer tutmakla birlikte son dönemki çalışmalarda etkisi tartışılmaya başlanan geçmiş mağduriyet deneyimi, suç korkusuyla ilişkili bir diğer değişkendir. Mağduriyet deneyimi, doğrudan ve dolaylı mağduriyet olmak üzere iki açıdan ele alınmaktadır. Doğrudan mağduriyet, bireyin direkt olarak hedefi olduğu bir suç eyleminin yaşanmışlığını ifade ederken, dolaylı mağduriyet, bireyin doğrudan suça maruz kalmadığı ancak eşi, anne-babası gibi yakın çevresinden birinin ya da birilerinin yaşamış olduğu mağduriyet sonucundaki deneyimleri içermektedir (Wolhuter vd. 2009, s. 33). Doğrudan mağduriyet deneyimi yaşamış bireyin, öz-değerinin sarsıldığı, kendi güçsüzlüğünü, çaresizliğini, muhtaçlığını ve sınırlılıklarını açıkça fark ettiği ve bütün bu duygulanımlar bir araya geldiği zaman da bireyin çevresi ve kendisine karşı olan güveninin azaldığı, dolayısıyla da bireyin suç korkusunun arttığı varsayılmaktadır (Doran ve Burgess, 2012, s. 26; Rühns

vd., 2017, s. 366). Dolaylı mağduriyet ise doğrudan bireyin kendisinin değil aile, arkadaş veya tanıdıklarından birisinin mağduriyet yaşaması ve kişinin de bu durumdan etkilenmesi durumudur. Bu bağlamda, dolaylı mağduriyet yaşayan birey doğrudan fiziksel zarara uğramamakta ancak sevdiği birisinin mağduriyet yaşamasından ötürü duygusal anlamda zarar görmektedir (Karmen, 2010, s. 4; Grubb ve Bouffard, 2015, s. 3153).

Yöntem

Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı bu araştırma tanımlayıcı (betimsel) bir araştırma olup, tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma evrenini, KKTC Devlet Planlama Örgütü İstatistik Dairesi'nden alınan 2011 yılında gerçekleştirilen son nüfus sayımı verilerine göre, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin en büyük beş ilçesi olan Lefkoşa, Girne, Gazimağusa, Güzelyurt ve İskele bölgelerinde yaşayan 18 yaş ve üzeri KKTC vatandaşı 83,239 kadın oluşturmaktadır. Çalışma evrenini en iyi şekilde temsil etmesi açısından tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılarak 83,239 kişilik araştırma evreninden %95 güven düzeyi %5 örnekleme hatası ile 382 kişilik bir örneklem grubu hesaplanmıştır. Ancak verilerin analizi sürecinde bazı soru formlarının oldukça eksik ya da sadece tek seçeneğin işaretlenmiş olduğu gözlemlenerek 16 soru formu çıkarılmış ve veri analizi 366 soru formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Uygulama gerçekleştirilirken beş bölgenin nüfus yoğunluğuna göre bir hesaplama yapılmış ve Lefkoşa'dan 134, Girne'den 106, Gazimağusa'dan 79, Güzelyurt'tan 33 ve İskele'den 14 kadına ulaşılarak veriler toplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Nicel araştırma yönteminin temel alındığı bu çalışmada, kantitatif bir yöntem olan ve kapalı uçlu sorulardan oluşan anket tekniği kullanılmıştır. Ölçme aracı araştırmacının kendisi tarafından üç bölümden oluşacak şekilde geliştirilmiştir.

İlk bölümde yer alan sosyo-demografik sorularla, katılımcıların yaş, meslek, medeni durum, eğitim ve gelir durumu gibi bilgilerin alınması hedeflenmiştir.

Formun ikincil bölümünde yer alan Suç Korkusu Ölçeği araştırmacı tarafından beşli derecelendirme kullanılarak likert tipte hazırlanmış ve 15 sorudan oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan sorular, katılımcıların suç korku düzeylerinin saptanması amacıyla yöneltilmiştir. Ölçekte yer alan sorulara verilen yanıtlar “Hiç korkmuyorum=1 puan”, “Korkmuyorum=2 puan”, “Ne korkuyorum, ne korkmuyorum=3 puan”, “Korkuyorum=4 puan” ve “Çok korkuyorum=5 puan” şeklinde puanlanmıştır. Ölçekten alınabilecek olan en düşük puan 15 ve en yüksek puan 75’tir. Katılımcıların ölçekten yüksek puan alması, suç korku düzeylerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Son bölümde yer alan Düzensizlik Ölçeği ise, katılımcıların yaşadıkları bölgelere ilişkin düzensizlik unsurlarının saptanması amacıyla beşli likert tipte geliştirilmiş olup 8 önermeden oluşmaktadır. Katılımcıların ölçekte yer alan önermelere verdikleri cevaplar “Hiç sorun değil=1 puan”, “Sorun değil=2 puan”, “Ne sorun, ne sorun değil=3 puan”, “Sorun=4 puan” ve “Ciddi bir sorun=5 puan” şeklinde puanlanmıştır. Katılımcıların ölçekten alabilecekleri en düşük puan 8 ve en yüksek puan 40’tır. Ölçekten alınacak yüksek puan, bölgede düzensizlik unsurlarının yüksek düzeyde seyrettiğine işaret edecektir.

Veri toplama aracıyla ilgili geçerlik-güvenirlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kapsam geçerliği için öncelikle suç korkusu konusu kapsamında yapılan yerli ve yabancı çalışmalar, tezler ve kitaplar taranarak, konuya ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçevenin oluşturulmasının ardından, araştırmanın problemi düşünülerek hangi faktörlerin saptanması gerektiği belirlenmiş ve kapsam daraltılmıştır. Bu bağlamda, diğer çalışmalarda kullanılmış ölçme araçları değerlendirilmiştir. Ancak sınırlı bir alan olması nedeniyle yalnızca İngilizce olan Suç Korkusu Ölçeği’nden faydalanılmış ve bazı maddeler uyarlanarak kullanılmıştır (Ferraro ve La Grange, 1989). Ölçeklerde yer alan soruların uygunluğu, soru şekli, dil bilimsel uygunluğu, alanlarında uzman akademisyenler tarafından incelenmiş ve uzmanlar soruların uygun olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca soruların uygulamada nasıl algılandığının anlaşılması adına 40 kadın ile bir pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Bu pilot uygulama neticesinde ölçek sorularının uygun ve anlaşılır olduğu belirlenmiştir.

Yapı geçerliği için ölçeklerin taslak maddelerinin faktör yapısını ortaya koymak adına öncelikle Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi uygulamasına geçilmeden önce veri setinin normal dağılıma uyum gösterip göstermediğini incelemek için, Kolmogorov Smirnov, Shapiro-Wilks testleri yapılmış, dağılıma ait QQ plot incelenmiş ve çarpıklık ve basıklık değerleri kontrol edilmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda veri setinin normal dağılıma uyduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca AFA uygulanabilmesi için uygunluğun belirlenmesinde kullanılan Kaiser-Meğher-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett'in küresellik testi uygulanmıştır. KMO katsayısı, veri matrisinin faktör analizi ve veri yapısından faktör çıkarma için uygunluğu hakkında bilgi vermektedir. Faktörleşebilirlik için KMO'nun 0,60'tan yüksek çıkması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2009, s. 115). Açımlayıcı faktör analizi sonuçları incelendiğinde suç korkusu ölçeğinde öz değeri 1'in üzerinde olan 3 faktör olduğu ve ölçeğin üç faktörlü bir yapıda olduğu görülmektedir. Ölçek üç faktörlü yapısı ile toplam varyansın %63,47'sini açıklamakta olup ölçekte yer alan birinci faktör toplam varyansın %31,53'ünü, ikinci faktör %16,56'sını ve üçüncü faktör %15,39'unu açıklamaktadır. Yine bu ölçekte yer alan şahsa ve mala yönelik suç korkusu alt boyutunda bulunan sorulara ilişkin faktör yüklerinin 0,56 ile 0,86 arasında, yakın çevreye yönelik suç korkusu ölçeğindeki sorulara ait faktör yüklerinin 0,60 ile 0,77 arasında ve karanlıkta suç korkusu ölçeğinde yer alan sorulara ait faktör yük değerlerinin 0,62 ile 0,81 arasında değiştiği saptanmıştır. Düzensizlik ölçeğine bakıldığında ise, bu ölçekte özdeğeri birden büyük bir faktör olduğu, dolayısıyla ölçeğin tek boyutlu olduğu saptanmıştır. Tek boyuta ait öz değer 5,13 olup, toplam varyansın %64,16'sını açıklamaktadır. Düzensizlik ölçeğine ilişkin faktör yükleri incelendiğinde, ölçeğe ilişkin faktör yüklerinin 0,63 ile 0,86 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Veri toplama aracının güvenilirlik çalışmalarına gelindiğinde, ölçeklerin iç tutarlılığının saptanmasına yönelik öncelikle Cronbach's Alpha testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, ölçek geneline ilişkin alpha güvenilirlik katsayısı 0,91 bulunmuştur. Büyüköztürk (2018)'e göre hesaplanan alpha güvenilirlik katsayısının 0,70'in üzerinde olması halinde ölçme aracı güvenilir bulunmaktadır. Buna göre, ölçek geneline ilişkin alpha değeri son derece

yüksek bulunmuş, dolayısıyla ölçme aracının güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Suç korkusu ölçeği geneline ait Cronbach alfa katsayısı 0,91 iken, Düzensizlik ölçeğine ait Cronbach alfa katsayısı ise 0,92'dir.

Bulgular

Araştırma verileri Kuzey Kıbrıs'ta Temmuz-Kasım 2016 tarihleri arasında toplanmıştır. Soru formu uygulanmadan önce katılımcılara araştırma hakkında ve soru formunun nasıl yanıtlanacağı konusunda detaylı bilgi verilmiştir. Katılımcıların doğru ve samimi bir şekilde yanıt vermelerini sağlamak adına araştırma sonuçlarının sadece bilimsel amaçla kullanılacağı ve verecekleri yanıtların üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı konusunda katılımcılar bilgilendirilmiştir. Ayrıca, soru formu için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan veri toplama aracının etik ilkelere uygun olduğuna dair onay alınmıştır.

Katılımcıların Tanıtıcı Özellikleri

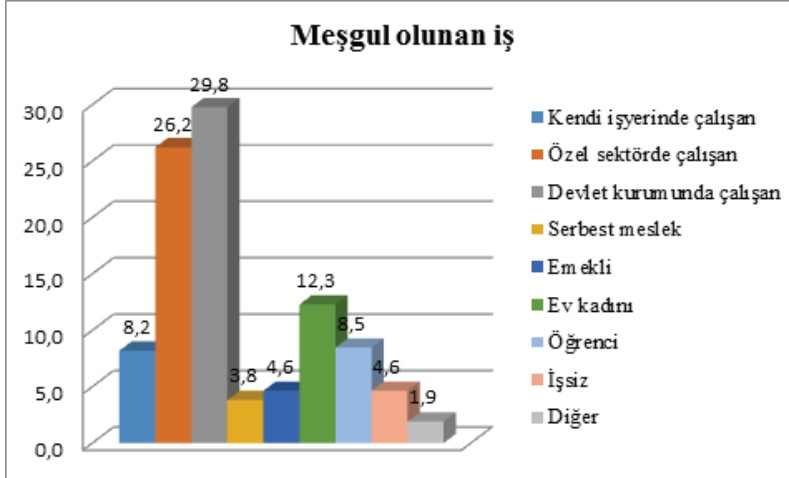
Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya dahil olan kadınların çoğunluğunun (%32,24) 26-35 yaş, %24,04'nün 36-45 yaş, %17,49'unun 46-55 yaş, %14,48'sinin 25 yaş ve altı ve %11,75'inin 56 yaş ve üzeri yaş aralığında yer aldığı görülmektedir. Eğitim durumlarına göre dağılım incelendiğinde katılımcıların, %39,07 ile lisans, %30,05 ile lise/ön lisans, %17,76 ile lisansüstü ve %11,48 ile ilköğretim mezunu oldukları belirlenmiştir. Araştırmaya dahil olan kadınların %36,61'i Lefkoşa, %28,96'sı Girne, %21,58'i Gazimağusa, %9,02'si Güzelyurt ve %3,83'ü İskele ilçelerinde yaşamaktadır. Kadınların gelir durumu değerlendirildiğinde, %28,14 ile 2100-3000 TL arası gelire sahip olanlar ilk sırada, %22,40 ile aylık geliri 1000-2000 TL arası olanlar ikinci sırada, %16,39 ile aylık geliri 3100-4000 TL arası olanlar dördüncü sırada ve %14,75 ile aylık geliri 4100 TL ve üzeri olanlar ise son sırada yer almıştır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında ise, kadınların yarısından fazlasının (%54,10) evli olduğu görülmektedir. Bunu takiben %32,79'u hiç evlenmemiş, %13,11'ise eşinden ayrı olduğunu veya eşini kaybettiğini ifade etmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyo-Demografik özellikleri

	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş Grubu		
25 yaş ve altı	53	14,48
26-35 yaş	118	32,24
36-45 yaş	88	24,04
46-55 yaş	64	17,49
56+ yaş	43	11,75
Eğitim durumu		
Okur-yazar	6	1,64
İlköğretim	42	11,48
Lise/Ön lisans	110	30,05
Lisans	143	39,07
Lisansüstü	65	17,76
İkamet edilen ilçe		
Lefkoşa	134	36,61
Gazi mağusa	79	21,58
Girne	106	28,96
Güzelyurt	33	9,02
İskele	14	3,83
Aylık gelir		
1000-2000 TL	82	22,40
2100-3000 TL	103	28,14
3100-4000 TL	60	16,39
4100 TL ve üzeri	54	14,75
Bilmiyorum	67	18,31
Medeni durum		
Hiç Evlenmemiş	120	32,79
Evli	198	54,10
Eşi ölmüş/boşanmış	48	13,11

Aşağıda yer alan Şekil 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun (%29,8) kamu kuruluşlarında, %26,2'sinin özel sektörde çalıştığı, %12,3'ünün ev kadını, %8,5'inin öğrenci olduğu ve %8,2'sinin de kendi işyerinde çalıştığı görülmektedir.

Şekil 1: Katılımcıların Çalışma Durumu

Kadınların Tanıtıcı Özelliklerine göre Suç Korku Düzeyleri

Tablo 2’de kadınların yaş gruplarına göre suç korkusu ölçeği ile düzensizlik ölçeğinden almış oldukları puanların karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Kadınların yaş gruplarına göre ölçeklerden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bunun nedeni, Kuzey Kıbrıs’ta yaşlı bireylerde sosyal zarar görebilirlik endişesinin düşük düzeyde seyretme ihtimalidir. Sosyo-kültürel yapı gereği, Kuzey Kıbrıs’ta aile, akraba ve komşuluk ilişkileri kentsel alanlarda azalarak var olmakla birlikte özellikle kırsal kesimlerde güçlülüğünü korumaktadır. Yaşlı bireyler başına gelen herhangi bir olumsuzluk durumunda ulaşabileceği sosyal destek ağının varlığını bildiğinden kendisini daha güvende hissetme eğilimi sergileyebilmektedir. Ayrıca, yine sosyo-kültürel yapı gereği Kuzey Kıbrıs’ta gelişmiş ülkelere kıyasla aile yapısında farklılıklar gözlenmektedir. Avrupa ülkelerinde yaşlıların bakımı aileden çıkarak devlet veya özel bakımevlerinin sorumluluğuna geçmişken, Kuzey Kıbrıs’ta yaşlı bireylerin bakımından halen çocukları sorumludur. Yaşlı bireyler ya çocuklarının yanında ya da çocuklarına yakın bölgelerde ikamet etmekte, bu durum da fiziksel ve sosyal zarar görebilirlik endişesini, dolayısıyla suç korkusunu azaltan bir faktör olarak açıklanabilmektedir.

Tablo 2: Kadınların yaş gruplarına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması (n=366)

Ölçekler	Yaş Grubu	n	\bar{X}	s	Min	Max	F	p
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	- 25 yaş	53	18,36	7,13	9	35	0,41	0,80
	26-35 yaş	118	19,53	7,74	9	36		
	36-45 yaş	88	18,76	6,83	9	33		
	46-55 yaş	64	19,67	7,08	9	36		
	+ 56 yaş	43	18,81	6,53	9	36		
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	- 25 yaş	53	9,15	3,54	4	17	0,20	0,94
	26-35 yaş	118	9,07	3,51	4	19		
	36-45 yaş	88	9,17	3,18	4	16		
	46-55 yaş	64	9,42	3,58	4	18		
	+ 56 yaş	43	8,86	2,93	5	18		
Karanlıkta Suç Korkusu	- 25 yaş	53	6,55	2,10	3	11	1,01	0,40
	26-35 yaş	118	6,53	2,42	3	13		
	36-45 yaş	88	7,07	2,81	3	14		
	46-55 yaş	64	6,55	2,31	3	11		
	+ 56 yaş	43	7,09	2,37	3	12		
Suç Korkusu Ölçeği	- 25 yaş	53	34,06	10,98	16	62	0,15	0,96
	26-35 yaş	118	35,14	12,08	16	64		
	36-45 yaş	88	35,00	11,53	16	57		
	46-55 yaş	64	35,64	11,45	16	59		
	+ 56 yaş	43	34,77	10,23	18	62		
Düzensizlik Ölçeği	- 25 yaş	53	19,98	9,78	8	40	0,60	0,66
	26-35 yaş	118	20,96	9,17	8	40		
	36-45 yaş	88	20,23	9,25	8	38		
	46-55 yaş	64	19,95	8,70	8	40		
	+ 56 yaş	43	18,44	9,63	8	40		

Aşağıda yer alan Tablo 3'te kadınların gelir durumlarına göre suç korkusu ölçeği ile düzensizlik ölçeğinden almış oldukları puanların karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Araştırmaya katılan kadınların gelir durumlarına göre suç korkusu ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan alt boyutlardan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Araştırmaya katılan kadınların aylık

gelirlerine göre düzensizlik ölçeğinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Bu fark aylık geliri 1000-2000 TL arasında olan kadınlar ile 3100-4000 TL ve 4100 TL üzerinde olan kadınlardan kaynaklanmaktadır. Aylık geliri 1000-2000 TL arasında olan kadınların ölçek puanları, aylık geliri 3100-4000 TL ve 4100 TL üzerinde olan kadınlardan daha yüksek bulunmuştur. Bu fark, gelir durumu daha düşük olan bireylerin düzensizlik faktörlerinin daha yoğun görüldüğü riskli bölgelerde yaşamak durumunda kalmasıyla açıklanabilmektedir. İlgili literatür kısmında da değinildiği üzere, suç oranlarının yüksekliği, kumarhaneler, dağınıklık, bağımlılık gibi fiziksel ve sosyal düzensizlik faktörlerinin yoğun görüldüğü bölgelerde, gelir durumu düşük olan bireylerin yaşama ihtimali daha yüksektir.

Tablo 3: Kadınların gelir durumuna göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması

Ölçekler	Gelir durumu	n	\bar{X}	s	Min	Max	F	p	Fark
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	1000-2000 TL	82	18,83	6,23	9	33	0,51	0,68	
	2100-3000 TL	103	19,90	7,77	9	36			
	3100-4000 TL	60	19,58	7,02	9	33			
	4100 TL ve üzeri	54	18,74	7,02	9	35			
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	1000-2000 TL	82	9,04	3,07	4	17	0,49	0,69	
	2100-3000 TL	103	9,25	3,68	4	19			
	3100-4000 TL	60	9,37	2,64	4	16			
	4100 TL ve üzeri	54	9,74	3,79	4	18			
Karanlıkta Suç Korkusu	1000-2000 TL	82	7,12	2,24	3	11	2,11	0,10	
	2100-3000 TL	103	6,52	2,67	3	14			
	3100-4000 TL	60	7,47	2,14	3	12			
	4100 TL ve üzeri	54	6,80	2,67	3	13			
Suç Korkusu Ölçeği	1000-2000 TL	82	34,99	9,73	16	56	0,20	0,90	
	2100-3000 TL	103	35,68	12,71	16	64			
	3100-4000 TL	60	36,42	10,14	16	56			
	4100 TL ve üzeri	54	35,28	12,61	16	62			
Düzensizlik Ölçeği	1000-2000 TL	82	21,24	8,80	10	40	2,95	0,03*	1-3
	2100-3000 TL	103	20,82	9,31	8	40			1-4
	3100-4000 TL	60	17,13	7,48	8	38			
	4100 TL ve üzeri	54	19,74	9,36	8	36			

* $p < 0,05$

Tablo 4'te araştırma kapsamına alınan kadınların medeni durumlarına göre ölçeklerden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Tablo değerlendirildiğinde, araştırma kapsamına alınan kadınların medeni durumlarına göre suç korkusu ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan şahsa ve mala yönelik suç korkusu alt boyutu ve yakın çevreye yönelik suç korkusu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Kadınların medeni durumlarına göre ölçekte yer alan karanlıkta suç korkusu alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olduğu saptanmış olup eşi ölmüş/boşanmış kadınların bu alt boyuttan aldıkları puanlar diğer kadınlara göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Eşleri olmayan kadınların karanlıkta suç korkusunu daha yüksek yaşadığı tespiti, çeşitli şekillerde yorumlanabilmektedir. Bunlardan ilki, kadınların yalnız veya çocukları varsa çocuklarıyla yaşama ihtimalidir. Bu noktada, kadınların yalnız yaşadıkları için daha fazla korku yaşama ihtimalleri doğabilmektedir. Bunun yanında, üstlenilen annelik rolüne karşılık çocuklarına karşı taşıdığı korumacılık ve sorumluluk duyguları da bu korkuyu tetikleyebilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise, kadınların cinsel suçların hedefi olabileceği korkusunu yaşadıkları daha önce de belirtilmiştir. Ataerkil yapı içinde inşa edilen toplumsal cinsiyet rolleri, özellikle yalnız yaşayan kadınların cinsel suçların açık hedefi olarak düşünülmesine neden olabilmektedir. Ayrıca yine toplumsal cinsiyet rolleri neticesinde kadının zayıf, savunmasız, itaatkar gibi özelliklerle kuşatılması, özellikle eşi olmayan kadınlar için bu algının daha da güçlenmesine neden olmaktadır. Bunun bilincinde olarak, bu kadınların suç korkusunu daha yüksek düzeyde yaşaması olasıdır. Son olarak, kadınların medeni durumlarına göre düzensizlik ölçeğinden aldığı puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$).

Tablo 4: Kadınların medeni durumuna göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması (n=366)

Ölçekler	Medeni Durum	n	\bar{X}	s	Min	Max	F	p	Fark
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	Hiç evlenmemiş	120	18,64	8,04	9	36	0,51	0,60	
	Evli	198	19,24	6,46	9	36			
	Eş ölmüş/Boşanmış	48	19,79	7,69	9	36			
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	Hiç evlenmemiş	120	8,91	3,69	4	19	1,18	0,31	
	Evli	198	9,13	3,17	4	18			
	Eş ölmüş/Boşanmış	48	9,79	3,33	4	16			
Karanlıkta Suç Korkusu	Hiç evlenmemiş	120	6,74	2,42	3	13	4,87	0,01*	1-3
	Evli	198	6,49	2,33	3	13			2-3
	Eş ölmüş/Boşanmış	48	7,71	2,83	3	14			
Suç Korkusu Ölçeği	Hiç evlenmemiş	120	34,29	12,42	16	62	1,21	0,30	
	Evli	198	34,86	10,52	16	64			
	Eş ölmüş/Boşanmış	48	37,29	12,35	16	62			
Düzensizlik Ölçeği	Hiç evlenmemiş	120	20,63	9,28	8	40	0,25	0,78	
	Evli	198	19,87	9,35	8	40			
	Eş ölmüş/Boşanmış	48	20,23	8,75	8	36			

* $p < 0,05$

Aşağıda yer alan Tablo 5'te araştırmaya katılan kadınların yaşadıkları bölgelere göre ölçeklerden aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların yaşadıkları bölgelere göre suç korkusu ölçeğinde yer alan şahsa ve mala yönelik suç korkusu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Bu fark Girne bölgesinde ikamet eden kadınlardan kaynaklanmakta olup Girne bölgesinde yaşayan kadınların bu alt boyuttan aldıkları puanlar diğer bölgelerde yaşayan kadınlardan daha düşük bulunmuştur. Kadınların ölçekte bulunan yakın çevreye yönelik suç korkusu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiş olup, Girne bölgesinde yaşayan kadınların bu alt boyuttan aldıkları puanlar Lefkoşa, Gazimağusa ve Güzelyurt bölgelerinde yaşayan kadınlardan daha düşük bulunmuştur

($p < 0,05$). Kadınların karanlıkta suç korkuları bölgelere göre anlamlı farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Araştırmaya dahil edilen kadınların yaşadıkları bölgelere göre suç korkusu ölçeği genelinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır ($p < 0,05$). Girne bölgesinde yaşayan kadınların ölçek genelinden aldıkları puanlar, diğer bölgelerde yaşayan kadınların almış oldukları puanlardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük bulunmuştur. Ayrıca İskele bölgesinde yaşayan kadınların ölçek genelinden aldıkları puanlar, Gazimağusa bölgesinde yaşayan kadınlara göre daha düşüktür. Bu bulgulara bakıldığında, İskele ve Güzelyurt bölgelerinin kırsal olmasından kaynaklı olarak suç korkusu ölçeği puanlarının düşük olduğu varsayılmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan bireylerin kentsel alanlarda yaşayanlara kıyasla suç korku düzeylerinin düşük olduğu bu alandaki literatürde de kabul görmektedir (Little vd., 2005, s.158). Burada şaşırtıcı olan bulgu, Kuzey Kıbrıs'ın en büyük ikinci bölgesi olan Girne'deki suç korku düzeyinin düşük çıkmasıdır. Bu bulguyu değerlendirirken düzensizlik ölçeğini de dikkate almak gerekmektedir. Düzensizlik ölçeğine bakıldığında da Girne bölgesinin puanının düşük olduğu görülmektedir. Literatürde genellikle büyük kentlerde yaşayan kadınların suç korku düzeylerinin düzensizlik modeline bağlı olarak daha yüksek görüldüğü belirtilmektedir. Büyük kentlerde başiboş evler, duvar yazıları, dağılmış çöpler gibi fiziksel düzensizlikler ve madde-alkol bağımlısı bireyler, seks işçileri, gece kulüpleri gibi sosyal düzensizlik unsurları daha fazla görülmektedir (Farrall vd., 2009, ss. 91-92; Lai vd., 2017, s.1016). Böyle ortamlarda yaşayan bireylerin buna bağlı olarak suç korku düzeyinin daha yüksek olması beklenmektedir. Lefkoşa ve Gazimağusa'daki sonuçlar beklendiği gibiyken Girne'den elde edilen sonuç çelişmiştir. Oysa Girne bölgesi de Lefkoşa ve Gazimağusa gibi kumarhane, gece kulübü, yabancı nüfus, terk edilmiş binalar gibi hem sosyal hem de fiziksel düzensizlikleri yüksek olan bir bölge olarak bilinmektedir. Girne bölgesinde suç korku düzeyinin diğer bölgelere kıyasla daha düşük çıkmasının nedeni, Girne'de yaşayan bireylerin yaşadıkları bölgedeki fiziksel ve sosyal düzensizlik unsurlarını "sorun" veya "düzensizlik" şeklinde görmemeleri olabildiği gibi zaman içinde bu düzensizlik unsurlarını normalleştirme eğilimi sergilemeleri şeklinde de yorumlanabilmektedir. Bunun yanında, literatürle paralellik

gösteren bir bulgu ise, düzensizlik ölçeği puanlarının en yüksek çıktığı Lefkoşa ve Gazimağusa bölgelerinde, suç korku düzeylerinin de yüksek çıkmış olmasıdır.

Tablo 5: Kadınların yaşadıkları bölgelere göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması (n=366)

Ölçekler	Bölge	n	\bar{X}	s	M	Sıra Ort.	X ²	p	Fark
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	Lefkoşa	134	20,01	7,71	9	36	35,49	0,00*	1-3
	Gazi mağusa	79	21,90	6,98	9	36			2-3
	Girne	106	15,80	5,60	9	35			4-3
	Güzelyurt	33	19,30	6,10	9	32			5-3
	İskele	14	19,50	7,17	10	31			
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	Lefkoşa	134	9,33	3,77	4	18	18,25	0,00*	1-3
	Gazi mağusa	79	10,23	3,03	4	18			2-3
	Girne	106	8,17	3,13	4	19			4-3
	Güzelyurt	33	9,06	2,55	4	13			
	İskele	14	8,79	2,81	5	13			
Karanlıkta Suç Korkusu	Lefkoşa	134	7,02	2,56	3	14	4,47	0,35	
	Gazi mağusa	79	6,43	2,20	3	12			
	Girne	106	6,63	2,55	3	13			
	Güzelyurt	33	6,91	2,38	3	13			
	İskele	14	6,00	2,04	3	11			
Suç Korkusu Ölçeği	Lefkoşa	134	36,37	12,67	16	62	24,64	0,00*	1-3
	Gazi mağusa	79	38,56	10,02	16	64			2-3
	Girne	106	30,60	9,91	16	62			4-3
	Güzelyurt	33	35,27	10,02	16	54			5-3
	İskele	14	34,29	11,17	19	54			2-5
Düzensizlik Ölçeği	Lefkoşa	134	19,01	8,63	8	37	57,72	0,00*	1-2
	Gazi mağusa	79	27,24	8,20	8	40			3-2
	Girne	106	17,52	8,78	8	40			4-2
	Güzelyurt	33	16,70	6,65	8	36			5-2
	İskele	14	19,64	9,54	8	40			

* $p < 0,05$

Kadınların Doğrudan ve Dolaylı olarak Suç Mağduriyeti Yaşama Durumlarına göre Suç Korku Düzeyleri

Tablo 6'da araştırma kapsamına alınan kadınların daha önce herhangi bir suç mağduru olma durumlarına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçları verilmiştir.

Araştırmaya katılan kadınların doğrudan suç mağduriyeti yaşama durumlarına göre suç korkusu ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Yine, kadınların doğrudan suç mağduriyeti yaşama durumlarına göre düzensizlik ölçeğinden aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı saptanmıştır ($p>0,05$). Doğrudan mağduriyet deneyimi ile suç korkusu arasındaki ilişki son dönemde yapılan güncel araştırmalarda sorgulanmaya başlanmış ve ilişki tespit edilmeyen çalışmalar ortaya çıkmıştır (Farrall vd., 2009; Curiel ve Bishop, 2018). Bunun yanında, bu araştırmanın örneklem grubunun da burada belirleyici olduğu söylenebilmektedir. Örneklem grubunda doğrudan mağduriyet yaşayanların sayısı 83 iken, son bir yıl içinde mağduriyet yaşayanların sayısı sadece 11'dir. Literatürde son bir yılda deneyimlenen mağduriyetin suç korkusu üzerinde çok daha büyük bir etkiye sahip olduğu ifade edilmekte (Fox vd., 2009, s. 26), bu çalışmada ise bu koşulu sağlayan 11 kişi üzerinden bir değerlendirme yapmanın zorluğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 6: Kadınların doğrudan mağduriyet yaşama durumlarına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması (n=366)

Ölçekler	Suç mağduru olma	n	\bar{X}	s	t	p
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	Olan	83	18,99	6,59	-0,19	0,85
	Olmayan	283	19,16	7,34		
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	Olan	83	9,17	3,44	0,08	0,94
	Olmayan	283	9,13	3,36		
Karanlıkta Suç Korkusu	Olan	83	6,87	3,17	0,57	0,57
	Olmayan	283	6,69	2,20		
Suç Korkusu Ölçeği	Olan	83	35,02	11,26	0,03	0,98
	Olmayan	283	34,98	11,49		
Düzensizlik Ölçeği	Olan	83	19,35	8,67	-0,92	0,36
	Olmayan	283	20,41	9,39		

Kadınların dolaylı mağduriyet yaşama durumlarına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılmasına ilişkin bağımsız örneklem t-testi sonuçlarına Tablo 7’de yer verilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların dolaylı mağduriyet yaşama durumlarına göre suç korkusu ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Kadınların dolaylı mağduriyet yaşama durumlarına göre düzensizlik ölçeğinden aldıkları puanlar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Yakın akrabaları/arkadaşları daha önce suç mağduru olan kadınlar düzensizlik ölçeğinden daha yüksek puan almıştır. Bu bağlamda, çevrelerinden birilerinin suç mağduriyeti yaşamış olma durumlarının, kadınların ikamet ettikleri bölgelerine ilişkin düzensizlik algılarını artırdığını göstermektedir.

Tablo 7: Kadınların dolaylı mağduriyet yaşama durumlarına göre ölçeklerden almış oldukları puanların karşılaştırılması (n=366)

Ölçekler	Tanıdığı Suç mağduru olması	n	\bar{X}	s	t	p
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	Olan	104	19,10	6,74	-0,99	0,32
	Olmayan	136	20,04	7,80		
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	Olan	104	9,41	3,56	0,18	0,86
	Olmayan	136	9,33	3,40		
Karanlıkta Suç Korkusu	Olan	104	6,56	2,48	-1,82	0,07
	Olmayan	136	7,12	2,26		
Suç Korkusu Ölçeği	Olan	104	35,07	11,28	-0,93	0,35
	Olmayan	136	36,49	12,05		
Düzensizlik Ölçeği	Olan	104	17,63	7,76	-3,01	0,00*
	Olmayan	136	21,00	9,17		

* $p < 0,05$

Kadınların Suç Korkusu ve Düzensizlik Ölçeklerine ait Görüşleri Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde kadınların suç korkusu ve düzensizlik ölçeklerine ilişkin görüşleri arasındaki korelasyonlar verilmiştir.

Tablo 8'de araştırma kapsamına alınan kadınların ölçeklerden ve alt boyutlarından aldıkları puanların karşılaştırılmasına ilişkin yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları verilmiştir.

Kadınların suç korkusu ölçeği genelinden ve alt boyutlardan aldıkları puanlar ile düzensizlik ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönlü, orta kuvvetli ve istatistiksel olarak anlamlı korelasyonlar olduğu tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Kadınların suç korkusu ölçeği genelinden ve ölçekte yer alan alt boyutlardan aldıkları puanlar arttıkça, düzensizlik ölçeğinden aldıkları puanlar da artmaktadır. Bu bulgu, Kuzey Kıbrıs'ta düzensizlik faktörlerinin kadınların suç korkusunu tetikleyici bir nitelikte olduğunu bir kez daha göstermektedir. Düzensizlik faktörleri arttıkça, kadınların suç korku düzeyleri de yükselmektedir.

Tablo 8: Kadınların ölçeklerden ve alt boyutlarından almış oldukları puanlar arasındaki korelasyonlar (n=366)

Ölçekler		Şahsa ve Mala Yönelik Suç Mağduriyeti Korkusu	Yakın Çevreye Yönelik Suç Mağduriyeti Korkusu	Karanlıkta Suç Mağduriyeti Korkusu	Suç Mağduriyeti Korkusu Ölçeği	Düzensizlik Ölçeği
Şahsa ve Mala Yönelik Suç Korkusu	r	1,00				
	p					
Yakın Çevreye Yönelik Suç Korkusu	r	0,75	1,00			
	p	0,00*				
Karanlıkta Suç Korkusu	r	0,49	0,50	1,00		
	p	0,00*	0,00*			
Suç Korkusu Ölçeği	r	0,95	0,87	0,67	1,00	
	p	0,00*	0,00*	0,00*		
Düzensizlik Ölçeği	r	0,42	0,35	0,19	0,41	1,00
	p	0,00*	0,00*	0,00*	0,00*	

Sonuç ve Tartışma

Araştırma bulgularında göze çarpan ilk husus, Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınlar açısından yaş değişkeninin suç korkusu üzerinde herhangi bir etkiye neden olmadığıdır. Birçok çalışmada, yaşın arttıkça suç korkusunun da aynı yönde artması beklenirken, Kuzey Kıbrıs örneklemindeki bulgu bu görüşü desteklememektedir. Önceki bölümlerde de açıklandığı üzere, yaşlı bireylerin suç korkusunu yaşama nedeni olarak fiziksel ve sosyal zarar görebilirlik unsurları gösterilmektedir (McCoy ve Wooldredge, 1996, s. 193). Bununla birlikte, Kuzey Kıbrıs'ta zarar görebilirlik endişesinin değişiklik gösterdiği düşünülmektedir. Kuzey Kıbrıs'ın sosyokültürel yapısı gereği aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin özellikle kırsal alanlarda yoğun bir şekilde görülmekle birlikte kentsel alanlarda da sürdüğü gözlenmektedir. Bu gelişmiş sosyal destek ağı neticesinde yaşlı birey, herhangi bir olumsuzluk karşısında ulaşabileceği bireylerin varlığını hissetmekte ve bu güven hissi suç korkusunu azaltabilmektedir. Bunun yanında, yine Kuzey Kıbrıs'ın aile yapısındaki

farklılıklar bu sonucu doğurabilmektedir. Suç korkusu çalışmalarının ağırlıklı olarak yürütüldüğü Amerika ve Batı ülkelerinin aksine Kuzey Kıbrıs'ta, yaşlı bireylerin bakımı çocuklarının sorumluluğundadır. Yaşlanan ebeveynlerin bakımevlerine yerleştirilmesi, Kuzey Kıbrıs'ta sosyokültürel olarak kabul görmeyen bir durumdur. Bu noktada, yaşlı ebeveynlerin ya çocuklarının yanında ya da onlara yakın bir çevrede ikamet ettiği görülmektedir. Bu durum da, yine fiziksel ve sosyal zarar görebilirlik endişesini azaltan faktörler arasında yer alabilmekte, dolayısıyla suç korkusu düşük düzeyde seyredebilmektedir. Bu bulguyu destekleyen bir çalışma olarak 1992 yılında Ferraro ve LaGrange'ın 10 farklı suç türüne maruz kalma korkusunun puanlandığı bir ölçekte, gençlerin yaşlılara kıyasla daha fazla korktuğu görülmüş, aynı zamanda şahsa ve mala yönelik suç korkusunun 75 yaş üzeri bireylerde en az görüldüğü ortaya çıkmıştır (Ferraro ve LaGrange, 1992). Bu bulguyu destekleyen bir diğer araştırma 2008 ve 2010 yılları arasında Çin, Gana, Hindistan, Meksika, Güney Afrika ve Rusya'da 35,125 50 yaş ve üzeri bireyle yürütülmüştür. Bu suç korkusu araştırmasına göre, bazı ülkelerde yaşlıların suç korkusunun düşük düzeyde çıktığı tespit edilmiştir. Örneğin Güney Afrika'da yaşlıların %65'i kendilerini sokakta güvende hissetmediklerini belirtirken, Gana'da bu oran yalnızca %9'da kalmıştır (Llyod-Sherlock vd., 2016). Bu bağlamda, yaşlı bireylerin yaşadıkları ülkelerin sosyokültürel yapıları, sosyoekonomik durumları, sağlık durumları gibi faktörlerin, suç korku düzeyinde değişiklik yaratabildiği gözlenmektedir.

Araştırmada ulaşılan bir diğer önemli bulgu, yaşanan yer ile suç korkusu arasındaki güçlü ilişkinin varlığıdır. Suç korkusu literatüründe genellikle kentsel alanlarda yaşayan kadınların suç korku düzeylerinin daha yüksek görüldüğü belirtilmektedir (Farrall vd., 2009, ss. 91-92; Lai vd., 2017, s.1016). Bunun nedenlerinin başında, araştırmada temel alınan düzensizlik modeli gelmektedir. Kentsel alanlarda, başıboş evler, duvar yazıları, dağılmış çöpler gibi fiziksel düzensizlik unsurları ve madde-alkol bağımlısı bireyler, seks işçileri, gece kulüpleri gibi sosyal düzensizlik unsurlarının görülme olasılığı daha yüksektir. Bu tür düzensiz ortamlarda yaşayan bireylerin, buna bağlı olarak suç korku düzeylerinin daha yüksek olması beklenmektedir. 2015 yılında Amerika'nın 12 şehrinde 12,549 katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmada, yaşanan bölge ile kadınların suç korkusu arasında çok güçlü bir ilişki olduğu

saptanmış, fiziksel ve sosyal düzensizlik faktörlerinin varlığının yaşanan bölge algısı üzerinde çok etkili olduğu tespit edilmiştir (Snedker, 2015, s.65). Bunun yanında, Türkiye'de 2004 yılında 6173 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada, yaşadıkları bölgelerde fiziksel ve sosyal düzensizlik unsurlarının fazla olduğunu belirten bireylerin, suç korku düzeylerinin de yüksek çıktığı saptanmıştır (Karakuş vd., 2010, s. 175). Kuzey Kıbrıs'ta yürütülmüş olan bu araştırma bulgularının da literatürle paralel olduğu gözlenmiştir. Girne dışındaki iki büyük bölge olan başkent Lefkoşa ve Gazimağusa'da yaşayan kadınların, algıladıkları düzensizlik faktörlerinin yoğun olduğu görülürken, buna paralel olarak aynı bölgelerde yaşayan kadınların suç korku düzeylerinin de yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Girne bölgesindeki farklılığı açıklamak gerekirse, bölgede yaşayan kadınların düzensizlik unsurlarını bir sorun olarak algılamaktan çok bunları normalleştirerek içselleştirdikleri varsayılmaktadır. Daha merkezden uzak ve kırsal alanlar olarak bilinen Güzelyurt ve İskele bölgelerinde ise beklendiği şekilde düzensizlik unsurları ve suç korkusu düşük düzeyde seyretmiştir.

Araştırmanın en önemli alt problemlerinden bir tanesi kadınların doğrudan mağduriyet deneyimleridir. Araştırma bulgularına göre doğrudan mağduriyet yaşama durumunun kadınların suç korkusuna anlamlı bir etkisi yoktur. İlgili literatürde farklı bulgulara rastlansa da, geçmiş mağduriyet deneyiminin suç korkusu üzerinde önemli bir etki yarattığı kabulü halen hakimdir. Bu kabule ters düşen araştırmalardan birisi, 2018 yılında Curiel ve Bishop tarafından İngiltere'de 1000 suç mağduru üzerinde yürütülmüştür. Bulgulara bakıldığında, geçmiş mağduriyet deneyiminin suç korkusu üzerinde orta düzeyde bir etkisi olduğu, sosyal etkileşimlerin suç korkusu üzerinde çok daha büyük bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında, doğrudan mağduriyetin suç korkusuna bir etkisi olmadığını savunanlar, suç eylemlerine en fazla maruz kalan grubun genç yetişkin erkekler olmasına rağmen, en düşük suç korkusu düzeyinin de yine bu grupta görüldüğünü ifade etmektedir. (Farrall vd., 2009, ss. 83-84). Kuzey Kıbrıs'ta yürütülmüş olan bu araştırmanın örneklem grubunun da burada belirleyici olduğu söylenebilmektedir. Örneklem grubunda doğrudan mağduriyet yaşayanların sayısı 83 iken, son bir yıl içinde mağduriyet yaşayanların sayısı sadece 11'dir. Literatürde son bir yılda

Güvenli bir ada ülkesi olarak bilinen Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kadınların suç korkusu ölçeğinden almış oldukları puan 75 üzerinden 35 çıkmış ve kadınların %39,2 gibi yüksek bir oranı cinsel bir suça maruz kalmaktan korktuğunu ifade etmiştir. Güvenli bir imaja sahip olan bir ada ülkesi için orta düzeyde çıkan suç korkusu değeri ve yüksek düzeyde çıkan cinsel suça maruz kalma korkusu oranı, Kuzey Kıbrıs'ın kadınlar açısından görüldüğü kadar güvenli olmadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, gerekli resmi mercilerce kadınların kendilerini daha güvende hissetmelerine yönelik adımlar atılması gerekmektedir. Bununla birlikte, Kuzey Kıbrıs devlet dairelerinde ve resmi kurumlarında toplumsal sorunlara yönelik çok az kurum olmasıyla birlikte, var olan Araştırma ve Geliştirme merkezlerinin de çoğunlukla faal olmadığı bilinmektedir. Oysa, toplumun sorunlarının kaynağına inecek bu kurum ve kuruluşların bu sosyal sorunlarla mücadelede önleyici çalışmalar yürütme, sosyal politikalar üretme gibi çok önemli misyonları bulunmaktadır. Ancak bu misyonları yerine getirecek kurum ve kuruluşların eksikliğinin, yıllar içinde bu sorunların derinleşmesine yol açacağından endişe duyulmaktadır. Hükümetin ivedilikle toplumsal sorunlara değinecek, bu konuda çalışmalar yapacak merkezler kurması, kamu kurum ve kuruluşları için sosyolog, sosyal hizmet uzmanı ve benzeri alanlardan istihdam gerçekleştirilmesi yönünde adımlar atması, hem var olan diğer toplumsal sorunların hem de artan suç korkusunun çözümü için gereklilik arz etmektedir. Bu tür kurumlar ve/veya merkezlerin açılması kadınların ekonomik, psikososyal, hukuki ve siyasi olarak güçlenmesine katkı sağlayacağından, suç korkusu literatüründe çeşitli açılardan dezavantajlı olarak görülen bu grubun kendilerini daha fazla güvende hissetmelerini mümkün kılacaktır.

Kaynakça

- Arnold, H. (1991). Fear of crime and its relationship to directly and indirectly experienced victimization: A binational comparison of models. *Developments in Crime and Crime Control Research*, 87-125.
- Box, S., Hale, C.& Andrews, G. (1988). Explaining fear of crime. *The British Journal of Criminology*, 28 (3), 340–356, <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.bjc.a047733>
- Büyüköztürk, Ş. (2009). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: PegemNet.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi elkitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Carrabine, E., Cox, P., Lee, M., Plummer, K.& South, N. (2009). *Criminology- A sociological introduction*. Second Edition. USA: Routledge.
- Chadee, D., Ali, S., Burke, A.& young, J. (2017). Fear of crime and community concerns: Mediating effect of risk and pragmatic fear. *Journal of Community Applied Social Psychology*, 27, 450-462.
- Curiel, P.R. and Bishop, S. (2018). Fear of Crime: The impact of different distributions of victimisation. *Palgrave Communications*, 4 (1), 46-54.
- Doran, B.J. & Burgess, M.B. (2012). *Putting fear of crime on the map investigating perceptions of crime using geographic information systems*. USA: Springer.
- Farrall, S., Jackson, J.& Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*.
Great Britain: Oxford University Press.
- Ferraro, K.& LaGrange, R. (1989). Assessing age and gender differences in perceived risk and fear of crime. *Criminology*, 27 (4), 697-719.
- Ferraro, K. (1995). *Fear of Crime: Interpreting victimization risk*. Albany, New York: SUNY Press.
- Fox, K.A., Nobles, M.R.& Piquero, A.R. (2009). Gender, crime victimization and fear of crime. *Security Journal*, 22 (1), 24–39.

- Goodey, J. (2005). *Victims and victimology: Research, policy and practice*. UK: Pearson Education Limited.
- Grubb, J.A.&Bouffard, L.A. (2016). The influence of direct and indirect juvenile victimization experiences on adult victimization and fear of crime. *Journal of Interpersonal Violence*, 30 (18), 3151–3173.
- Hale, C. (1996). Fear of Crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150. <http://dx.doi.org/10.1177/026975809600400201>.
- Hew, W.W., Low, B.Y., Goh, G.G.G. & Lau, S.H. (2018). Living in fear: Crime and residential turnover. *Asia Proceedings of Social Sciences*. 2 (4), 91-94.
- Hilinski, C. M., Pentecost Neeson, K. E., & Andrews, H. (2011). Explaining the fear of crime among college women, in their own words. *Southwest Journal of Criminal Justice*, 8 (1), 112–127.
- Hirtenlehner, H.&Farrall, S.(2013). Anxieties about modernization, concerns about community, and fear of crime: Testing two related models. *International Criminal Justice Review*, 23 (1), 5-24.
- Hodgkinson, T., Gately, N., McCue, J., Shuhad, A., Corrado, R.R.& Andresen, M.A. (2017). Fear of crime in an island paradise: Examining the generalizability of key theoretical constructs in the Maldivian context. *International Criminal Justice Review*, 27 (2), 108-125.
- Karakuş, Ö., McGarrell, E.F.& Başbüyük, O. (2010). Fear of crime among citizens of Turkey. *Journal of Criminal Justice*, 38, 174–184.
- Karmen, A. (2010). *Crime Victims: An introduction to victimology- Seventh edition*. USA: Wadsworth Cengage Learning.
- KKTC Devlet Planlama Örgütü (2014). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı*. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devlet Planlama Örgütü İstatistik ve Araştırma Dairesi. Lefkoşa: KKTC Devlet Basımevi.
- Lai, Y.L., Ren, L.&Greenleaf, R. (2017). Residence-based fear of crime: A routine activities approach. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61 (9) 1011–1037.
- Little, J., Panelli, R.&Kraack, A. (2005). Women's fear of crime: A rural perspective. *Journal*

of Rural Studies, 21 (2005), 151–163.

Llyod-Sherlock, P., Agrawal, S. & Minicuci, N. (2015). Fear of crime and older people in low- and middle-income countries. *Ageing & Society*, 36 (5), 1083-1108, <https://doi.org/10.1017/S0144686X15000513>

May, D., Rader, N. E., & Goodrum, S. (2010). A gendered assessment of the “threat of victimization”: Examining gender differences in fear of crime, perceived risk, avoidance, and defensive behaviors. *Criminal justice review*, 35 (2),159–182.

McCoy, V.H.&Wooldredge, J.D.(1996). Lifestyles of the old and not so fearful: Life situation and older persons’ fear of crime. *Journal of Criminal Justice*, 24 (3), 191-205.

Rühs, F., Greve, W.&Kappes, C. (2017). Coping with criminal victimization and fear of crime: The protective role of accommodative self-regulation. *Legal and Criminological Psychology*, 22, 359–377.

Shoham, S.G., Knepper, P.&Kett, M. (2010). *International handbook of victimology*. USA: CRC Press.

Siegel, J.L. (2010). *Criminology-The core*. USA: Wadsworth Cengage Learning.

Snedker, K.A. (2015). Neighbourhood conditions and fear of crime: Reconsideration of sex differences.

Crime & Delinquency, 61 (1), 45-70. DOI: 10.1177/0011128710389587

Vauclair, C.M.&Bratanova, B. (2017). Income inequality and fear of crime across the European region. *European Journal of Criminology*, 14 (2), 221–241.

Wolhuter, L.,Olley, N.&Denham, D. (2009). *Victimology- Victimization and victims’ rights*. USA: Routledge-Cavendish.

ÜNİVERSİTE MEZUNU UZUN SÜRELİ GENÇ İŞSİZLERİN EĞİTİM VE ÇALIŞMA YAŞAMI BEKLENTİSİ: ANKARA ÖRNEĞİ *

Süheyla ERİKLİ¹, Bülent BAYAT²

Öz

Bu çalışmanın amacı lisans (veya lisansüstü) mezuniyete sahip olup, uzun süreli işsiz olan gençlerin öncelikle eğitim ve çalışma yaşamı beklentilerini tespit etmektir. Araştırma Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan “tarama (survey) modeline” göre tasarlanmıştır. Kartopu örnekleme yolu ile 420 katılımcıya anket uygulanmış; bazı anketlerin eksik bilgi içermesi nedeniyle veri analizi 375 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Çalışma Yaşama Sonuç Beklentisi Ölçeği ile Üniversite Eğitimi Sonuç Beklentisi Ölçeği Pearson korelasyon analizi ile test edilmiş; değişkenler arasında istatistiksel olarak doğrusal bir ilişki olduğu bulunarak, H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Uzun Süreli İşsizlik, Eğitimli Genç İşsizliği, Beşeri Sermaye Teorisi, Eğitim Beklentisi, Çalışma Yaşamı Beklentisi*

¹ * Bu çalışma Üniversite Mezunu Uzun Süreli Genç İşsizlerin Çalışma Yaşamına İlişkin Beklentilerinin İncelenmesi: Ankara İli Örneği adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ERİKLİ, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Berat Cömertoğlu Myo, Yerel Yönetimler Programı e-posta: suheylaerikli@yahoo.com Orcid No:0000-0002-5817-6469

² Prof. Dr. Bülent BAYAT, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: bbayat@gazi.edu.tr Orcid No: 0000-0003-0579-8907

EDUCATED LONG-TERM UNEMPLOYMENT YOUNG'S EDUCATION AND WORKING LIFE EXPECTATION : INSTANCE OF THE ANKARA

Abstract

The aim of the article is to determine the expectations of the young people education and working life. The research was designed according to the “survey model” which is one of the quantitative research methods. A questionnaire was applied to 420 participants via snowball sampling; Because some of the surveys contain incomplete information, data analysis was carried out through 375 questionnaires. As a result of statistical data analysis, Work Life Result Expectation Scale and the University Education Outcome Expectation Scale were tested with Pearson correlation analysis; H1 hypothesis was accepted by finding that there was a statistically linear relationship between the variables.

Key Words: *Long Term Unemployment, Trained Youth Unemployment, Human Capital Theory, Education Expectancy, Working Life Expectancy*

Giriş

1929 yılında yaşanan krizden sonraki en büyük finansal kriz olarak değerlendirilen 2007 krizi, ABD’de düşük faizler, ipotek ve kredi gibi uygulamalarla tüketicilerin ev almaya teşvik edilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Zira tüketiciler, gelirlerinin üzerinde borçlandıkları için kredilerin geri ödemesinde sorun yaşamışlardır. Böylece emlak piyasasında Mortgage krizi olarak adlandırılan kriz ortaya çıkmıştır. Konut ve emlak piyasasından kaynaklanan bu kriz, reel kesimin lokomotifini olan inşaat sektöründe durgunluğa yol açmış ve zaman içerisinde bu durgunluk reel alanlara da yansyarak ülkelerin büyüme oranlarında düşüşe neden olmuştur (Sancak ve Demirbaş, 2011: 173).

Bu süreç ile birlikte genç işsizliğine yönelik pek çok makale ve tez çalışmasının yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların genç işsizliği ile mücadelede istihdam politikalarının önemine ve ekonomik krizlerin kısa süreli genç işsizliği üzerindeki etkilerine yoğunlaştığını ifade etmek mümkündür. Doğrudan 1 yıl ya da daha uzun süreli işsiz olan eğitimli gençleri konu alan çalışmaların ise oldukça sınırlı sayıda kaldığı izlenmektedir. Halbuki Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri incelendiğinde yükseköğretimli işsiz grup içerisinde uzun süreli işsizlerin azımsanmayacak düzeyde olduğu görülmektedir. Buna göre 2007 yılında yükseköğrenim düzeyine sahip uzun süreli işsizler, yükseköğrenim düzeyine sahip işsizlerin %40,1’ini oluştururken; 2013 yılında bu oranın %33,7 olduğu tespit edilmiştir. Yıllar içerisinde eğitimli bireyler arasında uzun süreli işsiz oranı her ne kadar azalış trendine girmiş olsa da hala önemli bir oranı oluşturduğu görülmektedir. Diğer yandan günümüz gençliğinin (Y kuşağı) çalışma yaşamı beklentisi en yüksek kuşak olarak tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu kuşağın en eğitimli kuşak olduğu; yükseköğretimi bir “yatırım” aracı olarak değerlendirdikleri ve yatırımın karşılığının işgücü piyasasında, görece daha yüksek ücrete ve daha iyi çalışma koşullarına sahip bir işte çalışarak alacaklarına dair beklentiye girdikleri belirtilmektedir. Bu duruma ek olarak hane halkı gelirinin görece yüksek olması durumunda gencin iş arama süresini uzatarak seçici davrandığı ifade edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı lisans veya lisansüstü eğitime sahip olup en az 1 yıldır işsiz olan 22-34 yaş aralığındaki gençlerin üniversite eğitimi beklentilerini ve çalışma yaşamına ilişkin beklentilerini tespit etmektir. Bir diğer ifade ile söz konusu grupta yer alan gençlerin eğitim ve çalışma yaşamına yükledikleri anlam tespit edilerek eğitimi bir sermaye olarak değerlendirip değerlendirmedikleri belirlenecektir. Ayrıca gençlerin istihdam koşulları açısından neyin önemli olduğu keşfedilmeye çalışacaktır. Zira araştırmanın yapıldığı grubun uzun süreli işsizlerden oluşması söz konusu grubun uzun vadede işgücü piyasası ile bağlantısını koparması riskini taşımaktadır. Dolayısıyla uzun süreli işsizlerin çalışma yaşamı beklentilerinin belirlenmesi uzun süreli işsizlere yönelik politika üretme süreçlerinin daha verimli olmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış; veri toplama aracı olarak ise anket uygulanmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nda eğitimli işsizlere yönelik veri olmakla birlikte il düzeyinde, eğitimli olup uzun süre işsiz olan 22-34 yaş aralığındaki gençlere yönelik bir veri olmaması nedeniyle araştırmada kartopu örneklem yöntemine başvurulmuştur. Araştırma 2018 yılının şubat ve mart ayında milli kütüphane, Gazi üniversitesi kütüphanesi ve Ankara üniversitesi kütüphanesinde, KPSS ve yabancı dile yönelik kurslarında ve kamusal alanlarda yüz yüze görüşme yolu gerçekleştirilmiştir.

1. Uzun Süreli İşsizlik Olgusu

1980'li yıllardan itibaren yaygınlaşan uzun süreli işsizlik olgusu, işgücü piyasasında yapısal bir sorun olduğuna işaret etmesi nedeniyle önem taşımaktadır. İktisat literatüründe yapısal işsizlik olarak da tanımlanan bu durum aşağıda belirtilen faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir (Biçerli, 2014, s. 448-450; Adams, Greig ve McQuaid, 2000, s.1843):

- ✓ Açık işler ile iş arayanların nitelik yönünden farklı olması (yapısal veya beceri uyumsuzluğu): İşin özellikleri ile işgücünün sahip olduğu eğitim ya da becerinin uyuşmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin açık işlerin meslek lisesi veya genel lise derecesinde eğitim gerektirirken, işgücünün üniversite eğitimine sahip olması bireylerin söz konusu işleri tercih etmemesine neden olmaktadır.

- ✓ Açık işler ile iş arayanların farklı yerde olması: İşgücü piyasasında açık işler ile iş arayanların aynı anda mevcut olmasına rağmen bir araya gelememeleri; bir diğer ifade ile açık işler ile iş arayanların farklı coğrafi bölgelerde olması durumudur.
- ✓ Becerilerin kullanılamaz hale gelmesi: Bu durum iki şekilde gerçekleşmektedir. Birinci durum yaşı ilerlemesi, sakatlanma veya kaza durumuna bağlı olarak bireyin sahip olduğu becerileri geliştirememesidir. Bu durumda beşeri sermaye teknik anlamda kullanılamaz hale gelmektedir. İkinci durum ise mesleğe yönelik talebin azalmasına ya da çalışma alanlarının daralmasına bağlı olarak bazı mesleklerin ortadan kalkması sonucu becerilerin kullanılamaz hale gelmesi ile ilgilidir (De grip, 2004).
- ✓ İş arama kanallarının işveren ve/veya işçi açısından etkin kullanılmaması
- ✓ İş eşleştirme teknolojisinde yaşanan sorunlar: Örneğin İŞKUR'un etkinlik alanının kısıtlı olması.

Diğer yandan Tablo 1'de görüldüğü üzere işgücü piyasasında ayrımcı davranışların sonucu olarak işsizlik süresinin uzadığı görülmektedir.

Tablo 1: Bireyin İşsizlik Süresini Etkileyen Faktörler

<i>Yazarlar</i>	<i>İşsizlik Süresini Belirleyen Faktörler</i>
Taşçı ve Özdemir, 2006	yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, ikamet edilen yer-bölge ve hanehalkı özellikleri
Bulut, 2011	cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, ve ikamet edilen il
Çağlar, Kumaş ve Morali, 2015	yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, daha önce çalışma durumu ve aranan meslek
Karasoy, Ata Tutkun ve Bulut, 2015	cinsiyet, yaş medeni durum, eğitim durumu, işkur'dan kurs alma durumu, ikamet edilen il

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Uzun süreli işsizlik konusunda farklı görüşler ve veriler üretilmekle birlikte uluslararası pek çok araştırmada Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) nün verilerinin kullanıldığı görülmektedir. ILO, 12 ay veya daha fazla süre

kesintisiz olarak işsiz kalan bireyleri uzun süreli işsiz olarak tanımlamaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT), Ekonomik Kalkınma ve Ticaret İşbirliği Örgütü (OECD) ve TÜİK'in de uzun süreli işsizlik kavramını tanımlarken bir yıllık işsizlik süresini temel aldığı görülmektedir (UIS, 2016). Dolayısıyla bireyin 12 aylık süreç içerisinde geçici bir işte çalışması ya da aktif işgücü piyasası politikaları bağlamında iş başı eğitim programlarına dahil olması durumunda işsizlik süresi kesildiği için birey uzun süreli işsiz olarak tanımlanmayacaktır (Junankar, 2011:6).

ILO, uzun süreli işsizliğe ilişkin iki ayrı veri üretmektedir. İlk veri uzun süreli işsizlik oranının işgücü oranına bölünmesi ile elde edilen uzun süreli işsizlik oranıdır. Diğer veri ise işsizlik oranının uzun süreli işsizlik oranına bölünmesi ile elde edilmekte olup; bu oran uzun süreli işsizlik oranının sıklığını (incidence of long term unemployment rate) ifade etmektedir (<http://kilm.ilo.org/2015/download/kilm11EN.pdf>).

TÜİK'in işsizliğin süresine ilişkin verileri “işsiz kalma süresi” üzerinden hesapladığı görülmektedir. İşsiz kalma süresi, kişinin son işinden ayrıldıktan sonra fiilen iş aramaya başladığı andan itibaren geçen süredir. İlk kez iş arayan bireyler için ise, iş aramaya başladıkları andan itibaren geçen süre (iş arama süresi) esas alınmaktadır. Süreler açısından 1 yıl ve daha uzun süre, 2 yıl ve daha uzun süre ve 3 yıl ve daha fazlası olmak üzere 3 kategori altında veri üretildiği görülmektedir (www.tuik.gov.tr).

2. Genç İşsizliği ve Eğitimli Genç İşsizliği

Genç işsizliği kavramı; işsiz olmak, hali hazırda çalışmaya elverişli olmak ve iş aramak kriterine yaş kriterinin eklenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye İstatistik Kurumu, referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son 4 hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertleri işsiz

nüfusa dahil etmektedir³. Söz konusu grup içerisinde 15-24 yaş arasında yer alan gençler ise genç işsizleri oluşturmaktadır (www.tuik.gov.tr) Uluslararası Çalışma Örgütü, 15-24 yaş kategorisinde, çalışmak için uygun olmasına rağmen herhangi bir işte çalışmayan ve son 4 hafta içinde iş bulmak için faaliyette bulunan bireyleri genç işsiz olarak tanımlamaktadır (www.oecd.org).

Ancak eğitim sürelerinin uzaması ve dolayısıyla iş yaşamına geçişin önceki dönemlere göre daha geç olması nedeniyle genç yaş kategorisinin yükseldiği görülmektedir. Örneğin Gençlik İstihdamı için Çözüm (Solution for Youth Employment) adlı birliğin 2015-2020 stratejisinde 15-29 yaş arasında yer alan bireylerin genç olarak tanımlandığı görülmektedir (S4EYE, 2015: 37). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 2017 yılında yayımlanan Sağlık ve Yaş adlı raporda ise 18-65 yaş arasında yer alan bireyler gençlik kategorisinde değerlendirilmektedir (WHO, 2017). Türkiye'de ise İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2016 yılında yayımladığı Gençlerin İşgücü Piyasasına Geçiş adlı raporda, gençlerin 15-34 yaş grubu olarak tanımlandığı görülmektedir.

Genç işsizliğine ilişkin verilerin genç işsizlik oranı ve genç işsizlik rasyosu olmak üzere iki ana göstergeye bağlı olarak ölçüldüğü görülmektedir (www.ec.europa.eu). Genç işsizlik oranı, işsizlerin işgücü oranına bölünmesi ile elde edilmektedir. Dolayısıyla bu oran bir ülkedeki bütün gençlere ilişkin değil; işgücü içerisinde tanımlanan gençlere ilişkin bilgi içermektedir. Örneğin genç işsizliğinin %25 olduğu bir ülkede her 4 gençten 1'inin işsiz olduğunu söylemek yanlış olacaktır.

Genç işsizliğinin bir diğer göstergesini oluşturan genç işsizlik rasyosu ise genç nüfus içerisindeki genç işsizlik oranını ifade etmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse genç işsizlik rasyosu, işsiz genç nüfusun genç nüfusa (işgücü piyasasında olanlar ve olmayanlar) bölünmesi sonucunda elde edilen oranı temsil etmektedir (European Union Committee, 2014: 10). Örneğin 2012 yılı verilerine göre 28 Avrupa Birliği ülkesi içinde 15-24 yaş grubunda 57,5

³ Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiç bir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için **son 4 hafta** içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan 15 ve daha yukarı yaştaki fertler işsiz nüfusa dahildirler.

milyon genç bulunmaktadır. Söz konusu gençlerin 5,6 milyonu ise işsizdir. Bu durumda genç işsizlik rasyosu %9,7 olacaktır. Yine aynı yıla ait⁴ 24,4 milyon gencin işgücü piyasasında olduğu düşünüldüğünde ise genç işsizlik oranı %23,0 düzeyinde gerçekleşecektir (www.ec.europa.eu).

Gençler arasında işsiz kategorisinde yer alan grup ile işgücü dışında kalan grup arasında geçirgenliğin yüksek olması nedeni ile işsiz gençlerin sayılarının tespit edilmesinde farklı hesaplama yöntemleri önerilmektedir. Alternatif olarak oluşturulan genç işsizlik hesaplama yöntemleri şu şekilde sıralanabilir⁵ (Singell ve Lillydahl,1989: 464):

Genç işsizlik oranı: Genç işsizler /işgücü+ eğitimde olanlar+ askerler

Genç işsizlik oranı: Genç işsizler/ işgücü+ eğitimde olanlar+ askerler+ çocuk koruma hizmetleri ile uğraşanlar.

Eğitilmiş genç işsizliği kavramı ise eğitimin ve gençliğin nasıl ele alındığına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu nedenle eğitilmiş genç işsizliği konusunda genel geçer bir tanım bulunmamaktadır. Örneğin bir çalışmada eğitilmiş genç işsizliği 15-24 yaş grubunda olup yalnızca yükseköğrenimli gençlerin işsizliğini ifade etmek için kullanılmaktadır (Mütevellioglu, Zambak ve Mert, 2010, s. 212). Başka bir çalışmada (Çetin, 2004, s. 78) ise “belirli bir mesleki ve teknik birikime sahip, bilgi ve beceri gerektiren bir iş kolunda almış olduğu eğitimden dolayı uzmanlaşmış ve uzmanlaştığı alanda bir iş aradığı halde iş bulamayan kişiler” eğitilmiş genç işsizler olarak tanımlanmıştır.

Kumaş ise (2001, s. 58) üniversite mezunu genç işsizliğini “özellikle gelişmişlik düzeyi düşük olan ya da gelişmekte olan ülkelerde, yüksek öğrenim-egitim

⁴ NEET kategorisi 2016 yılında 7 alt kategoriye ayrılmıştır. Bunlar (Eurofound, 2016: 32); işgücü piyasasına yeniden giriş yapacak olanlar, kısa süreli işsizler, uzun süreli işsizler, hastalık ya da engellilik nedeniyle işgücü dışında kalan grup, aile sorumlulukları nedeniyle işgücü dışında kalan grup, güvenmiş işçiler ve diğer aktif olmayan gruptan oluşmaktadır.

⁵ Alternatif yöntemler arasında paydanın eğitime katılım, mesleki eğitim kursları, askerlik hizmetleri ve çocuk bakım hizmetleri ile ilgilenen grup ve diğer sosyal faaliyetlerde bulunanlar olarak; payın ise tam zamanlı ve yarı zamanlı iş arayanlar olarak genişletilebileceği ifade edilmektedir. Söz konusu yöntemi savunanlara göre böylece; herhangi bir değişkende meydana gelen değişikliğin diğer değişkenler üzerinde nasıl bir dağılma etkisi (spill over) yarattığı da incelenmiş olacaktır (Singell ve Lillydahl,1989: 465).

almış, nitelikli işgücü potansiyelinin, branşlarında veya uzmanlık alanlarında verimli ve rasyonel kullanılamaması sonucu ortaya çıkan dolayısıyla açık işsizlik özellikleri gösterebileceği gibi gizli işsizlik özellikleri de gösterebilen, iradi yada gayri iradi dışı işsizlik” olarak tanımlamıştır.

Bu çalışma ise eğitilmiş ve uzun süreli genç işsizlere odaklandığı için, 22-34 yaş aralığında olup lisans veya lisansüstü eğitime sahip olmasına rağmen uzmanlaştığı alanda 1 yıl yada daha uzun süredir kendi uzmanlık alanlarında iş bulamayan gençler eğitilmiş, uzun süreli genç işsizler olarak tanımlanmıştır.

3. Genç İşsizliğinin Türkiye’de ve Dünyada Görünümü

Türkiye, dünya geneline göre oldukça dinamik ve genç nüfus yapısına sahip bir ülkedir. Bu noktada ülkelerin nüfusları içerisinde 15-24 yaş grubunun oranı karşılaştırıldığında 2018 yılı verilerine göre bu oran Norveç’te %12,5, İrlanda’da %12,4, Yunanistan’da %10,8, AB(28)’de %10,8 olduğu görülmektedir. Türkiye’de ise bu oran %16,1’dir (www.ec.europa.eu.tr).

Diğer yandan Türkiye’de okullaşma oranında her bir eğitim döneminde önceki eğitim dönemine göre artış yaşandığı görülmektedir. 2017 yılında 15-24 yaş grubunun yükseköğretim düzeyinde okullaşma oranı kadınlarda %44,4, erkeklerde ise %40,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, İstatistiklerle Gençlik 2017).

Eğitim düzeyinin artışının ise işgücü piyasasına katılma oranını arttırdığı bilinmektedir. Örneğin işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu grubu yükseköğretim mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. Buna göre yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılım oranı %80,2’dir. Bu oran mesleki veya teknik lise mezunlarında ise %66,1; lise mezunlarında %54,2; lise altı eğitilmişlerde %48,8 ve okur-yazar olmayan grupta %18,2’dir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018 Yılı İşgücü İstatistikleri).

Eğitim düzeyi yükseldikçe işgücü piyasasına katılma oranının artması ve nüfus içerisinde gençlerin büyük bir oranı oluşturması ,eğitilmiş genç işsizlik

oranlarının diğér yaş gruplarına göre daha yüksek oranda gerçekleşmesine yol açmaktadır.

Tablo 2: Yükseköğretim Mezunu İşsizlerin Yaş Grupları Açısından Oranı, (%)

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İşsizlik oranı (%),15-24 yaş	22,85	19,77	16,73	15,70	16,95	17,82	18,52	19,48	20,57
Yükseköğretim mezunu İşsizlik oranı (%), 15-24 yaş	33,2	32,5	30,0	28,5	29,2	28,3	29,5	30,8	34,4
Yükseköğretim mezunu İşsizlik oranı (%), 15 + yaş	12,1	11,0	10,4	10,1	10,3	10,7	11	12,1	12,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), tuik.gov.tr, erişim tarihi: 03.01.201915-24

Yükseköğretimden mezun olan bireylerin 2009-2017 yıllarına ait işsizlik oranları yaş grupları açısından incelendiğinde 15-24 yaş grubu ile 15 yaş ve üzeri grup arasında önemli düzeyde farklılık olduğu görülmektedir. Örneğin 2017 yılında 15 yaş ve üzeri grupta işsizlik oranı %12,7 iken; 15-24 yaş kategorisinde söz konusu oran %34,4'dür. Bir diğér ifade ile işgücü piyasasında yer alan 15 yaş ve üzeri her 100 kişiden yaklaşık 13'ü işsiz iken; işgücü piyasasında 15-24 yaş kategorisinde yer alan her 100 kişiden yaklaşık 35'i işsizdir. Dolayısıyla işgücü piyasası içerisinde gençler istihdama katılmada dezavantajlı konumda bulunmaktadırlar. Diğér yandan söz konusu tablo yıllar itibari ile incelendiğinde 15-24 yaş grubunda işsizlik oranlarında 2009 yılından 2017 yılına kadar 1,2 puan bir artış yaşandığı görülürken; 15 yaş ve üzeri grupta 0,6 puanlık bir artış yaşandığı görülmektedir. Bu durum işgücü piyasasına girecek olan gençlerin mevcut koşulların sabit kalması durumunda, işsiz kalma riskinin her geçen yıl arttığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bu noktada genç işsizliği sorunun yalnızca Türkiye'de değil; dünya genelinde yapılaşma eğilimi gösteren bir sorun alanı haline geldiği görülmektedir.

Tablo 3: Genç İşsizliğin Dünyadaki Görünümü

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Avustralya	11,54	11,36	11,71	12,21	13,31	13,10	12,63	12,58
Kanada	14,91	14,27	14,41	13,72	13,45	13,18	13,08	11,63
Çek cumhuriyeti	18,35	18,07	19,52	18,98	15,82	12,55	10,47	7,95
İtalya	27,88	29,07	35,30	40,00	42,67	40,33	37,75	34,75
Yunanistan	33,00	44,70	55,30	58,25	52,42	49,80	47,35	43,58
İsveç	24,77	22,75	23,60	23,52	22,88	20,32	18,82	17,88
Birleşik Krallık	19,88	21,25	21,20	20,65	16,95	14,63	13,00	12,07
Amerika	18,42	17,28	16,18	15,52	13,37	11,60	10,42	9,22
Türkiye	19,77	16,73	15,70	16,95	17,82	18,52	19,48	20,57
AB(28)	21,07	21,70	23,20	23,65	22,20	20,35	18,70	16,85
OECD	16,79	16,32	16,31	16,18	15,12	13,90	12,96	11,93

Kaynak: www.data.oecd.org

Tablo 3'de yer alan ülkeleri iki kategoride değerlendirmek mümkündür. İlk kategoride yer alanlar, 2009-2017 yılları arasında genç işsizliği oranlarında azalma trendinin olduğu ülkelerdir. Söz konusu ülkelerden bazılarında genç işsizliği oranlarında oldukça az bir puan düşüş yaşanırken; bazı ülkeler genç işsizliği ile mücadelede daha başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Örneğin Kanada'da 2010 yılında genç işsizlik oranı %14,91 iken; söz konusu oran 2017 yılına kadar 3 puan azalarak %11,63'e düşmüştür. Amerika'da ise 2010 yılında genç işsizlik oranı %18,42 iken; 2017 yılında bu oran yaklaşık 9 puan azalarak %9,22 ye düşmüştür. Genç işsizliği oranlarında AB (28) ortalamasında da 5 puana yaklaşan bir düşüş kaydedilmiştir.

İkinci kategoride yer alan ülkeler ise 2010-2017 yılları karşılaştırıldığında genç işsizliği oranlarında yükselme trendinin olduğu ülkelerdir. Örneğin İtalya'da 2010-2017 yılları karşılaştırıldığında yaklaşık 7 puanlık, Yunanistan'da ise yaklaşık 10 puanlık yükseliş gerçekleşmiştir.

Tablo içerisinde Türkiye istisnai bir konumda yer almaktadır. Zira genç işsizliği oranlarında ciddi bir yükseliş olmayıp incelenen yıllar içerisinde inişli çıkışlı

bir seyir görülmektedir. Ancak buna rağmen tabloda görüldüğü üzere Türkiye, genç işsizlik oranlarının en yüksek olduğu üçüncü ülke konumundadır.

4. Eğitimli Gençlerin Çalışma Yaşamı Beklentileri

Çalışma yaşamı (Aytaç, 1997: 16), bireyin çalışma isteği ve kapasitesi ölçüsünde çalışmasıyla başlayıp, işgücü piyasasından geri dönmek üzere ayrılması ile biten süreci ifade etmektedir. Bu noktada iş arayan gençler, düşük eğitim ve beceri seviyesine sahip olması durumunda, işverenler tarafından genellikle tercih edilmedikleri için işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmakta iken; yüksek eğitim seviyesine sahip olan gençler ise niteliklerine uygun iş bulamadıkları veya iş seçiminde daha seçici davrandıkları için işsizlik sorunu yaşayabilmektedirler. Dolayısıyla işsizlik sorunu sadece görece eğitimsiz gençleri değil, yüksek eğitim düzeyine sahip gençleri de etkilemektedir (Murat ve Şahin, 2011: 48; McQuald, 2015: 12).

Bu noktada Y kuşağını⁶ oluşturan günümüz gençlerinin yaşamı beklentisi en yüksek kuşak olarak tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu kuşağın en eğitimli kuşak olduğu; yüksek öğretimi bir “yatırım” aracı olarak değerlendirdikleri ve yatırımın karşılığının işgücü piyasasında, görece daha yüksek ücrete ve daha iyi çalışma koşullarına sahip bir işte çalışarak alacaklarına dair beklentiye girdikleri belirtilmektedir. Bu duruma ek olarak hane halkı gelirin görece yüksek olması durumunda gencin iş arama süresini uzatarak seçici davrandığı ifade edilmektedir.

Bu noktada (Fernandes ve diğ., 2012: 2-3) eğitimli, refah içerisinde yaşayan, küreselleşmenin, hızlı teknolojik gelişmenin ve dolayısıyla farklılıkların ve çeşitliliklerin yüksek olduğu bir dönemde büyüyen ve bu nedenlere bağlı olarak yaşam şekilleri, çalışma yaşamına ilişkin beklentileri de kendine özgü olan Y

⁶ Günümüzde gençlik kuşağını oluşturan bireyler Y kuşağı olarak tanımlanmaktadır. Y kuşağı bazı çalışmalarda (Parry ve Urwin, 2011:89), 1980-2000 yılları arası doğanları tanımlanırken; bazı çalışmalarda (Burke ve Ng, 2006: 76) 1980-1994 yılları arasında doğan bireyleri kapsamaktadır. Bu alanda yapılan bazı çalışmalarda ise alt sınır olarak 1977 yılına, üst sınır olarak 2003 yılına kadar çıktığı görülmektedir (Yüksekbilgili, 2015: 260). Ancak literatürde genel olarak 1984 ile 2002 yılları arasında doğan bireylerin Y kuşağı olarak adlandırıldığı görülmektedir (Alwin and McCammon, 2007: 14; Biggs, 2007: 23; Jurkiewicz and Brown, 1997: 78; Kopperschmidt, 2000: 44).

kuşağı; zamanlarının, enerjilerinin ve kaynaklarının büyük bir kısmını daha yüksek eğitime sahip olmaya ayırmakta ve bu durum Y kuşağının istihdam ve kariyer beklentileri konusunda yüksek beklenti içerisinde girmelerine yol açmaktadır (Wood, 2004: 76). Öyleki Y kuşağının çalışma yaşamında en yüksek beklentiye sahip işgücünü oluşturduğu ve ekonomik olarak ailelerinin elde ettiği gelirden daha fazla bir gelir beklentisi içerisinde oldukları tespit edilmiştir (Taşlıyan, Eytmiş ve Gündoğdu, 2014: 23). Bireylerin çalışma yaşamına ilişkin beklentilerinin yüksek olmasında eğitim beklentisinin yanı sıra gençlerin sahip oldukları birtakım özelliklerin de etkili olduğu göz ardı edilmemelidir. Örneğin Y kuşağı, iyimser, sosyal ve kendilerinden ve insanlardan yüksek beklenti içerisinde dirler. Bu konuda yapılan çalışmalarda Y kuşağının iş-yaşam dengesi beklentisi, meslektaşları ile olumlu ilişkiler kurma (social connection), kariyer fırsatı sunma (kariyer gelişimine açık olma), işin anlamlı olması konusunda yüksek beklenti içerisinde oldukları tespit edilmiştir (Smola ve Sutton, 2002; Wong, 2008; Sturges vd, 2008; Rawlins vd, 2008). Buna ek olarak bu kuşak anlamlı ve mücadele gerektiren bir iş aramakta ve bu nedenlere önceki kuşaklara göre iş bulma süresi daha uzun sürebilmekte; iş yaşamına girmelerini geciktirebilmektedir (Hobart, 2008: 4).

Y kuşağının önceki kuşaklara göre çalışmaya yüklediği anlam da farklılık göstermektedir. Buna göre Y kuşağı için yapılan işin anlamlı olması önem taşımaktadır. Bu nedenle “İştir, yaparım” anlayışından ziyade “Bu işi neden yapıyoruz; niçin bu şekilde yapıyoruz, kime ve neye faydası olacak” vb. soruları ile işi sorgulayan bir bakış açısına sahip oldukları belirtilmektedir (Acılıoğlu, 2014: 12). Nitekim eğitilmiş olup 100’den fazla kişinin çalıştığı büyük şirketle çalışanların katılımı ile gerçekleştirilen bir çalışmada gençlerin %79’u çalıştığı kurumu, kurumun anlamlı bir varoluş gerekçesine sahip olması nedeniyle seçtiğini belirtmiştir (Deloitte, 2015).

Diğer yandan Y kuşağının boş zaman aktivitelerine büyük bir anlam yükledikleri ve bu nedenle uzun çalışma sürelerini tercih etmediklerine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin bu alanda yapılan bir çalışmada araştırmaya katılan gençlerin % 72’sinin haftalık çalışma süresinin 40 saatten az olması gerektiği belirtilirken; katılımcıların % 40’ının ise daha çok para

kazanacak olsa dahi hafta sonu çalışmayacağını ifade ettikleri görülmektedir (DORinsight, 2014).

5. Eğitimli Gençler Açısından Uzun Süreli İşsizliğin Sonuçları

İşsizliğin psikolojik sonuçlarının eğitimli gençler açısından daha yıkıcı olduğu bilinmektedir. Bu durumun nedeni gençlerin eğitim düzeyi arttıkça kariyer beklentisi ve yaşam standardı yükseldiği için; b işsizliğin psikolojik maliyetini arttırması ile ilgilidir. Bu duruma ek olarak eğitimli kişilerin istihdam sürecinde eğitimsiz bireylere göre boş zamanlarını daha sosyal ve aktif geçirdiği varsayılırsa işsizliğin psikolojik etkilerinin eğitimli bireyler üzerinde daha derin etkiler bırakacağı sonucuna varılabilir (Özbek, 2014: 102). İşsizlik süreci bireylerin boşuna eğitim gördükleri algısına kapılmasına yol açabilmekte ve öfke, çaresizlik ve mutsuzluk ve umutsuzluk yaratabilmektedir. Bu durumun sonucunda eğitimli gençler bir yandan aldıkları eğitimi sorgularken; bir diğer yandan yaşanan süreci statü kaybı olarak algılayabilmektedirler (Bora, 2015: 64).

Eğitim düzeyi yüksek gençlerin işsiz kalması bir yandan devletin eğitime yapmış olduğu yatırımların atıl kalması anlamına gelirken; diğer yandan devletin mali gelirlerin düşmesine ve sosyal harcamaların artmasına neden olmaktadır (Lodovici ve Patrizio, 2013: 16). Bu duruma ek olarak işsizlik durumu, bireylerin siyasal marjinalleşmesine yol açabilmektedir. Bir diğer ifade ile eğitimin işgücü piyasasındaki karşılığını alamayan gençler sistemi sorgulamaya başlamakta, toplumsal ve demokratik kurumlara olan güven duygusunun sarsılmasına yol açmakta ve bu durum gençlerin siyasal katılıma ilgisizliğini beraberinde getirmektedir. Bu durum karşılığında işsiz gençler arasında toplumsal dönüşümün kapsamlı ve köktenci olmasına dair istekler artış göstermektedir (Serdar ve diğ, 2013: 24-27).

Diplomalı genç işsizliğinin toplumsal sonuçlarından bir diğerinin beyin göçü olduğu ifade edilebilir. Bu kişiler niteliklerine uygun bir iş bulamadıklarında çoğunlukla gelişmiş ülkelere göç etmeyi tercih etmektedirler (Coenjaerts, 2009: 120). Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde nitelikli gençlerin işgücü

piyasaının ve istihdam fırsatlarının daha iyi olduğu ülkelere göç ettiği görülmektedir. Nitekim 2008 yılında yaşanan krizden sonra özellikle Avrupa ülkelerinde ve özellikle eğitilmiş gençlerin güney bölgelerden kuzey bölgelere doğru göçlerin arttığı belirtilmektedir (European Commission, 2012: 157-158). Bu durum toplumlar açısından büyük bir kayıp olarak değerlendirilebilir.

Uzun süreli işsizlik gencin işsizlik sonrasındaki iş yaşamında da birtakım etkiler bırakmaktadır. Bu etkilerden en önemlisi bireyin istihdam edilebilirliği ile ilgilidir. Buna göre beşeri sermaye teorisinde belirtildiği üzere, bireyin sahip olduğu mesleki veya genel eğitim kendisine yapmış olduğu yatırımlar olarak görülmekte ve bu yatırımlar bireyin sermayesi olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu yatırımlar bireyin verimliliğini ve dolayısıyla çalışacağı firmanın verimliliğini arttıracığı için bireyin piyasa değerini de yükselteceği ve böylece istihdam edilme ihtimalini arttıracığı varsayılmaktadır. Ancak birey işsizlik sürecinde beceri ve niteliklerini kullanmadığı için bu süreç bireyin sermaye birikiminin bozulmasına ya da aşınmasına yol açacaktır (Junankar, 2011:5). Ayrıca işsizlik sürecinin bireyin daha önce çalışmış olduğu firmada elde etmiş olduğu spesifik becerilerinin eksilmesine ve bireyin öğrenme becerisi gibi bilişsel becerilerin ve disiplin, iletişim, uyum, özgüven gibi bilişsel olmayan yeteneklerinin azalmasına yol açacağı düşünülmektedir (McQuald, 2015: 4). Dolayısıyla işsizlik süresi uzadıkça söz konusu negatif etkilerin şiddeti artacak, bireyin istihdam edilebilirliği azalacaktır (Verbruggen, 2016: 730-731). Bir diğer ifade ile böyle bir durumda uzun süreli işsizlik bireyin iş yaşamını etkileyen bir “leke” olmaktan ziyade “yara izi” ne dönüşebilecektir (Mendez ve diğ., 2013: 5).

6. Eğitim-İstihdam İlişkisine Yönelik Teorik Çerçeve

Bu çalışmada eğitimsel niteliklerin işgücü piyasasındaki işlevine ilişkin yaklaşımlar neoklasik iktisata bağlı olarak geliştirilen beşeri sermaye yaklaşımı ve bölünmüş işgücü piyasası kuramları içerisinde yer alan ikili işgücü piyasası kuramından bahsedilmektedir. Böylece söz konusu teorik yaklaşımlar aracılığı ile üniversite mezunu gençlerin eğitime yükledikleri anlam ve işgücü piyasası

içerisinde kendilerini hangi işgücü piyasasında konumlandırmak istediklerine ilişkin teorik çerçeve çizilmiş olacaktır.

6.1. Beşeri Sermaye Teorisi

Beşeri sermaye (Borjas, 2015, s. 269); bireyin işgücü piyasasında kullanmak üzere edinmiş olduğu birtakım yetenekleri ve becerileri ifade etmektedir. Bir diğer ifade ile bu kavram kişilerin gelir elde etmesine imkan veren kazanılmış beceri ve kapasitelerini tanımlamak amacı ile kullanılmaktadır (Karataş ve Çankaya, 2010, s.10). Beşeri sermaye teorisinin günümüzde kullanılan anlamı ise 1960'lı yılların başlangıcında, çalışanlar arasında ücret farklılıklarını açıklamaya yönelik çalışmalara dayanmaktadır (Becker, 1962; 1975; Mincer, 1974; Bowman, 1966).

Bu noktada beşeri sermaye teorisinin işgücü piyasasına ilişkin varsayımları NeoKlasik İktisat Teorisine dayanmakla birlikte, teorinin işgücünün nitelikleri konusunda NeoKlasik İktisat Teorisinden ayrıldığı görülmektedir. Buna göre işgücü arzı homojen olmayıp, eğitim (iş başı ve örgün eğitim)⁷ bireylerin niteliklerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu görüşün temelinde ise marjinal verimlilik teorisi yatmaktadır. John Bates Clarck (1899) tarafından geliştirilen bu teoride bireyler marjinal verimliliklerine göre ücret almaktadır ve bireylerin verimliliklerinin temel belirleyicisi eğitimidir. Bir diğer ifade ile yüksek eğitim veya beceri, yüksek verimlilik anlamına gelmektedir; dolayısıyla yüksek eğitime sahip olan kişiler daha yüksek ücret ile ödüllendirilmektedirler (Leontaridi, 1998, s. 69). Bu nedenle teoride örgün eğitim ve işbaşında eğitim başta olmak üzere farklı eğitim süreçleri “yatırım” olarak değerlendirilmektedir. Buna göre eğitim diğer yatırım araçlarında olduğu gibi bireye maliyet yüklemesinden daha fazla getiri sağlamaktadır. Söz konusu getiriler daha yüksek gelir sahibi olmak gibi parasal getirinin yanı sıra, daha iyi iş imkanlarına sahip olmak, daha yüksek statü ve sosyal prestij sağlamak gibi parasal olmayan faydaları da içermektedir (Biçerli, 2014, s. 254). Dolayısıyla bireyler bu beklentilere bağlı olarak eğitimin maliyetine katlanmaktadırlar.

⁷ Beşeri sermaye teorisine göre sağlık hizmetleri ve göç kararları da beşeri sermaye olarak değerlendirilmektedir. Fakat bu çalışmanın kapsamı gereği beşeri sermaye teorisi eğitim açısından incelenmektedir.

6.2. İkili İşgücü Piyasası Teorisi

Doeringer ve Piore (1970) tarafından geliştirilen İkili İşgücü Piyasası Teorisi, işgücü piyasasının birincil (iyi işler) ve ikincil işler (kötü işler) olarak ikiye bölündüğünü ve ücret ve istihdam kararlarının emek talebi tarafından belirlendiğini açıklamak amacı ile oluşturulmuştur. Söz konusu teoride “iyi işler” ve “kötü işler” in neler olduğuna ilişkin operasyonel bir tanım yapılmamakla birlikte ikincil işgücü piyasasının 4 hipotez üzerinden açıklandığı görülmektedir. Bu hipotezlere göre (Watcher 1974, s.650-653):

- İkincil sektörde işler birincil sektördeki işlere göre düşük ücretlidir.
- İkincil sektörde ücret sistemi birincil sektörden farklıdır. Birincil sektörde ücret ve emek, arz ve talep mekanizmalarından uzak olarak içsel işgücü piyasası (kıdem vb.) özelliklerine göre belirlenmekte iken; ikincil sektörde ücretler arz ve talebe göre belirlenmektedir (Watcher 1974, s. 653).
- İşgücü piyasasında emek talebi açısından kurumsal birtakım engeller bulunmaktadır. Bu nedenle iki sektör arasında mobilite oldukça sınırlıdır.
- Gizli işsizlik ikincil piyasasının kalıcı özelliğidir.

Bu teoriye göre birincil işler içsel işgücü piyasası özellikleri göstermektedir. İçsel işgücü piyasasının en önemli özelliği ise bireylere istihdam güvencesi sağlamasıdır. Bu durumun nedeni spesifik beceriye sahip bireylerin devir oranını ve maliyetini azaltmaktır. Dolayısıyla bu bireylere kariyer gelişimi, emeklilik planı, ödüllendirme sistemi, işbaşı eğitim olanakları, yönetim sistemleri sunularak ömür boyu istihdam güvencesi sağlanmaktadır (Leontaridi, 1998, s. 70-71). İçsel işgücü piyasasının diğer bir özelliği ise yetiştirme ve terfi yoluyla ilerleme imkanı sağlaması ve ödül ve sorumlulukların dağılımının önceden düzenlenmiş olmasıdır (Ünal, 1996, s.113). Dolayısıyla bu piyasada ücretler ve istihdam kararları ekonomik değişkenlerden ziyade, kurumsal veya idari yönetim tarafından verilmektedir (Hinchliffe, 1987, s.160). Bu sektördeki işler, bireylerin çalışma alışkanlıklarının sürekli geliştirilmesini gerektiren, becerilerin iş üzerinden kazanıldığı (spesifik beceriler) ve kariyer gelişimine açık olan işlerden oluşmaktadır. Diğer yandan bu işlerde ücretler görece olarak yüksektir ve sendikalar güçlüdür (Doeringer ve Piore, 1971, s.69).

İkincil işler ise ücretlerin düşük, işçi devir oranının ise yüksek olduğu ve mesleki ilerlemenin çok az olduğu işleri kapsamaktadır. Söz konusu işler çoğunluklar azınlıklar, kadınlar ve gençler tarafından doldurulmaktadır (Reich, Gordon ve Edwards, 1973, s. 359). Diğer yandan iki piyasa arasında geçiş oldukça sınırlıdır. Bunun nedeni ise her bir alt işgücü piyasasının farklı davranış kalıpları içermesi ile açıklanmaktadır. Buna göre ikincil işgücü piyasasında yer alan işçilerin çalışma alışkanlıklarının istikrarlı olmadığı ve işsizliğin bireyin kararı ile daha iyi şartlarda işe girmek için “gönüllü” olarak gerçekleştiği belirtilmektedir. Birincil piyasada yer alan bireylerin işsiz kalma durumları ise ancak işten kovulma durumunda söz konusu olmaktadır. Bu durumda işsiz kalan bireyler bu piyasada yeniden istihdam edilmek için beklemektedirler (Doeringer ve Piore, 1971, s. 69).

Birincil ve ikincil işgücü piyasasında eğitimin rolü incelendiğinde; birincil işgücü piyasasında eğitimin iş arayan bireyin eğitilebilir, güvenilir, değişime ve gelişmelere uyum sağlama yeteneği olduğuna ilişkin kullanılan araçlardan biri olduğu görülmektedir. Bu noktada işçi seçimi konusunda yeni bir teknik geliştirildiğinde bu ölçüte daha az başvurulacaktır (McNabb, 1987, s.160).

İkincil işgücü piyasasında ise işler nitelik gerektirmeyen işlerden oluştuğu için eğitim düzeyi işe almada bir kriter olmamaktadır. Diğer yandan ücretler emek arz ve talebine bağlı olarak oluştuğu için eğitim düzeyinin yüksek olması gerek iş başvurularında gerekse ücret belirlemede bireye bir avantaj sağlamayacaktır (Hinchliffe, 1987, s.160). Dolayısıyla ikili işgücü piyasasında eğitim ile ücret ya da istihdam edilebilirlik arasında herhangi bir ilişki kurulamamakta; değişkenler işin örgütlenmesi ile ilgili koşullara göre belirlenmektedir (Ünal, 1996, s.128).

7. Literatür Taraması

Yükseköğretim Kurumunun (YÖK) ulusal tez merkezi aracılığı ile Türkiye’de genç işsizliğini konu alan bilimsel çalışmaların sayısı araştırıldığında yüksek lisans ve doktora düzeyinde toplam 30 adet tez çalışmasının bulunduğu görülmektedir. Bu tezlerin çoğunluğu 2008 yılı sonrasına ait olmakla birlikte içerik açısından genç işsizliği ile istihdam politikaları arasındaki ilişkiye ve

ekonomik krizlerin genç işsizliği üzerindeki kısa vadeli etkilerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Doğrudan uzun süreli işsizliğine odaklanan 1 adet uzmanlık tezi bulunmaktadır. Aydın Alabaş (2007) tarafından yazılan tez “Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İşkur’un Önemi” adını taşımaktadır.

Eğitimli genç işsizliği temel alan 3 adet tez çalışmasının olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Beyzade Nadir Çetin (2004) tarafından yapılan “Eğitimli İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği” adlı tez çalışması olup, çalışmada eğitimli işsizlerin demografik, sosyo-kültürel ve sosyo psikolojik özellikleri araştırılmıştır. En iki yıllık meslek yüksekokulundan mezun olan işsizler ile gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların işsizliğin intihara neden olabileceğini; özellikle işsizliğin uzun sürmesi ya da işsizinin üzerinde ailenin geçim kaygısı olması durumunda intihar riskinin artabileceğini belirtmişlerdir. Diğer yandan işsizliğin nedenini yeteneksiz yöneticiler, başarısız ülke yönetimi, ekonomik sistem, fazla nüfus konuları ile açıklamışlardır. Katılımcılar iş bulmada en önemli faktörün ise güçlü bir tanıdığa sahip olmak olduğunu ifade etmişlerdir.

2014 yılında Serkan Özbek tarafından yazılan “Mesleksizlik Kapsamında Diplomalı İşsizlik ve Sosyo Ekonomik Etkileri” adlı tez çalışmasında diplomalı nüfusun mesleksizlik nedeni işsizlik olgusu, mesleksizliğin nedenleri, mesleksizliğin sosyo-ekonomik olumsuz sonuçları ve ortadan kaldırılması için çözüm önerileri sunulmaktadır.

Ebru Kanyılmaz Polat (2015) tarafından yapılan “Yükseköğrenim Mezunlarında İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve İş Arama Davranışlarına Etkisi: Çanakkale İli Örneği” adlı doktora çalışmasında katılımcıların % 44’e yakını işsizliklerinin ilk altı ayında oldukları; işsizlik sürecinden psikolojik olarak olumsuz etkilenmelerine rağmen henüz umutlarını yitirerek iş arama davranışını bırakma sürecine girmedikleri tespit edilmiştir. Araştırmada diğer yandan depresyon riski durumuna göre anlamlı farklılığın görüldüğü değişkenler, işsizliğin süresi ve eğitim durumudur. Buna göre işsizliklerinin üzerinden 7- 12 ay geçmiş bireylerin depresyonda olma riski, işsizliklerinin ilk 6 ayında olan bireylerden yüksek bulunmuştur.

Çalışmamızla yakından ilgili olan ve bir diğer araştırma Erdoğan ve Özdemir (2015) tarafından gerçekleştirilen “Eğitilmiş Genç İşsizliği Araştırması: Sakarya İli Örneği” adlı çalışmadır. Eğitilmiş genç işsizlerin sosyo-ekonomik ve psikolojik durumları araştırılmıştır. Araştırma Sakarya ilinde, 20-29 yaş aralığında bulunan üniversite veya yükseköğretim mezunu işsiz gençlere anket (mail yoluyla ve yüz yüze görüşülerek) gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların rezervasyon ücret ortalamasının 1500 TL olduğu ve çoğunluğun sahip oldukları niteliklerin altında bir işte çalışmayı kabul edebileceği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada uzun süredir işsiz olan gençlerin çoğunlukta (%72,7) olduğu; bu sürecin sosyal dışlanma riskini arttırdığı vurgulanmanın yanı sıra işsizliğin psikolojik etkisinin sosyal etkisinden daha çarpıcı olduğu tespit edilen sonuçlar arasındadır.

Gençlerin çalışma yaşamına ilişkin beklentilerini tespit etmeye yönelik çalışmalar incelendiğinde; bu çalışmaların genellikle motivasyon teorilerini temel alarak bireylerin çalışma değerini belirlemeye odaklandıkları görülmektedir. Bir diğer ifade ile bu araştırmalar bireylerin çalışmaları karşılığında ne elde etmek istediklerini ya da çalışma motivasyonu sağlayan değerlerin ne olduğunu araştırmaktadır. Söz konusu çalışmaların özellikle insan kaynakları şirketleri tarafından uygulandığı; böylece çalışanların çalışma motivasyonunun artırılmasında hangi faktörlerin etkili olduğunu saptamaya çalıştıkları söylenebilir.

Bora ve diğ. (2015) tarafından “Boşuna mı Okuduk?” Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği adlı çalışma, araştırmamıza en yakın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Nicel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada, 47 beyaz yakalı işsiz ile görüşülmüş; işsizliğin bireyin psikolojisi ve karakteri üzerinde bıraktığı etkiler, işsizlerin geçinme stratejileri ve çalışmaya yükledikleri anlam vb. araştırılmıştır. Çalışmada ayrıca atanması yapılmayan öğretmenler, KPSS’ye hazırlanan gençler ve daha önce bankacılık sektöründe çalışmış işsizlere odaklanan bölümler yer almaktadır.

8. Araştırma

8.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi, Örneklemi

Çalışmanın amacı lisans veya lisansüstü düzeyde eğitime sahip olup uzun süreli işsiz olan gençlerin üniversite eğitimine yükledikleri anlam ve eğitim-istihdam ilişkisini nasıl algıladıklarını tespit etmektir. Bu amaçla katılımcılara aşağıda belirtilen alt sorulara ilişkin sorular yöneltilmiştir:

1. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitimli gençlerin üniversite eğitimi kararı almalarında etkili olan en önemli faktör nedir?
2. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitimli gençlerin çalışma yaşamına ilişkin (Ç.Y.B) beklentileri kategorik olarak ne şekildedir?
3. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitimli gençlerin üniversite eğitim beklentileri (Ü.E.B) kategorik olarak ne şekildedir?

Araştırmada ayrıca aşağıda belirtilen hipotez test edilmiştir.

H_0 : Çalışma Yaşamı Beklentisi ölçeği ile Üniversite Eğitim Beklentisi ölçeği arasında istatistiksel olarak doğrusal bir ilişki yoktur.

H_1 : Çalışma Yaşamı Beklentisi ölçeği ile Üniversite Eğitim Beklentisi ölçeği arasında istatistiksel olarak doğrusal bir ilişki vardır.

Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış, tarama (survey) araştırma modeline göre tasarlanmıştır. Araştırmanın yapıldığı alanda sınırlı sayıda araştırmanın olması durumunda başvurulan bu model aracılığı ile toplumların, kurumların, olayların veya olguların özellikleri betimlenerek, bundan sonra konu ile ilgili yapılacak araştırmaların alt yapısı oluşturulmaktadır. Diğer yandan kişilerin inançları, duyguları, düşünceleri ve beklentileri ile ilgili araştırma soruları için uygun olan bu yöntem, doğası gereği istatistiksel bilgi üretmektedir (Neuman, 2014, s. 395).

Araştırmada kartopu örneklem (Snowball Sampling) yöntemi kullanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği, “evreni oluşturan birimlere erişmenin zor olduğu veya evren hakkındaki bilgilerin (büyüklük ve bilgi derinliği vb.) eksik olduğu” durumlarda kullanılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumunda eğitimli işsizlere

yönelik veri olmakla birlikte il düzeyinde, eğitilmiş olup uzun süre işsiz olan gençlere yönelik bir veri olmaması nedeniyle kartopu örneklem yöntemine başvurulmuştur. Araştırma 2018 yılının şubat ve mart ayında milli kütüphane, gazi üniversitesi kütüphanesi ve ankara üniversitesi kütüphanesinde, KPSS ve yabancı dile yönelik kurslarında ve kamusal alanlarda yüz yüze görüşme yolu gerçekleştirilmiştir. Böylece 420 katılımcıya ulaşılmıştır.

Veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Ankette, bireylerin demografik özelliklerine ve üniversite eğitimine neden aldıklarına yönelik sorular ve araştırmacı tarafından Likert ölçeğine bağlı olarak hazırlanan “Çalışma Yaşamı Sonuç Beklentisi ölçeği” ve “Üniversite Eğitimi Sonuç Beklentisi ölçeği” yer almaktadır. Çalışmada Cronbach Alfa (α) kat sayısı = 0,73 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla Üniversite Eğitim Sonuç Beklentisi ve Çalışma Yaşamı Sonuç Beklentisi ölçeklerimizin güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada SPSS 24.0 (Statistical Packages For Social Sciences) kullanılmıştır. Ancak istatistiki bilgi eksikliği nedeniyle 45 anket analiz sürecinden çıkartılarak veri analizi 375 anket üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4: Çalışma Yaşamı Sonuç Beklentisi Likert Ölçeği

	Ölçek ortalaması	Ölçek varyansı	Toplam korelasyon	Cronbach's Alpha
1. Çalışacağım iş istihdam garantisi sağlamalıdır	29,98	15,568	,348	,715
2. Çalışma saatlerim esnek olmalıdır	30,49	15,905	,203	,738
3. Alacağım ücretin ya da maaşın piyasadaki benzer işlerdeki ortalama ücret düzeyinden daha yüksek olması gerekir	30,28	14,960	,376	,712
4. Çalışacağım işin sosyal haklar sağlaması gerekir	29,72	16,254	,449	,711
5. İşyerinin prestijli olması gerekir	30,02	15,170	,425	,705
6. Çalışacağım işin kariyer gelişimine açık olması gerekir	29,74	16,316	,405	,713
7. Yaptığım iş üzerinde söz sahibi olmalıyım	29,78	16,060	,442	,709
8. Çalışacağım iş bilgi ve becerilerimi geliştirmelidir	29,71	16,218	,471	,710

Tablo 5: Üniversite Eğitim Sonuç Beklentisi Ölçeği

	Ölçek ortalaması	Ölçek varyansı	Toplam korelasyon	Cronbach's Alpha
1. Üniversite eğitimi yüksek ücretli işlerde çalışmamı garanti eder.	30,92	15,592	,253	,730
2. Üniversite eğitimi daha düşük eğitimli gençlere göre kısa sürede iş bulmamı sağlar.	30,54	14,946	,332	,720
3. Üniversite eğitimi almış olmam iş başvurusunda işveren açısından olumlu bir algı oluşturur.	30,07	15,210	,400	,708
4. Üniversite eğitimi almış olmam yapacağım işe ilişkin bilgi ve becerimi geliştirir.	29,99	15,537	,358	,714
5. Üniversite eğitimi alan bir kişinin daha düşük eğitime sahip birine göre daha iyi çalışma koşullarında çalışması gerekir.	29,98	15,189	,437	,704

8.2. Bulgular

Tablo 6: Katılımcıların Kişisel Özellikleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
<i>Kadın</i>	229	61,1
<i>Erkek</i>	146	38,9
Yaş Grupları		
<i>22-24</i>	251	67
<i>25-34</i>	124	33
Medeni Durum		
<i>Bekar</i>	331	88,3
<i>Eveli</i>	44	11,7
Toplam	375	100

Araştırmaya katılan gençler cinsiyet açısından incelendiğinde % 61,1'unun kadın; % 38,9'unun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş grupları dağılımı incelendiğinde ise 22-24 yaş arası katılımcı oranının % 67; 25-34 yaş arası katılımcı oranının % 33 olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda çalışmamıza katılan örneklemin ağırlıklı olarak kadınlardan ve 22-24 yaş arasında yer alan bireylerden oluştuğu söylenebilir.

Katılımcıların medeni durumları araştırıldığında % 88,3'ünün bekar; % 11,7'sinin evli olduğu tespit edilmiştir. Bu sonucun toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantılı olduğu; dolayısıyla özellikle erkekler açısından işsiz olmanın evlenme kararının önünde bir engel oluşturduğu düşünülmektedir.

Tablo 7: Katılımcının İşsizlik Süresi

İşsiz Kalınan Süre	f	%
1 yıl ve daha fazla, 2 yıldan az	123	32,8
2 yıl veya daha fazla	252	67,2
Toplam	375	100

Tablo 7'ye göre katılımcıların % 79,2'si 1 yıl ve daha fazla, ancak 2 yıldan az süredir işsiz iken; katılımcıların %20,8'i 2 yıl veya daha fazla süredir işsiz olduklarını ifade etmişlerdir. Bu verilere göre katılımcıların çoğunluğunun 1 ile 2 yıl aralığında işsiz oldukları görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcının İş Arama Sıklığı

İş Arama Sıklığı	f	%
Her gün	123	32,8
Son 4 hafta içerisinde en az 1 gün	252	67,2
Toplam	375	100

Uzun süredir işsiz olan genç katılımcılara hangi sıklıkla iş aradıkları sorulmuştur. Buna göre katılımcıların % 32,8'i "her gün" iş aradığını ifade ederken; % 67,2'si son 4 hafta içerisinde en az 1 gün iş aradığını belirtmiştir.

Tablo 9: Katılımcının Eğitim Alma Nedeni

Katılımcının Eğitim Almada Öncelikli Sebebi	f	%
Ailem istediği için	12	3,2
Kendimi geliştirmek için	133	35,5
Lise eğitiminden sonra çoğu genç tercih ettiği için	10	2,7
Statü ve prestij sağlamak için	141	37,6
Yüksek gelirli bir işte çalışmak için	79	21,1
Toplam	375	100

Araştırmaya katılan gençlerin üniversite eğitimi alma nedenleri, üniversite eğitiminden beklentilerini ve aynı zamanda üniversite eğitimine yükledikleri anlamı belirlemektedir. Bunu belirlemek amacı ile katılımcılara üniversite eğitimi alma nedenleri sorulduğunda katılımcıların %3,2'si "ailem istediği için", %35,5'i "kendimi geliştirmek için", %2,7'si "lise eğitiminden sonra çoğu genç tercih ettiği için", %37,6'sı "statü ve prestij sağlamak için", %21,1'i ise "yüksek gelirli bir işte çalışmak için" şeklinde yanıt vermişlerdir. Dolayısıyla bu çizelgeye göre katılımcıların büyük bir kısmının "statü ve prestij sağlama" cevabını verdikleri görülmektedir. Ünal (2003) tarafından gerçekleştirilen benzer bir çalışmada ise öğrencilerin büyük kısmının (%37,5) ekonomik getiri nedeniyle yükseköğretime yönlendikleri (bir meslek sahibi olma ve daha yüksek gelir elde etme) tespit edilmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların Lisans Bilim Alanını Tercih Etme Nedeni

<i>Eğitim Gördükleri Alanı/Bölümü Tercih Etmede Öncelikli Sebepleri</i>	f	%
Ailem istediği için	18	4,8
Bu bölüme yetecek puan aldığım için	132	35,2
İstediğim mesleği karşıladığı için	126	33,6
İş imkanlarını düşündüğüm için	77	20,5
Diğer	22	5,9
Toplam	375	100

Genel olarak bireylerin eğitim gördükleri alan, bireylerin işgücü piyasası ile kurdukları ilişkide belirleyici olmaktadır. Bu nedenle araştırmaya katılan uzun süreli işsiz gençlere Tablo 8'de görüldüğü üzere lisans bilim alanını tercih etmede belirleyici olan faktörün ne olduğu sorulmuştur. Araştırmamız sonucunda katılımcıların %35,2'si "üniversite sınavından aldığı puana göre" tercihte bulunurken; katılımcıların yalnızca % 4,8'i ailesinin isteği üzerine alan tercihinde bulunduğu tespit edilmiştir. Bora ve ark. (2015) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuç tespit edilmiş; araştırma sonucunda üniversite sınav puanının yüksek olması durumunda bireylerin, puanım 'boşa gitmesin' algısı ile ya da ebeveynlerin seçimi ile; puanın düşük olması durumunda ise

rehber öğretmenler tarafından ya da ‘neresi olursa’ anlayışı ile tercih yaptıkları belirlenmiştir. Dolayısıyla pekçok genç eğitim gördükleri alanı isteyerek seçmemektedir (Bora ve diğ. 2015, s. 118-119).

Tablo 11: Katılımcının Çalışma Yaşamı Beklentisi

<i>Kategoriler</i>	f	%
Yüksek	241	64,2
Düşük	134	35,8
Toplam	375	100

Çalışmada katılımcıların % 64,2’si Çalışma Yaşamı Beklentisi Yüksek kategorisinde yer alırken; %35,8’inin Çalışma Yaşamı Beklentisi Düşük kategorisinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç ikili işgücü piyasası teorisi açısından değerlendirildiğinde yüksek kategoride yer alan gençlerin “iyi işler”de istihdam edilmek istedikleri; düşük kategoride yer alan gençlerin ise “kötü işler” olarak nitelendirilebilecek çalışma koşullarına sahip işlerde çalışmaya razı olacakları şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer ifade çoğu katılımcı ömür boyu istihdam garantisi sağlayan, sosyal haklara sahip olan, bilgi ve becerilerini geliştirebileceği, kariyer gelişimine açık bir iş istemektedir.

Tablo 12: Katılımcının Üniversite Eğitimi Beklentisi

<i>Kategoriler</i>	f	%
Yüksek	343	91,5
Düşük	32	8,5
Toplam	375	100

Araştırmaya katılan gençlerin %91,5’i Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek kategorisinde iken, %8,5’i Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük kategorisinde yer almaktadır. Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek kategorisi ölçekteki önermelerden ortalamanın üzerinde puan alan gençleri kapsamaktadır. Söz konusu gençler eğitimi beşeri sermaye olarak değerlendirmektedir. Bir diğer ifade ile eğitimi bir yatırım aracı olarak görmekte ve bu yatırımın işgücü piyasasında karşılığının alınacağını düşünmektedirler. Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük kategorisinde yer alan gençler ise üniversite eğitiminin

işgücü piyasasında daha az eğitime sahip bireylere göre avantajının olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 13: Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi Arasındaki İlişki

Çalışma Yaşamı Beklentisi Ölçeği		Üniversite Eğitimi Beklentisi Ölçeği		
		Düşük kategori	Yüksek kategori	Toplam
Düşük kategori	f	25	109	134
	%	78,1	31,8	100
Yüksek kategori	f	7	234	241
	%	21,9	68,2	100
Toplam	f	32	343	375
	%	100	100	100

$$r(375)=,049$$

Tablo 13'de katılımcıların Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Söz konusu tabloya göre Çalışma Yaşamı Beklentisi Düşük 134 katılımcı kategorisinde yer almaktadır. Bu grupta yer alan katılımcıların % 78,1'i Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük kategorisinde; % 31,8'inin ise Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek kategorisinde bulunmaktadır. Tablo'da görüldüğü üzere 241 katılımcı Çalışma Yaşamı Beklentisi Yüksek kategorisinde yer almaktadır. Bu katılımcıların % 21,9'u Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük kategorisinde; % 68,2'si Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek kategorisinde yerleşmiştir.

Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi arasında ne yönde ve hangi güçte bir ilişkinin olduğunu analiz etmek amacıyla Pearsons's r testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda $r(,049)$ iki değişken arasında orta şiddette pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuca bağlı olarak H_0 hipotezi reddedilerek Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi ölçeği arasında istatistiksel olarak doğrusal bir ilişki olduğunu savunan H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırma bulguları demografik açıdan incelendiğinde çalışmamıza 229 kadın, 146 erkek katıldığı görülmektedir. Örneklem grubunun cinsiyet dağılımı Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK verileri ile benzerlik göstermiş olup, TÜİK verilerinde de uzun süreli işsiz kadın oranının (%24,1), uzun süreli işsiz erkek oranına (%19,4) göre belirgin oranda daha fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş grupların incelendiğinde 22-24 yaş arası katılımcı sayısının 251; 25-34 yaş grubunda yer alan katılımcı sayısının ise 124 olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda çalışmamıza katılan örneklemin ağırlıklı olarak kadınlardan ve 22-24 yaş arasında yer alan bireylerden oluştuğu söylenebilir. TÜİK verilerine göre Ankara ilinde 20-34 yaş arasında yaklaşık 1 milyon 317 bin genç bulunmaktadır. Nüfusun yaklaşık 5 milyon 446 bin olduğu düşünüldüğünde nüfusun yüzde 20'sini bu yaş grubunun oluşturduğu söylenebilir.

Araştırma sonucunda, çalışmamız kapsamında belirlenen 3 adet alt sorunun cevapları şu şekilde tespit edilmiştir;

1. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitilmiş gençlerin üniversite eğitimi kararı almalarında etkili olan en önemli faktör nedir?

Katılımcılara üniversite eğitimi alma nedenleri sorulduğunda, % 37,6'sı "statü ve prestij sağlamak"; % 35,5'i "kendimi geliştirmek"; % 21,1'ise "yüksek gelirli bir işte çalışmak" cevabını vermişlerdir. Bu kapsamda çalışmada elde ettiğimiz bulgu, işgücü piyasasındaki "iyi işler" in bireye statü ve prestij kazandırdığı bilgisi ile birlikte düşünüldüğünde, katılımcıların eğitimi çalışma yaşamı ile ilişkilendirdikleri şeklinde yorumlanabilir.

2. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitilmiş gençlerin çalışma yaşamına ilişkin beklentileri kategorik olarak ne şekildedir?

Çalışmada katılımcıların % 64,2'sinin Çalışma Yaşamı Beklentisi Yüksek Kategorisinde (Ç.Y.B.Y.K), %35,8'inin ise Çalışma Yaşamı Beklentisi Düşük Kategorisinde (Ç.Y.B.D.K) yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kategori, iş garantisi sağlamayan ve bilgi ve becerilerinin gelişimine fırsat vermeyen işlerde; gerek çalışma saatleri gerekse işin yapılması sürecinde bireyin yönlendirici bir

etkisinin olmadığı ve piyasadaki benzer işlere göre daha düşük ücret sunan işlerde çalışmayı kabul edecek gençleri tanımlamaktadır. Bir diğer ifade ile bu kategori Doeringer ve Piore (1970) tarafından tanımlanan ikinci piyasada yer alan işlerde çalışmayı kabul edecek genç grubunu temsil etmektedir. Bu kategori iş garantisine sahip, izin ve tatil hakkı gibi hakların bireye teslim edildiği, kariyer gelişim fırsatı sağlayan işlerde, çalışma saatleri ve işin yapısı üzerinde bireyin söz sahibi olduğu, toplumda saygınlığı olan işyerinde çalışmak isteyen gençleri tanımlamaktadır. Bir diğer ifade ile bu grup, Doeringer ve Piore (1970, s. 271-272), tarafından tanımlanan birinci piyasadaki işlerde yer almak isteyen gençleri temsil etmektedir.

3. Uzun süreli işsiz olan lisans veya lisansüstü eğitilmiş gençlerin üniversite eğitim beklentileri (Ü.E.B) kategorik olarak ne şekildedir?

Araştırmaya katılan gençlerin %91,5'i Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek Kategorisinde iken, %8,5'i Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük Kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi arasında ne yönde ve hangi güçte bir ilişkinin olduğunu tespit etmek amacıyla Pearsons's R analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda $r(0,049)$ söz konusu iki değişken arasında orta şiddette pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre Çalışma Yaşamı Beklentisi Yüksek Kategorisinde yer alan katılımcıların Üniversite Eğitimi Beklentisi Yüksek Kategorisinde yer aldığı; Çalışma Yaşamı Beklentisi Düşük Kategorisinde yer alan katılımcıların ise Üniversite Eğitimi Beklentisi Düşük Kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu sonuca bağlı olarak H_0 hipotezi reddedilerek Çalışma Yaşamı Beklentisi ile Üniversite Eğitimi Beklentisi arasında istatistiksel olarak doğrusal bir ilişki olduğunu savunan H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuç ikili işgücü piyasası teorisi açısından değerlendirildiğinde yüksek kategoride yer alan gençlerin "iyi işler"de istihdam edilmek istedikleri; düşük kategoride yer alan gençlerin ise "kötü işler" olarak nitelendirilebilecek çalışma koşullarına sahip işlerde çalışmaya razı olacakları şeklinde ifade edilebilir. Üniversite Eğitimi Sonuç Beklentisi Düşük kategorisinde 32 katılımcı; Üniversite Eğitimi Sonuç Beklentisi Yüksek kategorisinde 343 katılımcının yer aldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuç araştırmaya katılan gençlerin çoğunluğunun beşeri

sermaye teorisinden referansla hareket ettikleri; eğitimin işgücü piyasasında bireyin istihdam edilebilirliğini arttırıcı ve daha “iyi işler”de çalışma açısından önemli bir etken olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Kaynakça

- Adams, J., Greig, M., McQuaid, R. (2000). “Mismatch Unemployment And Local Labour-Market Efficiency: The Role Of Employer And Vacancy Characteristics”. *Environment and Planning*, 32, 1841-1856.
- Akgül, A., Çevik, O. (2005). *İstatistiksel Analiz Teknikleri “SPSS’te İşletme Yönetimi Uygulamaları*. Ankara: Emek Ofset.
- Alabaş, A. (2007). *Uzun Süreli İşsizler ve Uzun Süreli İşsizliği Azaltmada İşkur’un Önemi*. (Uzmanlık Tezi), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Allen, J., Velden, R. (2001). *Educational Mismatches versus Skill Mismatches: Effects on Wages, Job Satisfaction, and On-the-Job Search*, Oxford Economic Papers, 2001, vol. 53, issue 3, 434-542.
- Apple, M. (2004). *Neoliberalizm ve Eğitim Politikaları Üzerine Eleştirel Yazılar*. Eğitim Sen Yayınları. Ankara
- Aytaç, S. (1997). *Yöneticinin Kitaplığı Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirilmesi Sorunları*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Baltacı, A. (2018). “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme” *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergi*, 7(1), 231-274.
- Bell, D.N.F., Blanchflower, D.G. (2010). “Young People and Recession. A Lost Generation”. *Economic Policy Article*, 3, 1-33
- Bourdieu, P., Passerson, J.C. (2015). *Yeniden Üretim Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*, A. Sümer, L. Ünsaldı, Ö. Akkaya, (çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bora, T., Bora, A., Erdoğan, N., Üstün, İ. (2015). *Boşuna mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Betz, N.E., Vuyten K.J. (1997). “Efficacy And Outcome Expectations Influence Career Exploration And Decidedness”. *The Career Development Quarterly*, 48, 179-189.
- Brown, D. (1996). *Brown’s Values-Based, Holistic Model Of Career And Life-Role Choices And Satisfaction*. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career Choice And Development* (pp.337–372). Francisco, CA: Jossey-Bass.

- Biçerli, K. (2014). *Çalışma Ekonomisi* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları. Bingöl, D. (2006). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Denizli: Arıkan Basım Dağıtım.
- Borjas, G.J. (2015). *Çalışma Ekonomisi*, Ç. E. Şahin, K. Gökten, Ü. Akçay, (çev.) (6. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Cheung, F., Lai, B.P.Y., Wu, A.M.S., Ku. (2014). "Academic and Career Expectations of Ethnic Minority Youth in Hong Kong". *Journal of Early Adolescence*, 35(8), 1-16.
- Çalışkan, Ş. (2007). "Eğitimin Getirisi (Uşak İli Örneği)". Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 2(2), 235-252.
- Çetin, B.N. (2004). *Eğitilmiş İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Çelik, K. (2013). "Genç Olmak Zor İş": *Türkiye'de Genç Olmayı Etkileyen Bazı Unsurlar*". *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26-45.
- Çetin, B.N. (2004). *Eğitilmiş İşsizler Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Elazığ Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- De Grip, A. (2004). *Evaluating Human Capital Obsolescence*, Maastricht: EC-OECD Seminar on Human Capital and Labour Market Performance.
- Erdoğan, E., Özdemir, M.Ç. (2015). *Eğitilmiş Genç İşsizliği Araştırması: Sakarya İli Örneği*. Adapazarı-Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Fernandes, K.İ Hyde, A., Ives, S., Flesicher, S., Evoy, T., Marrum, K.V. (2012). *A Comparative Study of Work Values between Generation X and Generation Y*. University of Guelph, seanlyons.ca/wp-content/.../01/Fernandes-et-al-2012.pdf, Son Erişim Tarihi: 19.07.2017. .
- Gündoğan, N., Biçerli, M.K. (2003). *Çalışma Ekonomisi*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 777
- Gür, B., Dalmış, İ., Boz, N., Kırmızıdağ, N., Çelik Z. (2012). *Türkiye'nin Gençlik Profili*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Hobart, B. (2008). *Understanding Generation Y What You Need To Know About the Millennials*. Şehir: Princeton One White Paper.
- Hinchliffe, J.K. (1987). *Education and Labour Market*, ed. George Psacharopoulos,

Economics of Education Research and Studies. New York: Pergamon Press. pp. 141-145.

İnternet: Fernandes, K.İ Hyde, A., Ives, S., Flesicher, S., Evoy, T., Marrum, K.V. (2012). *A Comparative Study of Work Values between Generation X and Generation Y*. University of Guelph, seanlyons.ca/wp-content/.../01/Fernandes-et-al-2012.pd, Son Erişim Tarihi: 19.07.2017. Son Erişim Tarihi: 03.08.2016.

İzmirlioğlu, K., (2008). *Konumlandırılmada kuşak analizi yardımıyla tüketici algılarının tespiti: Türk otomotiv sektöründe bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

İçli, G. (2001). “Eğitim, İstihdam ve Teknoloji”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9, 65-71.

Jeffry, C. (2011). “Kayıp Kuşak”: İşsiz Gençler Işığında Gençliği Yeniden Düşünmek, ss. 51-84. D. Öz, F. Dönmez Atbaşı, Y. Bürkev, (ed.). Gerçek, Yıkıcı ve Yaratıcı Dünyada ve Türkiye’de Üniversite, Eğitim ve Gençlik Mücadeleleri. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Junankar, R. (2011). *The Global Economic Crisis: Long-Term Unemployment in The OECD*. Discussion Paper Series IZA DP No. 6057.

Karataş M., Çankaya E. (2010). “İktisadi Kalkınma Sürecinde Beşeri Sermayeye İlişkin Bir İnceleme”. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3, ss.29-55.

Kumaş, H. (2001). *İşsizliğin Psiko-Sosyal Boyutu ve Çalışma Yaşamına İlişkin Değerler Üzerine Etkileri*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Lüküslü, D. (2013). *Türkiye’de “Gençli Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği* (2. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

McNabb, R. (1987). Labour Market Theories and Education, pp.157-163. G. Psacharopoulos, (Ed.). *Economics of Education Research and Studies*. Oxford: Pergamon Press.

Murat, S., Şahin, L. (2011). *AB’ye Uyum Sürecinde Genç İşsizliği*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2011-35

McQuaid, R. (2015). *The Multiple Scarring Effects of Youth Unemployment*. Scotland: Skills in Focus 11.

- Osterman, P. (1975). An empirical study of labor market segmentation. *ILR Review*, 28(4), 508-523.
- Özbek, S. (2014). Mesleksizlik Kapsamında Diplomalı İşsizlik ve Sosyo Ekonomik Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Özyürek, R. (2014). Sosyal- Bilişsel Yaklaşımlar, B. Yeşilyaprak, (Ed.). *Mesleki Rehberlik ve Kariyer Danışmanlığı Kuramdan Uygulamaya* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, 220-268.
- Polat, E.K. (2015). Yükseköğrenim Mezunlarında İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve İş Arama Davranışlarına Etkisi: Çanakkale İli Örneği, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Rutz, H.J., Balkan, E.M. (2016). *Sınıfın Yeniden Üretimi Eğitim, Neoliberalizm ve İstanbul'da Yeni Orta Sınıfın Yükselişi*. N. Balkan (çev). İstanbul: h20 Kitap.
- Sijde, P.V.D., Nair, P., During, W. (2013). "Graduates' Perception Of Employment in SMEs and Large Enterprise". *International Journal of Business and Social Science*, 4(6), 15-20.
- Singell, L.D., Lillydahl, J.H. (1989). Some Alternative Definitions of Youth Unemployment: A Means for Improved Understanding and Policy Formulation, *The American Journal of Economics and Sociology*, İnternet erişimi: <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1989.tb02134.x>
- Standing, G. (2014). *Prekaryaya Yeni Tehlikeli Sınıf*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşlıyan, M., Eyitmiş, A.M., Gündoğdu, E. (2014). *Y Kuşağı İş Yaşamından Ne Bekliyor*. 2.Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi Bildiri Kitabı, İŞKUR, 42-149.
- Tezcan, M. (2016). *Eğitim Sosyolojisi* (Genişletilmiş 16. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık.
- Topak (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Teixeira, P.N. (2007). *Jacob Mincer A Founding Father of Modern Labor Economics*. Oxford
- Ünal, I. (1996). *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Ankara: Epar Yayınları.
- Ünal, I. (1990). "Eğitim Bilimler Öğrencilerinin İstihdam Beklentileri". Ankara Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 23(1), 103-127.

Ünal, I. (1991). “İşgücü Piyasalarında Eğitimsel Niteliklerin Rolü”. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(1), 747-767.

Ünsal, P. (2014). *Kariyer Gelişim Kuramları ve Kariyer Danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayınları.

Sancak, E., Demirbaş, E. (2011). Küresel Ekonomik Kriz ve Türkiye Konut Sektörüne Etkileri, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 16(3), SS.171-190.

Watcher, M..L. (1974). “*Primary and Secondary Labor Markets: A Critique of The Dual Approach*”. Brookings Papers On Economic Activity, 3, 637-693.

Wood, F.B. (2004). “*Preventing Postparhment Depression: A Model Of Career Counseling For College Seniors*”, Journal of Employment Counseling,

Yeşil, R. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. R.Y. Kıncal (Ed.). (4.basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 51.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family, Labour and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

Gelen yoğun makale talepleri doğrultusunda
2019 yılından itibaren
Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi
konu başlıkları genişletilerek
Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında
olmak üzere yılda 4 (dört) sayı çıkarılacaktır.

TR Dizin(TÜBİTAK ULAKBİM), EBSCO Sociology Source Database,
EBSCO Discovery, ASOS Index SOBiAD tarafından aktif olarak indekslenmektedir

iletişim: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

dergipark.gov.tr/spcd

twitter.com/spcdergisi

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı

